

INSTITUTUL DE CERCETĂRI JURIDICE ȘI POLITICE

Cu titlu de manuscris:

C.Z.U.: 341.24 (043.3)

GHEREGA CAROLINA

**SOLUȚIONAREA CONFLICTELOR INTERNAȚIONALE
ÎN LUMEA CONTEMPORANĂ**

Specialitatea: 552.08 – Drept internațional și european public

TEZĂ DE DOCTOR ÎN DREPT

Conducător științific:

BURIAN Alexandru,
doctor habilitat în drept,
profesor universitar

Autor:

CHIȘINĂU, 2018

© GHEREGA Carolina, 2018

CUPRINS

ADNOTARE (în limbile română, rusă și engleză)	4
LISTA ABREVIERILOR ȘI ACRONIMELOR	7
INTRODUCERE	8
1. SOLUȚIONAREA CONFLICTELOR INTERNAȚIONALE – SUBIECT DE CERCETARE ȘTIINȚIFICĂ ȘI DE REGLEMENTARE NORMATIVĂ	
1.1. Conflictele internaționale și soluționarea acestora ca subiect de cercetare științifică ...	15
1.2. Recurgerea la forță în contextul relațiilor internaționale: aspecte teoretico-practice și normative	32
1.3. Concluzii la capitolul 1	45
2. CONFLICTUL INTERNAȚIONAL – CONCEPT, STRUCTURĂ ȘI FORME DE MANIFESTARE ÎN LUMEA CONTEMPORANĂ	
2.1. Noțiunea și esența conflictului internațional ca element al sistemului relațiilor internaționale	48
2.2. Structura și dinamica conflictului internațional – coordonate indispensabile soluționării acestuia	57
2.3. Conflictele internaționale în lumea contemporană: tipuri și particularități	64
2.4. Concluzii la capitolul 2	78
3. SOLUȚIONAREA CONFLICTELOR INTERNAȚIONALE: MIJLOACE, MODELE ȘI DIFICULTĂȚI	
3.1. Finalizarea conflictelor internaționale: mijloace și modele de soluționare	80
3.2. Reglementarea conflictelor internaționale	91
3.3. Controlul și gestionarea conflictelor internaționale	97
3.4. Problemele reglementării conflictului transnistrean: studiu de caz	109
3.5. Concluzii la capitolul 3	122
4. PROBLEMELE APLICĂRII DREPTULUI INTERNAȚIONAL LA SOLUȚIONAREA CONFLICTELOR INTERNAȚIONALE CONTEMPORANE PRIN RECURGERE LA FORȚĂ	
4.1. Conținutul normativ al principiului nerecurgerii la forță	124
4.2. Excepțiile de la principiul nerecurgerii la forță	134
4.3. Intervenția umanitară – o nouă excepție de la principiul nerecurgerii la forță	143
4.4. Problemele gestionării conflictului americano-irakian: studiu de caz	156
4.5. Concluzii la capitolul 4	164
CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI	168
BIBLIOGRAFIE	174
ANEXE	192
DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII	194
CV-UL AUTORULUI	195

ADNOTARE

Gherega Carolina. *Soluționarea conflictelor internaționale în lumea contemporană.*

Teză de doctor în drept. Specialitatea: 552.08 – Drept internațional și european public.

Chișinău, 2018.

Structura tezei. Teza cuprinde introducere, patru capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie din 349 titluri, 174 pagini text de bază, 2 anexe. Rezultatele științifice sunt publicate în 14 lucrări științifice.

Cuvinte-cheie: diferend, conflict, conflict internațional, soluționare, finalizare, reglementare, gestionare, conflictul americano-irakian, conflictul transnistrean, negocieri, terorism, intervenție umanitară, legitima apărare.

Domeniul de studiu: drept internațional și european public.

Scopul lucrării constă în realizarea unui studiu complex, aprofundat asupra conceptului și fenomenului de conflict internațional, a formelor de finalizare a acestuia, precum și a cadrului juridic internațional în materie, în vederea elucidării particularităților actuale ale acestora și a problemelor politico-juridice ce grevează procesul de soluționare efectivă a conflictelor în lumea contemporană.

Obiectivele cercetării: elucidarea esenței conflictului internațional și expunerea sistemului și dinamicii acestuia; identificarea tipurilor și particularităților conflictelor contemporane; prezentarea formelor de finalizare a conflictelor; evaluarea rolului reglementării conflictelor pentru soluționarea eficientă a acestora; dezvăluirea esenței și particularităților controlului și gestionării conflictelor ca modalități de soluționare a acestora; argumentarea necesității legitimității mijloacelor de soluționare a conflictelor internaționale; realizarea unui studiu de caz asupra conflictelor americano-irakian și transnistrean pentru elucidarea principalelor deficiențe ce grevează procesul soluționării acestora.

Noutatea și originalitatea științifică. Teza conține o serie de concluzii și recomandări științifice, care vin să completeze problematica juridică în domeniul soluționării conflictelor internaționale contemporane, perfecționarea cadrului normativ-juridic internațional și reconceptualizarea politicii internaționale în materia reglementării și gestionării conflictelor.

Problema științifică importantă soluționată rezidă în analiza complexă a particularităților conflictelor internaționale contemporane și a procesului de soluționare a acestora, ceea ce a permis elucidarea principalelor probleme politice și juridice ce afectează reglementarea și gestionarea acestora, moment important și necesar pentru identificarea soluțiilor de optimizare a dreptului internațional în materie.

Semnificația teoretică. Rezultatele investigației sunt benefice dezvoltării continue a științei relațiilor internaționale și a dreptului internațional public, mai ales în materia diferendelor și a conflictelor internaționale, precum și a mijloacelor de soluționare a acestora.

Valoarea aplicativă a lucrării. Rezultatele obținute pot servi drept repere orientative în cercetarea ulterioară a problemei abordate, pot fi folosite în procesul didactic, drept suport teoretic și practic pentru cursurile de specialitate. Ele vor contribui la amplificarea și aprofundarea cunoștințelor teoretice privind fenomenul conflictului internațional și mijloacele eficiente de soluționare a acestuia.

Implementarea rezultatelor științifice. Rezultatele cercetării, concluziile și recomandările formulate, au fost expuse în articole științifice publicate în reviste de specialitate editate în țară și peste hotare, precum și discutate în cadrul conferințelor științifice de profil naționale și internaționale.

ANNOTATION

Gherega Carolina. *Settling international conflicts in the contemporary world.*

The thesis for obtaining the academic degree of Doctor of Law.

Specialty: 552.08 – International and European Public Law. Chisinau, 2018.

Dissertation structure. The Doctor in Law degree thesis includes: an introduction, four chapters, conclusions and recommendations, bibliography of 349 works, 174 pages with scientific text, 2 annexes. The scientific results are published in 14 scientific articles.

Keywords: dispute, conflict, international conflict, settlement, finalization, regulation, management, US-Iraq conflict, Transnistrian conflict, negotiations, terrorism, humanitarian intervention, legitimate defense.

Study domain: International and European Public Law.

Goal of the thesis is to achieve a comprehensive study of the concept and phenomenon of international conflict, the forms of its finalization, as well as the international legal framework in the field, in order to elucidate their current particularities and the political and legal issues that are striking the process of effective conflict resolution in the contemporary world. ***The objectives:*** the elucidation of the essence of the international conflict and the presentation of the system and of its dynamics; the identification of the types and peculiarities of the international contemporary conflicts; the presentation of the forms and methods of finalization of conflicts; the assessment of the role of the regulation of international conflicts for their efficient settlement; the disclosure of the essence and peculiarities of the control and management of conflicts as methods of their settlement; the argumentation of the necessity of the lawfulness of the means of settling the international conflicts; the fulfillment of a case study for the American-Iraqi and Transdnestrian conflict for elucidating the main deficiencies that stop the process of their settlement.

Scientific novelty and originality. The thesis contains a series of conclusions and scientific recommendations that come to fill in the legal problems in the field of contemporary international conflicts settlement, of the international regulatory and legal frame and the reconceptualization of the international policies in the field of the settlement and management of conflicts.

Solutioned important scientific problem consists in the complex analysis of the peculiarities of the contemporary international conflicts and the process of solving them, which has allowed the elucidation of the main political and legal issues affecting their regulation and management, an important and necessary moment to identify solutions to optimize international law in the field.

Theoretical significance. The results of the investigation can be benefic to the continuous development of the public international law, of the political science, of the science about conflicts, and, especially, they will contribute to the amplification and thoroughness of the theoretical knowledge regarding the international conflict and the efficient means for its settlement.

Practical value of the thesis. The results obtained can serve as orientative reference points for the consequent research of the issue studied, they can be used in the didactic process, as a theoretical and practical basis during the specialty courses.

Implementation of the scientific results. The results of the research, the conclusions and the recommendations formulated, have been exposed in scientific articles published in specialized journals published in the country and abroad, as well as discussed in the national and international scientific conferences.

АННОТАЦИЯ

Герега Каролина. Урегулирование международных конфликтов в современном мире.
Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Специальность:
552.08 – Международное и европейское публичное право. Кишинев, 2018 г.

Структура диссертации. Диссертация состоит из: введения, четырех глав, выводов и рекомендаций, библиографического списка содержащего 349 названий, 174 страниц научного текста, 2 приложения. Научные результаты опубликованы в 14 научных статьях.

Ключевые слова: разногласие, конфликт, международный конфликт, решение, завершение, урегулирование, управление, американо-иракский конфликт, приднестровский конфликт, переговоры, терроризм, гуманитарная интервенция, законная защита.

Предмет исследования: Международное и европейское публичное право.

Цель и задачи исследования: Диссертация содержит комплексное исследование понятия и феномена международного конфликта в целях уяснения проблем обременяющих процесс его эффективного разрешения, предлагая решения по оптимизации ситуации в данной области. **Задачи:** выяснение сути международного конфликта и изложение его системы и динамики; установление видов и особенностей современных международных конфликтов; изложение форм и примеров окончания международных конфликтов; оценивание роли урегулирования международных конфликтов для их эффективного разрешения; выявление сути и особенностей контроля международных конфликтов и управления конфликтами как способы их разрешения; аргументирование необходимости обеспечения законности способов разрешения международных конфликтов; исследование американо-иракского и приднестровского конфликтов ввиду выяснения проблем которые обременяют процесс их разрешения.

Новизна и актуальность исследования. Диссертация содержит ряд выводов и научных рекомендаций, дополняющих юридическую проблематику в области разрешения международных конфликтов, усовершенствования международной юридической базы и концептуализации международной политики в вопросе урегулирования и управления конфликтами.

Решенная научная проблема заключается в комплексном анализе особенностей современных международных конфликтов и процесса их разрешения, что позволило выявить основные политические и правовые проблемы, влияющие на их урегулирование и управление, как важные и необходимые условия для дальнейшей идентификации соответствующих предложений для оптимизации международного права в этой области.

Теоретическая значимость. Результаты исследования благотворны для дальнейшего развития науки международного права, теории международных отношений, политологии, конфликтологии и, в особенности, будут способствовать углублению теоретических знаний относительно явления международного конфликта и эффективные способы его разрешения.

Практическая значимость. Научные результаты могут служить в качестве ориентира в последующем исследовании затронутой проблемы, могут быть использованы в учебном процессе в качестве пособий для курсов по специальности.

Имплементация научных результатов. Результаты исследования, сформулированные выводы и рекомендации, были включены в научных статьях, опубликованных в научно-практических журналах, изданных в стране и за рубежом, а также обсужденны в рамках национальных и международных научных конференциях.

LISTA ABREVIERILOR ȘI ACRONIMELOR

î.Ch.	– înainte de Christos
cca	– circa
CEDO	– Curtea Europeană a Drepturilor Omului
CSI	– Comunitatea Statelor Independente
e.n.	– explicația/evidențierea noastră
GUAM	– organizație internațională cu denumirea compusă din primele litere ale țărilor membre (Georgia, Ucraina, Azerbaidjan și Moldova)
HIC	– High Intensity Conflict (conflict de intensitate înaltă)
LIC	– Low Intensity Conflict (conflict de intensitate joasă)
LSA	– Liga Statelor Arabe
MIC	– Mid-Intensity Conflict (conflict de intensitate medie)
NATO	– Organizația Tratatului Atlanticului de Nord
OIM	– Organizația Internațională a Muncii
ONU	– Organizația Națiunilor Unite
OPEC	– Organizația statelor exportatoare de petrol
OSA	– Organizația Statelor Americane
OSCE	– Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa
UA	– Uniunea Africană
PEV	– Politica Europeană de Vecinătate
p.	– pagina
par.	– paragraf
RMN	– Republica Moldovenească Nistreană
RSS MN	– Republica Sovietică Socialistă Moldovenească Nistreană
RSSM	– Republica Sovietică Socialistă Moldovenească
sec.	– secol
SUA	– Statele Unite ale Americii
UE	– Uniunea Europeană
URSS	– Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste

INTRODUCERE

Actualitatea temei investigate. Sfârșitul sec. al XX-lea și începutul sec. al XXI-lea au readus în atenția omenirii problema păcii și a războiului într-o nouă formulă. Ruinarea sistemului bipolar al relațiilor internaționale, inclusiv, colapsul URSS-ului, a determinat o sporire substanțială a conflictualității la scară internațională. Vechile mecanisme, care se considera că asigură pacea și securitatea în lume, s-au pomenit ineficiente față de noile provocări ale lumii internaționale.

Cea mai gravă și complexă transformare, în viziunea noastră, i-a revenit *conflictului contemporan*, dat fiind faptul că, substituind fenomenul clasic de *război*, conflictul internațional și-a schimbat parametrii de bază: subiecții, mijloacele și strategiile de luptă, moment ce a sporit considerabil pericolul și gravitatea acestuia. Respectiv, destul de actuală și necesară la moment a devenit cunoașterea esenței *conflictului contemporan*, a formelor sale de manifestare și a mijloacelor de soluționare eficiente a acestuia. Mai mult, cadrul juridic internațional conține prea puține referințe la noțiunea de *conflict*, operând mai mult cu categoriile de „diferend”, „situație”, „litigiu”, „criză”, care prin esența lor diferă de cea de „conflict”, ceea ce denotă o reglementare juridică deficitară a acestuia la nivel internațional.

În mod similar, putem aprecia că nici soluționarea „diferendelor”, a „litigiilor” și a „situațiilor” nu poate fi considerată identică cu categoria de „soluționare a conflictelor”, aceasta fiind cu mult mai complexă și variată. Aspectele în cauză necesită o fundamentare științifică, o reconceptualizare la nivelul comunității internaționale și o consacrare juridică corespunzătoare, moment de care în mare parte depinde eficiența măsurilor practice de soluționare a conflictelor.

În general, necesitatea și actualitatea investigării științifice a problemei soluționării conflictelor internaționale în lumea contemporană sunt determinate, în viziunea noastră, de câteva motive importante. Dat fiind faptul că momentul-cheie al *conflictului internațional* îl constituie recurgerea la forță sau la amenințarea cu aplicarea acesteia, evident că prima problemă majoră ce necesită clarificare în noile circumstanțe internaționale ține de încadrarea juridică a recurgerii la forță ca mijloc de soluționare a conflictelor și evaluarea cadrului juridic internațional prin prisma aplicabilității principiului interzicerii folosirii forței în relațiile internaționale. Sub acest aspect, în plan internațional, pe lângă reglementarea convențională și recunoașterea caracterului cutumiar al acestui principiu se poate atesta și o extindere prin interpretare a conținutului acestuia, recunoașterea unor „noi excepții” în materie, fapt soldat cu grave încălcări a principiului în cauză (cât și a altora), tolerate de comunitatea internațională. Respectiv, în prezent, a devenit absolut indispensabilă necesitatea identificării unor soluții eficiente pentru ameliorarea situației date.

Pe de altă parte, realitatea destul de evident demonstrează că procesul soluționării conflictelor internaționale, în pofida tuturor intențiilor nobile declarate de state (practic în unanimitate), este grav

afectat de lipsa unei voințe politice clare a lor de a urma reglementărilor juridice internaționale, în special, în contextul organizațiilor internaționale, în cazurile în care se cere o reacție concretă la unele provocări contemporane cum ar fi: o invazie agresivă, o constrângere a unui stat la îndeplinirea cerințelor cadrului juridic internațional, un atentat terorist etc. Numeroase sunt exemplele în care entitățile statale eludând regulile de drept se orientează potrivit propriilor interese (de ex.: intervenția SUA în Irak; operațiunile de pacificare ale Rusiei în spațiul post-sovietic etc.). Aceste momente pun sub semnul întrebării eficiența mecanismului internațional actual de asigurare a securității colective, precum și legitimitatea acestuia. În același timp, ele fundamentează necesitatea unor studii științifice pentru dezvăluirea esenței problemei date și a posibilelor căi de soluționare a acesteia.

Tot în contextul acestei problematice poate fi nominalizată și tendința tot mai clară în ultimul timp a unor state de a substitui mijloacele pașnice de soluționare a conflictelor internaționale prin recurgerea la forță, motivându-se legalitatea și necesitatea stringentă a acesteia. Este o problemă care cu adevărat îngrijorează dat fiind faptul că, aceeași realitate demonstrează cu prisosință că prin esență nu se ajunge la o soluționare efectivă a conflictului, ci doar la o agravare a acestuia.

În cea mai mare parte, problemele enunțate sunt determinate de geopolitica lumii contemporane, mai bine zis de interesele geopolitice (precum și de altă natură) urmărite, în special, de marile puteri. Acest fapt tot mai mult ne determină să apreciem că în prezent forța dreptului tinde a fi înlocuită cu dreptul forței, moment ce considerăm că trebuie contracarat cu vehemență. În principal, comunitatea internațională urmează să se expună asupra unei opțiuni, fie pentru completarea și consolidarea cadrului juridic internațional actual (în special, prin conferirea mai multor norme a caracterului de *jus cogens* și elaborarea unor noi norme corespunzătoare situației internaționale), fie prin determinarea statelor la respectarea strictă a cadrului juridic existent.

Un prim pas în acest sens, îl constituie abordarea teoretică a *conflictului internațional* și a procesului de soluționare a acestuia. În viziunea noastră, o asemenea cercetare trebuie să ofere o imagine integră asupra conceptului și fenomenului de „conflict internațional”, cât și asupra trăsăturilor definitorii pe care le-a căpătat acesta în perioada contemporană. În același timp, o atenție deosebită merită formele și mijloacele de finalizare a conflictelor internaționale, printre care în mod special „soluționarea” și „reglementarea”. Complexitatea sistemului relațiilor internaționale impune, totodată, și necesitatea evaluării științifice a „controlului” și „gestionării” conflictelor internaționale, precum și a legitimității mijloacelor de soluționare a acestora în perioada contemporană. În acest context, este necesară și evaluarea cadrului juridic internațional în materie, în vederea aprecierii modului în care statele îl interpretează în practica relațiilor lor.

Evident, o investigație științifică complexă a subiectului ar fi incompletă dacă nu ar include și studii de caz, prin care să se elucideze cele mai importante probleme și particularități ale procesului

de soluționare a unor conflicte concrete, care să poată fi reprezentative fenomenului de conflict internațional în ansamblu și a procesului soluționării acestuia.

Scopul și obiectivele tezei. Pornind de la cele menționate, scopul prezentei lucrări de doctorat constă în realizarea unui studiu complex, aprofundat asupra conceptului și fenomenului de conflict internațional, a formelor de finalizare a acestuia, precum și a cadrului juridic internațional în materie, în vederea elucidării particularităților actuale ale acestora și a problemelor politico-juridice ce grevează procesul de soluționare efectivă a conflictelor în lumea contemporană.

Pentru atingerea acestui scop au fost trasate următoarele **obiective de cercetare**:

- elucidarea esenței *conflictului internațional* și delimitarea acestuia de *diferendul internațional*, moment absolut necesar pentru reliefarea specificului procesului de soluționare a conflictelor internaționale;
- analiza structurii și dinamicii *conflictului internațional* și identificarea tipurilor și particularităților acestuia în perioada contemporană;
- prezentarea formelor și modelelor de finalizare a *conflictelor internaționale* și evaluarea importanței reglementării acestora, a controlului și gestionării conflictelor ca politică internațională;
- analiza detaliată a recurgerii la forță ca mijloc de soluționare a *conflictelor internaționale* contemporane și identificarea limitelor sale legale;
- analiza problemelor aplicării dreptului internațional în soluționarea conflictelor internaționale, în vederea aprecierii eficienței și argumentarea necesității racordării acestuia la realitățile internaționale din perioada contemporană;
- studierea conflictelor americano-irakian și transnistrean pentru elucidarea principalelor deficiențe politice și juridice ce grevează procesul soluționării acestora;
- elaborarea de concluzii asupra fenomenului conflictului internațional în ansamblu, a problemelor soluționării acestora și formularea de propuneri și recomandări privind optimizarea cadrului juridic internațional și a activității practice din domeniu.

Noutatea științifică a rezultatelor obținute. Prezenta lucrare cuprinde o investigație științifică complexă, monografică aprofundată, consacrată studierii conflictului internațional contemporan și particularităților procesului de soluționare a acestuia.

Noutatea științifică a lucrării derivă cu precădere din îmbinarea reușită a aspectelor politice și juridice ale problemei studiate și prezentarea unei viziuni integrate asupra conflictului internațional ca: fenomen, tip de relație internațională și subiect de reglementare juridică.

În concret, pornind de la esența fenomenului de conflict internațional, de la practica statelor și a organismelor internaționale în domeniul soluționării acestora, și prin raportare la cadrul juridic internațional, în lucrare sunt accentuate cele mai grave probleme ce afectează sfera soluționării conflictelor internaționale, fiind trasate și soluții viabile pentru depășirea acestora.

Originalitatea științifică a studiului este accentuată atât prin conceperea logico-structurală inedită a acestuia, cât și prin următoarele momente:

- este definită noțiunea „conflictului internațional”, realizându-se o distincție clară între acesta și „diferendul internațional”, precum și între categoriile „soluționarea conflictelor internaționale” și „soluționarea diferendelor internaționale”, fiind accentuate în mod special trăsăturile caracteristice ale conflictului internațional contemporan și particularitățile procesului de soluționare a acestuia;

- sunt identificate formele de finalizare a conflictelor internaționale, accentuându-se valoarea deosebită a negocierilor (elucidându-se formele viciate ale acestora care afectează procesul de soluționare a conflictului), precum și a reglementării conflictelor cu implicarea terțelor părți;

- este abordată problema controlului și gestionării conflictelor internaționale contemporane ca modalitate de prevenire a apariției și escaladării conflictelor, fiind reliefate principalele deficiențe ale acestui mecanism;

- sunt identificate cele mai acute probleme ce grevează recurgerea la forță ca mijloc de soluționare a conflictelor internaționale, atât sub aspect de reglementare juridică, cât și sub aspect de interpretare și aplicare practică, fiind propuse soluții concrete de optimizare a situației.

Problema științifică importantă soluționată rezidă în analiza complexă a particularităților conflictelor internaționale contemporane și a procesului de soluționare a acestora, ceea ce a permis elucidarea principalelor probleme politice și juridice ce afectează reglementarea și gestionarea acestora, moment important și necesar pentru identificarea soluțiilor de optimizare a dreptului internațional în materie.

Sunt înaintate spre susținere următoarele **rezultate științifice**:

În practica soluționării conflictelor internaționale, atât aplicarea mijloacelor pașnice, cât și recurgerea la forță înregistrează serioase deficiențe, care necesită remedieri neîntârziate.

Cea mai gravă problemă ce poate interveni în contextul *soluționării pașnice a conflictelor* internaționale rezidă în *rolul distorsionant al terței părți în procesul de negocieri*. Prin desfășurarea vicioasă a acestora, terța parte poate urmări realizarea propriilor interese în detrimentul intereselor părților la conflict, încălcând astfel grav normele dreptului internațional. În practică, adeseori presiunile, amenințările și ultimatumul determină doar o impunere a soluției și nicidecum soluționarea reală a conflictelor. Prin urmare, este binevenită dezvoltarea unui mecanism real și eficient de contracarare și sancționare a unor asemenea practici contrare principiilor internaționale.

Ținând cont de această situație, obiectivele reglementării conflictelor internaționale trebuie reduse la facilitarea inițierii procesului de soluționare a acestora, în concret – stimularea părților spre inițierea dialogului întru clarificarea contradicțiilor și atingerea consensului.

La rândul său și *recurgerea la forță* ca mijloc de soluționare a conflictelor internaționale este grevată de o serie de probleme. Destul de gravă în acest sens este *interpretarea diferită a normelor juridice internaționale în materie*, în funcție de interesele urmărite de marile puteri. În rezultat, principiul nerecurgerii la forță suportă o reducere substanțială a conținutului său, fiindu-i identificate și argumentate noi excepții. În pofida lipsei unanimității asupra justificării juridice a acestora, ele sunt aplicate în practică cu încălcarea flagrantă a dreptului internațional pozitiv, fără a genera reacții de răspuns sancționatorii.

De aici se poate deduce lipsa unui cadru juridic adecvat și coerent care să reglementeze temeiurile și condițiile în care se admite *recurgerea la forță*. Este cazul, în special, al intervențiilor militare umanitare și al autoapărării preventive.

Practica desfășurării *intervențiilor militare umanitare* a demonstrat interpretarea neuniformă a prevederilor Cartei ONU în materia dată, fapt ce generează o situație în care trebuie să se facă alegerea între respectarea principiului neintervenției și cel al suveranității și integrității teritoriale a statelor sau a principiului apărării drepturilor și libertăților omului. Este o dilemă destul de complicată, dar care poate fi soluționată doar prin reglementarea normativă a cazurilor concrete în care se admite asigurarea ultimului principiu în detrimentul celui dintâi.

O altă problemă este cea a *autorizării unor asemenea intervenții militare umanitare*. În viziunea noastră, chiar dacă este vorba de încălcarea flagrantă a drepturilor și libertăților omului, o intervenție militară umanitară fără autorizația ONU trebuie considerată o gravă și flagrantă încălcare a normelor de drept internațional și, respectiv, sancționată.

În același context al intervențiilor, o altă problemă ce se impune în atenție ține de *legitimitatea apărării preventive*, adică a acțiunilor militare desfășurate cu scopul eliminării unui potențial pericol. În pofida motivelor și temeiurilor invocate pentru justificarea unor asemenea operațiuni, chiar dacă uneori destul de obiective și juste, totuși, ar fi prea periculoasă legitimarea acestora, atât din cauza posibilității de a admite abuzuri, cât și a imprevizibilității consecințelor.

Desigur, dată fiind evoluția continuă a lumii nu este exclus că pe viitor o asemenea necesitate să devină evidentă. În acest caz considerăm că unica garanție a succesului *operațiunilor preventive* ar consta în fundamentarea lor pe o voință politică unică și fermă a statelor atât în procesul luării deciziilor, cât și la aplicarea practică a acestora.

Legitimitatea tuturor acțiunilor în forță întreprinse în scopul gestionării conflictelor presupune fundamentarea acestora atât pe respectarea normelor internaționale, cât și pe autorizația ONU. La moment, eficiența autorizării depinde de două condiții importante: extinderea componenței Consiliului de Securitate (mărirea numărului membrilor permanenți și nepermanenți), pentru a se asigura o reprezentare cât mai fidelă și reală a intereselor tuturor regiunilor lumii și excluderea dreptului de veto (sau substituirea acestuia).

Asemenea măsuri sunt deosebit de importante pentru *consolidarea autorității ONU* în materia gestionării conflictelor internaționale și, respectiv, pentru prevenirea și evitarea încercărilor de intervenție armată neautorizată din partea altor structuri internaționale specializate în probleme de securitate. Prin urmare, în condițiile în care *responsabilitatea de a proteja* va fi fundamentată juridic și statele lumii se vor angaja să o transpună în practică, o optimizare sub aspect instituțional și decizional a ONU va fi deosebit de stringentă, în caz contrar sunt inevitabile intervențiile fără autorizație, fapt ce se poate solda cu consecințe imprevizibile pentru autoritatea ONU în sfera asigurării securității și păcii în lume.

Importanța teoretică și valoarea aplicativă a lucrării. Rezultatele investigațiilor realizate sunt benefice dezvoltării continue a științei dreptului internațional public și a teoriei relațiilor internaționale și, în special, sunt de natură să contribuie la amplificarea și aprofundarea cunoștințelor teoretice privind fenomenul conflictului internațional și mijloacele eficiente de soluționare a acestuia în lumea contemporană.

Teza reprezintă o sursă monografică sigură pentru cercetătorii din domeniile enunțate, preocupați de problema soluționării conflictelor internaționale, rezultatele obținute putând servi drept repere în cercetarea ulterioară a problemei abordate, la nivel de monografii, teze de doctorat, studii științifice etc. Totodată, rezultatele obținute pot fi utile pentru procesul didactic, la elaborarea cursurilor universitare, a manualelor, a suporturilor teoretice și practice, folosite în cadrul diferitor niveluri de instruire (gimnazial, liceal, universitar) la studierea dreptului internațional public, a conflictologiei și a teoriei relațiilor internaționale.

Sub aspect aplicativ, lucrarea poate servi ca suport științific pentru operarea de modificări în textul tratatelor/actelor internaționale în vigoare sau pentru redactarea unor noi acte (norme juridice internaționale) în materie de definire a conflictului internațional și reglementare a procesului de soluționare a acestuia.

Aprobarea rezultatelor. Lucrarea a fost elaborată în cadrul Institutului de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei, fiind examinată atât în ședința Secției Drept Internațional și Relații Internaționale, cât și în ședința Seminarului Științific de Profil.

Rezultatele investigației realizate asupra problemelor soluționării conflictelor internaționale contemporane au fost reflectate în cuprinsul a 14 studii științifice, elaborate de sine stătător și în coautorat, publicate în culegeri și reviste de specialitate, precum: *Legea și Viața*, *Закон и Жизнь*, *Revista Națională de Drept*, *Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale*, *Supremația Dreptului*.

În același timp, unele rezultate au fost prezentate în cadrul unor foruri științifice, precum: „*Respectarea drepturilor omului – condiție principală în edificarea statului de drept în Republica Moldova*” din 17 septembrie 2010 (Bălți); „*Contribuții științifice la edificarea și consolidarea*

statului de drept” din 3 mai 2011 (Chișinău); „*Edificarea statului de drept și punerea în valoare a patrimoniului cultural și istoric al Moldovei în contextul integrării europene*” din 28 martie 2011 (Chișinău); „*Apărarea drepturilor omului*” din 26 octombrie 2017 (Comrat); „*Mecanisme de protecție a drepturilor omului*”, din 5 decembrie 2017 (Chișinău).

Sumarul compartimentelor tezei. Teza este structurată în funcție de scopul cercetării și obiectivele trasate și cuprinde:

Introducerea care înserează: argumentarea alegerii și actualitatea temei investigate, scopul și obiectivele lucrării, suportul metodologic, teoretico-științific și baza normativ-legislativă, noutatea științifică, semnificația teoretică și valoarea aplicativă a lucrării, tezele propuse spre susținere, aprobarea și structura lucrării.

Capitolul 1, intitulat „**SOLUȚIONAREA CONFLICTELOR INTERNAȚIONALE – SUBIECT DE CERCETARE ȘTIINȚIFICĂ ȘI DE REGLEMENTARE NORMATIVĂ**”, cuprinde o trecere în revistă a gradului de cercetare științifică a problemelor soluționării conflictelor internaționale în sursele de specialitate autohtone și străine (paragraful întâi), precum și o retrospectivă istorică asupra folosirii forței în relațiile internaționale sub aspectul reglementării internaționale și interpretării doctrinei (paragraful doi).

Capitolul 2, cu genericul – **CONFLICTUL INTERNAȚIONAL – CONCEPT, STRUCTURĂ ȘI FORME DE MANIFESTARE ÎN LUMEA CONTEMPORANĂ**, reprezintă o analiză profundă: a noțiunii și esenței conflictului internațional ca element al sistemului relațiilor internaționale; a structurii și dinamicii conflictelor în calitatea lor de coordonate indispensabile soluționării acestora; a tipurilor și particularităților noii generații de conflicte din perioada contemporană.

Capitolul 3, intitulat **SOLUȚIONAREA CONFLICTELOR INTERNAȚIONALE – MIJLOACE, MODELE ȘI DIFICULTĂȚI**, cuprinde o analiză complexă: a formelor, modelelor de finalizare a conflictelor și a mijloacelor de soluționare a acestora; a particularităților și exigențelor reglementării conflictelor internaționale; a conceptului, evoluției și deficiențelor controlului și gestionării acestora. În calitate de subiect al studiului de caz a fost selectat conflictul transnistrean, dată fiind relevanța acestuia pentru elucidarea problemelor politico-juridice ale reglementării conflictelor internaționale contemporane.

Capitolul 4 – PROBLEMELE APLICĂRII DREPTULUI INTERNAȚIONAL LA SOLUȚIONAREA CONFLICTELOR INTERNAȚIONALE CONTEMPORANE PRIN RECURGERE LA FORȚĂ, conține o clarificare a conținutului normativ al principiului nerecurgerii la forță în relațiile internaționale, analiza excepțiilor legale de la acest principiu și evaluarea noilor excepții (în special, intervenția umanitară) și a impactului lor asupra relațiilor internaționale. Studiul de caz a fost axat pe conflictul americano-irakian, întrucât prezintă cel mai relevant exemplu în materia interpretării și aplicării

normelor de drept internațional, care reglementează recurgerea la forță în relațiile internaționale contemporan.

Compartimentul **CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI** înserează ideile generalizatoare formulate ca rezultat al investigațiilor desfășurate și propunerile de rigoare pentru optimizarea problemelor constatate.

Bibliografia cuprinde suportul teoretico-științific și normativ-juridic al studiului, fiind constituită din 349 titluri.

1. SOLUȚIONAREA CONFLICTELOR INTERNAȚIONALE

– SUBIECT DE CERCETARE ȘTIINȚIFICĂ ȘI DE REGLEMENTARE NORMATIVĂ

1.1. Conflictele internaționale și soluționarea acestora ca subiect de cercetare științifică

Viziuni și curente de gândire asupra păcii și războiului (din cele mai vechi timpuri până în perioada contemporană). De-a lungul istoriei, problema păcii și a războiului a fost abordată din diferite unghiuri de vedere și a constituit obiect de studiu pentru teoreticieni și specialiști aparținând unui spectru larg de discipline de la filosofie și istorie până la sociologie, științe militare, polemologie, teoria relațiilor internaționale și drept internațional.

Din izvoarele istorice cunoscute astăzi putem constata că problema conflictelor a constituit un subiect de preocupare atât teoretică, cât și practică încă din cele mai îndepărtate timpuri (sec. VII-VI î.Ch.). În acest sens, sunt relevante legile lui Hammurabi (1792-1750 î.Ch.), care reflectate câteva modalități de soluționare a situațiilor conflictuale.

Dacă e să evaluăm ideile filosofilor Greciei Antice pe marginea problemei conflictelor, atunci vom observa că ei nu au promovat o viziune unitară în acest sens. Unii dintre ei (Anaximandr (610-547 î.Ch.) și Heraclit (sfârșitul sec. al VI-lea – începutul sec. al V-lea î.Ch.)) considerau că conflictul este inerent tuturor fenomenelor și obiectelor și de aceea este practic inevitabil, neputând fi apreciat nici pozitiv și nici negativ. Alți filosofi, precum Platon (428-348 î.Ch.) și Herodot (490-425 î.Ch.) au apreciat doar negativ esența conflictului [299, p. 25-26]. Totodată, sunt de remarcat și viziunile lui Ciceron (106-43 î.Ch.), care a propus divizarea violenței în „dreaptă” și „nedreaptă”, respectiv, dezvoltând ideea „războiului just”.

În contextul cercetării conflictului a cărui subiecți sunt reprezentanții diferitelor state, o atenție deosebită merită teoria înaintată în Evul Mediu de către Toma D'Aquino (1225-1274) despre necesitatea „competenței autorizate”, adică sancțiunea statului pentru desfășurarea războiului. Cu toate acestea însă, el nu a renunțat la ideea potrivit căreia violența este întotdeauna un păcat.

În aceeași ordine de idei, este de menționat și aportul lui N. Machiavelli (1469-1527) la dezvoltarea teoriei conflictului, care în lucrarea „*Principele*” a subliniat că conflictul este o trăsătură universală a societății, explicând aceasta prin natura vicioasă a omului. În viziunea sa conflictele sociale acute sunt o forță motrică a mutațiilor sociale și politice. La baza conflictelor din societate se află contradicțiile dintre interesele diferitor pătri sociale, care sunt exprimate plenar în lupta pentru obținerea bunurilor materiale și în apărarea lor.

Cauzalitatea conflictelor a fost reflectată și de către Th. Hobbes (1588-1679), care în lucrarea „*Leviathanul*” a fundamentat concepția „războiul tuturor împotriva tuturor”, susținând că principala cauză a conflictului rezidă în tendința omului de a concura și dorința de a fi egal cu ceilalți semeni sau superiori acestora. La rândul său, concurența poate degenera în conflict. Patimile naturale ale

omului provoacă rivalitatea, neîncrederea, setea de glorie și, în consecință, invidia, ura, discordia, răzbunarea, iar, în ultimă instanță – „războiul tuturor contra tuturor”, ceea ce generează conflictele sociale continue.

La rîndul său, G. Hegel (1770-1831) a întrevăzut cauza conflictului în polarizarea socială dintre acumularea bogățiilor și atașamentul față de muncă în cadrul claselor.

Pornind de la cele expuse, constatăm că războiul și pacea constituie o preocupare, probabil, la fel de veche ca însăși știința. Cu toate acestea, abia în anii 50 ai sec. al XX-lea cercetările în domeniul păcii și conflictului au apărut ca discipline științifice autonome – *irenologia* (care studiază căile și mijloacele de menținere a păcii) și, respectiv, *polemologia* (care studiază războaiele ca fenomen sociologic) – cu scopul de a analiza diversele aspecte ale conflictelor, precum și condițiile necesare realizării unui climat de pace. Încercările de a crea o știință specială care să cerceteze domeniul păcii s-au făcut remarcate în multe rânduri de-a lungul sec. al XIX-lea. Totuși, abia după Primul Război Mondial, când lumea a devenit conștientă de distrugerile enorme generate de războaie, pe lângă Societatea Națiunilor Unite și Curtea Internațională de Justiție, au apărut instituții pentru cercetarea relațiilor internaționale (în SUA și Marea Britanie), care aveau ca scop studierea conflictelor și războaielor, a revoluțiilor și războaielor civile, precum și a condițiilor de instaurare a păcii mondiale de durată.

Crimele generate de politica stalinistă și fascistă și perspectiva unui război nuclear au făcut ca cercetarea din domeniul păcii să se impună și mai insistent la sfârșitul anilor 50-ci ai secolului trecut [100, p. 45-106]. Scopul cercetărilor din domeniul păcii nu a constat numai în monitorizarea, delimitarea și restrângerea fenomenului războiului, ci eliminarea acestuia ca tip de relație socială și interstatală. Se urmărea astfel ca cercetarea în domeniul păcii să reia ideile considerate anterior utopice cu privire la instaurarea păcii mondiale [193, p. 118]. Complexitatea fenomenului studiat a determinat formarea unor adevărate școli de gândire cu rezonanță mondială, la care ne vom opri succint în cele ce urmează.

Școala realistă. Realismul conține o mare varietate de teorii ale relațiilor internaționale, care pornesc de la premisa că statele sunt motivate în acțiunile lor de interese de putere/securitate și mai puțin de idealuri. Astfel, conform teoriei realiste, statele nu pot să acționeze decât rațional, judecând la rece situația și acționând pentru a-și păstra/mări puterea, respectiv, securitatea.

În teoria relațiilor internaționale școala realistă, apărută ca reacție la crearea instituțiilor/organizațiilor internaționale, s-a concentrat asupra cercetării războiului și a modalităților prin care statele își pot asigura propria securitate. Ideea centrală a acestei școli este că pacea și războiul sunt legate de lupta pentru putere care se dă între actorii mediului internațional [26, p. 161].

Unul dintre fondatorii realismului, H. Morgenthau (1904-1980), pornind de la accepțiunea puterii ca „dominația unor oameni asupra gândirii și comportamentului altor oameni”, identifică în

lucrarea sa (*Politics Among Nations. The Struggle for Power and Peace* [230]) caracteristicile esențiale ale accepțiunii realiste a puterii și, implicit, ale conflictului, precum: 1) omniprezența puterii și, prin urmare, a conflictului; 2) degenerarea puterii în abuz de putere, adesea cu urmări tragice; 3) tendința sa necondiționat expansionistă, care contribuie la înțelegerea și explicarea escaladării conflictelor internaționale; 4) puterea și, totodată, scopurile imediate ale părților angajate în cucerirea ei, în cazul sistemului internațional al actorilor implicați în conflict, sunt orientate spre garantarea prestigiului, a suveranității și securității naționale; 5) tendința constantă a părților angajate în lupta pentru putere de a-și disimula scopurile proprii în formule ideologice.

Realistul H. Morgenthau considera că principalii actori ai relațiilor internaționale sunt statele, desigur, nu toate, ci doar de cele mai mari, ale căror relații de conflict sau cooperare reprezintă esența politicii internaționale. Acționând pe baza propriilor interese, statul este pus involuntar față în față cu faptul că interesele sale sunt contradictorii intereselor altor state – participante la relațiile internaționale. Prin urmare, cercetătorul este sceptic în ceea ce privește posibilitatea eliminării războiului din viața internațională.

Viziunea realistă asupra fenomenului război o regăsim și în opera francezului R. Aron (1905-1983) (cea mai reprezentativă lucrare fiind *Peace and War. A Theory of International Relations* [183]). Pentru el înțelegerea cauzelor războiului este esențială în descifrarea comportamentului statelor în mediul internațional. Prin urmare, este de părerea că rivalitatea tradițională dintre state este principala cauză a războiului [182, p. 279].

Locul și rolul războaielor în sistemul relațiilor internaționale, dar mai ales cauzele care conduc actorii mediului internațional la un comportament conflictual au constituit preocupări majore și pentru reprezentantul **neorealismului** K. Waltz (născut în 1924), care la fel ca și alți cercetători susține că se ajunge mai ușor la pace dacă înțelegem cauzele războiului.

În lucrarea sa *Man, the State and War* [263], K. Waltz realizează o analiză a ideilor filosofilor, politologilor și istoricilor referitoare la cauzele războiului, grupându-le în trei mari categorii: natura umană, sistemul economic și politic intern al statelor și mediul anarhic în care statele coexistă fără o autoritate supremă pentru a arbitra conflictele între ele, cauze aflate în relații de interdependență. În mod special, el consideră că cauzele majore ale războiului se regăsesc în natura și comportamentul omului. Războaiele pornesc din egoism, din direcționarea greșită a unor impulsuri agresive, din stupiditate. Celelalte cauze sunt secundare și trebuie interpretate în lumina acestor factori [263, p. 14-15]. De aici devine clar că războiul poate fi eliminat prin iluminarea și înnobilarea oamenilor sau prin asigurarea readaptării lor psihosociale, idee ce predomină în scrierile marilor gânditori, de la Confucius până la pacifiștii de astăzi.

În lucrarea *Structural Realism after the Cold War* [264, p. 10], o atenție deosebită K. Waltz a acordat coraportului dintre război și democrație, susținând că, în general, democrațiile (societățile

democratice – e.n.) pot trăi în pace cu democrațiile. Însă chiar dacă toate statele vor deveni democratice, sistemul politic internațional ar rămâne anarhic, aceasta deoarece în absența unei autorități externe supreme, un stat nu poate fi sigur că prietenul de azi nu va fi dușmanul de mâine.

Generalizând asupra școlii în discuție notăm că în viziunea realiștilor, principala caracteristică a politicii internaționale este anarhia. În anarhie, statele sunt preocupate doar de creșterea potențialului de putere pentru a-și putea satisface nevoia de securitate și, în ultimă instanță, de a supraviețui atacurilor venite din partea altor state. Dacă un stat nu dispune de putere (militară, economică, diplomatică etc.) acesta nu poate să-și impună interesele în raport cu alți actori. În opinia realiștilor, nu te poți baza pe instituțiile internaționale, deoarece acestea influențează relațiile dintre state doar marginal, statele puternice vor încerca să impună sau să modeleze aceste instituții în conformitate cu interesele lor naționale (idee ce în viziunea noastră este foarte bine confirmată de realitatea internațională contemporană).

Realiștii sunt sceptici în ceea ce privește acceptarea ideilor promovate de adepții liberalismului care susțin că există o serie de norme și principii morale universale și că, atunci când este nevoie, conducătorii de state sau șefii de guverne vor renunța de a-și promova interesul național și se vor comporta în acord cu norma morală, etica și cerința bunăstării internaționale [102, p. 28].

Liberalismul. Cea de-a doua mare școală din teoria relațiilor internaționale – liberalismul – susține ca idee centrală că libertatea individului trebuie să constituie o valoare supremă și în cadrul relațiilor internaționale. Dacă pe plan intern, puterea statului poate fi limitată de răspunderea democratică față de proprii cetățeni, de nevoia de a respecta cerințele economiei de piață și normele de drept, toate aceste momente trebuie transpuse în plan internațional, rezultând astfel și o stabilitate în relațiile dintre state [214, p. 51].

Liberalismul a abordat problema războiului în opoziție cu starea de pace. Adepții acesteia consideră că războiul ca fenomen politic poate fi eliminat dacă sunt realizate condițiile pentru instaurarea păcii durabile.

O amplă abordare a acestei problematice datează cu sfârșitul sec. al XVIII-lea, fiind atestată în filosofia lui Im. Kant (1724-1804). În anul 1795, acesta publică lucrarea *Zum ewigen Frieden*, care va sta la baza tuturor disputelor și controverselor privind căile și modalitățile de instaurare a unei păci durabile în societatea omenească. În viziunea filosofului pentru obținerea unei păci perpetue (eternă) ar fi indispensabile următoarele momente: nici un stat independent, mare sau mic, nu trebuie să se afle sub dominația unui alt stat; armatele permanente trebuie să fie abolite; nici un stat nu trebuie să intervină prin forță în constituția sau guvernul altor state; constituția civilă a tuturor statelor trebuie să fie republicană; legea națiunilor trebuie să se bazeze pe o federație a statelor libere. Instrumentele prin care s-ar realiza idealul păcii eterne în comunitatea internațională ar fi „libertatea în interiorul statului și arbitrajul (dreptul) în relațiile dintre state”. Altfel spus, Im. Kant credea că evoluția

societății în conformitate cu supremația legii ar crea premisele pentru o stare de moralitate și echitate în relațiile dintre oameni. În același timp, Im. Kant a fost suficient de realist atunci când observă că societatea sec. al XVIII-lea nu era pregătită și nici nu putea să realizeze o astfel de pace, dar a crezut că timpurile ulterioare vor fi mai potrivite pentru aceasta. Ilustrul gânditor a avut dreptate din acest punct de vedere, deoarece ulterior concepția sa a stat la baza mai multor școli de gândire care s-au încadrat în curentul liberal [214, p. 54].

Adepii acestui curent au evitat să vadă războiul ca modalitate de a reglementa problemele dintre state cu regimuri democratice liberale. Ei consideră că acesta este un produs al instinctelor agresive al unor elite nerepresentative. Acest fapt nu a însemnat că reprezentanții acestui curent au negat posibilitatea apariției unui asemenea fenomen în reglementarea anumitor raporturi dintre statele democratice, însă în credința lor acesta trebuia să fie un fenomen care să se manifeste extrem de rar.

În acest sens, N. Angell (1872-1967), bunăoară, afirma că războiul, deși necesar uneori, este întotdeauna un mod inuman și irațional de a rezolva disputele și că prevenirea lui ar trebui să fie întotdeauna o prioritate politică dominantă. Cercetătorul s-a impus în atenția contemporanilor săi ca autor al lucrării *The Great Illusion: a study of the relation of military power in nations to their economic and social advantage* [181], publicată cu doar câțiva ani înainte de declanșarea Primului Război Mondial. Ideea centrală susținută de autor rezidă în faptul că războiul a devenit irațional în condițiile în care s-a accentuat interdependența economică dintre statele industrializate avansate și s-a redus rolul controlului de teritorii în asigurarea bunăstării economice. Evident, că declanșarea ulterioară a războiului a contrazis afirmația autorului, iar acesta a fost apreciat ca fiind un „idealist”. Pe de altă parte, este important că N. Angell a fost un pacifist și un susținător al securității colective în relațiile internaționale. El credea că valorile statului de drept sunt esențiale pentru menținerea păcii atât în cadrul statelor, cât și la nivel internațional, pledând astfel pentru transpunerea acestora la nivelul dat [214, p. 55].

În general, în opinia adepților curentului liberal eliminarea războiului din viața internațională se poate realiza prin construirea de regimuri politice democratice și prin crearea unor mecanisme instituționale cu caracter internațional care să gestioneze pacea și securitatea. Privită în ansamblu, viziunea optimistă a liberalismului asupra politicii internaționale se bazează pe trei credințe fundamentale. În primul rând, liberalii consideră că nu statele ar trebui să fie principalii actori ai scenei internaționale, ci instituțiile și organizațiile cu vocația păcii și securității. În al doilea rând, pentru comportamentul statelor în relațiile cu alți actori este importantă organizarea politică internă. Din acest punct de vedere sunt state „bune” și democratice, care vor avea un comportament dictat de respectarea legilor și a principiilor morale și state „rele”, de factură autoritară sau dictatorială, care

promovează în raporturile cu alți actori forța și politica de forță. Nu în ultimul rând, aceștia afirmă că pacea și securitatea se pot obține dacă lumea va fi constituită din state „bune”.

Ideea dată a fost promovată de către W. Wilson (1856-1924), în viziunea căruia securitatea în politica mondială se putea obține numai în cazul în care dispăreau statele care promovau politicile de tip imperialist și se asigura respectarea drepturilor omului. Reputația sa de promotor al viziunii liberale s-a construit pe modelul pe care l-a propus Conferinței de Pace de la Paris care a pus capăt Primului Război Mondial.

Instrumentul menit a realiza și menține securitatea colectivă a fost, în opinia fondatorilor acestei concepții, Societatea/Liga Națiunilor, care a funcționat în baza unui Pact negociat de Puterile Aliate și Asociate la Paris și adoptate de Conferința de la Paris, la 28 aprilie 1919. Susținătorii Ligii credeau că aceasta poate să mențină securitatea prin promovarea unor mecanisme politice de tipul conferințelor consacrate dezarmării sau medierii conflictelor dintre state, prin edificarea unui sistem de instituții care să elaboreze norme și reguli de comportament pentru toți actorii din mediul internațional, dar și instrumente de control pentru a obliga la respectarea normelor din domeniu. În practică, aceste reglementări au fost utile în rezolvarea pe cale pașnică a unor mici diferende dintre state cum au fost litigiile de frontieră, dar ele au fost minore în raport cu marile primejdii ce se arătau la orizont.

Ideile promovate de adepții liberalismului s-au împotmolit însă în practica diplomatică în perioada dintre cele două războaie mondiale, iar Liga Națiunilor nu a trecut testul realității, fiind dizolvată în momentul în care nu s-a reușit preîntâmpinarea declanșării celui de-al Doilea Război Mondial. Consecințele au dus la apariția unei profunde crize în teoria liberalismului și scăderea încrederii în valoarea practică a tezelor promovate de acest curent de gândire [102, p. 49].

După cel de-al Doilea Război Mondial adepții păcii realizată printr-o instituție cu vocație universală considerau că trebuiau urgent corectate viciile de construcție pe care le-a avut Liga Națiunilor. Așa a apărut pe scena internațională Organizația Națiunilor Unite (în continuare ONU), instituție care a încorporat toate speranțele și toate iluziile Școlii liberale.

Școala sociologică. În contextul dezvoltării științelor socioumaniste explicațiile de ordin sociologic a fenomenului „conflict” au căpătat tot mai mare importanță. Sunt reprezentative în acest sens ideile sociologilor R. Dahrendorf (1929-2009) și L. Coser (1913-2003), care în investigațiile lor au evidențiat că conflictul este o parte inerentă a vieții societății, influențând pozitiv dezvoltarea acesteia. Potrivit lui L. Coser conflictul împiedică osificarea sistemului social, generând tendința spre renovare și creativitate [302, p. 38]. La rândul său, R. Dahrendorf susține că conflictele sunt de neînlocuit în calitatea lor de factor al procesului general de transformare socială [290, p. 237-242].

Extinderea în continuare a paradigmatelor sociologice și-a găsit expresie și în conceptul de *violență structurală* dezvoltat de sociologul J. Galtung (născut în anul 1930). În general, teoria lui J.

Galtung propune pentru înțelegerea conflictelor contemporane patru tipuri de violență în politica mondială: *violența clasică* – definită în literatura de specialitate prin război, tortură sau pedepse inumane sau degradante; *violența generată de sărăcie*, de lipsa condițiilor materiale de viață care pot provoca la fel de mari suferințe oamenilor; *represiunea* – generată de pierderea libertății indivizilor de a-și alege și a-și exprima propriile convingeri; *alienarea* – violență generată de pierderea identității individului și a reducerii condițiilor omului modern de a trăi într-o comunitate coezivă și de a stabili relații cu alți semeni. Așadar, în viziunea sa pentru a putea cunoaște tipurile de conflicte care au fost prezente în istoria sec. al XX-lea este necesară cunoașterea structurii violenței din societatea modernă [211, p. 81].

Abordarea sociologică a problematicii păcii și a războiului se regăsește și în lucrările reputatului sociolog D. Gusti (1882-1955), în special, într-un excelent studiu *Sociologia războiului* (publicat pentru prima dată în anul 1915) [99, p. 97-147]. Sociologul român vedea războiul ca realitate socială, unul dintre cele mai complexe fenomene sociale [160, p. 101]. Descifrând natura socială complexă a războiului, D. Gusti susține că toate manifestările sociale ale acestuia se reduc la următoarele categorii: *economice*, *spirituale* (morală), *politice* (forța) și *juridice* (dreptul). Factorii economici și spirituali ai războiului formează categoriile sale *constitutive*; căci niciodată războiul nu urmărește altceva decât realizarea unor scopuri economice ori spirituale (dominare, supremație, prestigiu, onoare etc.), în cele mai multe cazuri economice și spirituale. Factorii politici și juridici formează categoriile *regulative* ale fenomenului războiului, căci totdeauna și pretutindeni războiul creează situații politice și juridice noi. Factorii constitutivi economici și spirituali formează *substanța* fenomenului războiului, în timp ce factorii regulativi politici și juridici alcătuiesc *funcția* acestuia. Substanța și funcția sunt inseparabile, căci nu se poate concepe fenomenul războiului fără una din ele, după cum nici nu se poate reduce cauzal vreuna din ele la cealaltă.

Potrivit lui D. Gusti cauzele pentru care o națiune recurge la război au caracter istoric și depind de contextul social și politic în care aceasta viețuiește. Scopul războiului determină și tipul de război la care o colectivitate umană poate fi supusă (de eliberare sau de cucerire (imperiale); războaie civile, revoluții, războaie interne și războaie între state ca entități suverane). Respectiv, sociologul pledează pentru întemeierea unei științe care să studieze nu numai starea națiunilor, ci și aspirațiile acestora pentru a se cunoaște caracteristicile mediului internațional. Cunoașterea acestor realități internaționale ar putea conduce la scăderea probabilității de război [160, p. 102-103]. Realizarea unei bune cunoașteri între națiuni ar conduce și la o mai bună conlucrare între ele.

Dincolo de realiști, neorealiști, liberali, neoliberali și sociologi, desigur, s-au format și alte curente de gândire care impresionează prin modul de abordare a problemei păcii și a războiului. Sunt relevanți în acest context adepții *teoriei societății internaționale* (potrivit lui M. Griffiths [214, p. 145]), care privesc sistemul de state ca o societate internațională în care este prezent elementul de

cooperare și interacțiune. Unul din promotorii acestei teorii este H. Bull (1932-1985), care s-a impus în atenția contemporanilor cu remarcabila lucrare *The Anarchical Society* (publicată pentru prima dată în anul 1977), în care examinează războaiele nu doar ca rezultate frecvente ale luptei pentru putere, ci și ca posibile instrumente ale ordinii, menite să limiteze ambițiile celor care le creează probleme. În acest sens, cercetătorul susține că din punctul de vedere al societății internaționale, adică al valorilor, regulilor și instituțiilor comune acceptate de către sistemul de state în ansamblu, războiul are un aspect dual. Pe de o parte, el este o manifestare a dezordinii, care aduce cu sine amenințarea unei prăbușiri a însăși societății internaționale într-o stare de pură dușmănie sau război general. Din această perspectivă, societatea statelor este preocupată să limiteze și să înfrâneze războiul, să-l mențină în cadrul regulilor stabilite de însăși societatea internațională. Pe de altă parte, războiul – ca instrument al politicii statului – este un mijloc pe care însăși societatea internațională simte nevoia să-l exploateze în vederea realizării propriilor obiective. În mod concret, războiul este văzut ca un mijloc de aplicare a dreptului internațional, de menținere a raportului de forțe și, ceea ce este contestabil, de promovare a unor schimbări ale legii, care sunt în general considerate juste. Respectiv, regulile și instituțiile elaborate de societatea internațională reflectă tensiunea dintre perceperea războiului ca amenințare la adresa societății internaționale, care trebuie ținută în frâu, și înțelegerea lui ca un instrument pe care societatea internațională îl poate exploata pentru a-și atinge scopurile [25, p. 177-178].

Un alt adept al teoriei societății internaționale este M. Wight (1913-1972), care s-a impus prin așa lucrări ca: *International Theory: The Three Traditions* [266] și *Power Politics* (publicată pentru prima dată în anul 1978). Caracteristica esențială a relațiilor internaționale este pentru M. Wight anarhia internațională, lipsa unui sistem de guvernare centrală. El nu neagă existența dreptului internațional, dar consideră că în timp ce în politica internă lupta pentru putere este guvernată și circumscrisă legilor, în politica internațională, legea și instituțiile sunt circumscrise luptei pentru putere. Există, în viziunea sa, două principii care moderează anarhia internațională; clasicului echilibru de putere el îi adaugă interesul comun reprezentat de puterea dominantă. Concomitent, domnia sa atenționează că interesul comun al puterii dominante poate aduce beneficii reale sau poate conduce la o ideologie periculoasă [178, p. 13]. În general, modul de abordare a politicii internaționale ca o politică de putere, îl așează pe M. Wight în galeria teoreticienilor realiști ai relațiilor internaționale.

Evident, șirul cercetărilor nu se oprește aici, ei fiind cu mult mai numeroși, fiecare aducând un aport distinct la dezvoltarea teoriei relațiilor internaționale pe parcursul sec. XIX-XX. Ceea ce merită însă evidențiat în acest context este că încheierea războiului rece și perioada imediat următoare, a marcat profund atât substanța relațiilor internaționale, cât și abordarea teoretică a acestora. Astfel, după încheierea războiului rece în pofida speranței că se va intra într-o eră a păcii și

securității, lucrurile au evoluat contra așteptărilor și atunci întrebări mai vechi sau mai noi, legate de războaie, crize și conflicte, au apărut atât la nivelul opiniei publice, cât și în mediile academice.

Una dintre cele mai discutabile concepții referitoare la caracterul conflictelor din lumea multipolară, formulată la începutul acestei perioade, destul de intens vehiculată în literatura occidentală și cea autohtonă, este concepția formulată de cunoscutul politolog american S. Huntington, care în anul 1993, a publicat un articol senzațional *The clash of civilizations and the remaking of world order* [220], având ca laitmotiv următoarea teză: dacă sec. al XX-lea a fost un secol al coliziunilor ideologiilor, apoi sec. al XXI-lea va deveni un secol al coliziunii civilizațiilor sau al religiilor. În acest context, sfârșitul războiului rece este privit ca un hotar istoric dintre lumea veche, determinată de contradicțiile naționale și lumea nouă, caracterizată prin coliziunea civilizațiilor.

În anul 1996, S. Huntington a mai publicat o carte destul de voluminoasă – *The clash of civilizations and the remaking of world order* [219], în care aduce fapte și argumente suplimentare întru confirmarea tezelor și ideilor lui de bază. Principala teză este: „în lume, după „războiul rece” cele mai importante deosebiri între popoare nu mai sunt deosebirile ideologice, politice sau economice, ci cele culturale. Oamenii încep să se identifice nu cu statul sau cu națiunea, ci cu civilizația, fiindcă deosebirile la nivelul civilizațiilor care s-au format de-a lungul secolelor sunt mai fundamentale decât deosebirile dintre ideologiile și regimurile politice ... Religia îi desparte pe oameni mai mult decât apartenența etnică. Omul poate fi semifrancez și semiarab, ba chiar cetățean al acestor țări (Franța și, de exemplu, Algeria). Mult mai complicat e să fii semicatic sau semimusulman”. Prin urmare, principala sursă a conflictelor în „lumea nouă” (post-război rece) nu va fi una preponderent ideologică ori economică, ci una prevalent culturală. După războiul rece, subliniază S. Huntington, tensiunile nu se vor mai ivi între țările democrate, comuniste și cele aflate în curs de dezvoltare (fostele colonii). Principalii actori ai viitoarelor neînțelegeri ivite în arena relațiilor internaționale vor fi civilizațiile.

Evident, concepția lui S. Huntington a suscitat o serie de critici și discuții, obținând atât oponenti, cât și adversari. În viziunea noastră însă, meritul principal al acestei concepții rămâne a fi faptul că pune accentul pe cultura subiecților implicați în declanșarea și desfășurarea unui conflict, ceea ce este un moment destul de important de care trebuie să se țină cont în procesul soluționării conflictelor internaționale contemporane.

Abordarea teoretică a războiului/conflictului în perioada contemporană. Inițial, este important de precizat că în cercetările realizate după sfârșitul războiului rece accentul este deplasat de la conceptul de „război” la cel de „conflict”, teoreticienii încercând să răspundă la întrebări cu privire la diversitatea noilor tipuri de conflicte, la sursele acestora, esența lor, acțiunile pe care poate și trebuie să le întreprindă un stat în condițiile declanșării unui conflict.

În general, numărul cercetătorilor contemporani preocupați de problema conflictelor este unul impunător. Dacă e să vorbim nemijlocit de doctrina rusă, din cadrul acesteia se impun în atenție, pentru început, specialiștii în conflictologie (precum: A.Ia. Anțupov, A.I. Șipilov (*Конфликтология*. Москва, 2000 [274]), G.I. Kozîrev (*Введение в конфликтологию*. Москва, 2000 [303]) etc.), care de rând cu explicarea generală a conceptului de *conflict* și a esenței acestuia, s-au expus și asupra trăsăturilor definitorii ale conflictelor internaționale, subliniind particularitățile tipologice ale acestora în perioada contemporană.

Concomitent, prezintă importanță și studiile științifice ale experților în relații internaționale și drept internațional, precum cele semnate de: P.A. Țîgancov (*Теория международных отношений*. Москва, 2004 [344]); S.V. Smulskii, S.A. Proskurin, B.G. Putilin (*Введение в теорию международного конфликта*. Москва, 1996 [337]); K.S. Gadjiev (*Введение в геополитику*. Москва, 2000 [282]); S.A. Egorov (*Вооруженные конфликты и международное право*. Москва, 2003 [296]); B.G. Putilin (*Международный конфликт (проблемы теории)* [320]); Ă.I. Skakunov (*Международный конфликт*. Москва, 1995 [336]); M.S. Cernoudova (*Понятие конфликта в международном праве*. Москва, 2005 [346]); V. Panova (*Современные западные исследования международного конфликта*. Москва, 2005 [318]); T. Reznikova (*Международный конфликт: причины, формы проявления и характер развития* [321]); V. Blișcenko (*Региональные конфликты: методология исследования*. Москва, 2005 [279]) etc., în care sunt detaliate particularitățile conflictului internațional, fiind explicate esența, funcțiile, sistemul și dinamica acestuia.

Spre exemplu, cercetătorul P.A. Țîgancov [344] studiază conceptul, tipurile și funcțiile conflictului, metodele tradiționale și procedurile instituționale de soluționare a conflictelor internaționale. Dezvoltând particularitățile conflictelor din perioada războiului rece și a celor din perioada contemporană, autorul identifică, în același timp, și realizează o sinteză a principalelor direcții de abordare teoretică a conflictelor internaționale în literatura de specialitate occidentală.

La rândul său, K.S. Gadjiev [282] își fundamentează demersul științific pe întrebarea dacă extinderea democrației în lume este în măsură să determine pacea generală, la care răspunde negativ fără echivoc. Identificând sursa războiului în însăși natura omului, cercetătorul argumentează comportamentul conflictual al statelor prin prisma comportamentului membrilor acestora. În același timp, nu a ezitat să se expună și asupra răspânditei concepții formulate de S. Huntington, subliniind eventualitatea survenirii nu a coliziunii civilizațiilor și culturilor, ci a conflictelor de interese.

Problematika conflictului internațional o regăsim tratată și în cercetările lui Ă.I. Skakunov [336], care destul de justificat se expune asupra interdependenței dintre conflictul internațional și dreptul internațional. Din această perspectivă autorul abordează așa momente importante precum:

părțile conflictului internațional, structura, dinamica și mediul în care se desfășoară acesta, raportându-le la cadrul juridic și politic internațional.

Un alt studiu în domeniu este semnat de B.G. Putilin [320]. În pofida volumului redus al acestuia, cercetătorul a reușit să dezvolte unele momente-cheie pentru înțelegerea esenței conflictului internațional, și anume: subiecții conflictului (subliniind rolul puterii și a poziției pe arena internațională), obiectul, fazele și tipurile conflictelor. Expunându-se și asupra modalităților de gestionare a conflictelor, cercetătorul accentuează faptul că până în prezent cea mai utilizată modalitate de soluționare a conflictelor a fost recurgerea directă sau indirectă la forță. În acest sens, subliniază că practica internațională demonstrează destul de pregnant primatul violenței militare în procesul de soluționare a contradicțiilor atât pe timp de pace, cât și pe timp de război.

În același context, T. Reznikova [321] abordează conflictul internațional în calitatea lui de sistem de relații politice dintre diferite entități. Recunoscând conflictele internaționale ca fiind un fenomen ce dispune de o structură și o evoluție proprii, cercetătoarea accentuează că acestea inevitabil interacționează cu sistemul, structura și procesul de desfășurare a relațiilor internaționale, declanșându-se și evoluând potrivit legilor și principiilor acestui sistem, pe care uneori poate să-l influențeze. Din perspectiva unei asemenea abordări, cercetătoarea realizează o distincție între conflict și conflictualitate, conflict și criză, conflict și conflict armat, moment ce-i permite să conchidă că conflictul dispune și de o latură pozitivă. În special, evidențiază funcția integrativă a conflictului internațional. Pe de altă parte, analizând tipologia și dinamica conflictelor internaționale, constată că conflictul internațional ca sistem niciodată nu are o formă definitivată. El reprezintă un proces sau un sistem de procese aflat în permanentă evoluție.

Cercetătoarea M. S. Cernoudova [346], la rândul său, și-a concentrat atenția în mod deosebit asupra conceptului de „conflict”, expunându-se asupra etimologiei și accepțiunilor date acestuia de diferiți specialiști. Ideea centrală promovată ține de lipsa unei definiții unice a conflictului în dreptul internațional și utilizarea ambiguă a acestuia, ceea ce nu este favorabil soluționării eficiente a conflictelor internaționale. Analizând problema utilizării conceptului dat în actele juridice internaționale, cercetătoarea trasează o paralelă între *conflict* și *diferendul internațional* și situația de natură să genereze un diferend, elucidând o distincție netă între aceste categorii. În același timp, abordează și coraportul dintre conflict și criză, conflict și război, subliniind faptul că criza poate constitui o etapă în evoluția conflictului, în timp ce războiul reprezintă un tip distinct de conflict (armat) de o intensitate sporită.

Nu mai puțin semnificative sub acest aspect se dovedesc a fi lucrările cercetătorilor români, precum: M.-V. Grigoroiu (*Crizele și conflictele contemporane*. București, 2006 [98]); V. Bucătaru (*Noțiunea de conflict internațional și esența războiului ca formă de manifestare a conflictului* [24]); A. Miroiu, R.-S. Ungureanu (*Manual de relații internaționale*. Iași, 2006 [121]); V. Bogdan (*Crizele*

politico-militare contemporane. București, 2009 [20]); M. Mureșan (*Războiul eficace, eficacitatea războiului*. București, 2004 [126]); M. Mureșan, Gh. Văduva (*Războiul viitorului, viitorul războiului*. București, 2004 [128]); Gh. Văduva, M. St. Dinu (*Crizele politico-diplomatice ale începutului de mileniu*. București, 2005 [177]); C. Hlihor, E. Căpățînă (*Comunicarea în conflictele și crizele internaționale*. București, 2007 [102]) etc. Privite în ansamblu, aceste lucrări prezintă importanță prin faptul că abordează detaliat etimologia, esența și tipologia conflictelor contemporane, ceea ce permite o mai bună cunoaștere și înțelegere a acestora, moment decisiv pentru soluționarea lor.

Bunăoară, o tipologie distinctă a crizelor politico-militare contemporane regăsim în cercetările semnate de V. Bogdan [20], potrivit căruia crizele cunosc următoarele manifestări: conflictul de joasă intensitate, terorismul, războiul civil și revoluția, războiul internațional. Accentuînd distincția dintre criză și război, autorul le califică ca fiind două fațete de agravare a diferendelor internaționale. În același timp, cercetătorul identifică și fazele evoluției crizei, subliniind în final că crizele din lumea contemporană se întrepătrund, la originea lor aflându-se bătălia pentru resurse, frontiere și poziții avantajoase în noua configurație mondială pentru putere și influență.

Cu idei importante se impune în domeniu și cercetătorul autohton, prof. Al. Burian care, cu ocazia tratării științifice a relațiilor internaționale [28], abordează într-un mod inedit problematica rolului forței militare ca instrument al politicii externe a statelor în relațiile internaționale, atât în perioada bipolară, cât și în cea post-bipolară, sesizând principalele transformări produse. Prin esență, autorul ne oferă un tablou destul de sugestiv al cauzalității conflictelor internaționale, cât și al factorilor concreți care alimentează probabilitatea declanșării acestora și a celor ce contribuie la reducerea intensității distructive fatale a lor.

În contextul abordării geopoliticii lumii contemporane [26], cercetătorul s-a oprit mai detaliat asupra războiului în calitatea sa de institut social, argumentând faptul că sursele acestuia rezidă în imperfecțiunea omului. În contextul dat, atenționează că pentru a înțelege just esența războiului și a găsi căile și mijloacele adecvate pentru prevenirea lui, trebuie luate în considerare nu numai toate atributele naturii omului, dar și întregul complex de factori sociali, socioculturali, economici, teritorial-geografici, politici și de altă natură a existenței comunității umane. În aceeași ordine de idei, de rând cu analiza concepției formulate de S. Huntington (coliziunea civilizațiilor), autorul se expune și asupra surselor și principalelor forme ale războaielor din lumea contemporană, marcată de globalizare, răspândirea armelor de distrugere în masă și a posibilităților în descreștere ale pământului.

Vorbind nemijlocit despre *problematica soluționării conflictelor internaționale*, notăm că și acest subiect a fost reflectat (mai mult sau mai puțin) în studiile enunțate, precum și în o serie de alte lucrări științifice. O atenție deosebită în doctrină se acordă, în special, principiului soluționării pașnice a diferendelor internaționale ca principiu fundamental al relațiilor internaționale. Practic, în

orice manual de *Drept internațional public* putem atesta compartimente separate dedicate acestui subiect. Relevante în context sunt lucrările semnate de: Al. Burian, O. Balan, Ed. Serbenco (*Drept internațional public*. Chișinău, 2005 [29]); Al. Burian, O. Balan, N. Suceveanu (*Drept internațional public*. Chișinău, 2009 [30]); C. Ciugureanu-Mihăilăuță (*Drept internațional public*. Chișinău, 2013 [43]); Al. Burian (coordonator) (*Drept internațional public*. Chișinău, 2012 [69]); S. Scăunaș (*Drept internațional public*. București, 2002 [154]); B. Selejan-Guțan (*Drept internațional public*. Sibiu, 2003 [157]; *Drept internațional public*. București, 2014 [156]); A. Ciucă (*Drept internațional public*. Iași, 2000 [42]); A. Bolintineanu, A. Năstase, B. Aurescu (*Drept internațional contemporan*. București, 2000 [21]) etc.

În același timp, prezintă importanță și lucrările tematice semnate de: D. Popescu, T. Chebelevu (*Soluționarea pașnică a diferendelor internaționale*. București, 1993 [140]); L. Durnescu (*Reglementări internaționale în materie de soluționare pașnică a diferendelor internaționale*. Chișinău, 2006 [71]); I. Cloșcă (*Despre diferendele internaționale și căile soluționării lor*. București, 1973 [46], *Reglementarea prin mijloace pașnice a diferendelor dintre state*. București, 1980 [47]); Bontea O. (*Studiu teortico-practic privind diferendele internaționale și dreptul tratatelor internaționale*. Chișinău, 2012 [22]) etc., în care sunt dezvoltate așa aspecte ca: esența și particularitățile principiului, evoluția istorică a cadrului juridic internațional în materie, variante de interpretări și aplicarea practică a acestuia. Dincolo de aceasta, practic toate lucrările cuprind o expunere detaliată și argumentată a mijloacelor pașnice de soluționare a diferendelor internaționale, reglementate de normele dreptului internațional contemporan.

Aceste și alte momente sunt cercetate și în lucrările axate pe problema soluționării politice (diplomatice) a diferendelor și conflictelor internaționale. În acest sens, merită enunțați asemenea autori precum: Al. Burian (*Metode și procedee de soluționare a conflictelor în politica externă a statelor*). Chișinău, 2008 [27]; V. Arhiliuc (*Diplomația preventivă și securitatea colectivă a statelor*. Chișinău, 1999 [5]; V. Arhiliuc (*Diplomația preventivă și dreptul internațional*. Chișinău, 2002 [4]); I. Ancuț (*Diplomația preventivă/preemptivă, fals tratat de securitate*. București, 2008 [3]); C. Baciuc (*Conflict și negociere în relațiile internaționale*. Munich, 2010 [8]); M. Malița (*Teoria și practica negocierilor*. București, 1972 [111]); L.M. Trocan (*Formele viciate ale negocierilor internaționale*. Tîrgu-Jiu, 2009 [170]); A.-V. Istrătescu (*Legitimitatea mijloacelor pașnice și militare de rezolvare a crizelor contemporane*. București, 2009 [108]); M. M. Lebedeva (*Политическое урегулирование конфликтов*. Москва, 1999 [309]); U.A. Șafiev, Ț. Mirbașir (*Формы завершения и принципы урегулирования политических конфликтов*. Москва, 2010 [349]) etc.

În contextul problematicei enunțate, Al. Burian [27] studiază metodele și procedeele de soluționare a conflictelor în politica externă a statelor. Pornind de la percepția conflictului ca pericol

și mijloc de atingere a unor scopuri, cercetătorul a identificat câteva strategii distincte: de gestionare, de stopare și de soluționare a conflictelor, fiecare având rolul și particularitățile sale.

Un aport considerabil a înregistrat și cercetătoarea M. N. Lebedeva [309], care analizează cu lux de amănunte procesul de soluționare politică a conflictelor. Argumentând necesitatea soluționării politice a conflictelor, autoarea dezvoltă fazele și principiile de bază ale procesului dat, atenționând asupra unor așa momente ca prevenirea conflictelor, gestionarea și soluționarea lor. În același timp, cercetătoarea analizează locul și rolul terței părți în soluționarea conflictului, precum și particularitățile desfășurării tratativelor între subiecții implicați direct sau indirect în conflict. Prin excelență, lucrarea sa reprezintă un studiu fundamental în materia dată.

Rolul negocierilor în procesul de soluționare a conflictelor internaționale îl regăsim reflectat în lucrările semnate de M. Malița [111], care dezvoltă esența, particularitățile și condițiile de eficiență a negocierilor ca mijloc pașnic de soluționare a conflictelor. La rândul său, L. M. Trocan [170] își direcționează interesul nemijlocit asupra formelor viciate ale negocierilor internaționale, subliniind faptul că acestea își au sursa în nerespectarea normelor dreptului internațional, fapt ce distorsionează practic însăși substanța procesului de soluționare diplomatică a conflictelor internaționale.

În același context, A.-V. Istrătescu [108] atrage atenția, asupra legitimității mijloacelor pașnice și militare de rezolvare a crizelor contemporane, ca cerință intrinsecă societății organizate, a cărei absență ar da naștere arbitrarului și abuzului. Evidențiind necesitatea prevalenței mijloacelor pașnice în rezolvarea crizelor, cercetătorul detaliază așa aspecte importante ca legitimitatea mijloacelor diplomatice, a mijloacelor jurisdicționale și a mijloacelor coercitive. În ceea ce privește legitimitatea mijloacelor militare de soluționare a crizelor, cercetătorul conchide că o intervenție militară colectivă realizată în lipsa aprobării de către ONU nu este atât de ilicită ca în cazul în care ea nu ar îndeplini cumulativ așa condiții ca: să fie absolut necesară, să reprezinte unicul mijloc de restabilire a legalității, prin raportare la principiile dreptului internațional, să fie proporțională cu scopul urmărit, să nu fie determinată de satisfacerea propriilor interese economice, politice, juridice sau de altă natură ale statelor interveniente în teritoriile invadate.

O altă lucrare ce prezintă importanță pentru înțelegerea procesului de soluționare a conflictelor internaționale în lumea contemporană este semnată de V. Arhiliuc [5], în care autoarea cercetează problema securității colective a statelor și a diplomației preventive. De rând cu prezentarea originii și trăsăturilor distinctive ale securității colective a statelor, cercetătoarea realizează o incursiune istorică în evoluția acesteia, subliniindu-i particularitățile din perioada Ligii Națiunilor și a celor contemporane, determinate de ONU. Prin esență, se oferă un tablou integrat al schemelor prestabilite (politic și juridic) pentru reacția comunității internaționale la eventualele conflicte internaționale ce se pot declanșa, fiind accentuate, în special, particularitățile măsurilor ce formează așa-numita diplomație preventivă și evidențiate unele probleme din cadrul sistemului securității colective.

O atenție distinctă merită și lucrările axate pe asemenea aspecte precum reglementarea, controlul și gestionarea conflictelor internaționale. Contribuții distincte la dezvoltarea acestora au înregistrat: Iu. Mărgărit (*Gestionarea crizelor din mediul internațional de securitate fără implicarea componentei militare*. București, 2009 [116]); Gh. Minculete, G.-T. Buceac (*Actualitate și perspective privind operațiunile în sprijinul păcii*. București, 2007 [119]); M. S. Cernoudova (*Понятие и способы урегулирования международных конфликтов (правовые аспекты)*). Архангельск, 2005 [345]; *Правовые проблемы мирного урегулирования международных конфликтов в рамках международных организаций*. Москва, 2006 [347]); V. Kremeniuk (*Современный международный конфликт: проблемы управления*. Москва, 2003 [306]); Ȃ. I. Skakunov (*Международно-правовые процедуры*. Москва, 1995 [335]) etc.

Bunăoară, Ȃ.I. Skakunov [335] dezvoltă procedurile juridice internaționale, analizând „soluționarea” și „reglementarea” ca forme de finalizare a conflictelor internaționale și controlul conflictelor. În același timp, autorul acordă atenție strategiei de gestionare a conflictelor, dezvăluind particularitățile medierii, ale operațiunilor pacifatoare și ale măsurilor de constrângere, pe fundalul evenimentelor din viața statelor și a comunității internaționale din ultimele decenii.

Un astfel de subiect îl regăsim și în lucrările lui V. Kremeniuk [306]. Urmărind evoluția istorică a preocupării statelor pentru gestionarea conflictelor, autorul constată că în prezent nu poate fi atestată o unanimitate referitor la subiectul căruia îi revine prerogativa politicii gestionării conflictelor. În pofida recunoașterii competenței exclusive a ONU, totuși experiența ultimelor decenii denotă o incapacitate vădită a acestei organizații, mai ales în ceea ce privește realizarea laturii militare a politicii de gestionare a conflictelor. În același timp, nici afirmarea SUA ca o forță potrivită pentru realizarea acesteia nu satisface multe dintre puterile lumii. Prin urmare, mecanismul gestionării conflictelor internaționale, susține cercetătorul, necesită o reconsiderare fundamentală și o voință fermă a statelor de a-l eficientiza.

După cum se poate observa, studiile enunțate prezintă o valoare deosebită, dat fiind faptul că sunt axate pe anumite aspecte ale procesului de soluționare a conflictelor internaționale, abordându-le complex și multilateral.

O atenție distinctă în context merită lucrarea semnată de către I. Frunze *Reglementarea internațională a conflictelor armate interne*. Chișinău, 2012 [74]. Reprezentând un studiu de doctorat, lucrarea prezintă importanță pornind chiar de la subiectul propus spre cercetare – reglementarea conflictelor armate interne, precum și de la obiectivele de cercetare, printre care menționăm: analiza procesului codificării și dezvoltării progresive a normelor internaționale care reglementează conflictele armate interne; calificarea juridică a dezordinilor și tensionilor interne; elucidarea efectelor recunoașterii rebelilor în calitate de parte beligerantă; analiza aspectele conflictului armat intern care determină aplicabilitatea dreptului internațional umanitar; analiza

configurației conflictului transnistrean în dreptul internațional umanitar prin prisma cadrului normativ internațional, al jurisprudenței internaționale și a doctrinei în materie etc. Prin esență, este o lucrare ce conține importante repere teoretice pentru cercetarea de față.

O altă lucrare de doctorat în domeniu este semnată de Cazacu D. *Competența teritorială a statului în dreptul internațional public*. Chișinău, 2016 [37]. În contextul abordării problemei suveranității statului, autoarea se expune și asupra problemei legalității staționării și amplasării forțelor armate străine pe teritoriul altui stat din prisma reglementărilor și practicii internaționale. O atenție distinctă acordă analizei juridico-practice a statutului operațiunilor de menținere a păcii, ce acționează sub egida ONU, precum și cele ce reies din acorduri regionale, bilaterale sau multilaterale. Într-un final, autoarea conchide că prezența forțelor armate străine pe teritoriul unui stat este o situație de natură să ridice mai multe semne de întrebare, printre care, în special, limitarea competențelor teritoriale ale statului gazdă, pornind de la conținutul privilegiilor și imunităților membrilor forțelor de menținere a păcii.

O expunere argumentată asupra problemei suveranității statului în contextul reglementării conflictelor internaționale și a intervenției comunității internaționale în conflictele interne atestăm la cercetătorii V. Gamurari și N. Osmochescu (*Suveranitatea și dreptul internațional: probleme teoretice și practice actuale*. Chișinău, 2007 [79]), care abordează subiectul prin prisma unor studii de caz asupra conflictului din Kosovo și a conflictului transnistrean. În mod special, cercetătorii atrag atenția asupra încălcărilor admise de forțele pacificatoare în contextul intervențiilor umanitare realizate, fapt ce prezintă o importanță distinctă pentru prezenta cercetare.

Strâns legată de aceste aspecte este și tematica lucrării de doctorat elaborată de Comșa A.-M. *Operațiunile pacificatoare ca factor de reglementare a conflictelor etnopolitice din perspectiva dreptului internațional public*. Chișinău, 2015 [51]. Scopul acestui studiu rezidă în analiza fenomenului operațiunilor pacificatoare ca factor de reglementare a conflictelor etnopolitice din perspectiva dreptului internațional public, cu determinarea unei legături de cauzalitate existente între organizarea și desfășurarea operațiunilor de pace și soluționarea practică a conflictelor etnopolitice la scara mondială. Autoarea accentuează în mod special că operațiunile de menținere a păcii în plan practic sunt necesare pentru aplanarea, soluționarea sau cel puțin înghețarea conflictelor, oferind astfel posibilități reale părților implicate să revadă propriile acțiuni și politici și să-și ordoneze contactele pentru stabilirea unui consens și menținerea relațiilor de pace. În mod cert, semnificația operațiunilor pacificatoare nu se rezumă doar la stabilizarea locală a crizei, dar are în vizor și excluderea influenței acesteia asupra păcii și securității internaționale. Din perspectiva prezentei teze de doctorat, studiul realizat de A.-M. Comșa prezintă o importanță distinctă, mai ales, ținând cont de faptul că operațiunile de pacificare sunt un element important al gestionării conflictelor internaționale ca mijloc de soluționare a acestora.

Paralel interesului științific manifestat față de principiile și mijloacele pașnice de soluționare a conflictelor internaționale, tot mai mult doctrina este preocupată de problema recurgerii la forță în relațiile internaționale. Cu lucrări relevante au contribuit la abordarea acestui subiect: Gâlea I. *Folosirea forței în dreptul internațional*. București, 2009 [82]; Tomescu I.R. *Reglementarea folosirii forței în dreptul contemporan – actualitate și perspective*. București, 2015 [167]; Roșca V. *Jurisprudența internațională în materia aplicării forței sau amenințării cu aceasta în dreptul internațional*. Chișinău, 2016 [148]; Vasilescu A. *Redefinirea agresiunii la adresa securității naționale și internaționale*. București, 2009 [175] etc. În principal, lucrările sunt axate pe problema conținutului normelor de drept internațional ce interzic recurgerea la forță în relațiile internaționale, precum și cele care admit existența unor excepții în domeniu. Dincolo de aceasta, o atenție distinctă se acordă modului de interpretare a normelor în cauză care, pornind de la practica în domeniu, creează precedente periculoase de recurgere la forță în detrimentul interdicției juridice generale.

Evident, cunoașterea esenței conflictelor contemporane și a particularităților procesului de soluționare a lor nu poate fi deplină și reală în afara realizării unor studii de caz asupra conflictelor desfășurate în realitate, în diferite colțuri ale lumii. Prin urmare, de rând cu abordarea științifică a modelelor teoretice, de o valoare incontestabilă este și studierea complexă a conflictelor reale (ce s-au produs sau sunt în plină desfășurare). Anume în baza unor asemenea studii pot fi demonstrate (argumentate) ipotezele teoretice, cât și configurate concluzii general valabile.

În viziunea noastră, unele dintre cele mai reprezentative conflicte internaționale din perioada contemporană, care în mare parte reflectă situația reală în sfera relațiilor internaționale și a soluționării conflictelor, se dovedesc a fi conflictul americano-irakian și cel transnistrean, conflicte pe larg abordate în literatura de specialitate. Merită enunțat în acest sens că conflictul americano-irakian îl regăsim reflectat în lucrările unor așa autori ca: V.Gamurari, N. Osmochescu (*ONU contra IRAK: criza și procesul de revigorare a ONU în urma celor două conflicte din Golf* [78]); C.-Gh. Balaban (*Irakul după aproape patru ani de război* [9]); O. Russbach (*ONU contra ONU* [150]); F. Deheleanu (*Secolul XX și securitatea națională: strategiile de securitate a principalelor state ale lumii* [63]); T. D. Troanță Rebeleş (*Războiul împotriva terorismului. Realitate, prezent și perspective* [169]); P. Buhler (*La guerre d'Irak: paysage après la bataille* [269]); Sh. Rampton, J. Stauber (*Une arme de persuasion massive. De la propagande dans la guerre de Bush en Irak* [272]); A.D.K. Beils (*Международная безопасность после Ирака* [278]); K. Brutenț (*Иракский «поход» президента Буша: предварительные итоги* [280]); U. K. Klark (*Как победить в современной войне. Ирак, терроризм и Американская Империя* [301]); D.V. Kuznețov (*Иракский кризис. Очерк событий. Документы и материалы* [307]); N.V. Kuznețova (*Влияние войны в Ираке на взаимоотношения США и ООН* [308]) etc.

La rândul său, conflictul transnistrean este pe larg studiat de către: I. Boțan (*Reglementarea transnistreană: o soluție europeană*. Chișinău, 2009 [23]); M. Garaz (*Evaluarea juridică conform normelor dreptului internațional a procesului de menținere a păcii în conflictul transnistrean*. Chișinău, 2001 [80]); Gh. Bianov (*Reglementarea transnistreană: vectorul „Occidental” și cel „Estic” al compromisului*. Chișinău, 2009 [18]); A. Iovița (*Respectarea Dreptului Internațional umanitar în conflictul armat de pe Nistru: o retrospectivă analitică*. Chișinău, 2008 [106]); O. Nantoi (*Originile și perspectivele soluționării conflictului transnistrean*. Chișinău, 2009 [131]); *Politica Federației Ruse în conflictul din raioanele de est ale Republicii Moldova*. Chișinău, 2006 [132]); A. Munteanu (*Sacrificiu și trădare. Războiul de secesiune din Republica Moldova (1990-1992)*. Chișinău, 2005 [124]); E. A. Salem (*Conflictele contemporane și modalități de reglementare a acestora (în baza conflictelor transnistrean și palestino-israelian)*. Chișinău, 2006 [153]); V. Saca, N. Țveatcov, M. Baibus (*Rolul arbitrilor în sistemul relațiilor politice de conflict și de consens în spațiul post-sovietic: cazul Transnistriei*. Chișinău, 2006 [150]); A. Safonov (*Calea Transnistriei*. Chișinău, 2009 [151]); O. Serebrian (*Politică și geopolitică*. Chișinău, 2004 [159]); C. Solomon, A. Gumeniuc (*Conflictul transnistrean și procesul de negocieri în formatul „5+2”*. Chișinău, 2008 [161]); I. Frunze, V. Țarălungă (*Configurația conflictului transnistrean în dreptul internațional umanitar*. Chișinău, 2010 [172]); N. Țveatcov (*Problema soluționării conflictelor politice în Republica Moldova (cazul UTA „Gagauz-Yeri” și Transnistriei)*. Chișinău, 2009 [174]); S. J. Kaufman (*Spiraling to Ethnic War. Elites, Masses and Moscow in Moldova’s Civil War* [221]); Ch. King (*The Moldovans. Romania, Russia and the Politics of Culture* [223]) etc.

Generalizând, notăm că numărul mare de specialiști ce au investigat subiectul în discuție (fie în ansamblu, fie doar sub diferite aspecte) demonstrează cu pregnanță semnificația deosebită a acestuia, precum și actualitatea pentru perioada în care ne aflăm. Din aceste considerente sunt pe deplin justificate eforturile continue ale cercetătorilor de a investiga realitatea și de a propune noi soluții viabile pentru o lume în permanentă transformare și ascensiune.

În arealul științific autohton, trebuie să recunoaștem că în cea mai mare parte studii complexe asupra acestui subiect nu pot fi atestate, fapt ce determină atât actualitatea, cât și necesitatea realizării unor cercetări fundamentale în materie. În viziunea noastră, o asemenea cercetare trebuie să ofere o imagine integră asupra conceptului și fenomenului de „conflict internațional”, cât și asupra trăsăturilor definitorii pe care le-a căpătat acesta în perioada contemporană. În același timp, o atenție deosebită considerăm că merită formele și mijloacele de finalizare a conflictelor internaționale, în mod special, „soluționarea” și „reglementarea”. Complexitatea sistemului relațiilor internaționale impune totodată și necesitatea evaluării științifice a controlului și gestionării conflictelor internaționale, precum și o evaluare a aplicabilității dreptului internațional în vederea asigurării legitimității mijloacelor de soluționare a acestora în perioada contemporană.

Fiind conștienți de actualitatea și necesitatea unei asemenea investigații științifice fundamentale, în prezentul demers teoretic ne propunem realizarea unei cercetări axate pe momentele-cheie expuse, pentru ca astfel, integrându-ne în circuitul științific, să contribuim cu unele viziuni și argumente la aprofundarea și dezvoltarea subiectului în cauză, să propunem căi și soluții eficiente de optimizare a procesului de soluționare a conflictelor internaționale contemporane.

1.2. Recurgerea la forță în contextul relațiilor internaționale: aspecte teoretico-practice și normative

Abordarea primară a acestui subiect, în viziunea noastră se impune a fi necesară din mai multe considerente, dintre care cel mai relevant este că recurgerea la forță constituie atât o formă de manifestare a conflictelor (cea mai gravă și, din păcate, destul de frecventă), cât și o modalitate de soluționare a acestora. Privită în ansamblu, anume aplicarea forței în relațiile dintre state, în virtutea distrugerilor cauzate, a și determinat interesul major manifestat de state, de comunitatea internațională față de conflicte, interes materializat în crearea însăși a dreptului internațional.

Prin urmare, o viziune sumară asupra problematicii recurgerii la forță în contextul relațiilor internaționale ne-ar servi la punctarea unor importante momente-cheie ale procesului de soluționare a conflictelor internaționale ca preocupare a comunității internaționale contemporane.

Conflictele constituie o componentă inevitabilă a vieții sociale a fiecăruia dintre noi. În plan istoric, toată existența omenirii este impregnată cu conflicte, începând cu conflictul primordial între primii oameni și Creator, care a avut drept urmare izgonirea lui Adam și a Evei din grădina Edenului, eveniment ce a marcat începutul istoriei neamului omenesc și până în zilele noastre.

Într-un anume sens, evoluția istorică a civilizației umane reprezintă istoria conflictelor sociale; apariția societăților umane bazate pe clase sociale și apariția statului ca instrument al conducerii și reglementării vieții sociale, lupta pentru puterea politică, războaiele, războaiele, uzurpările de putere și detronările, toate acestea nu sunt altceva decât rezultatele soluționării unor conflicte sociale. Majoritatea momentelor cruciale din istoria omenirii coincid cu apogeul unor mari situații conflictuale.

În decursul istoriei omenirii conflictele armate au reprezentat elementele constitutive centrale, un fel de contrapuncte a relațiilor internaționale. În timpul războaielor se soluționau contradicțiile acumulate între state, apărea o structură nouă a relațiilor internaționale, cores-punzătoare raportului constituit dintre forțele politice, economice și militare, se schimba structura coalițiilor și a alianțelor.

Rolul cheie al confruntărilor armate și respectiv, al forței militare în politica mondială în multe privințe își avea explicația în faptul că, așa cum scria cunoscutul general și teoretician militar Karl

von Clausewitz, războiul era o continuare a politicii promovate prin violență. „Războiul – remarcă el – este doar o parte a politicii. El nici într-un caz nu este ceva de sine stătător... Dacă războiul este o parte a politicii, aceasta din urmă îi determină caracterul ... Și deoarece anume politica naște războiul, reprezentându-i rațiunea directoare, războiul este doar un instrument în mâna politicii, și nu invers.” [339, p. 68-69; 28, p. 113-114].

Evoluția politico-juridică a folosirii forței în relațiile internaționale. Realitatea istorică arată că, multă vreme, războiul (recurgerea la forță) a fost un instrument legitim al statelor pentru valorificarea propriilor interese și o stare de legalitate în dreptul internațional public [155, p. 2]. Războiul a fost considerat și ca un mijloc legitim pentru rezolvarea diferendelor internaționale, existând în acest sens un drept de a recurge la război (*jus ad bellum*).

Pornind de la aceasta, pe parcursul istoriei, războiul a preocupat lumea cel puțin sub două aspecte: pe de o parte, acest fenomen a fost apreciat din punct de vedere politic și juridic ca fiind justificat și admisibil în calitate de mijloc de soluționare a diferendelor în relațiile internaționale; pe de altă parte, este evidentă și preocuparea pentru crearea și respectarea unor reguli privind modul de ducere a războiului, care să-i limiteze efectele la necesitățile stricte ale operațiunilor militare și să evite consecințele nefaste față de persoanele și bunurile afectate de conflict [31, p. 35].

O perioadă îndelungată poziția față de recurgerea la război în relațiile internaționale a cunoscut evoluții lente manifestate îndeosebi la nivelul concepțiilor, atitudinii morale și mai puțin pe planul reglementărilor juridice și internaționale. Deși unii gânditori condamnau războiul în sine pentru ororile pe care le presupune, concepțiile lor nu depășeau dorința de a găsi modalități de a se evita un război, fără a preconiza scoaterea acestuia în afara legii și eliminarea din viața societății [145, p. 60].

În viziunea lui V. Crețu [59, p. 22], evoluția concepțiilor și instituțiilor juridice privind recurgerea la forță în relațiile internaționale a parcurs mai multe etape istorice, și anume: *I etapă* – caracterizată prin folosirea forței fără limitări semnificative, consacrarea dreptului celui mai tare, idealizarea și absolutizarea războiului, considerat ca formă firească și principală, aproape exclusivă, de rezolvare a diferendelor (epoca sclavagistă și evul mediu); *a II-a etapă* – marcată de apariția și dezvoltarea unor obiceiuri și reglementări juridice scrise privind pornirea războiului și modul de ducere a acestuia, procedurile de arbitraj, conciliere și a altor proceduri de evitare a conflictelor armate, precum și a unor norme referitoare la motivele acceptate ca legale pentru justificarea recurgerii la război (începutul epocii moderne); *a III-a etapă* – în cadrul căreia se interzice războiul ca instrument al politicii naționale, însoțită de garanții de securitate în cadrul Societății Națiunilor, dar grevată de numeroase excepții și rezerve care diminuau considerabil sfera și forma interdicției; *a IV-a etapă* – marcată de consacrarea la nivel internațional a principiului nerecurgerii la forță și la amenințarea cu forță împotriva suveranității, integrității teritoriale și independenței politice a statelor sau în orice alt mod incompatibil cu scopurile și principiile Cartei ONU.

În contextul demersului nostru științific, o semnificație deosebită prezintă pacea Westphalică din 1648, care a pus capăt războaielor religioase, considerată a fi un moment de referință în evoluția reglementărilor privind recurgerea la forță în relațiile internaționale [145, p. 60].

Cruzimile fără precedent din timpul acestor războaie, ca și consecințele distructive pe care le-au produs, au determinat transformări adânci în conștiința epocii și în atitudinea statelor, conturându-se clar ideea necesității unor instituții politice și juridice în stare să evite războaiele dezastruoase sau să le limiteze consecințele. Documentele semnate la încheierea păcii cuprindeau prevederi conform cărora se crea pentru prima oară în istoria omenirii un sistem coerent de relații internaționale bazat pe echilibrul de forțe care avea menirea să limiteze posibilitatea recurgerii la război pentru soluționarea diferendelor dintre state, acesta fiind permis numai în ultimă instanță, sub sancțiunea statelor semnatare pentru cei ce nu respectau prevederile tratatelor [48, p. 418].

În această perioadă se cristalizează și unele instituții ale dreptului internațional clasic privind folosirea forței (retorsiunea, represaliile, blocada pașnică etc.) și se încearcă o circumscriere a motivelor admise ca legale pentru declanșarea războiului. În același timp, cunosc o mai solidă fundamentare regulile juridice privind modul de desfășurare a operațiilor militare.

Pe parcursul sec. al XVIII-lea și începutul sec. al XIX-lea, drept urmare a progreselor tehnice și a dezvoltării căilor de comunicație internațională, are loc o intensificare a relațiilor dintre state începând să se contureze unele principii ale dreptului internațional modern (respectarea suveranității, egalității în drepturi a națiunilor, neintervenției etc.) cu impact important asupra evoluției dreptului internațional spre restrângerea posibilității de a se recurge la război în relațiile dintre națiuni.

Cu toate că marile puteri continuau să folosească metoda dictatului față de statele mai mici și mai slabe, iar principiile amintite nu erau concepute decât pentru relațiile dintre statele așa-zis civilizate, s-a creat totuși o bază, îngustă, ce-i drept, pentru promovarea mijloacelor pașnice în soluționarea diferendelor internaționale [83, p. 259], iar ideile de atenuare a efectelor războiului și de reglementare pașnică încep să se afirme pe un plan superior, ele intrând în sfera de preocupare a statelor.

Potrivit cercetătorilor I. Cloșcă și I. Suceavă [48, p. 420], în această perioadă evoluția instituției reglementării pașnice a diferendelor se află la hotarul dintre două etape: o primă etapă în care mijloacele pașnice erau utilizate sporadic, numai dacă serveau mai bine interesele unei părți, de regulă, a celei mai puternice, și a doua – evident superioară, mai organizată – în care posibilitatea recurgerii la calea pașnică începe să fie prevăzută anticipat în convenții internaționale.

Transformarea acestei posibilități, de folosire a mijloacelor pașnice, în obligativitatea generală și exclusivă de utilizare numai a căii pașnice a marcat un progres nu numai al acestei instituții, ci și al dreptului internațional, în general. Această transformare s-a produs treptat, sub forma unui proces desfășurat paralel cu schimbările care au avut loc în viața internațională. Primul document interna-

țional care a prevăzut o modalitate de reglementare pașnică anticipată a diferendelor dintre state a fost *Tratatul general de pace și prietenie* între Austria, Franța, Marea Britanie, Prusia, Rusia, Sardinia, încheiat la Paris la 18-20 martie 1856, în urma războiului Crimeii. Tratatul consacră mediațiunea obligatorie a tuturor puterilor semnatare în cazul oricărei neînțelegeri ce s-ar ivi pe viitor între aceste puteri și Poartă. Mediațiunea avea scopul nu atât de a pune capăt diferendelor ce puteau să apară între Rusia și Turcia, ci de a constitui un paravan la adăpostul căreia marile puteri apusene să-și asigure posibilitatea de a interveni în toate diferendele eventuale dintre cele două părți [48, p. 420].

Deși măsurile menționate nu au reușit să elimine războiul din practica internațională, ele au făcut totuși o oarecare ordine în anarhia politică a forței, în care regula de bază continuă să fie „dreptul de a recurge la război”.

Mișcările pacifiste de la începutul sec. al XIX-lea, care din a doua jumătate a secolului au început să aibă o organizare internațională și să țină congrese universale în favoarea păcii, au avut un rol important în conștientizarea necesității de a se limita cât mai mult posibil dreptul statelor de a declara și purta războaie și de a achiziționa teritorii pe această cale, accelerând adoptarea de reglementări specifice în acest domeniu și promovând principiile noi în relațiile dintre state [189, p. 75]. Astfel, concepția potrivit căreia războiul constituie un mijloc de ultim recurs, atunci când celelalte mijloace folosite se dovedesc insuficiente, a devenit dominantă în epocă, contribuind în mare măsură la dezvoltarea procedurilor de soluționare pașnică a diferendelor și la afirmarea ideii renunțării la război ca mijloc de rezolvare a problemelor litigioase dintre state.

În procesul de cristalizare și dezvoltare a dreptului internațional privind condițiile recurgerii la forță în relațiile dintre state un moment important îl reprezintă Conferințele de Pace din 1899 și 1907. Cu toate că primele consacări în instrumentele de drept internațional a principiului reglementării pașnice a diferendelor internaționale au fost reflectate în *Tratatul de Pace de la Paris* (1856), mai cuprinzător acestea au fost incluse în *Convențiile de la Haga* din 1899 și 1907, prin care s-a reușit sistematizarea și perfecționarea procedurilor diplomatice, consacrarea în categoria mijloacelor pașnice a arbitrajului și instituționalizarea jurisdicției internaționale [118, p. 297].

La Conferința de la Haga din 1899 a fost adoptată *Convenția pentru aplanarea conflictelor internaționale* [202], fiind instituită Curtea Permanentă de Arbitraj cu sediul la Haga. În art. 1 al acesteia se arată: „În scopul de a preveni, pe cât e posibil, recurgerea la forță în raporturile dintre state, puterile semnatare convin să depună toate eforturile pentru a asigura reglementarea pașnică a diferendelor internaționale”. În termeni similari este redactat și art. 1 al *Convenției din 1907* [203]. Deoarece prevederile convențiilor nu obligau statele să-și pună politica în acord cu ele, se poate deduce caracterul lor pur declarativ [71, p. 82].

În art. 2 al ambelor Convenții se afirmă: „Părțile semnatare au căzut de acord ca, în cazul unei confruntări sau neînțelegeri serioase, înainte de a recurge la arme, să apeleze, pe cât vor permite

împrejurările, la bunele oficii sau la mediere din partea uneia sau câtorva părți semnatare”. În viziunea lui D. Levin expresia „pe cât vor permite împrejurările” făcea această declarație dependentă direct de voința fiecărei părți la diferend și, lăsând la discreția părților alegerea, nu era o fază obligatorie pentru soluționarea diferendului [310, p. 24-26]. Mai mult, în Convenție a fost introdus un articol special (art. 7), în care era indicat: „Recurgerea la mediere, în lipsa unei înțelegeri, nu poate avea prin consecințele sale prevenirea, încetinirea sau reținerea mobilizării sau altor măsuri pregătitoare pentru război... Dacă medierea se desfășoară în cazul acțiunilor militare deschise, atunci ea, în lipsa altor înțelegeri, nu întrerupe operațiile militare curente”.

Cea de-a doua *Conferință de Pace de la Haga* din 1907, realizând o codificare mai amplă a mijloacelor de soluționare pașnică a diferendelor dintre state, a adoptat o convenție care cuprinde prevederi mai detaliate privind bunele oficii și medierea (art. 2-8), comisiile internaționale de anchetă (art. 9-36), arbitrajul internațional, inclusiv procedura arbitrală (art. 37-90) și, totodată, a creat condiții pentru instituirea unui nou mijloc de soluționare pașnică – *concilierea internațională*. În pofida acestui fapt, nici Convenția dată nu a prevăzut obligația de rezolvare pe cale pașnică a diferendelor internaționale, ci numai recomandarea de a se folosi mijloace pașnice, așa încât recurgerea la calea pașnică și la oricare dintre mijloacele acesteia era facultativă [71, p. 82]. Altfel spus, Convențiile nu au pus problema interzicerii războiului ca mijloc de soluționare a diferendelor [314, p. 190]. Printre meritele celor două convenții se înscrie faptul că ele au codificat unele din regulile războiului, cum sunt cele referitoare la forța armată, teatrul de război, mijloacele de ducere a războiului, inclusiv interzicerea unor arme și metode de luptă, ocupația militară, precum și cele privind persoanele protejate în conflictul armat, care și astăzi (cu unele modificări) sunt aplicate.

Ulterior, Primul Război Mondial cu consecințele lui catastrofale, a avut ca efect schimbarea radicală a cursului evoluției dreptului de a recurge la război [48, p. 421]. Încheierea acestuia a pus problema reorganizării relațiilor politice dintre state, prin instituirea unor garanții împotriva eventualelor tendințe agresive ale statelor învinse, precum și prin realizarea unui sistem general de asigurare a păcii. La baza organizării păcii și a preîntâmpinării războaielor s-a încercat a se pune *principiul securității colective* (constituit din limitarea posibilităților de declanșare a războiului și dezvoltarea mecanismelor și mijloacelor de reglementare pașnică a diferendelor [48, p. 421]), o politică de reducere a armamentelor la un minim compatibil cu securitatea fiecărui stat și crearea unei asociații a statelor, Societatea Națiunilor, care să aplaneze conflictele, să facă imposibile înțelegerile și alianțele rivale și să asigure statelor garanții pentru independența și integritatea lor. Asociația era menită să funcționeze ca o forță colectivă superioară oricărei alte forțe, individuale sau rezultate din gruparea unor state, creîndu-se astfel cadrul politic și juridic pentru o acțiune colectivă împotriva eventualului agresor.

Principiul securității colective, consacrat în *Pactul Societății Națiunilor* [259] (*Pactul Ligii Națiunilor* – în continuare *Pactul*), adoptat la Conferința de Pace de la Versailles din 1919, constituia, în comparație cu alte sisteme de securitate cunoscute anterior, cum sunt echilibrul de puteri, alianțele politico-militare etc., un important progres în ideea de organizare a păcii și de limitare a folosirii forței armate. În concepția *Pactului*, securitatea colectivă avea de îndeplinit două funcții: de a preveni sau de a reprimă prin acțiuni conjugate bazate pe angajamente anterior asumate, orice agresiune împotriva statelor asociate și de a încuraja rezolvarea pașnică a diferendelor. În baza acestui *Pact*, statele membre se angajau să accepte anumite obligații de a nu recurge la război, respectiv, în cazul în care apare un diferend între ele, îl vor supune fie procedurii arbitrale sau unei reglementări judiciare, fie Consiliului spre examinare. *Pactul* a creat și un nou mijloc de soluționare a diferendelor – *justiția internațională* (art. 14). Totodată, *Pactul* a făcut o separare juridică între războaiele licite și cele ilicite și a proclamat principiul conform căruia un război între două state interesează întreaga comunitate internațională, reprezentată de Societatea Națiunilor, încetând a fi o problemă particulară a statelor aflate în conflict.

Prin art. 10 și 12 ale *Pactului* a fost interzis războiul de agresiune, având drept scop schimbări teritoriale sau obținerea de avantaje politice, prevăzându-se și măsurile ce se puteau lua împotriva statului care, încălcând aceste prevederi, recurgea la război contrar angajamentelor asumate: ruperea imediată a oricăror raporturi cu statul respectiv, încetarea tuturor formelor de comunicare, a relațiilor financiare etc., iar în ultimă instanță – intervenția armată a statelor membre pentru respingerea agresiunii. În detalierea acestor principii, *Pactul* cuprindea însă, mecanisme destul de greoaie, ceea ce a făcut dificilă intervenția colectivă în cazuri concrete [145, p. 63].

Potrivit *Pactului*, războiul continuă a fi considerat ilicit în patru ipoteze: - când un stat declară război în temeiul unui arbitraj, al unui raport unanim al Consiliului ori a unei hotărâri a Adunării Societății, după un moratoriu de 3 luni; - când Consiliul sau Adunarea n-au putut adopta o hotărâre în unanimitate, cu majoritatea cerută, în ce privește situația ce le-a fost prezentată; - când un stat consideră că un diferend este o problemă a sa internă, iar Consiliul confirmă aceasta; - în cazul în care într-un conflict era implicat un stat nemembru al Societății, care nu acceptase procedurile preliminare prevăzute de *Pact*, întrucât pentru statele nemembre se aplica dreptul „clasic”, de a recurge la război.

Deci, se poate observa că deși în principiu, războiul era interzis, prin reglementările de detaliu el era doar proceduralizat, limitat și supus unor condiții preliminare, în care procedurile de soluționare pașnică erau obligatorii, ceea ce constituia totuși un progres enorm față de situația anterioară [31, p. 40].

Întărirea sistemului de securitate prin crearea unor mecanisme de limitare a recurgerii abuzive la forță a continuat și în contextul raporturilor bilaterale dintre state, concretizate în încheierea unor

tratate de colaborare regională. Este cazul creării „Micii Înțelegeri”, care prin realizarea unor pacte bilaterale între România, Cehoslovacia și Iugoslavia, a pus bazele primei organizații regionale din Europa al cărui obiectiv primordial consta în apărarea comună împotriva eventualelor agresiuni. Obiective asemănătoare și-a propus și Înțelegerea Balcanică (România, Iugoslavia, Grecia și Turcia). Efortul statelor europene a fost preluat și de către statele sud și nord americane care, la fel, și-au creat un sistem de asemenea tratate, printre care: *Tratatul pentru înlăturarea sau prevenirea conflictelor între statele americane (Tratatul Gondra)*, semnat la Santiago de Chile la 3 mai 1923; *Tratatul general de arbitraj interamerican*, semnat la Washington la 5 ianuarie 1929; *Convenția generală de conciliere interamericană*, semnată la 5 ianuarie 1929; *Pactul de neagresiune și conciliere de la Rio de Janeiro din 1933* [182] (Pactul Saavedra-Lamas) etc.

În acest context, *Tratatul general de renunțare la război din 1928 (Pactul de la Paris sau Pactul Briand-Kellogg)* [222] apare ca un moment de o deosebită importanță. Astfel, dacă până la această dată dreptul internațional recunoștea două situații legale în relațiile internaționale – *starea de pace* și *starea de război*, atunci după adoptarea Pactului, care condamna în mod solemn folosirea războiului ca mijloc de reglementare a diferendelor și cerea statelor părți (care în 1939 erau deja în număr de 63 de state) să-și asume obligația ca în asemenea situații să apeleze numai la mijloace pașnice, dreptul internațional recunoaște doar o singură situație legală: *starea de pace*.

Pactul a prevăzut o separare a mijloacelor bazate pe forță de cele pașnice, creând o normă nouă de drept internațional – interzicerea războiului de agresiune și un principiu cu vocație de universalitate – *principiul reglementării pașnice a problemelor litigioase* [48, p. 424].

Forța juridică a Pactului însă a fost mult diminuată, pe de o parte, prin faptul că nu prevedea un sistem de garanții referitoare la aplicarea sa, iar, pe de altă parte, prin numeroasele rezerve făcute de statele semnatare, cele mai multe cu privire la dreptul de legitimă apărare. Așadar, în el nu se specifica nici o procedură de constrângere colectivă destinată să reprime violarea sa și, ca una din principalele sale limitări, se interzicea doar recurgerea la război, nu și alte forme de utilizare a forței sau amenințare cu forța [118, p. 299].

Pactul din 1928, completa Pactul Societății Națiunilor, interzicând războiul de agresiune chiar și în situațiile (menționate anterior), în care potrivit procedurilor Societății Națiunilor ar mai fi fost permis. La acest subiect N. Titulescu afirma că în limitele stabilite de Pact „războiul se reducea fie la dreptul natural de legitimă apărare, la care nu s-a renunțat, fie la pedepsirea de către colectivitate a celor care înfrâng legile sale acceptate” [166, p. 826-827]. Prin urmare, și după intrarea în vigoare a Pactului, războiul mai rămânea posibil în următoarele trei situații: în caz de legitimă apărare, pentru a face față obligațiilor cuprinse în art. 16 din Pactul Societății Națiunilor și în caz de rupere a angajamentelor de către unul sau mai multe state semnatare.

Ca urmare a interzicerii războiului de agresiune s-a simțit nevoia definirii cu mai multă precizie a noțiunii de *agresiune*, deci a condițiilor în care un stat care încalcă interdicția de a recurge la război să fie declarat ca atare și sancționat potrivit normelor internaționale. Respectiv, au fost încheiate trei convenții de definire a agresiunii, cu conținut identic, semnate la Londra în zilele de 3-5 iulie 1933 între un număr redus de state. Însă, în textul acestora poate fi regăsită doar o explicație a agresiunii armate, ignorându-se alte forme ale agresiunii, cum ar fi cea politică sau economică [71, p. 83].

Potrivit *Convențiilor de la Londra* „este recunoscut agresor într-un conflict internațional, sub rezerva acordurilor în vigoare între părțile în conflict, statul care cel dintâi va fi comis una din acțiunile următoare: - declarațiune de război unui alt stat; - invaziune prin forțele sale armate, chiar fără declarație de război, a teritoriului unui alt stat; - atac prin forțele sale terestre, navale sau aeriene, chiar fără declarație de război, a teritoriului, navelor sau aeronavelor unui alt stat; - blocus naval al coastelor sau al porturilor unui alt stat; - sprijin dat bandelor armate care, formate pe teritoriul său, vor fi invadat teritoriul unui alt stat sau refuzul, cu toată cererea statului invadat de a lua pe propriul său teritoriu toate măsurile în puterea lui pentru a lipsi zisele bande de orice ajutor sau protecțiune” [56, art. II]. Cel mai important este că Convențiile prevedeau că nici un considerent de ordin economic, politic, militar sau de altă natură nu va putea servi drept cauză sau justificare pentru o agresiune.

Interzicerea folosirii forței sau amenințării cu folosirea forței – principiu fundamental al dreptului internațional contemporan. Condamnarea și interzicerea războiului în cadrul dreptului internațional n-a avut efectele scontate pe planul politicii mondiale, agresiunile săvârșite de unele state culminând cu declanșarea celui de-al Doilea Război Mondial. Imensele distrugerii de vieți omenești și bunuri materiale, suferințele de nedescris impuse popoarelor de acel război au determinat eforturi susținute în sensul că, prin crearea unei noi organizații internaționale universale, prin formularea de noi principii de drept, să se împiedice declanșarea altor războaie, să se interzică folosirea forței și a amenințării cu forța în relațiile dintre state.

Odată cu crearea ONU, respectiv, adoptarea Cartei ONU, procesul de cristalizare a principiilor și normelor privind asigurarea securității internaționale și interzicerea recurgerii la forță cunoaște un nou salt calitativ. Întregul sistem de principii, inclusiv, de organizare a ONU are la bază abolirea războiului de agresiune și asigurarea realizării practice a securității tuturor statelor împotriva folosirii ilegale a forței, prohibirea recurgerii la forță rezultând atât din concepția și structura Cartei, din principiile pe care le consemnează, cât și, direct sau indirect, din majoritatea prevederilor acesteia.

Carta ONU [36] exprimă în Preambulul său hotărârea statelor membre de a-și uni eforturile pentru menținerea păcii și securității internaționale în vederea izbăvirii generațiilor ce urmează „de flagelul războiului ...”, și în acest scop, de a accepta principii și institui metode „care să garanteze că forța armată nu va fi folosită astfel decât în interesul comun”; prin luarea de măsuri colective pentru

prevenirea și înlăturarea amenințărilor împotriva păcii și pentru reprimarea actelor de agresiune sau a altor încălcări ale păcii (art. 1 (1) din Cartă). Potrivit art. 2 (4) al Cartei, membrii organizației „se vor abține în relațiile lor internaționale de a recurge la amenințarea cu forța sau la folosirea ei, atât împotriva integrității teritoriale ori independenței politice a vreunui stat, cât și în orice alt mod incompatibil cu scopurile ONU”.

Spre deosebire de reglementările din perioada Societății Națiunilor, care condamnau doar războiul de agresiune, Carta ONU realizează un progres important stabilind o interdicție ce vizează o sferă mai largă de acte bazate pe forță, incluzând nu numai recurgerea la forța armată, ci și altă formă de recurgere la forță contrar principiilor promovate de ONU. Interzicerea forței și a amenințării cu forța a dobândit astfel un caracter general, obligația statelor de a nu recurge la forță în relațiile internaționale fiind ridicată la rangul de **principiu** al dreptului internațional [31, p. 40].

După consacrarea lui în Carta ONU, principiul nerecurgerii la forță a cunoscut un larg proces de reafirmare și consolidare prin variate documente, precum: *Declarația privind inadmisibilitatea intervenției în afacerile interne ale statelor și protejarea independenței și suveranității acestora* (1965) [291], care declară intervenția militară ca fiind sinonimă agresiunii; *Declarația referitoare la principiile dreptului internațional privind relațiile prietenești și cooperarea dintre state în conformitate cu Carta ONU* (1970) [293]; *Definiția agresiunii* adoptată de Adunarea Generală a ONU la 14 decembrie 1974 [317] (în care agresiunea este văzută ca fiind cea mai serioasă și periculoasă formă de folosire ilegală a forței); *Declarația privind inadmisibilitatea intervenției și interferenței în afacerile interne ale statelor* (1981) [292]; *Declarația asupra reglementării pașnice a diferendelor internaționale* (Manila, 1982) [312]; *Declarația asupra respectării stricte a principiului interzicerii folosirii forței și amenințării cu forța în relațiile internaționale* (1987) [294]; *Actul final al Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa*, semnat la Helsinki la 1 august 1975 [1]; *Carta de la Paris pentru o nouă Europă* (1990) [198] etc. Aceste documente reprezintă esența reglementării principiului interzicerii folosirii forței și amenințării cu forța în plan internațional.

Privite în ansamblu, ele se referă nu doar la principiul în cauză, ci, totodată, și la principiul soluționării pașnice a diferendelor internaționale. Astfel, potrivit normelor juridice pe care le conțin: - toate statele au obligația de a acționa cu bună-credință și în conformitate cu scopurile și principiile consacrate de Carta ONU în vederea evitării conflictelor între ele; - toate statele trebuie să-și rezolve diferendele lor exclusiv prin mijloace pașnice, în așa fel încât pacea și securitatea internațională să nu fie puse în primejdie; - diferendele internaționale trebuie rezolvate pe baza egalității suverane a statelor și în acord cu principiul liberei alegeri a mijloacelor, recurgerea la o procedură de rezolvare sau acceptarea unei asemenea proceduri neputând fi considerată ca incompatibilă cu egalitatea suverană a statelor; - statele părți la un diferend trebuie să continue să respecte în relațiile lor reciproce obligațiile ce le revin în virtutea principiilor fundamentale ale dreptului internațional; -

statele trebuie să caute cu bună-credință și într-un spirit de cooperare o soluție rapidă și echitabilă a diferendelor internaționale, convenind asupra mijloacelor pașnice care vor fi corespunzătoare împrejurărilor și naturii acestora; - dacă părțile la diferend nu ajung rapid la o soluție pașnică, să se consulte neîntârziat pentru a găsi mijloacele reciproc acceptabile, iar dacă diferendul ar pune în primejdie menținerea păcii și securității internaționale, vor atrage atenția Consiliului de Securitate a ONU asupra acestuia conform Cartei; - statele părți la conflict trebuie să se abțină de la orice act care ar fi de natură să agraveze situația; - nici existența unui diferend, nici eșuarea unei proceduri de rezolvare pașnică nu îndreptățește recurgerea la forță sau la amenințarea cu forță.

În același timp, principiul nerecurgerii la forță în relațiile internaționale a fost reafirmat prin numeroase declarații politice ale unor conferințe internaționale, el figurează în acordurile bi- și multilaterale de asistență mutuală, iar actele constitutive ale unor organizații internaționale cu vocație regională, cum sunt *Pactul Ligii Statelor Arabe* (1945) [236, art. 5], *Carta Organizației Statelor Americane* (1948) [186, art. 5], *Carta Organizației Unității Africane* (1963) [200, art. III] etc., consemnează condamnarea războiului și angajamentul statelor membre de a nu recurge la forță în relațiile lor internaționale. Se poate astfel afirma că practic nu există tratat politic încheiat după adoptarea Cartei ONU care să nu reafirme într-un fel sau altul angajamentul statelor semnatare de a nu recurge la forță în relațiile lor reciproce sau cu alte state [145, p. 66-67].

Actul final al Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa, semnat la Helsinki la 1 august 1975 [1], consemnează hotărârea statelor europene de a respecta și pune în practică, fiecare dintre ele în relațiile cu celelalte state participante, indiferent de orice considerent, un număr de principii fundamentale între care figurează și nerecurgerea la forță și la amenințarea cu forță. Ele și-au reafirmat totodată hotărârea lor de a respecta și de a face efectivă în relațiile lor nerecurgerea la forță și la amenințarea cu forță, de a se abține de la orice manifestare de forță vizând obligarea altui stat de a renunța la drepturile sale suverane, ca și de la orice act de constrângere economică și de a depune toate eforturile pentru a reglementa în mod exclusiv prin mijloace pașnice orice diferend dintre ele, a cărui continuare ar fi susceptibilă să amenințe menținerea păcii și securității europene.

Din cele expuse, se poate constata existența în cadrul dreptului internațional a unui consens asupra principiului de drept internațional al nerecurgerii la forță și amenințarea cu forță, ca parte componentă a fondului principal de norme și principii de drept cunoscut ca *jus cogens*, de la care nu se poate deroga decât cu riscul unor sancțiuni din partea comunității internaționale.

Totodată, documentele politice și juridice, adoptate ulterior Cartei ONU, au extins situațiile și domeniile de interdicție a folosirii forței, dând un conținut mai larg acestui principiu. Astfel, principalele elemente ce definesc astăzi conținutul interdicției recurgerii la forță în relațiile internaționale sunt [59, p. 35]: - recurgerea la amenințarea cu forță sau la folosirea forței, indiferent de forma de manifestare a acesteia, împotriva integrității teritoriale ori a independenței politice a

oricărui stat, sau în orice alt mod contrar scopurilor ONU, constituie o violare a dreptului internațional; - războiul de agresiune, precum și orice alte acte bazate pe forța armată, constituie o crimă împotriva păcii, care angajează răspunderea; - statele au obligația de a se abține de la propaganda în favoarea războiului și, în general, în favoarea oricărei recurgeri la forță prin încălcarea dreptului internațional; - ocupațiile militare și achizițiile teritoriale, ca și orice alt avantaj obținut ca urmare a recurgerii la amenințarea cu forța sau la folosirea acesteia, sunt ilegale; - sunt interzise folosirea sau amenințarea cu folosirea forței atât pentru violarea frontierelor internaționale existente sau pentru rezolvarea diferendelor teritoriale, cât și pentru violarea liniilor de demarcație sau de armistițiu stabilite prin acord internațional; - statele au obligația de a se abține de la organizarea sau încurajarea actelor de război civil sau de terorism pe teritoriul altui stat, de la sprijinirea sau participarea la acestea și de la tolerarea pe teritoriul propriu a unor activități organizate în scopul comiterii unor asemenea acte, ca și de la organizarea sau încurajarea organizării de forțe neregulate sau de bande înarmate pentru săvârșirea de incursiuni pe teritoriul altui stat; - măsurile de constrângere care ar lipsi popoarele de dreptul de a dispune de ele însele, de drepturile lor la autodeterminare, la independență, sunt ilegale.

De rând cu aceste momente importante, care circumscriu conținutul principiului nerecurgerii la forță sau la amenințarea cu forță în relațiile internaționale, totuși instrumentele juridice internaționale (în special, Carta ONU) nu au evitat să reglementeze situațiile în care se poate recurge în mod legal la folosirea forței. Respectiv, la norma imperativă a interzicerii amenințării cu forța și a folosirii acesteia, Carta admite două situații de excepție când este posibilă folosirea forței în relațiile internaționale [96, p. 54]: 1) măsurile de constrângere în caz de amenințare a păcii, violări ale păcii și acte de agresiune, decise de Consiliul de Securitate al ONU; 2) autoapărarea individuală sau colectivă a statelor [271, p. 540-541] împotriva unui atac armat până când Consiliul de Securitate va fi luat măsurile necesare pentru menținerea păcii și securității internaționale. Recurgerea la forță pentru soluționarea altor situații de conflict, decât cele expuse, este apreciată ca fiind ilegală.

Realitatea lumii contemporane. Sfârșitul războiului rece și destrămarea sistemului bipolar al lumii internaționale au generat multiple discuții referitoare la caracterul relațiilor dintre popoare și state în lumea multipolară instaurată. Printre ele locul central este ocupat de problemele conflictelor interstatale. Tratarea acestora este marcată de o diversitate de viziuni, o mare varietate de poziții, începând cu o așa-numită euforie referitoare la perspectiva dispariției războaielor din viața comunității internaționale, până la acceptarea necondiționată a formulei „războiul tuturor împotriva tuturor” în calitate de principiu fundamental al noii ordini mondiale [90, p. 468].

Desigur, relațiile dintre state în lumea contemporană nu pot fi caracterizate ca fiind un război al tuturor împotriva tuturor, violența și pericolul declanșării acesteia nu planează permanent asupra

statelor și popoarelor. Dar, totuși, trebuie recunoscută realitatea severă a conflictelor și imposibilitatea excluderii lor din viața comunității internaționale.

Astfel, speranțele că prin finisarea confruntării bipolare lumea va deveni mai puțin războinică nu au fost justificate. Drept argumente servesc războaiele din Balcani, Afganistan, din Golful Persic etc. Conflictele continuă pe teritoriul Federației Ruse și a Israelului. Dat fiind faptul că există conflicte regionale și locale acute, persistă posibilitatea declanșării unor conflicte de proporții și mai mari. Statele lumii, practic, în continuu se pregătesc de ele. Evitarea unui război global se datorează doar faptului că politicienii mai continuă să fie influențați de „prețul inadmisibil al conflictului” și există posibilitatea canalizării contradicțiilor globale în conflicte de proporții mai mici la nivel regional și local. Numai sub acest aspect se consideră că în condițiile post-bipolare persistă pacea, statele fiind în mare parte influențate și disciplinate de factorul nuclear.

Starea sistemului internațional la momentul actual, calificată ca „pace” în sensul „lipsei războiului”, permite teoretic de a stabili forme de relații cu mult mai pașnice. Însă, prin sine-însăși această stare nu poate fi o bază solidă pentru o nouă categorie de relații – nonviolente, din cauza nivelului înalt de militarizare a politicii, menținerea semnificației blocurilor, alianțelor și bazelor militare.

Pe de altă parte, reiterăm că odată cu căderea Zidului Berlinului (9 noiembrie 1989), mulți au sperat că în Europa, dar și în lumea întreagă, se va instaura în sfârșit ordinea și armonia. În multe lucrări științifice tot mai mult se susține teza că în epoca contemporană pe măsură ce se va consolida modelul democrației occidentale, războaiele vor rămânea o parte din istoria omenirii [282, p. 192]. Cu regret însă, transformările din ultimule decenii, inclusiv trecerea unui șir de state la un regim democratic de guvernare, nu au redus riscul conflictelor. În plus, și experiența istorică demonstrează destul de clar că adesea democrația nu a putut servi drept barieră în calea declanșării războaielor. Uneori, principiile democrației erau ignorate în favoarea intereselor naționale. În acest sens, este bine cunoscut cum imperiile britanic și francez se extindeau în timp ce în sfera politicii interne se consolidau ideile și valorile democrației.

În prezent însă, concomitent cu mărirea numărului de state marcate de procesul democratizării, a crescut și numărul statelor în care s-au declanșat războaie civile. Evenimentele din fosta Iugoslavie, din fosta Uniune Sovietică, din Siria și din unele regiuni ale continentului african demonstrează destul de evident cât de dureroasă se dovedește a fi tranziția de la un sistem la altul. Lichidarea regimurilor autoritare și totalitare și trecerea la unul democratic poate, deci, cauza declanșarea unor conflicte interetnice destul de sângeroase. Respectiv, se poate aprecia că noua ordine mondială, pe de o parte, contribuie la extinderea democrației, iar, pe de altă parte, a detonat într-un șir de state și regiuni instabilitatea politică internă [282, p. 193].

Prin urmare, are dreptate cercetătorul V. Kremeniuk [305], când susține că războaiele au fost și vor fi. Ele sunt programate de politica existentă: pentru pregătirea acestora sunt alocate resurse enorme, pentru desfășurarea lor este pregătit personal special, în sursele de informare în masă periodic se desfășoară campanii de pregătire a publicului pentru declanșarea unui posibil război. Această situație își are rădăcina, în primul rând, în tendința statelor de a elabora noi și noi arme mai performante. Relațiile internaționale din primii patru ani ai secolului în care ne aflăm și nu numai, ne oferă destule exemple cât de ușor SUA, Marea Britanie, Blocul NATO, Federația Rusă recurg la forță pentru soluționarea unor sarcini politice și cât de puțin sunt preocupați de demilitarizarea relațiilor internaționale. Prin urmare, în noua conjunctură internațională nu poate fi vorba despre excluderea totală a războiului, ci doar excluderea transformării acestuia într-un simplu și obișnuit instrument politic [90, p. 469].

În lumina acestor realități, este tot mai accentuată necesitatea determinării contribuției dreptului internațional la soluționarea conflictelor internaționale și la excluderea forței din relațiile internaționale, aprecierea rolului și capacității acestuia de a face față noilor provocări ale lumii contemporane în vederea asigurării păcii și securității în lume.

1.3. Concluzii la capitolul 1

Generalizând, notăm că pe parcursul istoriei recurgerea la forță în relațiile internaționale a evoluat de la un drept al războiului la condamnarea acesteia ca crimă internațională pentru care sunt pasibile de pedeapsă atât statele, cât și persoanele direct responsabile.

În prezent, nerecurgerea la forță nu constituie o opțiune a statelor în relațiilor lor internaționale, ci o obligație juridică, asumată la nivel internațional, sub sancțiunea aplicării constrângerii internaționale, inclusiv armate; orice recurgere la forță fiind considerată ilegală și urmând a fi sancționată cu excepția cazurilor expres stipulate în Carta ONU.

Din studierea modului în care a fost reglementată folosirea forței în diferite etape ale istoriei, se poate observa o restrângere progresivă a cazurilor de recurgere la forță și la amenințarea cu forța. Acest fapt însă vine în contradicție cu unele tendințe contemporane ale practicii relațiilor internaționale. Astfel, numeroși autori se referă în prezent la existența unor noi excepții de la interzicerea folosirii forței – intervenția umanitară, autoapărarea anticipativă/preventivă sau la „imposibilitatea opunerii regulii interzicerii folosirii forței atunci când necesitățile umanitare o solicită”. De asemenea, se vorbește despre necesitatea unui răspuns adecvat la noile amenințări asimetrice de securitate, cum ar fi terorismul internațional.

Cauzele acestor tendințe sunt mutațiile intervenite pe plan internațional după prăbușirea blocului comunist, care au generat eliminarea „echilibrului bipolar” [281, p. 224] de la nivelul sistemului internațional. Sistemul multipolar a generat, la rândul său, unele distorsiuni, în sensul că realitatea relațiilor internaționale nu mai corespunde perfect realității juridice a Cartei ONU.

Așadar, mirajul numeroaselor parteneriate și alianțe înfăptuite la nivel local, regional ori universal, al strategiilor îndelung elaborate, se spulberă brusc ori de câte ori un conflict mocnit reizbucnește, ori o acțiune teroristă de mari proporții zdruncină idealul de securitate al umanității. Abordarea realistă a actualului mediu de securitate evidențiază faptul că potențialul de risc al declanșării unor noi confruntări armate subzistă și trebuie atent supravegheat.

În contextul acestei misiuni, deosebit de importantă considerăm a fi studierea complexă a „conflictului internațional”, pentru elucidarea esenței și particularităților acestuia, a evoluției și trăsăturilor contemporane, a formelor de finalizare a acestuia și a mijloacelor concrete de soluționare.

Paralel, se impune a fi necesară studierea și aprecierea cadrului juridic internațional în domeniu care, după cum am văzut, consacră în materia soluționării conflictelor două principii fundamentale: soluționarea pașnică a acestora și nerecurgerea la forță. Prin urmare, este iminentă necesitatea aprecierii nivelului de conformare a statelor la aceste principii, precum și a impactului lor asupra relațiilor internaționale contemporane.

Din cele analizate *supra*, se poate observa că în doctrina dreptului internațional și a relațiilor internaționale, problema dată a constituit subiect de cercetare pentru numeroși cercetători autohtoni și străini, care au adus contribuții inedite la abordarea teoretică a acesteia. Cu regret, dinamica accentuată a lumii actuale, solicită tot mai insistent o atenție și un interes doctrinar continuu, de natură să contribuie la fundamentarea științifică a răspunsului societății internaționale dat provocărilor lansate de conflictul internațional contemporan.

Aderînd la acest efort științific incomensurabil, ne propunem în prezenta lucrare de doctorat să realizăm un studiu complex, aprofundat asupra conceptului și fenomenului de conflict internațional, a formelor de finalizare a acestuia, precum și a cadrului juridic internațional în materie, în vederea elucidării particularităților actuale ale acestora și a problemelor politico-juridice ce grevează procesul de soluționare efectivă a conflictelor în lumea contemporană.

Pentru atingerea acestui scop ne propunem următoarele *obiective de cercetare*:

- elucidarea esenței *conflictului internațional* și delimitarea acestuia de *diferendul internațional*, moment absolut necesar pentru reliefarea specificului procesului de soluționare a conflictelor internaționale;
- analiza structurii și dinamicii *conflictului internațional* și identificarea tipurilor și particularităților acestuia în perioada contemporană;
- prezentarea formelor și modelelor de finalizare a conflictelor internaționale și evaluarea importanței reglementării acestora, a controlului și gestionării conflictelor ca politică internațională;
- analiza detaliată a recurgerii la forță ca mijloc de soluționare a conflictelor internaționale contemporane și identificarea limitelor sale legale;

- analiza problemelor aplicării dreptului internațional în procesul de soluționare a conflictelor internaționale în vederea aprecierii eficienței și argumentarea necesității racordării acestuia la realitățile internaționale din perioada contemporană;

- studierea conflictelor americano-irakian și transnistrean pentru elucidarea principalelor deficiențe politice și juridice ce grevează procesul soluționării acestora;

- elaborarea de concluzii asupra fenomenului conflictului internațional în ansamblu, a problemelor soluționării acestora și formularea de propuneri și recomandări privind optimizarea cadrului juridic internațional și a activității practice din domeniu.

Prin realizarea acestor obiective considerăm că vom reuși **soluționarea** unei **importante probleme științifice** ce rezidă în analiza complexă a particularităților conflictelor internaționale contemporane și a procesului de soluționare a acestora, ceea ce ar permite elucidarea principalelor probleme politice și juridice ce afectează reglementarea și gestionarea acestora, moment important și necesar pentru identificarea soluțiilor de optimizare a dreptului internațional în materie.

2. CONFLICTUL INTERNAȚIONAL – CONCEPT, STRUCTURĂ ȘI FORME DE MANIFESTARE ÎN LUMEA CONTEMPORANĂ

2.1. Noțiunea și esența conflictului internațional ca element al sistemului relațiilor internaționale

Abordarea problematicii soluționării conflictelor internaționale impune cu necesitate tratarea primară multilaterală a însăși conceptului de **conflict** cu elucidarea esenței, particularităților și caracterului său distinct în raport cu alte categorii asemănătoare după sens, precum: „diferend”, „situație conflictuală”, „litigiu”, „criză”, „război” [22, p. 9] – termeni frecvent întâlniți în literatura de specialitate și actele internaționale.

Totodată, înțelegerea naturii sociale a conflictelor și a inevitabilității acestora în relațiile sociale, considerăm că are o valoare deosebită pentru soluționarea eficientă a problemelor prevenirii și soluționării practice a conflictelor internaționale contemporane, de aceea, în cele ce urmează, tangențial vom atinge și acest aspect.

Etimologia și esența conflictului. Etimologic, cuvântul *conflict* provine din limba latină – *conflictus* și semnifică „ciocnire”, „dezacord” [139, p. 302]. Într-o altă opinie, termenul *conflict* provine de la verbul latinesc *confligo, ěre* – „a se lupta”, „a se bate”, cu participiul substantivat de *conflictus*, având sensurile de ciocnire, șoc, dar și de ceartă, luptă împotriva cuiva [98, p. 18-19].

După conținut, acestui termen îi sunt apropiate mai multe cuvinte care caracterizează, sub o formă sau alta, situațiile de ostilitate și confruntare a unor forțe, fenomene, laturi contrar opuse. Conflictul este caracterizat drept opoziție deschisă, luptă între indivizi, grupuri, clase sociale, partide, comunități, state cu interese economice, politice, religioase, etnice, rasiale, divergente sau incompatibile, cu efecte distructive asupra interacțiunii sociale [139, p. 302]. Numeroase dicționare definesc *conflictul* prin termeni similari violenței, ca: disensiune, fricțiune, dispută, ceartă, situație controversată, stare de dușmănie, divergență, scandal, ciocnire materială sau morală violentă, luptă, război.

Faptul că a fost fundamentată o adevărată teorie a conflictului – *conflictologia*, ne demonstrează destul de pregnant măsura în care sunt percepute și evaluate semnificația și rolul acestui fenomen pentru individ și societate. Mai mult, complexitatea fenomenului în discuție și omniprezența sa au determinat studierea acestuia și de alte științe printre care: sociologia, filozofia, politologia, dreptul, psihologia, pedagogia, istoria etc. Aceste momente vorbesc despre o diversitate de abordări a conceptului de conflict, precum și despre multitudinea definițiilor date acestuia [87, p. 55].

Înțelesul conceptului de *conflict* este, adesea, redus la *conflictul armat*, chiar dacă sfera sa de cuprindere este mult mai largă. În acest sens, una dintre cele mai des întâlnite definiții ale con-

flictului îl prezintă drept lipsa unei înțelegeri între două sau mai multe părți. Fiecare dintre părți întreprinde totul pentru ca să-și apere punctul său de vedere, să-și atingă scopul sau să fie acceptat și împiedică cealaltă parte să facă acest lucru [112, p. 5]. Într-o altă viziune, conflictul este înțeles ca o manifestare a unor antagonisme deschise între două entități, individuale sau colective, cu interese incompatibile pe moment [33, p. 30].

În cadrul conflictologiei, cea mai răspândită definiție este cea formulată de L. Coser, în viziunea căruia „*conflictul* este o luptă pentru valori și pretenții, pentru un anumit statut, putere și resurse, în care scopul părților rezidă în neutralizarea oponentului, cauzarea unui prejudiciu sau distrugerea acestuia” [204, p. 8]. Este o definiție frecvent preluată de către teoreticienii pentru clarificarea esenței și particularităților conflictelor politice și a celor internaționale.

Privite în ansamblu, conflictele sunt vechi de când lumea, ele sunt un fenomen universal care poate fi întâlnit la toate nivelele conviețuirii umane. În literatura de specialitate conflictul este privit ca un fenomen social [303, p. 5], ce presupune o ciocnire de interese, opinii și putere, fiind caracteristic tuturor sferelor vieții sociale și cuprinzând totalitatea relațiilor sociale. Prin esență, el reprezintă un anumit tip de interacțiune socială, subiecți ai acestuia fiind indivizii, organizații sau nu în grupuri sociale mici sau mari.

Primii teoreticieni în domeniu susțineau că fenomenul *conflictului* este, prin excelență, în detrimentul funcționării sociale, concentrându-și astfel atenția asupra cauzelor și mijloacelor de rezolvare a conflictelor. Mai recent, cercetătorii sugerează că, dimpotrivă, conflictul este un fenomen benefic în anumite circumstanțe. Din perspectiva dată, *conflictul* este perceput ca o parte firească a procesului de comunicare și nu presupune în mod obligatoriu doar aspecte negative. Printre efectele sale pozitive, se numără: sporește motivația pentru schimbare; ajută la identificarea problemelor și a soluțiilor; crește coeziunea grupului după soluționarea comună a conflictului; dezvoltă creativitatea [98, p. 22; 122, p. 21].

Astfel, chiar dacă în limbajul cotidian *conflictului* i se atribuie o conotație negativă, totuși, nu prezența conflictelor este problematică, nu ea este cea care constituie o amenințare la adresa păcii, ci formele ei violente, care propagă sisteme nedrepte, care avantajează doar una dintre părțile implicate, înclinată spre preluarea puterii și spre impunerea propriilor interese. Asemenea atitudini pot degenera cu ușurință în modele de gândire și de comportament orientate spre cucerirea totală.

Respectiv, M.-V. Grigoroiu [98, p. 22] subliniază că conflictul face parte din existența noastră, într-o măsură mai mare decât ne place să acceptăm. El este o parte inevitabilă a mediului, fiind un stimulator al vieții și un energizator al mediului social și, de aceea, nu poate să dispară definitiv din existența noastră. Confirmând această teză, R. Cărbune [39] notează că conflictul își are originea în esența și natura relațiilor politice ca relații de putere, care presupun supremația unora și subordonarea

altora, fapt ce generează ciocniri și confruntări. Respectiv, nu putem exclude din istorie confruntările, conflictul și lupta, după cum nu putem anula supremația și subordonarea în relațiile dintre oameni.

La rândul său, N. A. Kosolapov [304, p. 175-176] conchide că eliminarea conflictului ca fenomen din relațiile sociale practic este imposibilă, cel puțin pentru viitorul apropiat. Și nici nu este de dorit, deoarece conflictul menține tonusul și vitalitatea sistemului vieții sociale, fiind o manifestare și formă a evoluției lui naturale. Mai mult, încercările de a înăbuși conflictele și conflictualitatea, ce au avut loc pretutindeni și întotdeauna, mai devreme sau mai târziu se finisau cu declanșări conflictuale și mai distrugătoare. Pe de altă parte, nici nu există mijloace care ar putea substitui conflictul în funcțiile sale sociale. Pe cale de consecință, conflictul ca fenomen este inevitabil. De aceea, pentru limitarea și reducerea costurilor și a altor manifestări negative pe care le implică, conflictul trebuie civilizat, integrat în sistemul valorilor sociale, al relațiilor sociale și instituțiilor politice.

Conflictul ca element al continuumului pace-război. Pentru înțelegerea mai profundă a conflictului ca fenomen, este necesară raportarea acestuia la așa categorii ca *pace*, *război* și *violență*. La o primă vedere se pare că războiul și pacea sunt două stări politice clar diferite între ele: atunci când domnește pacea, nu poate fi vorba de război și viceversa. Războiul și pacea, două concepte separate de declarații de război și tratate de pace, sunt prin urmare două stări politice care se exclud reciproc: doar una dintre ele poate exista la un moment dat – fie războiul, fie pacea, nu există o a treia stare. Evoluția omenirii însă a imprimat noi particularități distincției în discuție. În special, e cazul războiului rece, fenomen ce a demonstrat că realitatea politică este mult mai complexă decât construcția binară război-pace. Totodată, identificarea în ultimul timp a unor așa tipuri de război ca: informațional, economic, psihologic, cibernetic etc., denotă faptul că războiul și pacea sunt concepte mai curând metaforice pentru două stări care nu pot fi delimitate în mod clar una de cealaltă.

Astfel, războiul și pacea sunt privite ca un continuum ce conține toate „stările de agregare” care pot exista în politica internațională. În cadrul acestuia, războiul este un caz extrem, marcat de un grad sporit de violență. Pacea este cazul extrem aflat la polul opus, caracterizat de soluții de aplanare a conflictelor (întru totul) nonviolente. Intre acești doi poli se află alte stări de agregare (conflicte de mică intensitate, crize, conflicte armate), fiecare purtând propria sa măsură de violență [103].

Din perspectiva dată, o primă definiție a păcii poate fi următoarea: pacea este acolo unde se termină violența și începe cooperarea (violența constituind criteriul esențial de delimitare a continuumului război-pace). Pentru definiția mai exactă a noțiunii de pace, se face distincția dintre pace „pozitivă” și pace „negativă” [62].

Pacea negativă presupune absența războiului (nonrăzboiul) sau a violenței fizice directe; este situația în care armatele nu sunt angajate în acțiuni militare împotriva altor armate sau împotriva propriului popor. Nonrăzboiul nu este altceva decât absența permanentă a violențelor militare organizate, fapt ce nu exclude pregătirea acestuia și disponibilitatea oamenilor de a porni război.

Pacea pozitivă este un concept mult mai cuprinzător, care include absența violenței fizice directe, dar și absența formelor indirecte de violență structurală, precum și prezența valorilor sociale și a instituțiilor care mențin în mod pozitiv starea de pace. Din acest punct de vedere, se consideră că pacea domnește într-un sistem internațional numai atunci când conflictele care au loc sunt soluționate fără a se face uz de forța militară. Această definiție este într-o anumită măsură mai aproape de conceptul „negativ” de pace, care înțelege pacea ca pe un nonrăzboi. Aceasta nu presupune numai absența războiului, ci și înlocuirea acestuia cu alte mijloace nonviolente de confruntare. Evitarea războaielor pe o durată mai mare de timp înseamnă înlocuirea acestora cu formule nonrăzboinice de soluționare a conflictelor. Atunci când acest lucru este posibil, domnește pacea [62].

Așadar, conchidem că pacea nu înseamnă absența conflictului în sine, ci, mai curând, absența manifestării violente a acestuia. Respectiv, este esențial să înțelegem că conflictele vor exista mereu, pe timp de război sau de pace. Conflictele sunt o parte inerentă a vieții sociale, neconstituind de fapt o problemă. Ele reprezintă, într-o oarecare măsură, fundalul invizibil pe care se desfășoară continuumul menționat *supra*. Prin urmare, nu împiedicarea izbucnirii conflictelor trebuie să ne preocupe, ci soluționarea lor în mod pașnic. Cu alte cuvinte, vorbim despre necesitatea transformării, civilizării conflictului pentru ca acesta să-și îndeplinească doar funcțiile pozitive.

Esența și particularitățile conflictului internațional. În cadrul dreptului internațional *conflictul internațional* este privit ca o relație specială între două sau mai multe subiecte – popoare, state sau grupuri de state, care reproduc direct sau indirect confruntarea dintre interesele economice, politice, teritoriale, naționale, religioase sau de altă natură. Respectiv, conflictele internaționale reprezintă o varietate a relațiilor internaționale la care participă diferite state în baza contradicțiilor de interese [337, p. 9]. În acest sens, P. A. Țigankov [343, p. 32] concretizează că orice *conflict internațional* presupune o relație politică dintre două sau mai multe subiecte, care reproduce într-o formă acută contradicțiile dintre ele. Într-o altă accepțiune [320], *conflictul* este un rezultat al confruntării dintre state, care bazându-se pe propriile resurse, urmăresc atingerea unor scopuri atât pentru a-și asigura securitatea, cât și pentru expansiune.

În general, în teoria dreptului internațional, cât și în documentele internaționale noțiunea de *conflict* este utilizată neuniform, dat fiind faptul că pentru denumirea disensiunilor dintre state se operează cu numeroși termeni similari: diferend, situație conflictuală, criză, război etc.

Evenimentele din ultimele decenii au determinat recurgerea la noțiunea de *conflict*, în special, la cea de *conflict armat*, mai mult decât s-ar fi dorit. Cu toate acestea însă, categoria dată nu dispune de o definiție clară și concretă, moment ce face dificilă atât înțelegerea în ansamblu a acestui fenomen, cât și identificarea celor mai eficiente căi și metode de soluționare. Prin urmare, clarificarea esenței *conflictului internațional* este deosebit de actuală și oportună. În acest scop, e necesară realizarea unei distincții clare dintre acest concept și așa categorii ca diferend, situație, litigiu, criză.

În doctrină, în acest sens, se menționează că *litigiul* înseamnă o contestație adusă în fața justiției internaționale sau arbitrajului internațional [141, p. 292]. La rândul său, *diferendul* este definit ca fiind: „o neînțelegere, o opoziție între două sau mai multe state, care au atins stadiul în care părțile au formulat pretenții sau contrapretenții și care constituie un element de perturbare a relațiilor dintre ele” [270, p. 212]; „o contestație, litigiu, divergență sau conflict dintre actorii internaționali” [24, p. 86]; „o neînțelegere, ciocnire de interese, dezacord, antagonism” [35, p. 54]; „o neînțelegere, un dezacord sau litigiu între două sau mai multe state cu privire la un drept, pretenție ori un interes” [141, p. 292].

În jurisprudența internațională *diferendul* ca noțiune a fost definit de Curtea Permanentă de Justiție Internațională (speța *Mavrommatis*), ca o „neînțelegere privind o problemă juridică sau de fapt, un conflict de concepții juridice sau de interese între două persoane” [21, p. 184].

În Carta ONU și în alte documente internaționale, alături de noțiunea *diferend* figurează și noțiunea *situație*, care presupune o stare de fapt ce „ar putea duce la fricțiuni internaționale sau ar putea da naștere unui diferend” (art. 34). Aceste două noțiuni nu sunt identice [163, p. 293]. În cazul *diferendului*, pretențiile contradictorii dintre părți sunt net definite, în timp ce în cazul *situațiilor* ele nu au ajuns să se cristalizeze, acestea fiind de natură doar să genereze un diferend. În același timp, cercetătorii atrag atenția că *situația* ca stare de fapt, privește mai multe state. Altfel spus, situațiile implică interese mai complexe ce antrenează îngrijorarea unui număr mai mare de state [118, p. 2]. De aici, se consideră că noțiunea de *situație* este mai largă ca cea de *diferend*, inclusiv și din considerentul că situația ce apare pînă la survenirea unui diferend s-ar putea menține și după rezolvarea acestuia [163, p. 293].

Din cele relatate putem constata că nu orice neînțelegere sau dezacord între state ajunge să ia forma unui *diferend*, care presupune formularea unor pretenții sau opinii divergente (sub forma unor proteste etc.) cu privire la o problemă cu care se confruntă statele respective. Totodată, trăsătura principală a *situației* rezidă în existența contradicțiilor (incompatibilitatea scopurilor, intereselor), iar a *diferendului* – formularea de către un subiect a unor pretenții concrete care sunt respinse de partea oponentă. Desigur, contradicțiile sunt caracteristice și conflictului, însă, acestea nu-i sunt definitorii.

În opinia cercetătorilor autohtoni, pentru a putea vorbi de un *diferend*, trebuie să existe cel puțin două condiții [22, p. 10]: pretenție din partea unui stat ca un alt stat să acționeze sau să nu acționeze într-un anumit mod, pretenție respinsă de celălalt stat; întemeierea acestei pretenții pe o normă de drept internațional sau pe un drept al statului care formează pretenția, bazat pe dreptul internațional. În practică însă, situația este mai complexă, deoarece statele adesea au pretenții reciproce, fiecare se referă la norme pentru a susține sau a respinge asemenea pretenții, ori neagă existența unor asemenea norme. În fapt este vorba de crearea unei relații între două voințe opuse,

relație care, în desfășurarea sa, cunoaște anumite faze distincte, respectiv, o declarație, un protest, o reacție la declarație sau un protest.

Este relevantă în acest sens T. Reznikova [321] care susține că orice conflict este marcat de o anumită preistorie, și anume, de contradicțiile economice, politice, ideologice și de altă natură care au generat și au determinat dezvoltarea conflictului. În același timp însă, nu întotdeauna asemenea contradicții pot fi atribuite unei faze inițiale a conflictului, dat fiind faptul că contradicțiile dintre state doar uneori degenerază în conflict. Altfel spus, aceste contradicții rămân în afara conflictului, persistând în continuare sub diferite forme pe tot parcursul dezvoltării conflictului. E posibil ca aceste contradicții pe parcurs să genereze altele noi, care să devină mai semnificative pentru dinamica conflictului. Cu toate acestea, contradicțiile rămân a fi doar o preistorie a conflictului internațional.

Crearea unei situații problematice obiective, esența căreia rezidă în apariția unor contradicții dintre subiecte, este numită în conflictologie „preconflict” și presupune perioada latentă de dezvoltare a situației conflictuale. Această perioadă mai include: conștientizarea situației date; încercările subiecților de a o soluționa prin mijloace neconflictuale; survenirea situației preconflictuale (perceperea de către un subiect a pericolului). Respectiv, se poate constata că noțiunea de *situație preconflictuală* corespunde categoriilor de *diferend* și *situație* din dreptul internațional.

În același timp, la etapa *diferendului internațional*, dacă părțile și-au formulat pretențiile, le-au prezentat reciproc (sau numai o parte) și acestea au fost respinse reciproc (sau numai de către o parte), conflictul nu survine automat. Respingerea pretențiilor nu denotă agravarea situației, dat fiind faptul că părțile pot încerca să-și soluționeze contradicțiile prin metode neconflictuale. În doctrină, acestea sunt denumite *mijloace pașnice*, fiind grupate în două categorii [22, p. 14]: mijloace cu caracter jurisdicțional și mijloace cu caracter nejurisdicțional (mijloace diplomatice).

În acest sens M. S. Cernoudova susține că *diferendul internațional* trece în etapa preconflictuală atunci când una din părți (sau ambele) conștientizează că îi sunt amenințate nemijlocit interesele sale. Însăși *conflictul* începe din momentul primei confruntări între părți, care nu presupune nemijlocit aplicarea forței. Ea poate să conștientizeze în amenințarea verbală, expunerea unor ultimatum, aplicarea unor sancțiuni și luarea altor măsuri neconstructive de soluționare a problemei, atunci când contradicțiile dintre părți s-au agravat la maximum [346, p. 37].

Așadar, conchidem că noțiunea de *diferend* se deosebește de noțiunea de *conflict internațional*, transformarea *diferendului* în *conflict internațional* depinzând de gradul de intensificare a contradicțiilor și a conflictualității în comportamentul părților. Limita dintre *diferend* și *conflictul internațional* este determinată de prezența sau lipsa comportamentului conflictual al părților sub formă de ciocniri și confruntări active [87, p. 57].

În corespundere cu cele enunțate, *conflictul internațional* este definit ca situația de agravare maximală a contradicțiilor în sfera relațiilor internaționale, exprimate în comportamentul părților

acestora – a subiecților dreptului internațional sub formă de confruntări și ciocniri active (armate sau nearmate) [347, p. 8]. Într-o altă viziune, acesta presupune una din formele de manifestare a contradicțiilor interstatale la etapa acutizării substanțiale a acestora, când părțile întreprind acțiuni deschise una față de alta cu scopul de a-și realiza interesele, folosind toate mijloacele posibile care pot fi aplicate în situația internațională dată. Altfel spus, conflictul internațional reprezintă confruntarea directă dintre state (subiecte) [276].

În studiile din domeniu poate fi atestată și o altă viziune referitoare la distincția dintre *diferend* și *conflict*. În acest sens, J. Burton (citată de B. Spangler și H. Burgess [254]) identifică două criterii: durata și natura contradicțiilor. În viziunea sa, *diferendele* reprezintă dezacorduri de scurt timp care pot fi ușor rezolvate prin soluții ce satisfac cel puțin parțial interesele și necesitățile părților, în timp ce *conflictele* sunt fenomene de lungă durată, care presupun existența unor probleme (contradicții) adânc înrădăcinate, non-negociabile și care sunt rezistente la soluționare (având la bază interese incompatibile). Ambele tipuri de dezacorduri pot exista de sine stătător, dar pot fi și combinate. Astfel, diferendele de termen scurt ar putea fi cuprinse într-un conflict de o durată mai lungă, exemplificative fiind în acest sens luptele ce au loc în cadrul unui război.

În ceea ce ne privește, considerăm puțin relevante criteriile enunțate pentru delimitarea *conflictului* de *diferend*. Incontestabil, de cele mai multe ori conflictele au o durată cu mult mai extinsă în timp și au la bază diferite contradicții dificil de soluționat. Însă, în pofida acestui fapt, credem că trăsăturile în cauză nu caracterizează suficient esența conflictului. În realitate, desigur există și conflicte de scurtă durată, care nu pot fi însă considerate diferende din cauza intensității și comportamentului distructiv al părților. Iar în ceea ce privește natura incompatibilă a contradicțiilor (non-negociabile) ce stau la baza conflictelor, și aceasta nu rezistă criticilor. După cum susțin cercetătorii în domeniu, nu întotdeauna la baza conflictului se află contradicții concret determinate. Numai în cazul unui „conflict autentic” confruntarea intereselor există obiectiv, fiind conștientizată de către părțile conflictului. Dar în afară de acesta mai există și „conflicte incorect atribuite” „conflicte ascunse” „conflicte false” etc. [337, p. 10]

Respectiv, uneori se întâmplă că sursele conflictului zac nu în sfera realității, ci în perceperea participanților. Suspiciunile, bazate pe neîncrederea tradițională sau prejudecăți, îi pun pe participanții la conflict în situația de a-și concepe acțiunile unuia față de celălalt ca o amenințare, chiar și în cazurile când nu este așa. O altă variantă este atunci când părțile consideră eronat că scopurile lor sunt incompatibile [27, p. 44].

Prin urmare, cele expuse ne determină să susținem poziția cercetătorilor ruși (M. S. Cernoudova și T. Reznikova) referitoare la distincția dintre *conflict* și *diferend*, cu atât mai mult că aceasta e mai apropiată de ideea conținută în însăși Carta ONU [36]. În acest sens, sunt relevante dispozițiile art. 33, care conțin expresia: „... diferend a cărui prelungire ar putea pune în primejdie

menținerea păcii și securității internaționale”. Respectiv, se poate observa că categoria de diferend este compatibilă cu cea de pace, altfel spus, diferendul are loc în condiții de pace. În ceea ce privește prelungirea acestuia, credem că este vorba mai mult de agravarea situației și nu doar de extinderea în timp a diferendului. Este un moment destul de important, deoarece în cazul admiterii acestei agravări, situația devine (potrivit art. 40 al Cartei) deja „o amenințare împotriva păcii”, cu posibila degradare în încălcarea păcii (comiterea unui act de agresiune). Prin analogie, putem conchide că anume *conflictul* este de natură să pună în primejdie sau să constituie o amenințare la adresa păcii și securității internaționale (chiar dacă nu este nominalizat expres în conținutul Cartei), care astfel necesită și o reacție pe măsură din partea comunității internaționale.

Așadar, principala distincție ce poate fi dedusă din conținutul Cartei ONU este că *diferendul internațional* presupune relații dintre diferite subiecte ce nu prezintă pericol pentru pacea și securitatea internațională, în timp ce *conflictul internațional* constituie o amenințare la adresa păcii sau chiar încălcarea acesteia. Prin urmare, esența conflictului rezidă în mod substanțial în comportamentul părților și intensitatea acestuia.

Într-o dezvoltare a acestei idei, notăm că în teoria și practica relațiilor internaționale, în ultimul timp, tot mai mult conflictul este identificat sau redus exclusiv la conflictul armat. Acesta este văzut ca fiind o luptă armată sau ciocnire între grupări organizate în cadrul unei națiuni sau între națiuni cu scopul atingerii unor obiective politice sau militare [207, p. 74] –, chiar dacă sfera sa de cuprindere este mult mai largă. Desigur, în lumina celor expuse mai sus, putem afirma cu certitudine că acestea sunt două categorii distincte.

Astfel, cea mai acută și cea mai periculoasă formă a conflictului internațional se manifestă în faza luptei armate. Conflictul armat reprezintă o treaptă superioară a conflictului ca consecință a contradicțiilor nesoluționate dintre subiectele relațiilor internaționale. El este deosebit de vizibil și pare autonom, în cazul în care celelalte faze ale conflictului au avut un caracter latent. În același timp, conflictul armat nu este o fază unică, inevitabilă și obligatorie a procesului de dezvoltare a conflictului internațional, deoarece asemenea acțiuni extreme pot fi evitate. Însăși conflictul poate exista și se poate dezvolta în continuare și în condiții relativ pașnice, fără aplicarea nemijlocită a forței. Deci, marcând apogeul dezvoltării conflictului, conflictul armat poate să nu constituie o ultimă fază a acestuia. Luptele armate în anumite condiții pot fi încetate, dar însăși conflictul să continue și să se dezvolte în continuare destul de mult timp în condiții pașnice. Totodată, nu este exclus ca, în timp, acesta să degenereze iarăși în faza confruntărilor armate.

În context, atragem atenția că adesea conflictul internațional este identificat cu *criza internațională*, cu toate că corelația dintre acestea este o corelație dintre întreg și parte. Criza internațională este o posibilă fază a conflictului internațional. Ea poate surveni ca o consecință logică

a dezvoltării conflictului, ca o fază a acestuia, care semnifică că conflictul a ajuns în dezvoltarea sa la acea limită ce îl delimitează de o confruntare militară, de război [33, p. 15].

Într-o accepțiune largă, prin *criză* se înțelege o situație națională sau internațională în contextul căreia se creează o amenințare la adresa valorilor, intereselor sau obiectivelor prioritare ale părților implicate [33, p. 15; 98, p. 20]. Dictionarul definește criza ca „un moment critic care intervine în evoluția vieții internaționale, a raporturilor dintre state, a unui sistem, regim sau guvern. Asemenea momente, fie că este vorba de viața internă sau de cea internațională, se caracterizează prin ascuțirea contradicțiilor, apariția unor manifestări de tensiune, schimbări în raportul de forțe” [66, p. 315-316].

În general, *criza* se caracterizează ca o înrăutățire bruscă a situației. Caracterul brusc, imprevizibilitatea și viteza de dezvoltare a relațiilor, imposibilitatea manipulării acestora sunt trăsături distinctive ale situației de criză, anume ele ascund pericolul deosebit al acesteia. În același timp, însă, criza nu presupune doar o înrăutățire a relațiilor. În majoritatea dicționarelor criza este determinată a fi și „moment cheie”, „moment de cotitură”, „schimbare bruscă”, „stare de tranziție”. Respectiv, participanții la conflict, ajungând la un moment de criză, trec la un alt tip de relații [309, p. 15-16].

Ținând cont și de faptul că ieșirea din criză se poate realiza pe două căi: fie sunt inițiate acțiuni militare care marchează începutul conflictului armat, fie are loc o micșorare a tensiunilor și criza se soluționează la nivel diplomatic [279], devine destul de clar de ce în practica comunității internaționale se operează destul de frecvent cu noțiunea de criză. Așadar, criza conferă dezvoltării conflictului internațional un caracter deosebit de complex și dificil de condus, în cele mai multe cazuri accelerând escaladarea conflictului [87, p. 57].

De rând cu distincția dintre criză și conflict este necesar a schița și distincția dintre *conflict* și *conflictualitate* în relațiile internaționale. Astfel, conflictualitatea este privită ca o trăsătură generală a uneia sau alte situații politice internaționale sau unei epoci istorice [337, p. 29]. Ea se bazează pe contradicțiile obiective, pe dominarea intereselor contradictorii în politica mai multor state. Nepresupunând prin esența sa un conflict, conflictualitatea poate servi drept fond și premisă pentru apariția conflictului internațional. În același timp, este important că conflictualitatea globală, regională, subregională, de grup sau bilaterală, direct sau indirect, într-o formă ascunsă sau evidentă este prezentă în procesul de generare și desfășurare a oricărui conflict internațional, indiferent de loc și timp, de părțile implicate sau de proporțiile înregistrate. De aceea, credem că problema conflictualității este una deosebit de importantă în contextul relațiilor internaționale contemporane, ce necesită o atenție deosebită din partea comunității internaționale. Anume de modul în care aceasta își va concentra eforturile spre a reduce conflictualitatea în anumite zone și regiuni ale globului, depinde, în mare parte, prevenirea eficientă și evitarea declanșării conflictelor internaționale, în special, a celor militare. Considerăm că acest moment trebuie să constituie o direcție prioritară a politicii comunității internaționale în sfera reglementării și ordonării relațiilor internaționale.

În finalul secțiunii, vom reitera ideea potrivit căreia conflictele sunt ceva normal pentru sistemul relațiilor internaționale, dată fiind diversitatea statelor, precum și a intereselor acestora. Unii cercetători chiar identifică unele funcții pozitive ale acestuia, precum: - prevenirea stagnării în relațiile internaționale; - stimularea creativității în căutarea soluțiilor pentru situații dificile; - determinarea gradului de discordanță dintre interesele și scopurile statelor; - prevenirea declanșării unor conflicte mai mari și asigurarea stabilității prin instituționalizarea conflictelor de joasă intensitate [276]. Respectiv, conflictele sunt de neevitat la acest nivel al interacțiunii sociale.

Unii autori, însă, susțin că normale și naturale pentru relațiile internaționale sunt doar contradicțiile. Soluționarea acestora prin intermediul conflictului internațional nu numai că nu este obligatorie, dar este și inacceptabilă, nocivă, păgubitoare. Transformarea contradicțiilor în conflicte demonstrează nivelul scăzut al culturii politice, incapacitatea sau nedorința de a soluționa contradicțiile prin căi și mijloace civilizate [296, p. 22].

În ceea ce ne privește, suntem de părerea că pentru sistemul relațiilor internaționale este normală existența litigiilor, diferendelor și a situațiilor de natură să le genereze, deoarece anume asemenea forme de manifestare a contradicțiilor dintre state și alte subiecte de drept internațional, presupun și măsuri constructive de soluționare, și ce e mai important, nu implică survenirea unor consecințe grave, prejudicii irecuperabile pe care le poate genera conflictul internațional.

Totodată însă, nu putem nega nici rolul conflictelor în stabilizarea relațiilor interstatale și internaționale. Evenimentele desfășurate în plan internațional în ultimele două decenii denotă conturarea unei practici a utilizării conflictului (recurgerea la forță), ca mijloc de sancționare, de constrângere la respectarea normelor internaționale. Desigur, sub acest aspect conflictul implică noi particularități și, respectiv, necesitatea corespunderii unor cerințe configurate de normele juridice internaționale (subiect la care ne vom referi în alte secțiuni ale lucrării).

2.2. Structura și dinamica conflictului internațional – coordonate indispensabile soluționării acestuia

Pentru soluționarea conflictelor internaționale de o valoare practică incontestabilă este cunoașterea structurii și a dinamicii acestora. Numai în baza analizei obiectului conflictului, subiecților și comportamentului conflictual se poate proiecta o posibilă dinamică a acestuia și, respectiv, se poate elabora strategia și tactica corespunzătoare pentru desfășurarea procesului de soluționare a acestuia. Prin urmare, în cele ce urmează vom aborda esența și particularitățile structurii și dinamicii conflictului internațional în calitatea lor de coordonate indispensabile soluționării acestuia.

Structura conflictului internațional. În general, conflictologii privesc fiecare conflict ca un sistem ce cuprinde subiecții conflictului, relațiile dintre subiecții conflictului și obiectul conflictului, aceste elemente fiind caracteristice și conflictelor internaționale.

Referindu-ne la **subiecți**, notăm că este un element definitoriu al conflictului internațional. În general, la această categorie sunt atribuite statele, coalițiile de state, partidele, organizațiile și mișcările ce pledează pentru prevenirea, soluționarea și aplanarea diferitor tipuri de conflicte.

Atributul sau caracteristica principală a subiecților conflictului internațional este *puterea*, înțelesă ca capacitate a unui subiect al conflictului de a impune sau de a convinge cealaltă parte a conflictului să facă ceva, ceea ce în alte situații n-ar face (capacitatea de a constrânge). Un al doilea atribut al subiectului conflictului este *poziția* în sistemul general de relații. Poziția subiectului conflictului este determinată în mare parte de puterea acestuia. Dar, totodată, aceasta nu este definitivă. În cadrul conflictului, este importantă și susținerea subiectului conflictului din partea altor subiecte ale relațiilor internaționale, precum și condițiile de realizare a propriului potențial.

Referitor la **relațiile conflictuale** ca element al conflictului internațional, notăm că acestea presupun două momente: *situația conflictuală* și *comportamentul conflictual* al subiecților conflictului. *Situația conflictuală* este situația în cadrul căreia două sau mai multe state conștientizează că urmăresc scopuri reciproc incompatibile [336, p. 185]. Gradul de incompatibilitate a scopurilor depinde în mare parte de faptul dacă situația conflictuală este generată de „conflictul de valori” sau „conflictul de interese”. În primul caz, diferența sistemului de valori de care se orientează statele duce la apariția conflictelor ideologice. În cel de-al doilea caz, este vorba de o concurență a intereselor. De cele mai multe ori anume incompatibilitatea intereselor devine o sursă a conflictelor (de ex., împărțirea unor bunuri, teritorii etc.). O situație mai complicată apare în cazul în care conflictul este generat nu numai de interesele urmărite de părți, ci și de incompatibilitatea valorilor [28, p. 275]. În general, practic în orice conflict internațional are loc atât o confruntare de valori, cât și de interese, ponderea acestora explicând de ce în unele conflicte părțile sunt orientate spre victorie, în timp ce în alte conflicte scopurile acestora se limitează la o anumită dominare sau la o reală tendință spre pace.

Importanța *situației conflictuale* rezidă în faptul că reflectă problema sursei conflictului, cunoașterea căreia este crucială pentru o soluționare eficientă a acestuia [32, p. 40]. Sub aspect juridic, o asemenea situație presupune că un stat urmărește scopuri active (pozitive) de modificare a status quo-ului, în timp ce alt stat – scopuri pasive (negative), de păstrare a situației existente, de opunere față de orice schimbare sau inovare [336, p. 186].

De scopurile conflictului este strâns legată problema **obiectului conflictului**, care presupune interesul contestat de către subiecții conflictului exprimat prin dreptul lor justificat sau nu asupra unui

anumit „lucru” [320]. Prin esență, obiectul conflictului este constituit din divergențele, contradicțiile concrete ale statelor (ca subiecte ale conflictului).

Referindu-ne la *relațiile conflictuale*, notăm că acestea sunt materializate în *comportamentul conflictual*, care presupune acțiunile întreprinse de către o parte a conflictului față de oponent. Prin comportamentul conflictual se urmărește influențarea oponentului, pentru a determina supunerea acestuia, fie a genera anumite reacții din partea lui, fie de a-l determina să renunțe la scopurile personale sau de a și le modifica [32, p. 40]. Comportamentul conflictual este considerat a fi elementul cel mai evident al conflictului, cu toate că este dificil de a determina cu exactitate natura acestuia, mai ales în situația în care conflictul nu a ajuns în faza deschisă [28, p. 276].

În mare parte, alegerea de către state a mijloacelor și a tipului de comportament conflictual în cadrul unui anumit conflict este predeterminată de caracterul scopurilor urmărite și a intereselor statelor ce stau în spatele acestora. Comportamentul conflictual poate fi atât pașnic, cât și violent. În acest sens, este important a atenționa că conflictul nu este violență. Violența este doar o expresie a conflictului, un mod de desfășurare a acestuia și apare atunci când intensitatea sa este maximă.

Potrivit cercetătorilor, în conflicte violența există [122, p. 28]: ca un instrument de represiune din partea părții mai puternice care își impune interesele; ca un instrument de articulare a intereselor de către partea mai slabă, dacă aceasta nu cunoaște alte căi; atunci când părțile nu reușesc să găsească alte modalități de desfășurare a conflictului; în legătură cu escaladarea dinamicii conflictului; ca un reproș adus celeilalte părți pentru legitimarea propriei poziții.

Violența constă în acțiuni, cuvinte, atitudini ce provoacă daune fizice, psihologice, sociale sau de mediu. Violența nu are numai efecte vizibile, precum decesul, vătămrile corporale sau distrugerile materiale, ci și efecte invizibile, traume, setea de răzbunare, care pot fi mult mai importante, deoarece influențează și comportamentul generațiilor viitoare. Dacă nu sunt rezolvate cauzele conflictului, situația de „după violență”, poate deveni foarte ușor situația „înainte de violență” [112, p. 12].

În contextul dat, menționăm că pentru comportamentul conflictual ca element al conflictului internațional, de rând cu violența, este caracteristică și o asemenea categorie ca *agresiunea*, care dispune de o semnificație deosebită din punctul de vedere al dreptului internațional (la aceasta vom reveni în unul din următoarele capitole).

Generalizând asupra comportamentului conflictual ca element al conflictului internațional, notăm că acesta poate lua forme variate în funcție de: tehnologiile și mijloacele folosite, amploare și magnitudine, durată și complexitate. Violența ca formă de manifestare a acestuia rămâne a fi o metodă constant folosită pentru atingerea intereselor actorilor internaționali, atât pentru declanșarea conflictelor, soluționarea acestora, cât și pentru evitarea lor.

Dinamica conflictului internațional. Privit în ansamblu, conflictul internațional ca sistem nu se prezintă niciodată sub o formă definitivată. Practic, întotdeauna el se manifestă ca un proces sau o totalitate de procese în evoluție. Pe parcursul conflictului se poate schimba nivelul sau chiar caracterul cointeresării părților în conflictul dat sau în varianta prognozată de soluționare a acestuia, precum și locul conflictului în ierarhia scopurilor fiecăreia dintre părți, se poate produce substituirea unor subiecte direct sau indirect implicate, mărirea sau micșorarea numărului de participanți etc. Altfel spus, conflictul internațional se dezvoltă continuu sub influența factorilor interni și externi.

Pe parcursul dezvoltării sale conflictul trece prin anumite faze, cunoașterea cărora este importantă, deoarece ele configurează imaginea conflictului ca proces unic și, în mare parte, sugerează posibilele variante de soluționare a acestuia [32, p. 41]. În acest sens, cercetătorii denumesc și descriu fazele conflictului în mod diferit, dar majoritatea atestă, cel puțin, următoarele faze: *pre-conflict*; *confruntare*; *criză*; *rezultat*; *post-conflict* [122, p. 30-31].

Posibilitatea survenirii unui conflict apare atunci când oamenii au nevoi, valori sau interese diferite. Aceasta este faza *pre-conflict*, în care practic conflictul este ascuns. La această etapă, pot exista tensiuni în relațiile dintre părți și/sau o dorință de a evita contactul. Conflictul nu devine evident până când nu apare un „eveniment declanșator” care duce la emergența conflictului vizibil și, posibil, la *confruntări*.

Criza descrie punctul culminant al conflictului, în care tensiunea sau violența se manifestă cu intensitate maximă, comunicarea normală între părțile implicate încetând.

Rezultat: escaladarea nu poate să continue la infinit, criza trebuie să ajungă la un deznodământ. Se poate ca una dintre părți să capituleze sau să accepte cererile părții adverse. Părțile pot să cadă de acord să poarte negocieri, cu sau fără sprijinul unei părți terțe. În orice caz, în această fază, nivelele tensiunii, confruntării și a violenței scad oarecum, deschizând calea spre soluționare.

Post-conflict: în sfârșit, situația se rezolvă într-un mod care pune capăt tuturor confruntărilor violente, duce la scăderea tensiunilor și la normalizarea relațiilor între părțile implicate. Totuși, dacă problemele și punctele de controversă ce rezultă din incompatibilitatea scopurilor nu au fost soluționate în mod adecvat, în cele din urmă, această fază poate duce la regresia în *pre-conflict*.

Desigur, modelul indicat este unul ideal. În viața reală, conflictele nu prea urmează o traiectorie liniară. Ele evoluează, mai degrabă, cu mișcări bruște, trecând prin momente alternative de progres și de regres, până când ajung la soluționare. Cert e însă că un asemenea model este totuși util, deoarece majoritatea conflictelor trec prin faze similare, cel puțin o dată în istoria lor. Mai mult, delimitarea diferitelor faze ajută și la eforturile de transformare a conflictului. Recunoscând dinamica fiecărei faze a conflictului, ne putem da seama de faptul că strategiile și tacticile pentru participanți și intervenienți diferă, în funcție de faza în care se află conflictul.

În același timp, semnificativă este *escaladarea conflictului*, care presupune o creștere în intensitate a acestuia. Ea este provocată de schimbări ce afectează fiecare parte implicată, de noi tipare de interacțiune ce apar între părți și de implicarea în conflict a unor participanți noi. Când conflictele escaladează, părțile emit amenințări mai grave și impun sancțiuni mai aspre. Se declanșează violența sau, dacă s-a declanșat deja, devine mai gravă și/sau mai răspândită pe măsură ce numărul participanților atrași în conflict sporește.

În anumite condiții, escaladarea este calea rațională de urmat. Dacă una dintre părți deține o putere mai mare decât oponentul său, este logic să facă uz de aceasta pentru a strivi rezistența ultimului. Părțile pot hotărî să recurgă la escaladarea intenționată a conflictului fie pentru a face presiuni asupra părții adverse, fie pentru a implica terțe părți întru susinere. În multe cazuri, acest tip de *escaladare tactică* poate avea efecte pozitive și poate ajuta părțile să ajungă la o relație benefică reciproc. Cu toate acestea însă, adesea escaladarea conflictului se desfășoară în mod inadvertent, fără ca părțile să fi analizat pe deplin consecințele acțiunilor lor. Uneori, acesta este rezultatul unor crize și presiuni de timp, ce obligă părțile să acționeze mai înainte de a examina căi alternative de acțiune sau de a sesiza situația în ansamblu. Recurgerea la forță și la *amenințări* poate însă avea efecte inverse decât cele scontate și poate duce la *retaliere*. În aceste cazuri, conflictele pot scăpa de sub control și pot provoca efecte extrem de distrugătoare [122, p. 31].

De obicei, conflictele conduse în mod distructiv aduc mari pierderi pentru una sau mai multe dintre părțile aflate în dispută și tind să persiste un timp îndelungat. Această idee destul de sugestivă poate fi întrevăzută în nivelele escaladării identificate de către C. Baciuc, și anume: de la conflictul latent → la cel manifest → spre o criză predominant non-violentă → spre o criză violentă → în final, rezultând într-un război [8, p. 33]. Pentru a evita aceste consecințe negative, este nevoie de o mai bună înțelegere a dinamicii escaladării conflictelor, pentru ca astfel să fie proiectate posibilele măsuri ce urmează a fi luate pentru prevenirea agravării critice a situației.

Referindu-ne nemijlocit la conflictele internaționale, notăm că, de regulă, formele și mijloacele de comportament utilizate de către statele aflate în conflict, explică dinamica acestora. La acest subiect, în doctrină au fost identificate câteva modele de evoluție a conflictelor internaționale.

Într-o opinie se susține că confruntările dintre state realizate prin intermediul mijloacelor diplomatice marchează începutul *diferendului* (litigiului) – o *fază pașnică (nemilitară) a conflictului*. Gradul de incompatibilitate a scopurilor urmărite de către părți, îi poate determina să neglijeze angajamentele internaționale asumate și să recurgă la amenințarea cu forță sau aplicarea nemijlocită a acesteia. Respectiv, conflictul internațional trecând de la mijloacele diplomatice la cele de constrângere forțată, poate după faza pașnică (diferend) să evolueze într-o *fază intermediară*, după care poate degenera în *faza militară* [334, p. 99-115].

Din perspectiva dată, *diferendul* este considerat a fi o fază pașnică a conflictului internațional în cadrul căreia confruntarea părților se realizează prin mijloace diplomatice [336, p. 190]. În cazul în care cel puțin una dintre părți apelează la amenințarea cu forța, fapt de natură să pună în pericol partea oponentă (care justifică opunerea rezistenței fizice), este inițiată *faza intermediară* a conflictului internațional. Amenințarea cu forța presupune nu numai o manifestare a intenției de a aplica forța, dar și realizarea unor acțiuni concrete, care să demonstreze realitatea unor asemenea intenții. La această etapă a conflictului cel puțin una dintre părți realizează o politică militară activă, concretizată, de exemplu, în mobilizarea forțelor militare, dislocarea detașamentelor de militari etc. [184, p. 20]. Prin asemenea acțiuni se urmărește intimidarea părții oponente și determinarea acesteia de a renunța la propriile interese și scopuri în beneficiul celeilalte părți.

Prin esență, această fază a conflictului este marcată de o stare de tensiune continuă în care amenințarea uneia dintre părți provoacă o reacție corespunzătoare din partea celeilalte părți. În cazul în care părțile aflate într-un asemenea conflict doresc să-și soluționeze contradicțiile ele trebuie să revină la relațiile din faza diferendului, adică să instrumenteze doar mijloacele diplomatice posibile.

Faza militară a conflictului presupune recurgerea cel puțin a uneia dintre părți la forță. Această fază poate fi inițiată atât de către subiectul care a amenințat cu aplicarea forței, cât și de către cel care a fost nevoit să reacționeze la o asemenea amenințare [336, p. 193].

Într-o altă viziune, dinamica conflictului internațional implică [337, p. 76-78]: *prima fază* – presupune instituirea unor relații politice marcate de contradicții subiective și obiective, precum și a unor relații economice, juridico-internaționale, militare, diplomatice corespunzătoare acestor contradicții, exprimate într-o formă conflictuală mai pronunțată sau nu. *A doua fază* – implică determinarea de către părțile conflictului a intereselor, scopurilor, strategiilor și formelor de soluționare a contradicțiilor. Se întreprind acțiuni practice reciproce cu scopul soluționării contradicțiilor de interese și atingerii unui compromis. *Cea de-a treia fază* a conflictului rezidă în utilizarea de către părți a unui spectru larg de măsuri economice, politice, ideologice, psihologice, morale, juridico-internaționale, diplomatice și chiar militare (neaplicându-le direct sub formă de agresiune armată), implicarea în conflict și a altor state (individual sau prin intermediul uniunilor politico-militare) cu complicarea ulterioară a relațiilor și acțiunilor politice atât a participanților direcți la conflict, cât și a celor „indirecți”. *A patra fază* ține de amplificarea luptei până la un nivel politic mai acut – criza politică internațională, care poate cuprinde relațiile participanților nemijlociți, a statelor din regiune, din mai multe regiuni, a celor mai dezvoltate state ale lumii, implicarea ONU. În unele cazuri e posibilă instituirea unei crize mondiale, fapt ce-i conferă conflictului o acuitate sporită de natură să determine utilizarea de către una dintre părți a forței armate. *A cincea fază* este considerată a fi conflictul armat internațional, care debutează sub o formă redusă (a scopului, teritoriului, proporției și gradului de dezvoltare a acțiunilor militare), care ar putea să se amplifice în

anumite situații până la forme mai complexe cu aplicarea armelor contemporane performante și cu implicarea aliaților în acțiunile militare. Această fază a conflictului internațional, privită sub aspect dinamic, conține mai multe subfaze care marchează escaladarea acțiunilor militare. *A șasea fază* este cea a soluționării, ce presupune o diminuare treptată și reducerea intensității conflictului, utilizarea mijloacelor diplomatice, căutarea compromisurilor reciproce, reevaluarea și corectarea intereselor național-statale. Această fază poate fi inițiată sub influența unei terțe părți.

Fără a diminua importanța fazelor enunțate, considerăm însă că pentru soluționarea conflictelor sunt importante: *faza escaladării* (creșterii în intensitate a conflictelor); *faza de vârf* (declanșarea și desfășurarea celor mai grave violențe); *faza atenuării* (reducerii confruntărilor până la excluderea lor și acceptarea armistițiului); *faza soluționării conflictului* (în care se iau și măsuri de asigurare a îndeplinirii condițiilor armistițiului). Anume aceste momente din evoluția unui conflict sunt determinante pentru formele corespunzătoare de intervenție în soluționarea acestuia.

După cum se poate observa din cele enunțate, dezvoltarea conflictelor internaționale este destul de complicat de a o încadra într-o anumită schemă concretă. Este dificil de a prestabili complexitatea dezvoltării reale a unor așa momente ca: trecerea părților de la colaborare la confruntare, schimbarea intereselor, scopurilor și strategiilor în timpul conflictului, utilizarea diferitor combinații de mijloace pașnice sau militare, gradul de implicare a altor participanți, evoluția condițiilor internaționale însăși. Altfel spus, procesul dezvoltării conflictului internațional presupune nu o simplă trecere de la o fază a conflictului la alta, dar o dialectică complicată a relațiilor politice și de altă natură dintre părți în legătură cu contradicțiile obiective și subiective, cu interesele și scopurile urmărite în timpul conflictului.

Generalizând asupra sistemului și dinamicii conflictului internațional vom accentua următoarele momente importante:

- dinamica conflictului depinde în mod direct de subiecții conflictului, poziția acestora în sistemul relațiilor internaționale, interesele urmărite de aceștia și comportamentul lor conflictual;
- în cea mai mare parte, anume comportamentul părților determină formele evoluției conflictului și nemijlocit reacția ce urmează din partea comunității internaționale;
- formele violente de manifestare a conflictelor determină implicarea pașnică sau în forță a comunității internaționale ori a statelor în mod separat în procesul de soluționare a acestora;
- eficiența intervenției comunității internaționale sau a statelor în cadrul unui conflict internațional cu scopul reglementării acestuia depinde în mare parte de faza conflictului; pentru prevenirea conflictelor este importantă *faza escaladării*, iar pentru încetarea acestora *faza de vârf* a conflictului și cea a *atenuării* (reducerea confruntărilor până la excluderea lor și încheierea armistițiului).

2.3. Conflictelor internaționale în lumea contemporană: tipuri și particularități

Reconfigurarea lumii în perioada post-bipolară a determinat în mod substanțial și transformări la nivelul structurii și formelor de manifestare a conflictelor internaționale. Acest fapt implică în mod necesar și o reconsiderare a procesului de soluționare a conflictelor. Respectiv, ne propunem o trecere în revistă a tipologiei conflictelor internaționale, pentru a le evidenția trăsăturile caracteristice, precum și a elucida particularitățile noilor tipuri de conflicte din perioada contemporană.

Criteriile de clasificare a conflictelor internaționale. În pofida faptului că problema clasificării conflictelor este una centrală în conflictologie, la moment nu putem atesta o tipologie constantă și unanim acceptată a conflictelor internaționale.

Înainte de a ne referi nemijlocit la acestea, considerăm necesar a reitiera succint clasificarea *diferendelor*, în vederea accentuării repetate a distincției nete între diferend și conflict ca instituții autonome de drept internațional. În acest sens, cercetătorii susțin că diferendele internaționale se clasifică după mai multe criterii, cum ar fi [22, p. 13]: obiectul diferendului, nivelul periculozității pentru pacea internațională, după răspîndirea geografică (locale, regionale sau globale), după numărul de subiecți (bilaterale sau multilaterale).

În același context, și Carta ONU prevede anumite proceduri de rezolvare a cîtorva categorii de diferende internaționale, și anume [36]: *diferendul a cărui cotinulare poate pune în pericol pacea și securitatea internațională* (art. 33); *diferendele internaționale* (art. 2 pct. 3); *orice diferend*, adică diferendul care poate să nu prezinte un pericol direct pentru menținerea păcii internaționale (art. 38); *diferende locale* (art. 52 pct. 2 și 3); *diferende cu caracter juridic* (at. 36 pct. 3).

În opinia noastră, prezintă importanță în cazul dat categoria *diferendelor internaționale*, întrucît acest fapt presupune că există și diferende dintre state care se referă la probleme ce țin în mod esențial de jurisdicția lor internă [22, p. 13]. Pe cale de consecință, unor asemenea diferende nu se aplică normele de drept internațional.

Pe de altă parte, un anumit interes prezintă și categoria *diferendelor juridice*, asupra cărora Carta ONU nu oferă detalii, în timp ce doctrina le delimitează de *cele politice*. În acest sens, se susține că în cadrul *diferendelor juridice*, pretențiile părților ar fi întemeiate pe dreptul internațional, în timp ce *cele politice*, nu se bazează pe regulile de drept în partea ce formează pretenția. Consecința ar fi că *diferendele juridice* s-ar supune unor mijloace de reglementare ca *arbitrajul* sau *jurisdicția obligatorie* (competența revenindu-i Curții Internaționale de Justiție [43, p. 249]), în timp ce *diferendele politice* ar fi supuse *negocierilor*, *medierii*, *concilierii* etc. Dat fiind faptul că această distincție nu este întemeiată pe criterii științifice, documentele adoptate în ultimii 50 de ani nu mai fac distincție între diferendele juridice și politice [22, p. 14].

Dincolo de acest fapt, pct. 36 din Statutul Curții Internaționale de Justiție enumeră criteriile care permit individualizarea diferendelor cu caracter juridic ce cad în competența jurisdicției sale, și anume: diferendele care se referă la interpretarea tratatelor, oricărei chestiuni de drept internațional, existența faptului care, dacă va fi stabilit, va reprezenta o încălcare a obligației juridice, precum și care se referă la caracterul și mărimea recuperării pentru încălcarea obligației.

Toate cele menționate, în opinia noastră, accentuează și mai mult distincția netă dintre diferende și conflictele internaționale, moment deosebit de important pentru înțelegerea particularităților soluționării conflictelor internaționale.

Referindu-ne nemijlocit la clasificarea acestora, precizăm că, în general, cele mai frecvente tipologii sunt cele la baza cărora stau așa criterii ca [279]: *subiecții* (conflicte interstatale, internaționale, interconfesionale); *numărul părților* (conflicte bilaterale și multilaterale); *obiectul* (conflicte pentru acapararea de teritorii, resurse, pentru obținerea dominației etc.); *sfera conflictului* (conflicte economice, politice, naționale, regionale); *aria geografică* (locale, regionale, globale); - *gradul de pericolozitate pentru pacea generală* etc.

În studiile de specialitate, conflictele internaționale sunt clasificate și după asemenea criterii precum: particularitățile culturologice, contradicțiile ce stau la baza conflictului, proporțiile, mijloacele utilizate, caracterul evoluției și durata conflictului [337, p. 68-74].

Semnificative pentru clasificarea conflictelor internaționale și pentru cunoașterea esenței acestora sunt contradicțiile ce stau la baza lor. În funcție de caracterul lor, cercetătorii identifică contradicții economice, politice, militaro-strategice, geopolitice, ideologice, social-politice, etnice și religioase, pe care convențional le grupează în două categorii: *politice* și *nepolitice*. Ultimele, în cazul transformării lor în interese naționale ale statelor devin deja politice [321].

În dependență de proporțiile înregistrate conflictele pot fi *generalizate* (cu implicarea unui număr mare de state și care pot escalada în conflicte mondiale) și *regionale, subregionale* sau *limitate* [268, p. 109]. Într-o altă viziune, în funcție de proporțiile temporal-spațiale conflictele pot fi [321]: *globale* (care afectează interesele tuturor participanților la relațiile internaționale); *regionale, locale* (care presupun un număr limitat de participanți); *bilaterale*. O clasificare similară poate fi atestată și la V. Blišcenko [279], care divizează conflictele în *micro-, macro-* și *mega conflicte*.

Pentru clasificarea conflictelor internaționale sunt importante și asemenea criterii precum: *durata* acestora (conflicte prelungite, de durată medie și de scurtă durată) și *caracterul dezvoltării* (conflicte evolutive, care se dezvoltă treptat, parcurgând mai multe faze; conflicte ce se dezvoltă în salturi, cu trecerea peste unele faze; conflicte explozive și domoale; conflicte latente și evidente).

În continuare, precizăm că doctrina operează nu doar cu clasificarea conflictelor, dar și cu cea a agresiunilor (precum și a crizelor, confruntărilor, războiului etc.), fapt datorat în mare parte suprapunerii categoriale parțiale a acestor noțiuni [176, p. 376]. În viziunea noastră, este un moment

ce contribuie substanțial la înțelegerea profundă a particularităților conflictului internațional ca fenomen. De aceea, pentru a contura un tablou integrat al tipurilor de conflicte, considerăm necesar de a expune și clasificarea agresiunii, mai ales că aceasta adeseori stă la baza declanșării conflictelor.

O taxonomie destul de complexă a *agresiunilor* este propusă de A. Vasilescu [176, p. 377-379]. Din aceasta vom reține doar cele mai importante:

În funcție de natura agresorului, agresiunile pot fi de trei categorii: *agresiuni sub-naționale* (conflicte politice, rasiale, religioase și etnice, care provoacă autoritățile statului național din interiorul său), *agresiuni a-naționale* (crima organizată, pirateria și activitățile teroriste, care nu sunt legate de țările cărora le aparțin, nu sunt parte a unui stat) și *agresiuni meta-naționale* (mișcări religioase și organizații criminale internaționale ce operează la scară interregională sau chiar globală).

După mijloacele utilizate: agresiuni *convenționale* (clasice) și agresiuni *nonconvenționale*.

După locul de unde se generează: agresiuni *externe* (presiuni militare, blocaje, acțiuni diversionist-teroriste) și *interne* (acțiuni separatiste, teroriste din interior și agresiuni combinate).

După domeniul de manifestare: agresiuni *fizice*; *politice*; *informaționale*; *economice*; *financiare*; *militare*; *culturale*; *rasiale*; *etnice*; *religioase*; *mediatice*; *virtuale*; *ecologice* etc.

După caracterul militar: agresiuni *militare* (convenționale, nucleare, bio-chimice, ecologice, spațiale, de guerilă, teroriste); agresiuni *supra-militare* (culturale, ideologice, tehnologice, psihologice, informaționale); agresiuni *non-militare* (diplomatice, comerciale, economice, religioase).

După tipologia violenței de masă: agresiuni *împotriva regimului* (insurecții, revoluții, lovituri de stat); agresiuni *naționaliste* (intra sau interstatale); agresiuni *între state și grupuri de state*; agresiuni *de decolonizare* sau *împotriva ocupației străine*; agresiuni *interetnice*.

După legalitate: agresiuni *legale* (de auto-apărare) și agresiuni *ilegale* [176, p. 380-381].

După cum se poate observa unele clasificări ale conflictului coincid cu tipurile de agresiune. În același timp, clasificarea agresiunii enunțată relevă destul de clar complexitatea conflictului ca fenomen și diversificarea formelor acestuia mai ales în perioada contemporană.

În context, precizăm că cea mai importantă și răspândită clasificare a conflictelor internaționale este realizată în baza *mijloacelor utilizate*. În funcție de acestea, se face distincție între conflictele internaționale armate și conflictele internaționale cu aplicarea doar a mijloacelor pașnice (în altă opinie, conflicte *militare* (care pot fi violente și non-violente) și *non-militare* [53]). La rândul lor, conflictele armate pot fi conflicte cu utilizarea masivă a potențialului militar și conflicte cu utilizare limitată a forței militare. În conflictele internaționale cu folosirea exclusivă a mijloacelor pașnice, ultimele pot fi utilizate atât separat, cât și combinat (embargoul, restricțiile comerciale etc.) [284, p. 51]. Dat fiind faptul că clasificarea dată este una importantă, în cele ce urmează ne propunem să dezvoltăm tipurile de conflicte pe care aceasta le cuprinde.

Tipologia conflictelor armate. După cum am enunțat *supra*, principala trăsătură a conflictelor armate constă în utilizarea de către părți în timpul confruntării a potențialului militar și a violenței fizice. Impactul deosebit al acestei categorii de conflicte a determinat formarea unei ramuri distincte în cadrul dreptului internațional public – *dreptul umanitar* (dreptul conflictelor armate [142]), cu scopul de a reglementa modul și mijloacele de desfășurare a conflictelor armate. În baza izvoarelor acestuia pot fi identificate trei tipuri de conflicte armate:

- conflicte armate internaționale între state, guvernate de *Convențiile de la Haga* [202; 2032] și menționate în art. 2, comun celor patru *Convenții de la Geneva din 1949* [70] și în art. 1 din *Protocolul adițional I din 1977* la Convențiile de la Geneva [144].

- războaiele de eliberare de sub dominația colonială, ocupație străină și războaiele împotriva regimurilor rasiste, prevăzute în art. 1 (4) din *Protocolul adițional I din 1977*.

- conflictele armate fără caracter internațional, stipulate în art. 3 comun celor patru *Convenții de la Geneva din 1949* și art. 1 din *Protocolul II la Convențiile de la Geneva* [143].

Aceste conflicte pot fi încadrate în două mari categorii: conflicte armate internaționale și conflicte armate fără caracter internațional, guvernate de dreptul internațional umanitar.

● **Conflictul armat internațional** reprezintă o confruntare armată a diferitor subiecți de drept internațional (state, coaliții de state, mișcări de eliberare națională etc.). Ca noțiune juridică, pentru prima dată conflictul armat internațional este menționat în art. 2 comun al *Convențiilor de la Geneva din 1949*, în care se concretizează că acesta presupune „toate cazurile de război declarat sau orice alt conflict armat care poate să apară între două sau mai multe Înalte Părți Contractante, chiar dacă starea de război nu este recunoscută de una dintre ele” (conflict interstatal).

Mișcările de eliberare națională, ca categorie distinctă de conflicte internaționale, au obținut această calitate după cel de-al Doilea Război Mondial. Dacă anterior aceste conflicte erau determinate ca interne, atunci potrivit *Protocolului adițional nr. 1 din 1977*, conflictele armate, în care popoarele luptă împotriva dominației coloniale și ocupației străine și împotriva regimurilor rasiste, în exercitarea drepturilor popoarelor de a dispune de ele însele, sunt conflicte armate internaționale.

● **Conflictul armat fără caracter internațional** (conflict intern) este o confruntare armată dintre forțele militare antiguvernamentale și forțele militare ale statului (armata, poliția etc.) desfășurată pe teritoriul unui stat [279]; sau, într-o altă opinie [277, p. 51], este o rezistență armată, desfășurată în limitele teritoriului statului, între guvern și grupurile armate organizate ale rebelilor.

Dreptul umanitar convențional definește conflictul armat fără caracter internațional sau intern prin excludere raportat la conflictul armat internațional, astfel: „în caz de conflict armat nereprezentând un caracter internațional și ivit pe teritoriul uneia din Înaltele Părți Contractante se aplică ...” (art. 3 comun celor patru Convenții de la Geneva din 1949). În accepțiunea aceluiași articol

conflictul armat neinternațional sau intern cuprinde războaiele civile, războaiele religioase, războaiele de schimbare a regimului politic și războaiele de secesiune [136, p. 19].

Definiția juridică a conflictului armat fără caracter internațional se regăsește în art. 1 din *Protocolul adițional II la Convențiile de la Geneva din 1949*, potrivit căruia acesta este conflictul „care se desfășoară pe teritoriul unei Înalte Părți Contractante între forțele sale armate și forțele armate dizidente sau grupuri înarmate organizate care, sub conducerea unui comandament responsabil, exercită controlul asupra unei părți a teritoriului său”. Același Protocol prevede (în art. 1 (2)) excepțiile de la calificarea unei situații drept conflict armat intern, și anume: situațiile de tensiune internă și tulburările interne, cum sunt actele de dezordine publică, actele sporadice și izolate de violență, alte acte analoge care nu sunt conflicte armate.

Potrivit doctrinei, după anul 1990 a apărut un nou tip de conflict armat – *conflictul destructurant*, care este un conflict intern, dar de un fel deosebit [145, p. 18]. Potrivit lui R. Cărbune expresia *conflict destructurant* a fost utilizată pentru a indica situația de conflict armat în care structurile statului sunt grav afectate încât nu mai există autorități care să exercite puterea sau să asigure un serviciu public minimal [39]. Prin esența lor, conflictele destructurante nu se caracterizează printr-un obiectiv de război, ci prin forma lor, prin absența sau disoluția întregii structuri în stat (civile, sociale, militare și religioase). Exemplul cel mai relevant de conflict destructurant (de identitate) se consideră a fi conflictul din Rwanda (1994) [136, p. 20].

În cadrul relațiilor internaționale contemporane, adesea poate fi atestată și așa-zisa internaționalizare a conflictelor interne, adică transformarea conflictelor interne în internaționale.

● **Conflictele interne internaționalizate** sunt un tip distinct de conflicte, ce au apărut după cel de-al Doilea Război Mondial ca o dovadă a procesului de transformare a relațiilor interstatale în relații internaționale. În studiile contemporane prin termenul de „conflict armat internaționalizat” se înțeleg: acțiunile militare din interiorul statului, care capătă un caracter internațional; conflictul între două grupări interne, fiecare dintre ele fiind susținută de state diferite; acțiuni militare directe între două state care realizează o intervenție militară într-un conflict armat intern pentru susținerea părților în conflict și conflictul cu intervenție străină întru susținerea grupărilor de rebeli ce luptă împotriva guvernului [341, p. 131]. Deci, în această categorie intră acele conflicte care, inițial sunt interne, dar datorită sprijinirii forțelor insurgente de către alte state și/sau datorită intervenției directe a altui stat sau a altor state dobândesc caracter internațional [136, p. 20]. Cele mai relevante exemple de conflicte internaționalizate sunt cele declanșate în regiunea Mării Negre (în Transnistria, Nagorno-Karabah, Osetia de Sud și Abhazia) după destrămarea URSS-ului, care potrivit lui M. Vorotniuk pot fi numite și conflicte civile-internaționale, prin aceasta accentuându-se influențele externe asupra începutului și consecințelor acestora pe scară largă și implicațiile pentru sistemul internațional [261]. La această categorie mai pot fi atribuite și conflictul rezultat ca urmare a intervenției NATO în 1999

în conflictul armat dintre Republica Federală Iugoslavia și Armata de Eliberare din Kosovo sau cel rezultat ca urmare a sprijinirii forțelor *contras* de către SUA împotriva Guvernului statului Nicaragua, la începutul anilor 80-ci [136, p. 20].

Prin esența lor, aceste conflicte se dovedesc a fi deosebit de complexe, presupunând și o calificare dificilă. În situația în care este o intervenție armată directă a guvernului statului terț, calificarea depinde de partea în favoarea căreia statul terț intervine. Dacă acțiunea militară se desfășoară la cererea guvernului statului gazdă, pentru a-l susține în lupta împotriva unuia sau mai multor grupuri armate non-statale, conflictul își păstrează caracterul intern. O asemenea calificare este logică, întrucât în această situație nu există opoziție armată între două sau mai multe state, fapt care constituie o cerință pentru calificarea unui conflict drept internațional.

În schimb, calificarea este mai complexă atunci când intervenția armată a statului terț este făcută în favoarea actorilor non-statali și împotriva guvernului statului. Într-o astfel de situație, o parte minoritară a doctrinei susține că un asemenea conflict are caracter internațional. Cu toate acestea, majoritatea urmează linia de gândire conform căreia un asemenea conflict este împărțit în varii relații conflictuale. Astfel, ostilitățile dintre forțele guvernamentale ale statului teritorial și grupul armat din opoziție rămân sub calificarea de conflict armat intern, în timp ce ostilitățile dintre aceleași forțe guvernamentale și cele ale statului terț constituie un conflict armat internațional. Această calificare complexă este considerată a fi și logică luând în considerare definițiile pentru conflictele armate internaționale și interne, însă în asemenea cazuri legea aplicabilă poate varia în funcție de forțele implicate în același conflict armat. Intervenția statului terț în favoarea grupului armat din opoziție poate fi și indirectă, sub formă economică, financiară, strategică etc. Pe acest considerent, conflictul armat ar putea fi descris drept internațional, întrucât grupul armat beneficiază de această susținere și poate fi comparat cu un organ *de facto* al statului terț.

Războiul ca formă a conflictului armat. De rând cu tipurile de conflicte armate enunțate, în literatura de specialitate sunt atestate și alte forme, care prezintă o importanță deosebită pentru cercetarea noastră. Pentru cunoașterea acestora considerăm necesar de a aborda mai detaliat problema războiului, dat fiind faptul că este considerat a fi un tip distinct de conflict armat.

Pentru început, vom nota că în ultimele decenii ale sec. al XX-lea noțiunea *război* a fost substituită treptat prin noțiunea *conflict*. În acest sens, V. Panova menționează că pe măsură ce procesele politice internaționale s-au complicat, *războiul* tot mai mult este privit ca făcând parte dintr-un fenomen mai larg – *conflictul* [318]. Acest moment este atestat nu doar în doctrină, dar și în conținutul unor importante documente internaționale din domeniu, cum sunt *Convențiile de la Geneva din 1949* [70], care în art. 2 comun fac diferență dintre *războiul declarat* și *orice alt conflict armat*, în restul textului operând doar cu noțiunea de *conflict*.

În încercarea de a explica distincția dintre categoriile date, V.A. Bafiri [277, p. 49] menționează că orice război este un conflict social armat, o luptă armată organizată între două state. În același timp, războiul dispune de unele trăsături, el generând o transformare calitativă a societății, întrucât multe instituții de stat încep să îndeplinească funcții specifice, caracteristice stării de război. Pentru obținerea victoriei, se reorganizează viața societății, economia țării, se concentrează forțele materiale și spirituale, sporește centralizarea puterii. Un exemplu elocvent fiind cele două războaie mondiale.

Din punct de vedere juridic, războiului (clasic) îi sunt caracteristice: declararea formală, ruperea relațiilor diplomatice între statele aflate în război, anularea convențiilor și tratatelor bilaterale, în special, a celor politice. Mai mult, inițierea unui conflict militar interstatal trebuie să parcurgă anumite proceduri, să îmbrace o formă strict stabilită de normele dreptului internațional [30, p. 477]. În această ordine de idei, *Convenția de la Haga (III) din 1907* „Cu privire la începerea ostilităților”, stabilește că: „Părțile contractante recunosc că ostilitățile între ele nu trebuie să înceapă decât cu un avertisment prealabil neechivoc, ce va avea fie forma unei declarații de război motivată, fie pe cea a unui ultimatum cu declarația de război condiționată”. Conform acestei prevederi, avertismentul prealabil neechivoc are forma unei comunicări – înștiințare făcută de un stat altui stat în privința faptului că starea de pace între ele încetează, fiind instituită cea de război. Formele avertismentului sunt: *declarația de război motivată* (care dezlănțuie efecte imediate, acțiunile militare violente putând începe în orice moment după notificare; declarația marchează data la care se instituie starea de război) și *ultimatumul cu declarație de război condiționată* (o somație adresată de un stat altui stat prin care se impun condițiile ce trebuie îndeplinite într-o anumită perioadă de timp, în caz contrar starea de război între ele urmând a se naște automat) [30, p. 477-478].

În pofida acestor reguli, în realitate, după cel de-al Doilea Război Mondial s-au produs zeci de conflicte armate, dar, de regulă, acestea nu au fost formal declarate. Mai mult, unele din ele s-au desfășurat menținându-se concomitent relațiile diplomatice și acordurile politice dintre părți. Toate aceste momente au dus la substituirea „războiului” prin „conflictul armat” [277, p. 50] (categorie cu mult mai largă, incluzând folosirea forței între state, indiferent dacă ele se recunosc sau nu a fi în război). Presupunem că aceasta s-ar datora în mare parte faptului că dreptul internațional contemporan interzice statelor să recurgă la război pentru soluționarea contradicțiilor; războiul agresiv este interzis, iar pregătirea, declanșarea și ducerea acestuia sunt calificate ca crime internaționale [284, p. 52]. În ceea ce privește trăsăturile războiului enunțate de cercetătorul citat, considerăm că acestea nu sunt general valabile pentru fenomenul războiului, fiind caracteristice doar războiului clasic.

Dincolo de aceste nuanțe, în doctrină, războiul este recunoscut a fi un conflict armat de intensitate maximă sau „cea mai gravă formă a conflictului” [175, p. 358]. În acest sens, se consideră că războiul reprezintă forma supremă de manifestare a unui conflict, în special armat, el fiind ultima etapă a amplificării unui diferend în tranziția tensiune-criză-conflict-război [33, p. 34].

Chiar dacă la prima vedere această idee pare a fi justă, tipologia războiului, atestată în literatura de specialitate, într-o oarecare măsură o contrazice, deoarece se recunoaște existența unor așa forme de război ca: economic, mediatic, psihologic, informațional, electronic etc. Prin urmare, e destul de dificil de a trasa clar distincția dintre conflict și război (după cum încearcă să o facă D. Bușe, în baza criteriului intensității), de altfel, considerăm că o asemenea demarcație nici nu este necesară, deoarece cu mult mai importantă și utilă este însăși tipologia, care ajută la explicarea esenței conflictului (războiului) și la găsirea mijloacelor adecvate de reglementare sau prevenire a acestuia.

Pornind de la aceste circumstanțe, în cele ce urmează vom expune tipurile de război pentru a evidenția trăsăturile și particularitățile acestora. Cel mai frecvent în studiile de specialitate sunt atestate: războiul internațional, războiul civil, războiul de guerilă și războiul revoluționar.

▪ **Războiul internațional** este un război între state care, în timp, a cunoscut câteva metamorfoze [212]: - *războiul clasic* – privit ca un episod în relațiile dintre state, este în cea mai mare parte condiționat de motive expansioniste; - *războiul limitat* – are un obiectiv ce ține în mare parte de securitate și presupune angajarea a două state (sau a unui număr mic de state) (drept exemplu pot servi războaiele arabo-israeliene (1956, 1967) etc.); - *războiul total* (nelimitat sau absolut) – este un conflict de o anvergură maximă, în care sunt mobilizate toate resursele pentru a asigura distrugerea capacităților rivalilor de a se apăra. Războiul total este o practică veche de secole, dar abia în ultimii 150 de ani teoreticienii au identificat această clasă separată de război.

Potrivit altor cercetări, războiul în evoluția sa a trecut prin următoarele faze [53, p. 15]: - *războiul antic de invazie*, declanșat prin surprindere, cu armate specializate, care era un război asimetric, întrucât popoarele de războinici atacau popoarele sedentare, inițial neînarmate și nepre-gătite pentru astfel de confruntări; - *războiul clasic*, caracterizat prin înfruntarea cavaleriească, în limitele dreptului păcii și al războiului, între două armate aproximativ egale ca instruire și dotare (războaiele napoleoniene, Primul și cel de al Doilea Război Mondial); - *războiul modern*, care are o mulțime de forme și expresii, de la cele clasice, în general, simetrice, la cele non-contact, care sunt, evident, asimetrice, de la cele de sancționare sau impunere a unui anumit comportament la cele teroriste.

▪ **Războiul civil** este un război desfășurat în interiorul unui stat, între două sau mai multe forțe care urmăresc obținerea puterii politice (adesea dintre guvernul legitim și insurgenți). Acest tip de război rezultă fie din nereușita unei revoluții, fie din lupta pentru putere dintre două grupări de forțe interne, fiind ultima etapă (cea violentă) a acesteia. El este, în primul rând, un conflict intern în cadrul căruia violența ia forme extreme. În ultimul timp, războiul civil adesea capătă o dimensiune internațională prin intervenția deschisă sau camuflată a statelor terțe. Ca război civil a fost calificat războiul din Bosnia (1995), doar că, în cele din urmă, ca mai toate războaiele din fosta Iugoslavie, a căpătat aspectul unei confruntări clasice dintre două armate regulate. La fel au fost și războaiele din Somalia,

Angola și cele din spațiul caucazian, care au evoluat între strategiile asimetrice (prin implicarea marilor puteri și a organismelor internaționale) și strategiile confruntărilor simetrice [53, p. 21].

▪ **Războiul de guerilă** este un tip de război dus de către combatanții ce nu aparțin unei armate regulate contra unui oponent bine organizat și superior din punct de vedere militar pentru apărarea unei cauze politice, naționale, sociale, religioase etc. [212, p. 59]. Prin esență, guerila constă într-o modalitate de răspuns neconvențional, prin violență, la o politică neconvenabilă dusă în general de state, dar și împotriva statelor. Guerila este un tip de război foarte dinamic și de o mare diversitate și care urmărește scopuri limitate (răsturnarea unui guvern, obținerea unor drepturi, independență statală, separatism teritorial sau autonomie, cucerirea puterii politice etc.). După cel de-al Doilea Război Mondial, guerila a înregistrat o dezvoltare fără precedent, îndeosebi în America Latină, dar și în Africa, Asia, Caucaz și chiar în Balcani [53, p. 21].

▪ **Războiul revoluționar** are ca scop provocarea și folosirea mișcărilor sociale și naționale a maselor pentru preluarea controlului asupra populației și a puterii de stat cu scopul de a schimba completamente ordinea politică și socială [212, p. 59]. Deși există tentația de a abuza de termenul revoluție, trebuie spus că nu toate mișcărilor sociale prin care se vizează preluarea puterii, cu sau fără violență, sunt revoluții. Revoluțiile presupun nu doar preluarea puterii (care se poate obține, adesea, printr-o simplă lovitură de stat), ci schimbarea radicală, profundă, de structuri, de forme și de mentalități, potrivit unei noi filosofii [53, p. 22].

Dincolo de aceste tipuri „clasice” de război, atât realitatea cât și cercetările științifice în materie atestă o transformare substanțială a războiului (conflictului) și implicit noi forme de manifestare caracteristice etapei contemporane.

Particularitățile războiului (conflictului) internațional contemporan. Sfârșitul războiului rece și ruina sistemului bipolar, globalizarea și revoluția informațional-tehnologică au determinat în ansamblu transformări substanțiale la nivelul sistemului social-politic al relațiilor internaționale. De rând cu declanșarea unui șir de conflicte periferice, intrastatale, caracterizate de contradicții interetnice, religioase, teritoriale și de altă natură, noile circumstanțe internaționale au avut un impact deosebit asupra războiului (conflictului) ca fenomen, determinând, în principal, conturarea unui nou tip distinct – **războiul neconvențional (netradițional)**.

Pentru a înțelege esența acestui război, ar fi binevenită o raportare la războiul tradițional, care presupune o formă de confruntare armată, subiecții căreia sunt statele, iar principalul instrument de atingere a scopurilor politice – forțele armate ale acestora [348, p. 84]. Spre deosebire de acesta, războiul neconvențional dispune de particularități distincte: nu mai este un război interstatal, se caracterizează printr-o escaladare nelimitată a violențelor, sfidează regimul juridic prestabilit al luptelor armate, implică metode și strategii netradiționale de desfășurare a operațiunilor militare etc.

Războiul neconvențional nu mai este un război interstatal, deoarece în calitate de părți tot mai mult se implică actori nestatali așa ca structuri transnaționale criminale, organizații specializate în comercializarea drogurilor, armamentului, diferite grupări religioase extremiste etc., acestea opunându-se entităților statale [344, p. 430]. Potrivit cercetătorilor, de la finalizarea războiului rece în conflicte au fost implicați mai mult de 300 de diferiți actori. Printre ei circa 80 de state, precum și organizații internaționale și regionale așa ca NATO, OSCE etc. [262, p. 633-634].

Acest moment de explicație prin faptul că, în trecut, monopolul statelor asupra forței armate ducea la declanșarea războaielor, iar respectarea interdicției la folosirea acesteia exercita o influență de stabilizare asupra relațiilor internaționale. În condițiile globalizării însă subminarea statului a redus posibilitățile și competențele acestuia de putere. S-a accentuat astfel tendința aplicării violenței de către persoane particulare, de grupuri distincte, cel mai adesea organizații criminale. S-a creat în acest sens un vacuum al puterii de stat, adesea legat de separatismul etnic și confruntările pentru preluarea controlului asupra resurselor naturale și a afacerilor. Din perspectiva dată, unii autori [233, p. 507] compară situația contemporană cu războaiele din evul mediu din Europa, care erau duse de „grupuri de bandiți și criminali” angajați de către statele mai slabe.

În context, se consideră că în prezent statul pierde monopolul asupra războiului. Dreptul de a aplica violența este preluat de grupările și organizațiile nestatale, care sunt purtătorii și promotorii unei noi culturi, bazată pe justificarea violenței armate [283, p. 16-17]. Totodată, obiect al distrugerii deja nu mai sunt forțele armate sau orașele oponentului, ci grupările locale sau persoane concrete. Statul în condițiile contemporane este mai puțin important. El rămâne a fi factorul central, dar nu mai este întruchiparea principală a pericolului [195, p. 6-7]. Anume din această cauză sursele insecurității sunt mai greu de identificat și mai dificilă fiind opunerea rezistenței.

Noul tip de război pare să fi pierdut „simplitatea” obiectivelor (politice), caracteristică confruntărilor interstatale. Motivațiile „moderne” ale războiului – mișcare secesionistă, de unificare sau de eliberare națională – coexistă cu războaiele etnice generate de ură, războaie criminale conduse de bande și organizații paramilitare, toate acestea ieșind de sub controlul statului sau implicând intervenția forțelor străine în faza de tranziție de la războiul propriu-zis la lupta împotriva criminalității.

Confruntarea dintre armatele regulate sau forțele de ordine ale statelor și structurile militare nestatale (subnaționale sau transnaționale), determină caracterul *asimetric* al războiului netradițional. În aceste condiții, mijloacele tradiționale de anihilare (aviația, artileria etc.), cât și armele performante cu precizie înaltă adesea se dovedesc a fi insuficiente și ineficiente. Asimetria conflictului se manifestă și în utilizarea metodelor netradiționale de desfășurare a operațiunilor armate. Din cauza potențialului militar redus, diferite structuri nestatale armate evită confruntările directe cu forțele regulate, preferând actele teroriste, diversivunile, provocările etc. Astfel, războiul netradițional se

caracterizează printr-o escaladare excesivă a violenței, fără legi și limite, sfidând regimul internațional prestabilit de desfășurare a luptelor armate, care s-a format în decursul secolelor.

Cea mai relevantă formă de manifestare a războiului asimetric neconvențional în perioada contemporană este *terorismul*, considerat a fi una dintre cele mai mari amenințări la adresa comunității internaționale, securității și stabilității în lume [127, p. 127, 17, p. 55]. Propunându-ne o expunere sumară a esenței acestui flagel, vom nota că terorismul este văzut ca fiind o tactică de luptă neconvențională, folosită pentru atingerea unor scopuri strict politice, care se bazează pe acte de violență, sabotaj sau amenințare, executate împotriva unui stat, organizații, categorii sociale sau împotriva unui grup de persoane civile, având drept scop bine determinat, producerea unui efect psihologic generalizat de frică și intimidare. Obiectivul final este aplicarea de presiune asupra entității respective pentru a o determina să acționeze în conformitate cu dorințele teroriștilor, în cazul în care acest obiectiv nu poate fi îndeplinit prin mijloace convenționale [133, p. 91].

Prin esența sa, terorismul este considerat a fi deopotrivă, o agresiune și o reacție la agresiune [125, p. 11]. Ca agresiune, el vizează crearea unei situații instabile de teamă și teroare, de care să profite anumiți subiecți. Există însă și un alt fel de terorism, cel care reprezintă o reacție a celui slab în fața celui puternic. Din această perspectivă, în doctrină sunt atestate mai multe feluri de terorism: - cel al lumii interlope împotriva lumii normale; - cel declanșat de criminalitatea organizată; - cel al traficantilor de droguri; - cel informațional (ciberterorismul); - terorismul de stat (manifestat în sec. al XX-lea prin fascismul italian și nazismul german [133, p. 91]); - cel al statelor sărace împotriva statelor bogate; - cel care reprezintă o reacție de răspuns la opresiunile, presiunile și acțiunile marilor puteri, grupărilor de state, alianțelor etc. [53, p. 24].

În general, dreptul internațional nu-l acceptă, marile puteri îl reprimă, organismele internaționale îl condamnă. Cu toate acestea, terorismul există și se dezvoltă în continuu. Reacția comunității internaționale față de fenomenul terorist s-a materializat, în principal, în calificarea sa la nivelul ONU ca *crimă internațională* (teroriștii fiind categorizați ca infractori, criminali), fiind elaborate instrumente juridice (convenții, rezoluții etc.), care au condus la adoptarea unor măsuri practice privind cooperarea statelor pentru reprimarea terorismului internațional.

Reglementarea juridică internațională a luptei contra terorismului s-a făcut atât la nivelul ONU, cât și regional, la nivelul Consiliului Europei, al statelor americane și al statelor arabe. Spre exemplu, la 27 ianuarie 1977, la Strasbourg, a fost adoptată *Convenția europeană pentru reprimarea terorismului* [55], prin care statele au stabilit regulile de extrădare a autorilor actelor de terorism, pentru ca aceștia să nu scape de urmărire și pedeapsă.

O activare fără precedent a luptei contra terorismului, ca rezultat al amplificării și recrudescenței acestuia, s-a înregistrat în urma actelor teroriste din 11 septembrie 2001 din SUA, când țări care aparțineau unor sisteme politice diferite au adoptat o atitudine comună. Astfel, la cea de-a 24-a

Conferință a miniștrilor europeni de justiție (Moscova, 4-5 octombrie 2001) s-a adoptat *Rezoluția nr.1 privind lupta contra terorismului internațional*, prin care se condamnă atacurile teroriste asupra SUA, se reafirmă necesitatea combaterii oricăror forme de terorism, statele fiind invitate să susțină inițierea demersurilor necesare elaborării setului de norme privind pedepsirea actelor teroriste și să adopte de urgență toate măsurile juridice care se impun în acest scop. Astfel au fost puse bazele *Strategiei mondiale antiteroriste* și *Planului de acțiuni* [285; 286; 287] al celor 192 de state membre – prin care se abordează global fenomenul, în contextul unei cooperării internaționale de amploare și durată. Ca rezultat, în prezent, la nivel internațional, practic majoritatea statelor lumii condamnă oficial (în special, prin intermediul rezoluțiilor adoptate de Adunarea Generală a ONU (de ex., *Rezoluția A/RES/49/60* [322], *Rezoluția A/RES/59/46* [3243], *Rezoluția A/RES/63/129* [325], *Rezoluția A/RES/66/105* [326] etc.) ca fiind criminale și nejustificate toate actele, metodele și practicile teroriste, indiferent de locul, subiecții care le săvârșesc și formele de manifestare. Acestea sunt văzute ca reprezentând o încălcare gravă a principiilor ONU, fapt ce pune în pericol pacea și securitatea internațională, relațiile de prietenie dintre state, colaborarea internațională și poate submina drepturile omului, libertățile fundamentale și bazele democratice ale societății.

În ceea ce privește SUA, ca rezultat al pierderilor suportate în urma atacurilor teroriste, a calificat oficial terorismul ca război și având sprijinul NATO și al unei părți a populației planetei, a declarat război îndelungat terorismului, până la capăt, până la obținerea victoriei [126, p. 25-26].

Generalizând, menționăm că frecvența și particularitățile deosebite ale războiului neconvențional, implicit ale terorismului, cât și a altor tipuri de conflicte caracteristice perioadei contemporane (care, în opinia cercetătorilor autohtoni, în cea mai mare parte au un caracter non-internațional, asimetric și hibrid [76, p. 20]), precum și consecințele dezastruoase provocate pentru securitatea și siguranța lumii, au determinat și o reacție pe măsură din partea comunității internaționale. De rând cu un amplu efort politico-juridic internațional, tot mai mult aceasta recurge la forță ca mijloc de soluționare a conflictelor, de sancționare a subiecților ce încalcă normele internaționale. Sub acest aspect, specialiștii în materie atestă configurarea unor noi tipuri de conflicte și războaie, cum ar fi conflictul de intensitate joasă și medie și războiul disproporționat.

Conflictul de intensitate joasă (LIC – Low Intensity Conflict) este un conflict limitat atât din punct de vedere geografic, cât și al numărului și valorii părților angajate, durata și mijloacele folosite.

Potrivit cercetătorilor, conflictele de joasă intensitate au fost o parte componentă a vieții comunității internaționale aproape permanent, dar relevanța lor a fost recunoscută doar relativ recent [20, p. 308; 209, p. 75-87]. Noțiunea *conflict de joasă intensitate* a apărut în anii 1980 în SUA, conceptul presupunând două aspecte [53, p. 26]: - contracararea expansionismului sovietic în lumea a treia; - intervenția americanilor (a Occidentului) pentru rezolvarea conflictelor care apăreau frecvent în această lume și care necesitau soluții speciale, altele decât războiul clasic (intervențiile nu purtau

girul unor declarații de război și nu se supuneau legilor războiului). Noțiunea practic a substituit noțiunea de contra-insurecție dezvoltată în baza experienței războiului din Vietnam. Noul concept LIC trebuia să permită definirea unei doctrine de angajare a forțelor armate, îndeosebi americane, în țările lumii a treia. Astăzi, el a intrat în vocabularul politic internațional și poate fi asociat celor mai multe dintre conflictele armate contemporane.

În viziune americană, conflictul de joasă intensitate cuprinde mai multe categorii de operațiuni limitate, între care și cele pentru prevenirea violenței: operații de menținere a păcii, acțiuni antidrog și antiteroriste. Acestea diferă de război și se caracterizează, în principal, prin aceea că sunt operațiuni care vizează aplicarea legii. În pofida denumirii, aceste conflicte sunt adesea foarte intense și sângeroase. Se numesc de joasă intensitate pentru că aria lor de răspândire este limitată, iar mijloacele folosite nu creează o primejdie planetară. Cel puțin așa se considera până la atacul terorist din 11 septembrie 2001. Realitatea însă demonstrează că conflictul de joasă intensitate prezintă riscul escaladării într-un nivel superior de violență, mult mai distructiv, din cauza răspândirii largi a armamentului modern [20, p. 308; 209, p. 75-87].

Din această perspectivă, a fost enunțată existența *conflictului de intensitate medie* (MIC – Mid-Intensity Conflict), în cadrul căruia se combat nu numai insurgenții, ci și guvernele „rebele”, adică cele care sunt împotriva noii ordini internaționale. În acest sens, conflictele de intensitate medie vizează, de fapt, acțiunea împotriva unor țări, mai exact, a regimurilor politice ale acestora. Războiul din Iugoslavia și intervenția NATO poate fi calificat ca un conflict de intensitate medie. De altfel, în această categorie intră majoritatea operațiunilor de menținere a păcii.

Conflictele de intensitate joasă sau medie se pot constitui și într-o amenințare majoră, atât pentru stabilitatea unor zone, cât și pentru interesul anumitor puteri. Astfel de conflicte pot determina o angajare substanțială (totuși limitată) a forțelor armate ale unor mari puteri cu sau fără autoritatea organismelor internaționale. De aici rezultă că marile puteri trebuie să dispună de un arsenal foarte variat de forțe pentru a putea răspunde oricărui tip de conflict de joasă intensitate, de intensitate medie sau chiar de mare intensitate (HIC – High Intensity Conflict).

În acest context, precizăm că conflictele examinate pot fi subsumate noțiunii de **război disproporționat**, care constituie o soluție pentru rezolvarea prin forță a unui conflict, de regulă, pentru impunerea unui anumit tip de conduită, beligeranții fiind *ab initio* într-o disproporționalitate majoră, mai ales în ce privește forțele, mijloacele și strategia adoptată, de o parte aflându-se o mare putere, o alianță militară puternică sau un grup de state, iar de cealaltă parte situându-se un „stat rebel”, un regim dictatorial, un centru de proliferare a violenței, a instabilității sau a altor amenințări, cum este de ex., terorismul [53, p. 18-20]. Acest război, deci, nu este unul obișnuit, ci o modalitate de a sancționa un adversar prin mijloace militare, de a tranșa rapid sau de a impune o soluție.

Războiul disproporționat se înfățișează astfel: ca ultim mijloc pentru impunerea prin forță a unui anumit tip de comportament, dictat sau hotărât de interesele unei mari puteri, ale unei coaliții de state sau ale comunității internaționale; ca ultim mijloc pentru impunerea păcii; ca ultimă modalitate pentru înlăturarea, cu forțe din afară, a unui regim dictatorial; ca modalitate de lichidare a rezistențelor care se opun instaurării noii ordini mondiale. Condițiile în care se duce un astfel de război sunt: voință politică unică; superioritate tehnologică; mandat ONU; crearea ostilității generale împotriva statului vizat (a regiunii, zonei). Reacțiile subiectului vizat de un astfel de război pot fi diferite: supunere imediată; acțiuni de răspuns (guerilă sau terorism); război total.

Astfel de războaie tind să devină (cel puțin în noul concept strategic NATO) o modalitate a democrațiilor occidentale de a impune respectarea drepturilor omului, de înlăturare a regimurilor dictatoriale, de prevenire și descurajare a crizelor, de combatere a terorismului, de asigurare sau impunere a păcii. Pentru că între a nu face nimic, acceptând astfel dezastrele și masacrele de tipul celor care s-au petrecut în Rwanda, Iugoslavia și SUA și a acționa prin forță, este preferabilă acțiunea rapidă, imediată și eficientă (chiar încălcând suveranitatea statelor respective), descurajând astfel degradarea situației și prevenind declanșarea unui conflict și mai mare [53, p. 20].

Întru asigurarea succesului războiului disproporționat și nu numai, s-a dezvoltat și perfecționat sub aspect strategic un nou tip de război – **războiul non-contact**, care fiind un efect al noilor tehnologii, presupune acțiuni la mare distanță, în afara unui contact *stricto sensu*. Totodată, conflictele internaționale contemporane tot mai mult sunt marcate de aplicarea armei psihologice, impactul deosebit al căreia a determinat configurarea conceptului de **război psihologic**. Prin esență, acesta presupune utilizarea informațiilor împotriva minții oamenilor prin acțiuni de informare, dezinformare, manipulare, propagandă și tehnici de influențare subliminală [53, p. 31]. În timp, arsenalul de război psihologic a evoluat, s-a perfecționat și a devenit o formă deosebit de periculoasă de confruntare umană [149]. Descoperirile științifice din mai multe domenii, au accentuat gradul de periculozitate al acestuia, ridicându-l deasupra războiului clasic și nuclear [162]. Acest pericol a determinat mai mulți specialiști să propună incriminarea și pedepsirea agresiunii psihologice.

Generalizând cele analizate, notăm:

- în perioada contemporană tot mai frecvente au devenit conflictele neconvenționale (netradiționale), asimetrice, care se caracterizează printr-o escaladare nelimitată a violențelor și sfidarea regimului juridic internațional prestabilit pentru desfășurarea luptelor armate;

- războiul (recurgerea la forță) a devenit un instrument al actorilor nestatali, utilizat pentru atingerea unor scopuri proprii și satisfacerea unor interese criminale (de factură etnică, religioasă, ideologică etc.), respectiv, statele nu mai sunt unicul pericol pentru pacea și securitatea din lume.

- ca răspuns, la nivelul comunității internaționale poate fi atestată o reconceptualizare a problemei recurgerii la forță în relațiile internaționale. Tot mai mult, aceasta constituie mijlocul

eficient de reacționare la încălcările normelor internaționale de către actori statali și nonstatali, instrument de gestionare și soluționare a conflictelor internaționale. În acest scop, s-au dezvoltat conflictul disproporționat, prin intermediul căruia se încearcă tot mai insistent să se justifice legitimitatea recurgerii la forță în relațiile internaționale.

2.4. Concluzii la capitolul 2

Studiind conflictul internațional prin prisma conceptului, structurii și a formelor de manifestare în lumea contemporană, putem configura următoarele concluzii importante, care marchează aportul nostru teoretic la înțelegerea acestui fenomen.

Prin esența sa, *conflictul internațional* presupune situația de agravare maximă a contradicțiilor în sfera relațiilor internaționale, exprimate în comportamentul părților acestuia sub formă de confruntări și ciocniri active (armate sau nearmate).

Cea mai importantă distincție între *diferendul internațional* și *conflictul internațional*, ce poate fi dedusă nemijlocit din conținutul Cartei ONU, rezidă în aceea că *diferendul internațional* presupune relații dintre diferite subiecte ce nu prezintă pericol pentru pacea și securitatea internațională, în timp ce *conflictul internațional* constituie o amenințare la adresa păcii sau marchează chiar încălcarea acesteia. Prin urmare, esența conflictului rezidă în mod substanțial în comportamentul părților și intensitatea acestuia. Or, altfel spus, limita dintre *diferend* și *conflict internațional* depinde de gradul de intensificare a contradicțiilor și a conflictualității în conduita părților [87, p. 57].

Acest moment este deosebit de important mai ales că de aici devine clar că și procesul și mijloacele soluționării conflictelor internaționale se vor deosebi de cele ale diferendului. Pornind de la aceasta, pentru conturarea particularităților soluționării conflictelor internaționale, este necesară identificarea dinamicii conflictului, concretizarea fazelor ce se perindă pe parcursul desfășurării acestuia, fapt ce ar permite evaluarea pericolului escaladării conflictului și, în final, elaborarea unor tactici și strategii pentru a ține sub control acest proces și prevenirea agravării extreme a situației, a survenirii consecințelor irecuperabile, atât pentru părțile conflictului, cât și pentru ceilalți subiecți de drept internațional.

Momentul-cheie în dinamica conflictului internațional este actul de agresiune, care nu doar marchează acutizarea substanțială a conflictului, ci comportă și un pronunțat caracter juridic, presupunând prin esență o gravă încălcare a normelor și principiilor internaționale. În perioada contemporană, acesta este în măsură să declanșeze reacția în forță a comunității internaționale, fapt ce are un impact deosebit asupra procesului de gestionare și soluționare a conflictelor internaționale.

Ținând cont de faptul că *conflictul contemporan* a înregistrat transformări radicale, diversificându-se și extinzându-se la scară planetară, având un caracter complex (sub aspectul părților, tacticilor și strategiilor de desfășurare) și extrem de periculos, comunitatea internațională tot

mai mult și mai frecvent recurge la măsuri militare pentru a impune gestionarea și soluționarea acestuia, moment ce a marcat apariția altor tipuri de conflicte care prin esență legitimează aplicarea forței în relațiile internaționale.

De aici, considerăm că *conflictul contemporan* nu este doar o formă de confruntare dintre diferiți subiecți, ci totodată servește ca mijloc de ordonare a relațiilor internaționale, un mijloc de constrângere și sancționare a actorilor ce nu se conformează cadrului juridic internațional. Rămâne de văzut în ce măsură acesta, la rîndul său, corespunde și se încadrează în limitele normelor dreptului internațional contemporan.

3. SOLUȚIONAREA CONFLICTELOR INTERNAȚIONALE – MIJLOACE, MODELE ȘI DIFICULTĂȚI

Pentru început, precizăm că sintagmele „soluționarea conflictelor”, „reglementarea conflictelor”, „prevenirea conflictelor” etc., frecvent sunt utilizate în sfera politico-internațională, în sociologie și politologie și doar arareori în sursele dreptului internațional contemporan, dat fiind faptul că în acest domeniu se operează mai mult cu noțiunile de „diferend”, „situație”, „soluționare pașnică a diferendelor”. Evenimentele din ultimele decenii însă au determinat recurgerea tot mai frecventă la noțiunea de „conflict” și diferite combinații ale acesteia, în special, la categoria de „conflict internațional armat”. Intențiile bune ale statelor de a soluționa conflictele la etapa diferendului s-au ciocnit cu realitatea vieții internaționale. Astfel, în prezent, comunitatea internațională trebuie deja să soluționeze conflicte și nu doar diferende sau situații de natură să genereze diferende internaționale [84, p. 47].

Pornind de la aceasta, în continuare, ne propunem să elucidăm formele concrete de finalizare a conflictelor internaționale, precum și mijloacele de soluționare a acestora, recunoscute de dreptul internațional. O atenție distinctă vom atrage modelului bilateral de soluționare a conflictelor, dar și formelor de intervenție a terțelor părți (statele și comunitatea internațională) în soluționarea conflictelor internaționale, pentru a argumenta avantajele, dezavantajele și pericolele pe care le implică.

3.1. Finalizarea conflictelor internaționale: mijloace și modele de soluționare

Mijloace de soluționare a conflictelor internaționale. Potrivit dreptului internațional și doctrinei din domeniu, mijloacele folosite în procesul soluționării conflictelor, sunt clasificate în două categorii: „pașnice” și „nepașnice”. În literatura de specialitate atestăm însă și o a treia categorie. În acest sens, M.S. Cernoudova [345] susține că reglementarea conflictului internațional se poate realiza prin: utilizarea de mijloace pașnice (*pacific*), recurgerea la forță (*violent*) și alte mijloace combinate, cu structură complexă (*multiple*).

După cum demonstrează experiența și cadrul normativ al relațiilor internaționale, preferabile sunt **mijloacele pașnice**, întrucât reglementarea pașnică reprezintă o componentă fundamentală a securității, a edificării unor relații internaționale bazate pe excluderea forței, pe înțelegere și încredere reciprocă [148, p. 326]. Mai mult, potrivit dreptului internațional, statele sunt obligate (imperativ stipulat în Carta ONU) să soluționeze diferendele care au apărut între ele prin mijloace pașnice, pentru a nu supune pericolului pacea și securitatea internațională.

În sens larg, prin *soluționare pașnică* se subînțelege înlăturarea de comun acord a cauzelor conflictului. Explicând, cercetătorul Iu. M. Kolosov subliniază că în cazul soluționării pașnice lipsește orice formă de constrângere [313, p. 304].

Pornind de la reglementările internaționale în domeniu, în doctrină sunt identificate trei categorii de mijloace pașnice de soluționare a diferendelor contemporane: - *politico-diplomatice* (negocierile, bunele oficii, medierea, ancheta internațională, concilierea); - *jurisdicționale* (arbitrajul, instanțe judiciare internaționale); - *organizații internaționale* (organizații universale, organizații regionale) [29, p. 597; 11, p. 385].

Pe parcursul dezvoltării istorice a comunității internaționale, aceste mijloace au evoluat în dependență de perioada istorică concretă și corelația de forțe pe arena internațională. Unele dintre ele sunt cunoscute din cele mai străvechi timpuri (bunele oficii, medierea etc.), altele au apărut abia în sec. al XIX-lea (ancheta internațională, arbitrajul), terțele s-au confirmat în a doua jumătate a sec. XX (instanțele de judecată internaționale, comisiile de conciliere, organizațiile internaționale) [29, p. 597]. Cert este că toate aceste mijloace au o semnificație deosebită pentru soluționarea pașnică a diferendelor internaționale.

Într-o opinie mai răspândită însă, *măsurile pașnice de soluționare* a conflictelor includ și *mijloace de constrângere*, care exclud posibilitatea recurgerii la forță sau la amenințarea cu forța, pentru a nu încălca principiul fundamental al dreptului internațional – *principiul neagresiunii* [22, p. 81]. Potrivit cercetătorilor, dreptul internațional nu reglementează aceste mijloace, ele fiind consacrate doar pe cale cutumiară. Unele dintre ele însă sunt enumerate în Carta ONU. Astfel, dreptul internațional admite recurgerea la *retorsiune*, *represalii* sau *ruperea relațiilor diplomatice*, ca mijloace pașnice bazate pe constrângere [49, p. 42; 22, p. 81-82; 108, p. 358], calificate și ca sancțiuni [73, p. 136].

Vorbind despre *retorsiune*, precizăm că aceasta este înțeleasă ca măsură de ripostă (cu caracter licit [69, p. 625]) luată împotriva actelor inamicale comise de un stat, manifestându-se prin încetarea schimburilor comerciale, refuzul recunoașterii valabilității unor acte emise pe teritoriul statului aflat în culpă, ori prin alte acțiuni similare (s-a apelat la asemenea mijloace în derularea raporturilor dintre Moldova și Transnistria din perioada 2001-2003, când între Moldova și Ucraina s-a semnat *Protocolul privind recunoașterea reciprocă a documentelor vamale, comerciale și de transport mărfuri*, în urma căruia Ucraina nu a mai permis pe teritoriul său accesul încărcăturilor cu asigurare vamală din Transnistria). *Retorsiunea* se consideră a fi aplicarea „legii talionului” în relațiile internaționale [22, p. 82].

Represaliile, la rândul lor, constau în măsurile luate de un stat ca răspuns la actele ilicite ale altui stat [69, p. 625], în scopul de a-l constrânge să rezolve, în mod echitabil, disensiunile pe care acesta din urmă le-a provocat prin acțiunile sale ilicite. Astfel, represaliile se deosebesc de retorsiune,

care se aplică față de unele acte inamicale, întrucât presupune un răspuns la acte considerate ilicite în dreptul internațional [49, p. 43-44].

Potrivit dreptului internațional contemporan un stat are dreptul să recurgă la *represalii* numai cu îndeplinirea următoarelor condiții: existența unui delict internațional, a unei acțiuni contrare dreptului internațional, din partea statului împotriva căruia se aplică; imposibilitatea de a se atinge scopul urmărit pe altă cale decât prin recurgerea la represalii; păstrarea unei proporții între gravitatea actului comis de celălalt stat și măsura de represalii, excesul de represalii atrăgând sancțiuni internaționale; îndreptarea represaliilor numai împotriva statului care a comis actul ilicit; nerecurgerea sub nici o formă la forța armată [105, p. 15-29]. Așadar, utilizate frecvent în trecut, mai ales sub forma acțiunilor armate, represaliile apar în condițiile actuale, ca un act extrem, la care trebuie să se recurgă numai în împrejurări excepționale, când diferendul nu poate fi soluționat pe cale pașnică și în condițiile acceptate de dreptul internațional contemporan, excluzând folosirea forței armate și amenințarea cu forța [49, p. 44].

La moment, *represaliile* pot reprezenta și acțiuni colective ale statelor-membre ale ONU, aplicate împotriva unui stat vinovat de acțiuni ce pun în pericol pacea și securitatea internațională, în baza unei hotărâri a Consiliului de Securitate al ONU [22, p. 83].

Ca forme speciale ale *represaliilor* sunt recunoscute a fi *embargo-ul* și *boicotul* [22, p. 83; 69, p. 625]. *Embargo-ul* reprezintă acțiunea unui stat de a interzice importurile, exporturile sau ieșirea navelor comerciale ale altui stat din porturile sale sau din marea sa teritorială, până când statul vinovat nu încetează acțiunile sale ilegale și nu îl despăgubește pentru daunele provocate [1]. La fel o măsură de *embargo* este și reținerea bunurilor, de orice fel, aparținând statului vinovat. *Boicotul*, la rândul său, constă din măsurile de constrângere executate de un stat sau o organizație internațională, împotriva altui stat, manifestate prin întreruperea relațiilor economice, științifice, culturale, comerciale sau de altă natură cu statul vinovat [22, p. 83]. *Boicotul* a fost reglementat prin Statutul Națiunilor Unite, care prevedea că statele-membre ale organizației vor rupe imediat relațiile cu statul vinovat de încălcarea păcii, cu cetățenii săi și vor înceta „toate comunicațiile financiare, comerciale sau personale între naționali acestui stat și cei ai oricărui stat-membru sau nu al Societății”. La moment, *boicotul* este prevăzut în Carta ONU, la art. 41.

Ruperea relațiilor diplomatice ca mijloc pașnic bazat pe constrângere, reprezintă actul unilateral al unui stat, prin care își recheamă misiunea diplomatică dintr-un stat și cere acestuia să-și recheme misiunea lui diplomatică de pe teritoriul său, astfel punându-se capăt relațiilor oficiale între aceste state [2]. Chiar dacă nu este recunoscută ca atare de toți autorii [69, p. 625], măsura dată de

¹ Drept exemplu poate servi *embargo-ul* impus SUA de către statele arabe petroliere în octombrie 1973, ca urmare a sprijinului acordat Israelului după atacurile spontane ale Egiptului și Siriei.

² Actuala configurație a lumii este marcată frecvent de asemenea „intemperii”; amintim ca exemplu întreruperea relațiilor diplomatice dintre Georgia și Rusia în august 2008.

constrângere poate fi aplicată și în baza Hotărârilor Consiliului de Securitate sau ale Adunării Generale a ONU [³].

În viziunea noastră, măsurile coercitive expuse, în pofida priorității pe care o au față de recurgerea la forță în soluționarea conflictelor, totuși sunt de natură să acutizeze relațiile dintre părțile conflictului, care și așa sunt tensionate. Iată de ce, este preferabilă aplicarea acestor măsuri doar sub formă de sancțiuni impuse de comunitatea internațională (de organizațiile competente în domeniu).

Dincolo de mijloacele pașnice de soluționare a conflictelor (binevenite cu precădere soluționării diferendelor), prevăzute de dreptul internațional, doctrina și practica internațională denotă și existența *mijloacelor nepășnice*, care deja sunt proprii doar procesului de soluționare a conflictelor, implicând recurgerea la forță sau la amenințarea cu aplicarea forței. Astfel, la categoria dată sunt atribuite mijloacele în care forța nu este aplicată direct, dar este folosită pentru amenințare sau se folosesc atât mijloacele pașnice, cât și recurgerea la forță, și anume [188, p. 70]: *acțiuni combinate, fără aplicarea forței* (pregătirea forțelor armate pentru începerea acțiunilor militare, dislocarea lor la frontierele statului-oponent și desfășurarea concomitentă a negocierilor); *acțiuni militare fără aplicarea forței* (manevrarea, mișcarea detașamentelor armate și adresarea în scris sau verbală reprezentanților statului despre inevitabilitatea aplicării forței în cazul în care nu vor fi satisfăcute revendicările); *acțiuni combinate, cu aplicarea forței* (desfășurarea acțiunilor militare și aplicarea concomitentă a sancțiunilor economice).

În ce privește **recurgerea la forță**, reiterăm că din punct de vedere istoric, aceasta a fost dominantă în reglementarea conflictelor. Chiar dacă se consideră a fi eficientă, totuși, prin aplicarea forței contradicțiile adevărate dintre părțile conflictului nu sunt soluționate, întrucât are loc o constrângere a părții mai slabe să accepte poziția părții mai puternice. Cu timpul însă, cu ocazia unor modificări a coraportului de putere, conflictul nesoluționat ar putea depăși faza latentă sau ar putea genera altul. Pe de altă parte însă, recurgerea la forță uneori este inevitabilă pentru a stopa escaladarea conflictului și a încerca atenuarea acestuia în vederea facilitării negocierilor și soluționării acestuia. Important este ca în acest caz, recurgerea la forță să reprezinte o măsură de constrângere aplicată de către comunitatea internațională.

Generalizînd, subliniem că cele mai eficiente mijloace de reglementare a conflictelor internaționale în funcție de resursele consumate și stabilitatea rezultatelor sunt unanim recunoscute a fi mijloacele de soluționare pașnică, recunoscute și permise de dreptul internațional. Prioritatea mijloacelor pașnice în raport cu cele militare se explică prin rolul lor covârșitor în identificarea cauzelor conflictului, în dezvoltarea unui climat de încredere reciprocă și în o mai bună cunoaștere a drepturilor și intereselor legitime ale părților, dar și prin potențialul lor de a preveni producerea

³ De exemplu, prin rezoluția 39/I din 1946, Adunarea Generală a ONU a cerut membrilor organizației să rupă relațiile diplomatice cu Spania franchistă; sau prin rezoluția 1761/XVII din 1962 a cerut membrilor organizației să rupă relațiile diplomatice cu Republica Africii de Sud, din cauza politicii sale de aparteid [22, p. 84].

consecințelor inerente oricărui conflict armat [115, p. 276]. Astfel, soluționarea pe cale amiabilă este cea mai optimă variantă de surmontare a crizelor inerente lumii contemporane, deoarece doar așa se pot minimaliza substanțial consecințele negative ale acestora [177, p. 7]. În același timp, recunoaștem că tot mai des în ultima vreme, apare necesitatea de a se recurge la mijloacele pașnice de constrângere și, mai ales la forță pentru soluționarea conflictelor internaționale, ceea ce inevitabil ridică o serie întrebări referitoare la respectarea dreptului internațional în materie și a limitelor impuse de acesta.

Formele finalizării conflictelor. După cum demonstrasem anterior, tipologia conflictelor este destul de ambiguă și variată, conflictele fiind variabile se deosebesc unele de altele substanțial. De aici și dificultatea de a stabili forme unice de finalizare a conflictelor sau de a căuta unele mijloace universale de soluționare a lor. În pofida acestor dificultăți, totuși, se pot face unele concluzii pornind de la experiența teoretică și practică acumulată de-a lungul istoriei.

Tradițional, în conflictologie [274, p. 468], etapa finală a dinamicii conflictului este numită „soluționarea conflictului”. Totodată însă, se recunoaște că „finalizarea conflictului” reprezintă o categorie mai largă. Soluționarea conflictului – potrivit lui K. E. Boulding – presupune o anumită tendință a statelor spre o stare de colaborare și de aceea ea este doar una dintre posibilele forme de finalizare a conflictului, alte forme fiind „excluderea” și „ocuparea” [187, p. 307-309].

În general, prin „finalizarea conflictului” se înțelege orice încetare a acestuia din diferite motive [349, p. 66]. Ea poate surveni drept rezultat al împăcării părților, atingerii unui anumit consens, precum și prin atenuarea treptată a confruntărilor sau transformarea lui în alt conflict. Principala premisă a finalizării conflictului rezidă în înlăturarea cauzelor obiective și destinderea cauzelor subiective ce au generat situația conflictuală [345].

În context, cercetătorii M. S. Danakin și A. I. Diatcenko [289, p. 85] nominalizează următoarele forme de finalizare a conflictului: prin concilierea reciprocă; prin rezolvare simetrică (ambele părți câștigă sau pierd); prin rezolvare asimetrică (numai una dintre părți câștigă); escaladarea conflictului în alt tip de confruntare; atenuarea treptată a conflictului. Mult mai relevante sunt formele de finalizare a conflictului atestate în conflictologie, și anume: *soluționarea* (rezolvarea), *reglementarea*, *atenuarea*, *excluderea*, *escaladarea* în alt tip de conflict [274, p. 468] (vezi Anexa nr. 1), la care ne vom opri succint în cele ce urmează.

Pentru ideea de încheiere a conflictului sintagma **soluționarea conflictului** este cea mai generală și cunoscută. Aceasta semnifică lichidarea definitivă a conflictului prin victorie-victorie care dă satisfacție ambelor părți. Respectiv, „soluționarea conflictului înseamnă lichidarea lui prin metode analitice, accesarea la rădăcina problemei și obținerea unui rezultat văzut de ambele părți ca fiind o soluție permanentă a problemei” [192, p. 2].

În studiile de specialitate, noțiunii de *soluționare a conflictului*, îi sunt atribuite două sensuri: în sens *extensiv*, soluționarea conflictului presupune înlăturarea sau minimizarea problemelor și

contradicțiilor și atingerea consensului între părțile conflictului; în sens *restrictiv*, soluționarea conflictului presupune înlăturarea, rezolvarea contradicțiilor de către însăși părțile conflictului [347, p. 13]. Într-o altă viziune [335, p. 291], soluționarea conflictului este înțeleasă ca o strategie orientată spre înlăturarea temeiurilor acestuia prin limitarea sau transformarea situației conflictuale și luarea unei decizii reciproc avantajoase pentru toți participanții conflictului.

În ceea ce privește **reglementarea conflictului**, aceasta se deosebește de *soluționare* prin faptul că presupune implicarea unei terțe părți, cu sau fără acordul părților la conflict. Ca terță parte în aplanarea conflictului internațional poate fi orice subiect de drept internațional: statele, popoarele ce luptă pentru independență, organizațiile internaționale. De obicei, soluționarea conflictului în accepțiunea sa extensivă include în sine și *reglementarea conflictului* [84, p. 47]. O trăsătură distinctivă a soluționării și reglementării conflictului este poziția activă a părților nemijlocite ale conflictului sau a terței părți în ceea ce privește înlăturarea cauzelor conflictului.

Atenuarea conflictului presupune încetarea temporară a confruntărilor, menținându-se contradicțiile ce stau la baza conflictului, cât și relațiile tensionate. Atenuarea se poate produce atât din cauze obiective, adică fără implicarea părților, cât și din cauze subiective, care depind de voința părților, cu participarea nemijlocită a acestora [274, p. 468-469]. În opinia noastră, ca formă de aplanare poate fi recunoscută și *înghețarea conflictului* care, după cum demonstrează realitatea (ca exemplu servind conflictul transnistrean), este marcată de încetarea confruntărilor combinată cu menținerea contradicțiilor dintre părți.

O formă specifică de finalizare a conflictului este **excluderea** – o asemenea influență asupra conflictului din partea părților sau a terțelor părți în rezultatul căreia sunt eliminate principalele elemente structurale ale acestuia, și anume: este înlăturată o parte sau ambele părți ale conflictului, este exclusă interacțiunea oponentilor pe o perioadă îndelungată, este înlăturat obiectul revendicat. Excluderea poate fi realizată pe cale pașnică, de exemplu, prin autoexcluderea din conflict a uneia dintre părți sau refuzul benevol de a mai revendica obiectul conflictului. Totodată, o formă de excludere este și „ocuparea”, în acest caz, de asemenea, avînd loc o excludere a unei părți din conflict, numai că aceasta nu este un rezultat al propriei hotărâri sau a unei hotărâri comune, ci acțiunea (adesea însoțită de violență) a uneia dintre părți față de oponent [335, p. 287].

Escaladarea în alt tip de conflict are loc atunci când în relațiile dintre părți apare o nouă contradicție, mai importantă, schimbându-se astfel obiectul conflictului [274, p. 469]. În conflictologie, atestăm în acest context și categoria de **transformare a conflictului**, determinat fiind ca un proces alternativ celui de rezolvare a conflictelor. Transformarea conflictului presupune o modificare profundă a relațiilor dintre părți, a intereselor lor, dar și a situației care a generat conflictul.

Aceste forme de finalizare a conflictului sunt proprii și conflictelor internaționale. De rînd cu acestea, în doctrină, mai este nominalizată și **finalizarea ocazională**, care de altfel, este destul de

caracteristică relațiilor internaționale. Astfel, *finalizarea ocazională* a conflictului se poate produce atunci când intervin unele evenimente imprevizibile, de exemplu, o calamitate naturală dezastruoasă dezlănțuită în țara care desfășoară acțiuni militare agresive face să înceteze conflictul; decesul sau agravarea sănătății liderului uneia dintre părțile conflictului etc.

Desigur, cea mai importantă și recomandată formă de finalizare a conflictelor internaționale este *soluționarea* acestora de către părți, care marchează încetarea lor definitivă în rezultatul consensului atins. De asemenea, *excluderea* și *ocuparea* pot marca finalizarea conflictului, doar că în aceste cazuri lipsește consensul între părți, ceea ce nu exclude probabilitatea declanșării unui alt conflict între acestea, moment ce necesită o eventuală supraveghere a relațiilor actorilor implicați. În ce privește *atenuarea* și, implicit, *înghețarea conflictului*, acestea reprezintă forme de încetare temporară a intensității acestuia, fapt ce poate determina o transformare a conflictului în diferend cu posibilitatea utilizării în continuare a mijloacelor pașnice de soluționare a acestuia. În cele din urmă, *escaladarea în alt tip de conflict* marchează finalizarea eventuală a conflictului inițial, în timp ce situația conflictuală continuă între părțile aflate în conflict și necesită în continuare măsuri de soluționare. Toate aceste particularități accentuează importanța modelelor la care pot recurge părțile conflictului pentru soluționarea acestuia.

Modele de soluționare a conflictelor internaționale. Potrivit cercetătorilor [309, p. 23], în situații de conflict, subiecții implicați pot accepta două modele de comportament: a încerca să soluționeze conflictul prin acțiuni unilaterale sau prin intermediul unor acțiuni *comune*, adică prin negocieri și proceduri de mediere. În cazul modelului „unilateral”, participanții nu-și coordonează acțiunile, iau hotărâri și se comportă independent unul de altul (de exemplu, prin încercarea de a obține victorie, capitulare, ignorarea situației de conflict, adresarea în instanțele judiciare).

În încercarea de a obține victorie, părțile inițiază și desfășoară o confruntare, folosind diferite mijloace, inclusiv rezistența armată, acte teroriste, blocada economică, mijloace politice de presiune etc. În asemenea situații evenimentele de obicei evoluează spre intensificarea relațiilor conflictuale și adesea degenează în confruntări armate violente. Pericolul unei asemenea variante de soluționare a conflictelor rezidă nu numai în violențele, distrugerile, crizele pe care le implică, dar și în însăși caracterul soluționării problemei, întrucât interesele uneia dintre părți în caz de victorie, desigur vor rămâne nerealizate. Acest moment lasă problema nesoluționată și duce la nemulțumiri din partea subiectului învins, care va cauta posibilități pentru a-și lua revanșa, fapt ce generează temei pentru un nou conflict și nu permite menținerea unei păci stabile și de durată.

O altă variantă de soluționare unilaterală a conflictelor este *capitularea* unuia dintre participanți fără a opune rezistență. De obicei, aceasta are loc când este evidentă inegalitatea părților, cea mai slabă dintre ele cedând pentru a evita survenirea unor consecințe mai grave. Și în acest caz, nerealizarea intereselor și scopurilor părții învinse este o sursă periculoasă pentru evoluția ulterioară a

conflictului. Același pericol se ascunde și când situația conflictuală este ignorată. În cazul dat, contradicțiile și tensiunile dintre părți, cu trecerea timpului continuă să se amplifice, amenințând cu o eventuală declanșare bruscă și puternică a unui conflict.

O ultimă variantă de soluționare unilaterală a conflictului, după cum susține M. M. Lebedeva [309, p. 24], este adresarea unei părți a conflictului în instanța judecătorească (fiind vorba în acest sens fie de *arbitrajul internațional*, fie de *jurisdicția internațională*). Totodată, autorul concretizează că este greu de apreciat caracterul unilateral al soluționării conflictului pe această cale, dat fiind faptul că examinarea acestuia poate avea loc doar în baza acordului comun al părților și, în cele din urmă, hotărârea totuși îi revine instanței judiciare și nu părților. Momentele date determină atribuirea convențională a acestei căi modelului bilateral de soluționare a conflictelor.

Pe de altă parte, considerăm că, atât arbitrajul, cât și justiția internațională, chiar dacă presupun existența unui acord comun al părților în ce privește deferirea cauzei spre examinare unei anumite „instanțe”, totuși ele nu pot fi considerate ca fiind veritabile modele de soluționare bilaterală a conflictelor. În tiparele acestuia se înscrie în exclusivitate doar *soluționarea politică a conflictului* prin intermediul *diplomației și a negocierilor*. Spre deosebire de acțiunile unilaterale, această cale presupune că părțile conștientizează necesitatea și voiesc să discute contradicțiile ce au survenit între ele pentru a găsi o soluție. Ea presupune desfășurarea unor negocieri directe sau prin intermediul mediatorului. Hotărârea luată în cadrul negocierilor, prin încheierea anumitor acorduri, este o hotărâre comună, adică acceptată de toate părțile, care au semnat actul respectiv.

Valoarea și oportunitatea acestui model este de necontestat. Chiar dacă dreptului îi revine un rol principal în soluționarea conflictelor internaționale, totuși, nu toate conflictele pot fi soluționate prin proceduri juridice, deoarece [309, p. 24]:

- multe conflicte apar anume din cauza că contradicțiile ce stau la baza lor nu sunt reflectate în normele juridice existente sau pe parcursul conflictului părțile sau una dintre ele tind spre modificarea normelor, obligațiilor, situației existente etc., altfel spus, conflictul apare în legătură cu normele și regulile juridice;

- în cadrul procesului judiciar interesele unei părți pot fi satisfăcute completamente, iar ale celeilalte – nu. În schimb, în cazul negocierilor se poate excede limitele conflictului concret, invocându-se și alte interese ale părților care, în final, să fie favorabile ambelor părți;

- adresându-se instanței, părțile trebuie să respecte și să acționeze potrivit hotărârilor luate de către aceasta, chiar dacă ambele nu sunt de acord cu ele, în timp ce hotărârile luate în cadrul negocierilor pot fi cu mult mai flexibile, deci și mai convenabile pentru părți;

- hotărârile judecătorești, de regulă, nu modifică caracterul relațiilor dintre părți. Adesea ele așa și rămân conflictuale, ceea ce înseamnă că există posibilitatea apariției unui nou conflict.

Momentele enunțate nicidecum însă, nu reduc importanța metodelor juridice de soluționare a conflictelor. În general, contrapunerea reglementării juridice și politice a conflictelor este convențională, deoarece soluționarea politică nu poate ignora normele juridice, iar hotărârile luate în cadrul negocierilor trebuie formate juridic, în caz contrar este mare riscul ca ele să nu fie respectate, moment ce poate genera alte contradicții.

Generalizând, notăm că uneori părțile încearcă concomitent să întreprindă atât pași unilaterali, cât și acțiuni în comun. În orice conflict unul din aceste modele este dominant atât la o etapă concretă, cât și la soluționarea conflictului în general. Alegerea uneia dintre variante depinde de mai mulți factori așa ca tradițiile, mecanismele de soluționare a conflictelor de care dispun părțile, precum și de experiența lor în domeniu. Important este că indiferent de caracterul contradicțiilor care au generat situația conflictuală, subiecții implicați trebuie să fie conștienți de faptul că doar împreună, prin intermediul dialogului (negocierilor), direct sau mediat, vor fi în stare să depășească situația dată și să evite o eventuală amplificare sau escaladare a conflictului. Dincolo de semnificația deosebită a negocierilor pentru soluționarea definitivă a conflictelor, trebuie să recunoaștem că uneori, acestea sunt marcate de grave deficiențe, ceea ce afectează sau chiar compromite soluționarea conflictului.

Negocierile. Într-un sens larg, negocierile cuprind toate formele de întâlniri, discuții, conferințe, bune oficii, mediații și concilieri, precum și alte legături directe sau indirecte între părți [110, p. 280]. Privite în ansamblu, negocierile sunt extrem de importante pentru ordinea juridică internațională, deoarece pot să prevină recurgerea la amenințarea cu forța sau la aplicarea acesteia în cadrul relațiilor internaționale. Mai mult, negocierile reprezintă o metodă de interacțiune pașnică dintre state, de evitare a conflictelor ce pot surveni în urma confruntării intereselor lor politice și economice, un mijloc eficient de găsire a soluțiilor reciproc avantajoase [335, p. 290-291].

Datorită caracterului lor direct și a contactului nemijlocit pe care îl permit între părți, oferind posibilități suplimentare de identificare a punctelor de convergență, permițând depășirea cu tact, răbdare și înțelegere a tuturor dificultăților și convenirea unor soluții acceptabile părților interesate, negocierile au un rol primordial în comparație cu alte mijloace de soluționare a diferendelor/ conflictelor internaționale [170, p. 62]. Ele constituie o cale universală de reglementare a oricăror conflicte, de evitare a soluțiilor violente, esența lor constând tocmai în dezbateră argumentată a tuturor problemelor în cauză [47, p. 44].

În opinia cercetătorilor, negocierile sunt singurul mijloc de rezolvare a conflictelor, ce se desfășoară direct între părțile implicate, fără a fi necesară, deși nu este exclusă, și participarea altor părți, permițând confruntarea nemijlocită a pozițiilor și oferind posibilitatea determinării exacte a conținutului conflictului, având ca finalitate găsirea unor soluții reciproc avantajoase pentru soluționarea acestuia [170, p. 69]. Pe parcursul negocierilor pot fi acceptate diverse forme și metode de soluționare a diferendelor/ conflictelor internaționale. În mod practic, toate mijloacele de

soluționare pașnică a diferendelor se inițiază prin negocieri și, de multe ori, se finalizează de asemenea prin negocieri [29, p. 597-598; 30, p. 648]. Iată de ce primordialitatea negocierilor, ca mijloc de soluționare pașnică este consacrată de art. 33 al Cartei ONU, precum și de alte documente importante în domeniu [190, p. 270].

Important este că desfășurarea negocierilor impune respectarea strictă a principiilor dreptului internațional, cerință decisivă pentru convenirea unor soluții viabile, care să corespundă într-adevăr intereselor legitime ale tuturor părților [50, p. 334]. În acest sens, este relevantă Rezoluția *Principiile și instrucțiunile pentru negocierile internaționale* A/RES/53/101 [323], în care sunt reglementate șapte principii generale pentru procesul negocierilor (egalitatea statelor, neintervenția în afacerile interne, executarea cu bună-credință a obligațiilor internaționale, abținerea de la amenințarea și aplicarea forței, nulitatea înțelegerilor în cazul în care s-au obținut prin amenințare sau utilizare a forței etc.) și șapte principii necesare pentru atingerea scopului negocierilor (buna-credință, corespunderea scopului și obiectului negocierilor principiilor și normelor dreptului internațional, obligația statelor de a lua toate măsurile pentru menținerea atmosferei constructive în procesul de negocieri etc.).

Dezvoltând unele momente, notăm că în activitatea de negociere este deosebit de importantă respectarea suveranității statelor care participă la negocieri, adică aplicarea principiului egalității partenerilor. Corelativ, negocierile trebuie să excludă orice manifestare de forță sau de amenințare cu aplicarea forței. Se are în vedere nu doar acțiunile de forță fizică, dar și toate încercările de a intimida o țară mai mică sau mai slabă, de a face presiuni asupra opiniei publice din țara respectivă pentru a accepta o anumită formulă convenabilă intereselor unei mari puteri [50, p. 335].

Respectarea principiilor și normelor dreptului internațional reprezintă o condiție fundamentală a succesului negocierilor, ea oferind chezașia că acestea se vor desfășura în spiritul echității și egalității, iar părțile vor conveni asupra unor formule reciproc avantajoase. În acest sens, M. Malița susține că abaterea gravă de la principiile de drept internațional duce la apariția formelor viciate ale negocierilor [111, p. 236-248]. Este vorba de folosirea unor mijloace contrare dreptului internațional de natură să influențeze libera alegere a oponentului sau să o forțeze [170, p. 62].

Prima și cea mai gravă din aceste forme este *uzul iminent al forței*. Însăși enunțarea situației indică starea anormală în care se găsesc părțile și care este cu totul contrară esenței și definiției negocierilor. Sub iminența forței orice negociere apare de la început degenerată. Prin esență, impunerea tratatelor prin forță, îndeosebi prin forța armelor sau exercitarea unor presiuni de orice natură în cadrul unor tratative începute la buna înțelegere se înscriu sub denumirea de dictat [46, p. 47]. Art. 51 și 52 din *Convenția de la Viena din 1969 privitoare la dreptul tratatelor* [54] confirmă această idee: „este nul orice tratat a cărei încheiere a fost obținută prin amenințarea sau folosirea forței, cu violarea principiilor de drept internațional, încorporate în Carta ONU”.

Cazul limită în această situație este *ultimatumul* (folosit în special de marile puteri ca mijloc de presiune față de statele mai mici și mai slabe [65, p. 303]), ce reduce negocierea la simpla acceptare sau respingere a condițiilor impuse de o parte. Reamintim că ultimatumul presupune actul prin care un stat prezintă altui stat condițiile irevocabile ce trebuie satisfăcute într-un termen scurt sub amenințarea că, în caz contrar, nu va mai duce negocieri, ci va lua măsurile dictate de împrejurări (ca exemplu poate servi în acest caz ultimatumul dat României privind cedarea Basarabiei și Bucovinei de Nord către URSS în anul 1940).

Alte forme viciate ale negocierilor sunt declanșate prin mișcările făcute de una dintre părți, cu scopul de a determina o schimbare de poziție a oponentului, prin influențarea sa în alegerea pe care o face. Astfel, prin *presiuni*, *amenințări* și *înșelăciune* se încearcă a se altera așteptările oponentului cu privire la beneficiile sau pierderile ce ar rezulta pentru el dintr-o anumită opțiune.

Deși, se întâlnesc mai rar în practica internațională, formele viciate ale negocierii sunt foarte periculoase, întrucât violează principiile de bază ale dreptului internațional [111, p. 245]. Nerespectarea acestor principii, cât și a prevederilor eventualelor tratate încheiate anterior între statele în cauză poate avea drept urmare o soluție precară cu eficacitate limitată sau imposibilitatea ajungerii la o soluție, iar în situația în care una dintre părți acționează de pe poziții de forță negocierile se transformă în contrariul lor, rezultatul fiind un dictat, o soluție impusă, fără valabilitate din punctul de vedere al dreptului internațional, creatoare de noi surse de tensiune sau de conflict [58, p.175]. Potrivit dreptului internațional contemporan, care interzice statelor recurgerea la forță sau la amenințarea cu forța în relațiile internaționale, aceste forme viciate ale negocierilor apar ca ilegale, unele dintre ele putând constitui forme de agresiune [170, p. 67].

Generalizînd, conchidem că negocierile sunt cele mai recomandabile pentru o soluționare eficientă a conflictelor internaționale. Totodată însă, este necesar ca acestea să se desfășoare cu bunăcredință, potrivit exigențelor dreptului internațional. O garanție importantă în acest sens considerăm a fi intervenția unei terțe părți, atât pentru facilitarea inițierii dialogului, cât și pentru asigurarea desfășurării acestuia cu respectarea echitabilă a drepturilor și intereselor părților conflictului.

În ultimul timp însă, dat fiind specificul contemporan al conflictelor internaționale și dificultatea soluționării lor doar de către părți, tot mai mult se impune necesitatea *reglementării*, *controlului* și *gestionării* conflictelor ca preocupare a organizațiilor internaționale de a interveni, uneori în forță, în procesul de finalizare a conflictelor, în contextul misiunii lor de menținere a păcii și securității colective. Anume din această perspectivă, procesul soluționării conflictelor contemporane se transformă în unul extrem de complex, întrucât iminența pericolului ce amenință securitatea colectivă, necesită măsuri de intervenție urgente, realizarea cărora adeseori vine în contradicție cu dreptul internațional.

3.2. Reglementarea conflictelor internaționale

În virtutea complexității conflictelor internaționale contemporane și a atenției deosebite cu care sunt supravegheate de către comunitatea internațională, e de la sine înțeles că, în prezent, tot mai mult soluționarea bilaterală a acestora (de către părți nemijlocit) se dovedește a fi imposibilă (sub aspect pașnic) și nedorită (în cazul aplicării forței). În asemenea circumstanțe inevitabilă devine implicarea unor terțe părți și abordarea unei strategii și tactici de reglementare a conflictului. Respectiv, în cele ce urmează, ne vom reține atenția asupra formelor de intervenție în conflict a terței părți, asupra mijloacelor de influență ale acesteia (convingerea și constrângerea) asupra părților conflictului, precum și asupra etapelor procesului de reglementare, principiilor și tacticilor aplicate.

Determinări conceptuale. În dreptul internațional prin „reglementarea conflictului” se înțelege activitatea terțelor părți – subiecte de drept internațional sau reprezentanții acestora, orientată spre încetarea confruntărilor între părțile conflictului și soluționarea contradicțiilor care au determinat acutizarea situației [345]. După M. M. Lebedeva reglementarea conflictului, în sens larg, presupune orice acțiuni orientate spre prevenirea sau încetarea luptelor armate și soluționarea contradicțiilor prin mijloace pașnice [309, p. 40]. În viziunea lui A. I. Skakunov [335, p. 290], reglementarea conflictului presupune o strategie orientată spre obținerea unei soluții de compromis, care, chiar dacă nu satisface toate scopurile părților, totuși le permite să-și realizeze unele interese.

Practic, semnificația deosebită a reglementării conflictului este determinată de faptul că ea implică intervenția terțelor părți (state, organizații internaționale, grupuri *ad-hoc* de state etc.) în clarificarea contradicțiilor ce stau la baza conflictului și înlăturarea acestora.

Noțiunea de „terță parte” este una complexă și largă, ce cuprinde, de obicei, asemenea termeni ca „mediator”, „observator al negocierilor”, „arbitru”. Prin terță parte se poate înțelege și orice persoană, ce nu are un astfel de statut, dar care se ocupă de reglementarea relațiilor conflictuale între alte părți. În general, când este vorba de o intervenție în conflict (cu scopul reglementării sau încetării escaladării acestuia) a unor subiecți ce nu sunt parte la conflict, se folosește noțiunea de terță parte [309, p. 48]. În contextul dat subliniem că terță parte intervine în conflict cu scopul de a-l reglementa pașnic și nu pentru acordarea de ajutor uneia dintre părți. În acest ultim caz, în dependență de caracterul intervenției, terțul devine o parte directă sau indirectă a conflictului.

Formele de intervenție în conflict a terței părți. Prin esență, intervenția terței părți în reglementarea unui conflict are rolul de a facilita inițierea și desfășurarea negocierilor dintre părțile conflictului în scopul găsirii unei soluții reciproc acceptabile (avantajoase). Terța parte poate interveni în conflict din proprie inițiativă sau la cererea părților. Influența ei asupra părților se poate realiza prin [335, p. 290-291]: convingere și acordarea de ajutor pentru soluționarea pașnică;

constrângerea, exercitarea unor presiuni și restrângerea acțiunilor conflictuale. Principalele mijloace de influență asupra părților conflictului sunt totuși, convingerea și acordarea de ajutor prin dialog politic. Totodată, terța parte poate face uz și de diferite mijloace de restricție și constrângere, de exemplu, refuzul de a acorda ajutor economic în caz de continuare a conflictului, aplicarea de sancțiuni față de părți, acționarea forțelor pacificatoare cu scopul de a separa părțile conflictului, desfășurarea unor operațiuni militare, presiunea politică sau economică etc.

De obicei, prin presiune politică se încearcă să se impună părților aflate în conflict, un anumit tip de comportament, în sensul acceptării unor soluții pentru rezolvarea crizei sau pentru izolarea agresorului [116, p. 309-310]. În raport cu măsurile luate pentru a constrânge părțile la conflict, presiunile politice și economice se consideră a fi mai binevenite întrucât prin intermediul lor se încearcă obținerea unui maximum de siguranță, cu un minim de resurse [116, p. 310].

Referindu-ne la mijloacele de convingere și acordare de ajutor, notăm că în dependență de gradul de implicare a terței părți în procesul dat, în doctrină [309, p. 48-52] se face distincție între „mediere”, „bunele oficii” și „supravegherea negocierilor”.

Medierea (numită și **mediațiune**), constituie practic cea mai veche formă de intervenție a terței părți în soluționarea conflictelor (pe larg fiind utilizată în Grecia Antică și China Antică). Cu mult mai frecvent la ea s-a apelat după cel de-al Doilea Război Mondial. În prezent, practic în toate conflictele, într-o formă sau alta, participă mediatorii, întrucât în condițiile actuale ieșirea din conflict pe calea negocierilor este de o importanță vitală nu numai pentru părțile conflictului, ci și pentru ceilalți subiecți ai relațiilor internaționale.

Noțiunea și esența medierii a fost elaborată și dezvoltată de-a lungul anilor de către organisme internaționale și regionale. Rolul medierii în soluționarea conflictelor internaționale a fost consacrat în asemenea documente internaționale cum ar fi: *Convenția de la Haga din 1899 privind aplanarea conflictelor internaționale*, *Convenția de la Haga privind rezolvarea pașnică a diferendelor internaționale* etc. În acest sens, este relevantă și practica ONU care, adeseori, folosea procedeele de mediere în aplanarea conflictelor dintre state sau pe cele regionale (de ex., în 1948, Adunarea Generală a ONU a numit un mediator în problema palestiniană etc.).

Medierea este definită ca: acțiunea unui terț (stat, organizație internațională), prin care se urmărește crearea atmosferei necesare desfășurării negocierilor între părțile la conflict și oferirea directă a serviciilor terțului pentru găsirea soluțiilor favorabile părților [154, p. 226]; participarea terței părți cu scopul optimizării procesului căutării unei soluții reciproc acceptabile [309, p. 50].

În rezolvarea conflictului, medierea înseamnă participare activă a terțului în negocieri, el „putând oferi sfaturi și propuneri de soluționare a conflictului” [157, p. 210], acțiunea mediatorului se încheie numai după ce s-a ajuns la un rezultat final. De aici, medierea presupune conducerea negocierilor spre a se ajunge la o soluție pașnică și convenabilă pentru părți.

În ce privește **bunele oficii**, ele se deosebesc de mediere prin faptul ca presupun participarea unui terț, dar numai în scopul apropierii părților la conflict, pentru derularea negocierilor directe. Deci, terțul care își oferă bunele oficii nu are decât un rol premergător soluționării diferendului/conflictului, el neavând dreptul să participe la tratative [154, p. 226].

Bunele oficii reprezintă astfel demersul întreprins pe lângă statele părți la un conflict de către un terț – stat sau organizație internațională – din proprie inițiativă sau la cererea părților, cu scopul de a le convinge să-l rezolve pe calea negocierilor. Bunele oficii sunt orientate spre a determina părțile în conflict de a soluționa pașnic contradicțiile, de a crea condițiile pentru o asemenea soluționare [309, p. 64]. Respectiv, sub aspectul scopului, bunele oficii urmăresc numai începerea sau reluarea negocierilor, ele încheindu-se în momentul când părțile se așează la masa tratativelor [140, p. 39]. În plan comparativ, chiar dacă medierea este considerată mai eficientă, presupunând o implicare mai profundă a terței părți în procesul reglementării conflictului, totuși în practică, mai preferabile sunt „bunele oficii”, anume pentru implicarea redusă a terțului în acest proces. Un aspect comun mijloacelor în discuție privește conduita mediatorului și a celui care oferă bunele oficii, care trebuie să se conformeze principiilor dreptului internațional. Totodată, acești subiecți trebuie să dispună de calități deosebite de tact, prudență, discreție și perseverență.

Referindu-ne la „**observatorul negocierilor**”, notăm că acesta și mai puțin este implicat în procesul reglementării conflictului. Cu toate acestea, prezența sa determină o reducere a tensiunilor între părțile conflictului, abținerea acestora de la manifestări ostile sau de la încălcarea angajamentelor asumate, moment prielnic căutării unei soluții eficiente de compromis.

În general, diferența dintre „mediere”, „bunele oficii” și „supravegherea negocierilor” este convențională. Uneori, din diferite cauze, terța parte acceptă oferirea „bunelor oficii” sau „supravegherea negocierilor”, dar în realitate desfășoară o mediere în tot sensul cuvântului.

Din cele relatate conchidem că medierea reprezintă cea mai activă formă de intervenție a terței părți în reglementarea conflictelor internaționale. În funcție de circumstanțele conflictelor (gravitatea confruntărilor, inegalitatea părților etc.), adesea aceasta este preferabilă în raport cu celelalte mijloace. Dincolo de aceasta, medierea este grevată și de unele deficiențe. Cea mai serioasă rezidă în faptul că marile puteri au folosit deseori medierea spre a propune soluții favorabile lor, moment ce presupune o gravă încălcare a principiilor de drept internațional. Actualmente, această tactică adesea este camuflată, marile puteri promovându-și interesele prin intermediul organizațiilor internaționale în calitatea acestora de mediatori sau subiecți de gestionare a conflictelor internaționale.

Etapale reglementării conflictului internațional. O particularitate a reglementării conflictului în comparație cu diferendul ține de faptul că la baza lui nu întotdeauna se află contradicții concret determinate. Deci, numai în cazul unui „conflict autentic” confruntarea intereselor există obiectiv,

fiind conștientizată de către părți indiferent de influența oricărui factori, adică la baza acestui conflict stau contradicțiile – este prezent un diferend [337, p. 10].

Baza reglementării oricărui conflict o constituie în primul rând înlăturarea interacțiunii conflictuale, reducerea intensității emoțiilor negative între părțile conflictului. Unele conflicte, de exemplu, cele ocazionale, pot fi soluționate anume în felul acesta, nefiind necesar de a soluționa contradicțiile. În alte cazuri este necesară căutarea părților reale ale conflictului („conflictul incorect atribuit”), cauzele conflictului, adică obiectul contradicțiilor („conflictul combinat”), explicarea reprezentărilor false sau neînțelegerilor în cazul „conflictului fals”.

Dacă sunt stabilite contradicțiile reale, adevărate între părți, precum și subiecții concreți ai conflictului, e posibilă aplicarea mijloacelor obișnuite de soluționare a diferendelor. Din perspectiva dată cercetătorii susțin că reglementarea conflictelor internaționale se poate realiza în două etape [345; 347, p. 13-14]: 1) excluderea interacțiunii conflictuale, reducerea intensității emoțiilor negative între părțile conflictului, pregătirea condițiilor pentru soluționarea contradicțiilor; 2) rezolvarea contradicțiilor cu aplicarea mijloacelor elaborate la nivel internațional pentru soluționarea diferendelor internaționale. Divizarea dată este una convențională, deoarece prima etapă poate trece ușor în cea de a doua, unele mijloace din prima etapă pot fi aplicate în cea de-a doua și viceversa.

La prima etapă de reglementare a conflictului de către terțele părți pot fi utilizate diferite mijloace, inclusiv sincronice. Una dintre ele constă în atragerea atenției asupra conflictului apărut. Aceasta trebuie precedată de colectarea și evaluarea informației despre conflict, cauzele și motivele declanșării acestuia, deoarece o informație incorectă sau o apreciere incorectă a acesteia, pot servi drept cauze pentru noi conflicte sau pentru escaladarea celui deja existent [338, p. 86-88].

Terța parte trebuie să determine obiectul conflictului și caracteristicile de bază ale acestuia, inclusiv divizibilitatea sau indivizibilitatea acestuia cu scopul unei posibile confiscări sau substituirii [274, p. 510]. La această etapă se colectează informația despre părțile conflictului, precum și despre stilul lor de conduită în caz de participare la un conflict. De aceasta va depinde prognozarea evoluției conflictului și determinarea strategiei terței părți în reglementarea acestuia.

Însăși atragerea atenției statelor, a organizațiilor internaționale și a altor subiecți de drept internațional asupra conflictului apărut, fie prin intermediul surselor de informare în masă, fie prin examinarea acestuia în cadrul ONU, poate contribui la stoparea agravării contradicțiilor dintre părțile conflictului. De exemplu, statele, conștientizând posibilitatea aplicării unor măsuri de constrângere obligatorii din partea comunității internaționale, pot de sine stătător să înceteze confruntările și să apeleze la mijloace pașnice de soluționare a conflictului [39].

Înainte de a întreprinde anumite acțiuni, terța parte trebuie să-și determine poziția proprie față de conflictul apărut, și anume, scopurile și interesele sale. Statele manifestă interes față de reglementarea conflictelor, de exemplu, dacă evoluția acestora este de natură să amenințe propria

securitate. Organizațiile internaționale însă, se implică în asemenea situații în virtutea statutului lor. De exemplu, ONU are drept scop principal „menținerea păcii și securității internaționale” și pentru aceasta poate să întreprindă măsuri colective corespunzătoare pentru prevenirea și înlăturarea pericolului care amenință pacea, prin suprimarea actelor de agresiune sau a altor încălcări a păcii.

După determinarea poziției și interesului propriu în conflict, terța parte elaborează strategia și tactica propriului comportament. Cel mai frecvent, pentru destinderea interacțiunii conflictuale dintre părți, terțele utilizează următoarele măsuri: cererea adresată părților de a înceta confruntările sau de a reduce din intensitatea lor (încetarea focului, retragerea armatei de pe pozițiile deținute, scoaterea acestora de pe teritoriile ocupate etc.); propunerea ajutorului în reglementarea conflictului; desfășurarea negocierilor pentru determinarea părților de a accepta mijloacele pașnice de soluționare a contradicțiilor, inclusiv cu utilizarea „bunelor oficii” și a „medierii”; folosirea observatorilor și a contingentelor militare, care prin prezența lor în zona conflictului abțin părțile de la escaladarea acestuia și creează condiții pentru soluționarea constructivă a contradicțiilor.

După desfășurarea măsurilor inițiale de reducere a intensității interacțiunii conflictuale, elucidarea cauzelor adevărate ale contradicțiilor, reglementarea conflictului trece în *faza soluționării concrete a contradicțiilor*, adică a diferendului dintre părți, apelându-se la anchetă, mediație, conciliere, arbitraj, jurisdicție internațională, organizații sau acorduri regionale.

O interesantă etapizare a procesului de reglementare a conflictelor atestăm la M. M. Lebedeva [309, p. 37], pe care o considerăm mai relevantă, dat fiind faptul că scoate în evidență practic momentele cheie ale procesului dat. Astfel, autorul identifică 4 etape: încetarea acțiunilor violente; inițierea dialogului, pregătirea pentru negocieri; începerea și desfășurarea procesului de negocieri; îndeplinirea obligațiilor asumate prin semnarea acordurilor.

Primele două faze nu presupun desfășurarea de către părți a unor acțiuni comune. Cu toate acestea însă, semnificația lor este deosebită, deoarece necesită atât timp, cât și eforturi considerabile. Sarcina principală a primei faze (*reducerea nivelului de confruntare*) constă în prevenirea dezvoltării conflictului, stabilizarea situației pentru a face posibilă începerea procesului de negocieri. Importanța acesteia constă și în faptul că oferă posibilitatea de a controla evoluția ulterioară a situației. În cazul unui conflict armat, primii pași din cadrul acestei faze presupun anume încetarea luptelor, cel puțin temporar, pentru a se putea evalua situația.

Cea de-a doua fază – *inițierea dialogului, pregătirea pentru negocieri* – are drept sarcină de a stimula începerea dialogului pe marginea problemelor cu care se confruntă părțile. Astfel, părțile trebuie să treacă de la acțiuni unilaterale la încercări de a lua unele decizii în comun, pentru aceasta fiind nevoie de stabilirea unor căi de comunicare reciprocă, care să le permită schimbul de informații, de păreri. În mod corespunzător această fază a fost numită „comunicațională”. De regulă, în condițiile unui conflict sau a unei situații de criză practic toate canalele de comunicare dintre părți

sunt suspendate. Drept rezultat, părțile nu au posibilitate de a discuta problemele și divergențele ce au survenit între ele. Prin stabilirea unor canale de comunicare are loc formarea relațiilor de lucru, care permit în continuare o soluționare comună a problemelor. Aceste momente facilitează inițierea celei de a treia faze – *negocierile*.

Ultima fază constă în onorarea angajamentelor asumate prin acordurile încheiate, fiind numită uneori „de implementare”. Adesea, procesul de reglementare al conflictelor eșuează din cauza că părțile nu voiesc sau sunt incapabile de a-și onora angajamentele, drept rezultat survine o problemă distinctă, care reclamă o „reglementare după reglementare” [309, p. 40].

Un alt moment subliniat de M.M. Lebedeva ține de principiile ce trebuie luate în considerație în procesul reglementării conflictelor, în special, principiul desfășurării treptate a procesului de reglementare a conflictului. Încercările de a trece brusc de la acțiuni armate la acțiuni comune de soluționare a contradicțiilor riscă să soldeze cu eșec întreg procesul de negocieri, deoarece părțile nu sunt pregătite pentru soluții comune. În consecință, survine o neîncredere în procesul negocierilor. În asemenea circumstanțe este destul de dificil de a iniția alte runde de negocieri. În cazul în care totul se produce treptat, este posibilă o pregătire a părților, o identificare a punctelor lor de vedere, o prelucrare a variantelor de soluții după care este cu mult mai ușor de a iniția configurarea unei soluții comune. Totodată, rezolvarea treptată a problemelor permite formarea unei încrederi reciproce între părțile conflictului. Convingându-se de îndeplinirea unor angajamente, ele ușor pot trece la asumarea altora, mai esențiale pentru rezolvarea contradicțiilor ce stau la baza conflictului [309, p. 41]. Desigur, o asemenea abordare a problemei presupune și unele excepții. Este vorba de faptul că principiul în discuție nu poate fi aplicat în situații de criză. Dacă evenimentele se dezvoltă foarte rapid, atunci tergiversarea acceptării unei soluții pașnice pentru conflict poate degenera în agravarea situației de criză, trecerea conflictului în faza armată. În asemenea circumstanțe este recomandabilă realizarea unor pași rapizi și concreți pentru a preveni eventualele acutizări.

De rând cu reglementarea treptată a conflictului important este și caracterul sincron al acțiunilor părților. Adică, este absolut necesar ca ambele părți să se afle concomitent în una și aceeași fază. Iar dacă una dintre ele se întoarce la faza precedentă, inevitabil și cealaltă parte va reveni. Asemenea perturbări în dinamica reglementării conflictului sunt de natură să destabilizeze procesul negocierilor și, prin urmare, să-l facă mult mai dificil. Uneori, aceste momente determină reînceperea procesului de reglementare a conflictului.

Generalizând, subliniem că procesul reglementării conflictelor trebuie să constituie un proces în dinamică. Lipsa unui oarecare progres în reglementarea acestuia, induce conflictul într-o stare de impas, care adesea este numită „înghețarea conflictului”, moment ce presupune persistența pericolului unei eventuale explozii de violențe. Aceasta deoarece, în lipsa unei reglementări în dinamică a conflictului, de rând cu negocierile desfășurate, părțile adesea continuă să acumuleze

armament, să instruiască personalul militar, să planifice operațiuni militare. Succesul reglementării conflictelor internaționale depinde în mare parte de interesele urmărite de terțele părți și de experiența, abilitatea acestora de a identifica soluția cea mai favorabilă, precum și capacitatea de a determina părțile să coopereze întru soluționarea constructivă a conflictului. În fine, succesul reglementării conflictului depinde și de poziția ocupată de terța parte în sistemul relațiilor internaționale.

3.3. Controlul și gestionarea conflictelor internaționale

În ultimele decenii formele grave de manifestare și intensitatea deosebită a violențelor ce caracterizează conflictele internaționale contemporane au suscitată o reacție pe măsură din partea comunității internaționale, în persoana celor mai influente organizații interguvernamentale (ONU, NATO, OSCE, UE). Începând cu simple intervenții diplomatice, pașnice și până la operațiuni militare de amploare ele s-au implicat în prevenirea și soluționarea conflictelor în diferite regiuni ale lumii, conturându-se și implementându-se astfel politica colectivă de *gestionare a conflictelor internaționale*. Acest moment constituie un aspect important pentru problematica soluționării conflictelor internaționale, deoarece prin intermediul politicii de gestionare a conflictelor s-a reușit de multe ori soluționarea conflictelor și restabilirea păcii și securității.

Premise. Căutarea celor mai eficiente mijloace de influență exercitate de către comunitatea internațională asupra statelor în vederea prevenirii conflictelor și utilizării frecvente a procedurilor pașnice de soluționare a acestora, încă până la cel de-al Doilea Război Mondial, a polarizat cercetătorii în două curente [225, p. 12; 263, p. 6]. Unii analiști, considerând că cauzele conflictelor internaționale survin din interiorul statelor, vedeau ca posibilitate de reducere a acestora, în principal, măsurile orientate spre micșorarea posibilităților reale ale statelor de a desfășura acțiuni militare armate – interzicerea înarmării și dezarmarea. Alții vedeau cauzele conflictelor în sistemul internațional și, prin urmare, principalul mijloc de control și soluționare a acestora considerau a fi mecanismele securității colective de genul Ligii Națiunilor, ulterior ONU. Cu toate că diferă, ambele abordări presupun ideea *gestionării conflictelor* [335, p. 293].

În lumina unei retrospective istorice, V. Kremeniuk [306] notează că însăși ideea „gestionării conflictelor” nu este atât de veche. În istoria Europei, periodic au fost lansate idei referitoare la controlul asupra conflictelor, în special, în momentele în care se configura un anumit regim al relațiilor internaționale, de exemplu, în contextul Congresului de la Viena din 1815 sau a Conferinței de la Versailles din 1919, în cadrul căreia a fost reanimată Liga Națiunilor. În special, asemenea idei sunt proprii perioadei în care a fost fondată ONU, în 1945. Dar aceste încercări de a reduce conflictualitatea, de a o pune sub control, se ciocneau de „suveranitatea națională”, inclusiv dreptul la

autoapărare și, ca rezultat, eforturile de a gestiona conflictele, de a le ține sub control se soldau cu eșec. Ideea gestionării conflictelor din nou a apărut ca parte a relațiilor internaționale și ca strategie a statelor puternice, în anii „războiului rece”, când s-a conchis asupra existenței unei legături dintre conflictele locale și cele regionale și dinamica confruntărilor dintre cele două mari puteri de pe arena internațională.

În condițiile „războiului rece” adeseori prin „gestionarea conflictului” se presupunea efortul nu atât de a menține conflictul în anumite limite dezirabile, acceptabile, cât de a încadra orice conflict – local, regional, global – într-o anumită schemă de interferență cu partea oponentă și de a folosi această schemă în calitate de strategie de presiune asupra acesteia, fie cu ajutorul amenințării cu escaladarea conflictului până la un nivel inacceptabil (lovitură nucleară), fie din contul transferării geografice a confruntării în acele regiuni, în care adversarul era mai vulnerabil.

Concepția gestionării conflictelor a suportat o transformare radicală în condițiile accentuării pericolului declanșării unui război nuclear între superputerile lumii din această perioadă, fiind astfel orientată spre crearea mecanismelor de prevenire a declanșării nesancționate, întâmplătoare a conflictului nuclear și de limitare a înarmării, care ar fi putut să provoace pe oricare dintre părți să recurgă la măsuri extreme. Dezvoltarea acestei abordări a determinat încheierea tuturor înțelegerilor între SUA și URSS referitoare la reducerea înarmării strategice [86, p. 40].

Fundamentată pe succesul finalizării „războiului rece”, concepția „gestionării conflictelor” și mai mult s-a răspândit în anii '90. Se părea că dacă a fost posibilă depășirea unui asemenea conflict periculos și complicat cum a fost războiul rece, atunci cu atât mai mult e posibilă reglementarea tuturor celorlalte conflicte, care comparativ, sunt mai simple, mai puțin periculoase și localizate. Acest entuziasm a devenit parte componentă a politicii ONU, NATO și a Uniunii Europene.

În asemenea circumstanțe s-a produs și o modificare a conținutului „gestionării conflictului”. Dacă în finalizarea „războiului rece” au fost implicate ambele părți antagoniste, ele de sine stătător stabilindu-și sarcinile reglementării acestuia, creându-și regulile de conduită, soluționând probleme și verificând reciproc executarea obligațiilor, atunci în cazul gestionării altor conflicte au fost stabilite deja alte reguli. Comunitatea internațională, și din numele acesteia, membrii Consiliului de Securitate al ONU, și-au asumat funcția de a formula sarcinile gestionării, a stabili modul de realizare a lor și de a verifica executarea. În practică, s-a reușit gestionarea unor conflicte moștenite din perioada „războiului rece”, cât și a unor confruntări etnice (din unele state ale Africii). Totodată, în unele cazuri gestionarea a eșuat (Somalia), mai mult, au apărut noi conflicte legate de terorismul internațional, pentru care nici marile puteri, nici ONU nu au fost pregătite.

Eșecurile, în mare parte, se datorează faptului că în timpul războiului rece persista convingerea că conflictele erau, în primul rând, generate de războiul rece. De aici, se conchidea că este suficientă finalizarea „războiului rece” și problema controlului asupra conflictelor și a reglementării acestora se

va rezolva de la sine [306]. Realitatea, evident, a demonstrat contrariul, viabilitatea conflictelor fiind una dintre primele decepții ale etapei imediat următoare după încetarea „războiului rece”.

Conceptul actual și conținutul gestionării conflictelor. Inițiind subiectul cu abordarea categoriei de „control al conflictelor” (înglobată de noțiunea de gestionare a conflictului [162]), considerăm necesară o detaliere a unor momente importante pentru înțelegerea acesteia. În acest sens, în literatura de specialitate, se susține că exercitarea controlului asupra conflictelor internaționale în mare parte este asigurată de existența la nivel internațional a două instituții – *jus ad bellum* și *jus in bellum* [335, p. 289]. Astfel, sistemul internațional contemporan constituit în baza Cartei ONU este orientat spre menținerea păcii și securității internaționale în baza interzicerii în relațiile interstatale a amenințării cu forța sau a aplicării acesteia.

În acest context, societatea internațională a urmărit să limiteze dreptul de a purta război în patru moduri [25, p. 178]: prin limitarea dreptului statelor de a purta război; prin impunerea restricțiilor asupra modului în care este condus războiul (regulile tradiționale ale războiului); prin recunoașterea legii neutralității (pentru reducerea răspândirii geografice a războaielor), a drepturilor și îndatoririlor părților neutre și beligerante; prin limitarea motivelor și cauzelor pentru care un stat poate, în mod legitim, să recurgă la război.

Recunoașterea în cadrul ONU a principiilor egalității statelor și a dreptului la autodeterminare a popoarelor [293], a exclus dreptul statelor de a purta războaie împotriva statelor și popoarelor coloniale, fiind legalizată astfel lupta acestora pentru independență națională. În același timp, recunoașterea principiului respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, inclusiv a drepturilor politice și civile, a permis evaluarea cazurilor de represiune în masă comise de către state asupra propriei populații ca încălcări a angajamentelor internaționale. Astfel, restrângerea dreptului statelor de a recurge la război în cazul conflictelor interstatale, a luptelor de eliberare națională și a conflictelor civile a constituit baza juridică pentru elaborarea de către comunitatea internațională a unui complex de măsuri pentru prevenirea războaielor [86, p.42].

În ceea ce privește controlul asupra conflictelor sub formă de limitare *jus in bellum*, acesta este realizat prin intermediul asumării de către state a obligațiilor ce țin de: controlul asupra înarmărilor (sau mai bine zis, „controlul asupra armamentelor și dezarmării” [107, p. 1]), respectarea drepturilor omului în timpul conflictelor armate și răspunderea penală pentru crimele împotriva păcii și securității omenirii.

Sub aspect practic, statele de comun acord au elaborat la nivel internațional unele măsuri de control, menite să creeze condițiile necesare pentru localizarea și înghețarea conflictelor, prevenirea extinderii geografice și a escaladării lor. Esența regulilor cuprinse în aceste măsuri de control constă în reducerea, limitarea și excluderea însăși a posibilității desfășurării unor acțiuni violente, precum și a războaielor interne și internaționale.

Referindu-ne nemijlocit la conceptul de *gestionarea (managementul) conflictului*, notăm că acesta poate fi înțeles „ca orice efort de control a unui conflict aflat în desfășurare între actorii motivați politic, care operează la nivel de stat sau sub-stat, de obicei, prin implicarea unei terțe părți. Gestionarea conflictelor este centrată, în special, pe a face ca conflictul să fie mai puțin dăunător pentru părțile direct implicate în el” [194, p. 13-14]. Într-o altă opinie, *gestionarea conflictelor* se exprimă prin exercitarea de către comunitatea internațională (prin organizații internaționale sau terțe părți), a unor forme complexe de influență politică, militară și economică, direct sau indirect, asupra comportamentului părților cu scopul de a le determina să accepte un anumit control asupra conflictului și de a recurge la mijloace pașnice de reglementare a acestuia, realizând astfel o prevenire a conflictului [335, p. 292].

În ultimul timp, în doctrină pot fi întâlnite sintagme ca „managementul situațiilor de criză”, „managementul crizelor” și „gestionarea crizelor”. În viziunea noastră aceasta se datorează în mare parte faptului că criza este văzută ca un moment critic în evoluția unui conflict, de soluționarea căruia depinde declanșarea violențelor, fie soluționarea pe cale pașnică a conflictului.

După sfârșitul războiului rece, managementul situațiilor de criză a devenit o activitate de maximă actualitate. Unii specialiști consideră că aceasta se poate face prin măsuri ce își propun: să aducă criza sub control; să permită modelarea evoluției acesteia și să o conducă spre o soluționare acceptabilă [33, p. 27]. Prin esență, managementul crizei sugerează o preocupare de unire a eforturilor în scopul lichidării conflictelor, abordarea complexă și documentată a cauzelor care le generează. Este o acțiune specializată de mare complexitate, dirijată și susținută politic, diplomatic, economic, militar, social etc., pentru diminuarea și menținerea sub control a efectelor negative ale relațiilor conflictuale [33, p. 28].

În lumina acestor particularități, conchidem că *managementul (gestionarea) conflictului* este un concept mai larg, dat fiind faptul că excede limitelor crizei, acționând pe tot parcursul desfășurării conflictului și a procesului de soluționare a acestuia.

Vorbind despre modul de realizare a gestionării conflictelor, notăm că potrivit cercetătorilor [335, p. 297] mijlocul principal de realizare a strategiei gestionării sunt acțiunile terțelor părți în conflictele concrete, manifestate prin: mediere, operațiuni pacifatoare și măsuri de constrângere.

Operațiunile pacifatoare, în prezent, ocupă un loc dominant în contextul strategiei gestionării conflictelor, întrucât reprezintă un instrument care urmărește preponderent rezolvarea pe cale pașnică a situațiilor care pun în pericol pacea și securitatea internațională [154, p. 239]. Operațiunile date au apărut pentru prima oară în practica ONU sub formă de operațiuni de menținere a păcii, adică măsuri preventive desfășurate cu respectarea principiului colaborării cu părțile cointeresate, presupunând atât acceptul statelor membre ale ONU de a participa la operațiuni, cât și necesitatea de a obține

anticipat acordul statelor-părți ale conflictului, pentru soluționarea cărora aceste operațiuni se realizează.

Ideea unor asemenea operațiuni a apărut și a fost pusă în aplicare în anul 1948, când Consiliul de Securitate al ONU a trimis o misiune de observatori pentru a supraveghea situația din primul război arabo-palestinian. Aceasta a fost prima operațiune de menținere a păcii, urmată de una asemănătoare pentru India și Pakistan (în problema Kașmirului), în același an. La acea vreme, desfășurarea operațiunilor era limitată la sarcinile concrete de separare a părților în conflict sau supravegherea modului de desfășurare a conflictului, fiind realizate fără aplicarea armelor, în cazul în care acestea nu ar fi fost necesare pentru autoapărarea personalului participant la operațiune.

Multă vreme operațiunile pentru pace nu au avut un caracter obligatoriu și nici nu prevedeau măsuri bazate pe constrângere, fiind doar simple misiuni de interpunere, fără dreptul de a face uz de armă. După anul 1980 însă, apare o a doua generație de operațiuni pentru pace care, pe lângă misiunea de interpunere, îndeplineau și misiuni de restabilire și reconstrucție a păcii, inclusiv asistență umanitară și consolidare democratică.

Evenimentele grave din anii 1990 au determinat revenirea acțiunii coercitive, operațiunile pentru pace (generația a III-a) reprezentând deja o îmbinare a mijloacelor pașnice cu cele de constrângere prevăzute de Carta ONU, inclusiv folosirea forței armate [154, p. 239]. Acest fapt a determinat unii cercetători [335, p. 298] să identifice *măsurile de constrângere* ca mijloace distincte de gestionare a conflictelor. Respectiv, acestea constituie o prerogativă a ONU, care are dreptul de a lua măsuri colective efective pentru prevenirea și eliminarea pericolului ce amenință pacea și represiunea actelor de agresiune sau a altor încălcări a păcii.

În ultimul timp, tot mai mult ONU își realizează misiunile pacifatoare în colaborare cu alte organizații internaționale regionale [333, p. 103]. Din perspectiva dată, în unele surse de specialitate [332, p. 156], operațiunile pacifatoare au fost definite ca acțiuni colective ale organizațiilor internaționale (ONU, OSCE, CSI etc.) cu caracter politic, economic, militar și de altă natură, desfășurate în corespundere cu normele și principiile dreptului internațional, orientate spre soluționarea diferendelor internaționale, prevenirea și încetarea conflictelor armate prioritar prin mijloace pașnice, în scopul excluderii pericolului pentru pacea și securitatea internațională.

În doctrină, atestăm și cercetători [81, p. 4-5; 16, p. 150-157] care operează în materia dată doar cu conceptul integrator – *operațiuni pacifatoare (peace operations)* sau *de menținere a păcii* [77], fiind văzut ca un termen comun pentru diferite tipuri de activități precum: soluționarea conflictului, prevenirea escaladării acestuia, stoparea sau prevenirea acțiunilor militare, menținerea ordinii în zona de conflict, acțiuni de ordin umanitar, restaurarea instituțiilor sociale și politice periclitate de conflict etc. Acest fapt a determinat realizarea unor clasificări a operațiunilor de menținere a păcii în [80, p. 68]: operațiuni ce cuprind acțiuni non-violente ale forțelor armate

(diverse forme de monitorizare) cu scopul de a susține eforturile politice și diplomatice de soluționare a conflictului; operațiuni care îmbină metode politice cu operațiuni active ale forțelor armate de menținere a păcii, dar care, totuși, nu întreprind operațiuni combative; operațiuni care implică utilizarea forței, inclusiv acțiuni combative, pentru impunerea păcii, în comun cu eforturile politice sau chiar în absența acestora.

Dincolo de aceste forme, principalele forme general recunoscute ale operațiilor în sprijinul păcii sunt [119, p. 15; 52, p. 15]: de prevenire a conflictului (*conflict prevention*); de realizare a păcii (*peace making*); de menținere a păcii (*peace keeping*); de impunere a păcii (*peace enforcement*); de construcție a păcii (*peace building*); de ajutor umanitar (*humanitarian aid*).

Conflict prevention. Prevenirea operează în faza de escaladare non-violentă a conflictului și vizează implementarea unei serii de măsuri (de la inițiative diplomatice la desfășurarea preventivă de trupe) care să reducă sau chiar să elimine tensiunile, blocând astfel escaladarea conflictului. Prevenirea poate include misiuni de documentare, consultări, avertizări, inspecții și monitorizări. Caracteristică acestui tip de acțiuni este *diplomația preventivă*, care cuprinde activități diplomatice guvernamentale și neguvernamentale, politice, economice, militare etc., întreprinse la o etapă timpurie pentru a reține statele sau grupurile sociale de la amenințarea cu forța, aplicarea forței sau constrângerea ca mijloace de rezolvare a contradicțiilor. Ea are ca scop să descurajeze ostilitățile, să reducă tensiunile, să creeze canale pentru soluții și să diminueze condițiile care pot provoca violența [5, p. 12]. Or, *diplomația preventivă* reprezintă o activitate complexă orientată spre preîntâmpinarea conflictelor violente sau diminuarea daunelor care ar putea fi produse de ele [4, p. 16; 6, p. 174].

Peace-enforcement. Definită și în capitolul VII (art. 39-51) din Carta ONU, operațiunea de *peace-enforcement* presupune interpunerea în forță a unei sau a unor părți externe între actorii conflictului, în scopul de a facilita (constrânge) reducerea ostilităților, descurajarea reluării agresiunii și crearea unui climat care să conducă la un acord de încetare a focului și să facă posibilă adoptarea măsurilor de rezoluție, adică *peace-keeping*, *peace-building*, *peace-making*.

Peace-enforcement reprezintă o operațiune strict militară. Ca o distincție suplimentară, impunerea cu forța a păcii de către terți nu necesită consimțământul părților angrenate în conflict, nici imparțialitatea actorului care intervine și nici preexistența unui armistițiu, formal sau informal. Mai mult, operațiunile *peace-enforcement* se practică înainte de încheierea unui acord de încetare a focului, în fazele de escaladare violentă, vârf și atenuare (pe care sunt menite să o faciliteze), fiind urmate de operațiuni mult mai complexe de *peace-keeping* [138].

Peace-keeping. Menținerea păcii presupune utilizarea unor forțe neutre între părțile conflictului, cu acceptul celor din urmă, în scopul menținerii armistițiului existent. Operațiunea de *peace-keeping*, urmărește descurajarea reîntoarcerii la violență și se referă la monitorizarea armistițiilor. Actualmente operațiunile *peace-keeping* au devenit din ce în ce mai complexe,

dezvoltându-se dincolo de tiparul tradițional al monitorizării armistițiilor și al separării fizice a părților în conflict, incluzând o mare varietate de acțiuni ce țin de monitorizarea respectării drepturilor omului, garantarea implementării unor programe de demilitarizare și demobilizare, de administrare și/sau supervizare de alegeri libere și corecte, de construire a capacităților de acțiune a noilor autorități legitime, de garantare a furnizării de ajutoare umanitare și, în general, de descurajare a reluării agresiunii.

Peace-building și peace-making. Măsurile rezolutive intervin după stoparea violențelor și implică o modificare fundamentală a *status-quo*-ului (de exemplu, rectificarea frontierelor etc.). Scopul lor este de a elimina sursele conflictului. Operațiunile de *peace-building* presupun implementarea mecanismelor rezoluției care urmăresc restaurarea infrastructurii guvernamentale și solicită consimțământul, cooperarea și angajamentul părților în conflict. Se poate distinge între *peace-building* propriu-zis care urmărește reconstrucția și dezvoltarea socio-economică (în scopul evitării reescaladării violenței, se practică măsurile de cointeresare politică, economică și socială) și, respectiv, *peace-making*, care se adresează liderilor politici și urmărește reconcilierea politică și a atitudinilor strategice prin conciliere, mediere, negociere [138].

În fapt, operațiunile discutate se regăsesc în capitolele VI-VIII ale Cartei ONU, care trasează atribuțiile ONU legate de securitatea internațională într-un set de măsuri succesive aidoma unei adevărate „scheme de intervenție” (posibil de figurat precum în Anexa nr. 2). Important este că suportul juridic al operațiunilor pacifitoare îl reprezintă mandatul, care se eliberează, de regulă, la inițiativa și cu aprobarea Consiliului de Securitate căruia îi revine „răspunderea principală pentru menținerea păcii și securității internaționale” (uneori acest rol îl poate îndeplini și Adunarea Generală a ONU) [38, p. 60].

Generalizând asupra operațiunilor studiate, conchidem că în perioada contemporană acestea dispun de următoarele caracteristici:

- De rând cu „operațiunile de menținere a păcii” în practica ONU au apărut asemenea tipuri de activități pacifitoare cu conținut militar ca: diplomația preventivă, restabilirea și menținerea păcii, reconstrucția post-conflict a păcii, impunerea păcii, operațiuni de poliție și acțiuni umanitare.

- Intervenind inițial în cadrul conflictelor internaționale, practica operațiunilor pacifitoare, din anul 1985, s-a extins și asupra conflictelor interne.

- De rând cu ONU, practica operațiunilor de pacificare a fost preluată și de o serie de organizații regionale (așa ca: Organizația Statelor Americane (OSA), Organizația Unității Africane (în prezent substituită de Uniunea Africană), Liga Statelor Arabe (LSA) etc.), inclusiv de unele state în mod separat (Rusia).

- pentru a răspunde eficient complexității crescânde a conflictelor, actualmente se consemnează o tendință de specializare a organizațiilor internaționale pe anumite operațiuni de pace.

Astfel, operațiunile de *peace-enforcement* sunt mandatate de către ONU printr-un transfer de competență unor organisme specializate, care posedă capacitățile necesare, în special NATO.

Implicarea organizațiilor internaționale în gestionarea conflictelor. La nivel internațional, un rol major în gestionarea crizelor și prevenirea conflictelor revine instituțiilor internaționale de securitate, cum sunt: ONU, NATO, OSCE etc. La baza tuturor acțiunilor de acest tip se află Carta ONU ce are ca scop principal menținerea păcii și a securității internaționale. În cele ce urmează ne propunem realizarea unei treceri în revistă a implicării unor organizații internaționale în prevenirea și gestionarea crizelor și a conflictelor internaționale.

Organizația Națiunilor Unite. Potrivit Cartei ONU [36, art. 1] unul din principalele scopuri ale ONU este să mențină pacea și securitatea internațională și, în acest scop, să ia măsuri colective eficiente pentru prevenirea și înlăturarea amenințărilor împotriva păcii și pentru reprimarea oricăror acte de agresiune sau altor încălcări ale păcii și să înfăptuiască, prin mijloace pașnice și în conformitate cu principiile justiției și dreptului internațional, aplanarea ori rezolvarea diferendelor sau situațiilor cu caracter internațional care ar putea duce la o încălcare a păcii. Întru realizarea acestui scop, ONU a instituționalizat o serie de proceduri preventive, de gestionare a crizelor și de asistență a statelor implicate în conflicte, aflate într-o permanentă evoluție și adaptare. În cadrul ONU există proceduri clare de luare a deciziilor, organismul împuternicit fiind Consiliul de Securitate (art. 34 din Carta ONU), care dispune de prerogativa inițierii de acțiuni colective pentru a menține pacea și securitatea internațională [13, p. 24], exercitată în special prin intermediul rezoluțiilor [37, p. 125].

În concret, procedurile ONU de prevenire și gestionare a crizelor și conflictelor constau în: identificarea și gestionarea timpurie a zonelor potențiale de criză; legături operaționale între organismele însărcinate cu problemele politice și umanitare și operațiunile de menținere a păcii, de alertă rapidă la sediul ONU; pregătirea personalului militar și civil implicat în operațiunile de menținere a păcii și asigurarea dotării militare a acestuia; monitorizarea și, după caz, aplicarea instrumentelor existente în domeniul dezarmării, controlului armamentelor și neproliferării, iar la nevoie prin avertizare urmată de impunerea de sancțiuni; coordonarea operațiunilor de realizare și de menținere a păcii cu celelalte eforturi depuse în cadrul sistemului și cu elementele exterioare, cu organizații neguvernamentale și alte entități, de natură să asigure respectarea păcii.

În perioada războiului rece, numeroase conflicte s-au dovedit copleșitoare pentru forțele și resursele Consiliului de Securitate. Cu toate acestea, a fost posibilă limitarea sau restrângerea sferei de acțiune a multor conflicte regionale, care ar fi putut degenera în confruntări între superputeri. Aceasta a fost posibil grație colaborării cu alte organizații internaționale care și-au asumat angajamente de securitate, cum sunt: NATO, UE, OSCE etc.

Organizația Tratatului Atlanticului de Nord (NATO) are ca obiectiv principal permanent apărarea libertății și securității tuturor membrilor săi, prin mijloace politice și militare și asigurarea

păcii și stabilității în regiune. Principiul fundamental al funcționării organizației este cel al angajamentului comun și al cooperării reciproce între state [113, p. 30; 15, p. 13].

Importanța problemelor legate de gestionarea situațiilor de criză și conflict este reflectată în *Conceptul Strategic* din 1991 [256], în care, este evidențiată mai ales semnificația prevenirii conflictelor, care depinde de: „... eficiența diplomației preventive și de succesul managementului crizelor care afectează securitatea ...”. La rândul său, *Conceptul Strategic* din 1999 [257] prevede că „pentru îmbunătățirea securității și stabilității în zona euro-atlantică, managementul crizelor înseamnă a fi gata, de la caz la caz, prin consens, în conformitate cu art. 7 al Tratatului de la Washington [168], pentru a contribui efectiv la prevenirea conflictelor și angajarea în managementul crizelor, inclusiv în operații de răspuns la crize”.

Gestionarea crizelor și a conflictelor este unul din domeniile de activitate stabilite și în Programul de lucru al *Parteneriatului pentru Pace* [237] și figurează în programele individuale de parteneriat. Activitățile includ expuneri și consultări, vizite ale experților, cursuri de gestionare a crizelor, participarea țărilor partenere la exercițiul general anual al NATO de gestionare a crizelor. Respectiv, se poate susține că NATO dispune de cea mai coerentă strategie a gestionării crizelor, prin acțiuni coordonate inițiate cu scopul de a evita o criză, a preveni escaladarea sa într-un conflict armat și de a stopa ostilitățile, dacă acestea apar [12, p. 39]. În practică, NATO și-a dovedit până acum cu succes rolul de catalizator în procesul generării de forțe multinaționale eficiente, mai ales prin operațiunile desfășurate în Bosnia-Herțegovina și Kosovo, capabile să asigure implementarea acordurilor de pace și să pună bazele stabilității în zonele de conflict.

Uniunea Europeană (UE) este un actor ce a dezvoltat politici într-o mare varietate de domenii. Documentul de bază în domeniul managementului crizelor și prevenirii conflictelor este *Strategia de Securitate a UE* [180], adoptată în decembrie 2003, în care se pune accentul pe „*multilateralismul efectiv*”, în centrul sistemului global de gestionare a aspectelor privind securitatea fiind situat ONU [164, p. 10]. În același timp, și *Politica Europeană de Securitate și Apărare (PESA)* reprezintă un răspuns dat de UE la crizele și provocările la adresa securității.

În prezent, UE are la dispoziție structuri militare și civil-militare pentru gestionarea crizelor și conflictelor, apte să acționeze în domeniile poliție (EUROPOL), justiție (EUROJUST) și controlul frontierelor (mecanismele spațiului Schengen), structuri de intervenție și asistență umanitară (ONG-uri și agenții specializate), precum și structuri de prevenire și contracarare a terorismului și de fundamentare a bazei de acțiune a acestora. Sub acest aspect, UE reprezintă unul din principalii furnizori de trupe la misiuni de pace sub autoritatea Consiliului de Securitate al ONU [123, p. 160-161].

Pentru gestionarea conflictelor, Uniunea folosește toate instrumentele. Ca preocupare a politicii externe, diplomația preventivă s-a impus tot mai insistent între multiplele acțiuni ale UE, fiind

realizată cu instrumentele politicii comerciale, acordurile de cooperare, ajutorul pentru dezvoltare, politica socială și de mediu, ajutorul umanitar, capacitățile civile de gestionare a crizelor, instrumentele cooperării în sfera justiției și afacerilor interne etc. Din considerente politice și economice, dar și umanitare și morale, prevenirea și, deci, diplomația preventivă sunt preferate în gestionarea conflictelor [123, p. 181-182].

Printre instrumentele folosite de UE în prevenirea și gestionarea crizelor și a conflictelor se înscriu parteneriatele și cooperarea dezvoltate cu statele din preajma Uniunii, în cadrul *Politicii Europene de Vecinătate* (PEV) [208]. La lansarea ei, în 2004, PEV viza evitarea multiplicării focarelor de tensiune și factori destabilizanți pentru UE din împrejurimile spațiului acesteia, pentru a contribui astfel la securitatea vecinătății [123, p. 172-173]. Principalele sale obiective sunt: prevenirea conflictelor și a actelor de agresiune în vecinătatea apropiată; aplanarea disputelor în curs și asigurarea unui climat de liniște pe termen lung; stabilirea de parteneriate politico-economice strânse, bazate pe împărtășirea principiilor UE.

Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE) este o organizație paneuropeană de securitate ce se încadrează în prevederile cap. VIII din Carta ONU. Astfel, OSCE a fost stabilită ca prim-instrument responsabil, în zona sa de responsabilitate, de avertizarea timpurie, prevenirea conflictelor, managementul crizelor și restabilirea situației în perioada post-conflict. Abordarea securității în viziunea OSCE este extensivă și bazată pe cooperare. Ea include o gamă foarte largă de probleme, precum controlul armamentului, diplomația preventivă, măsurile de sporire a încrederii reciproce dintre state, drepturile omului, monitorizarea alegerilor, securitatea economică și securitatea mediului înconjurător. OSCE a dezvoltat o gamă variată de mecanisme pentru soluționarea conflictelor sau a situațiilor potențiale de conflict, precum [12, p. 44-45]:

- *Vizitele și misiunile de informare* în zonele potențiale de conflict cu scopul stabilirii exacte a situației, informării și formulării recomandărilor către organismele de decizie ale organizației.

- *Misiuni în zonele de conflict* – cu scopul de prevenire a conflictelor pe termen lung, managementul crizelor, rezoluția și reabilitarea postconflict. Mandatul și tipurile de activități desfășurate în cadrul misiunilor în zonele de conflict diferă de la caz la caz, ceea ce evidențiază flexibilitatea acestui mecanism. Misiunile OSCE oferă posibilitatea unei prezențe active în țările care au nevoie de asistență și reprezintă mijlocul de punere în practică a tuturor deciziilor politice.

- *Reprezentanții personali ai secretarului general* – care oferă acestuia sprijin în probleme legate de prevenirea conflictelor sau managementul crizelor, în baza unui mandat special emis.

- *Grupurile de lucru ad-hoc* – au același rol ca și reprezentanții personali ai secretarului general – oferă consultanță în domeniul prevenirii conflictelor și managementului crizelor.

- *Mecanismele de soluționare pașnică a conflictelor* reprezintă proceduri promovate pentru facilitarea contactelor directe dintre părțile aflate în conflict și mobilizării resurselor OSCE într-o

acțiune de prevenire sau management al crizelor (nu necesită o decizie adoptată prin consens și nici participarea tuturor țărilor membre).

- *Operațiile de menținere a păcii* reprezintă, conform Actului de la Helsinki (1992) [1], un element ce mobilizează aproape în totalitate resursele OSCE de prevenire a conflictelor și management al crizelor, folosit pentru menținerea păcii atât în interiorul statelor, cât și în cazul conflictelor interstatale (inclusiv etnopolitice [14, p. 5]) și sprijinul proceselor politice de soluționare pașnică a acestora.

După cum se poate observa, comunitatea internațională dispune de un potențial instituțional impunător pentru a reacționa eficient la provocările generate de conflictele internaționale contemporane. Cu toate acestea, însă eficiența răspunsului dat provocărilor depinde în mare parte de colaborarea dintre ele și, în special, de respectarea angajamentelor asumate. La acest capitol, însă, pot fi atestate serioase deficiențe.

Deficiențe. Pe parcursul anilor 90-ci, în pofida unor tendințe de sporire a conflictualității, a fost totuși configurată structura conceptuală și practică a gestionării conflictelor. În cadrul ei destul de bine poate fi sesizat *elementul militar*, exprimat prin impunerea păcii (sau acțiuni militare de reprimare a confruntărilor militare), acțiuni de menținere a păcii, dezarmarea părților aflate în conflict și controlul asupra achiziționării armamentului, urmărirea și pedepsirea infractorilor de război, a persoanelor ce au comis crime împotriva umanității. În același timp, poate fi atestat și *elementul nemilitar*, care cuprinde rezolvarea contradicțiilor prin intermediul arbitrajului și a jurisprudenței internaționale, administrarea teritoriilor ocupate de către armate ce acționează în baza mandatului ONU, furnizarea ajutorului umanitar etc. Toate aceste elemente, în diferite combinații, au fost prezente în cadrul eforturilor de gestionare a conflictelor din Bosnia, Kosovo, Afganistan, Irak etc. [86, p. 45].

Dincolo de aceasta, practica gestionării conflictelor a fost marcată și de unele deficiențe. E cazul neînțelegerilor referitoare la subiectul căruia trebuie să-i revină prerogativa politicii de gestionare a conflictelor. În prima jumătate a anilor 90-ci, când problema a fost formulată ca scop al comunității internaționale, se părea că exista un comun acord referitor la rolul principal al ONU în acest proces. Pe parcursul unei lupte diplomatice complicate s-a ajuns la ideea că drept temei juridic al acestei politici trebuie să servească hotărârile Consiliului de Securitate al ONU, care nu numai creează schema gestionării conflictelor, dar și determină cine și cum este atras în realizarea acestei gestiuni (poziție susținută și în prezent de Rusia, Franța, China).

Cu toate acestea, experiența conflictelor din Golf, Balcani, Afganistan și alte regiuni, unde ONU a avut posibilitatea de a gestiona conflictele, a demonstrat capacitatea sa limitată de a realiza sarcina dată, cauzele fiind multiple. În special, acestea se datorează faptului că ONU nu dispune de organe militare, forțe proprii și tehnică în volum necesar [306]. Aceasta a determinat reliefarea a doi

pretendenți la rolul de pacificatori, care să asigure partea militară a politicii de gestionare a conflictelor – SUA și NATO. La o primă etapă (perioada conflictelor din Somalia (1993) și Bosnia (1995)), practic nu au existat divergențe între SUA și aliații săi. Din contra, acțiunile de pacificare constituiau una din direcțiile speciale de activitate ale ONU. Mai târziu însă, au apărut unele neînțelegeri. Statele membre ale UE și-au manifestat interesul față de gestionarea conflictelor, acest moment devenind baza politicii lor în sfera securității. Concomitent, SUA după venirea la putere a administrației G. Bush și în legătură cu evenimentele din 11 septembrie 2001, și-a format propria abordare a concepției gestionării conflictelor, fundamentată pe folosirea activă, cu caracter preventiv a forței armate de către însăși SUA (politica a fost testată în Afganistan (în 2001-2002), ulterior fiind transformată în doctrină în perioada războiului din Irak din anii 2002-2003).

Astfel, în sfera gestionării conflictelor s-a format o situație complicată și contradictorie. În primul rând, există unanimitate în ceea ce privește sarcinile gestionării conflictelor, precum și schema conceptuală a realizării acestora: constrângerea la pace, activități de pacificare, dezarmarea părților aflate în conflict, soluționarea contradicțiilor cu ajutorul mediatorilor, pedepsirea celor care preferă soluții militare. În al doilea rând, a fost stabilit cercul situațiilor în care comunitatea internațională este cointerесată a aplica teoria gestionării conflictelor, cu toate că după apariția concepției „axei răului” și aici se prevede declanșarea unui conflict diplomatic între SUA și ONU.

În pofida acestui fapt, o contradicție dificilă ce complică sfera gestionării conflictelor este rolul principalului executor. În prezent, ONU nu este în măsură să îndeplinească funcția dată, deoarece pentru aceasta este necesară o altă concentrare a resurselor, existența unei voințe politice, imposibile în condițiile unui sistem policentric de luare a deciziilor. La moment, toate acestea sunt întrunite de SUA [306], ceea ce nu este agreat de toate statele. Bunăoară, Rusia, Franța, China, Germania, în funcție de diferite motive nu doresc a încredința SUA funcția controlului asupra conflictelor, considerând că prin aceasta SUA își va întări poziția sa și mai mult pe arena internațională în detrimentul lor. Astfel, în balanță se află pe de o parte, posibilitatea stabilizării situației în acele regiuni ale lumii, în care aceasta a rămas conflictuală după terminarea războiului rece, iar pe de altă parte – temerea că o astfel de stabilizare va aduce câștig doar unei singure țări (cu toate că ar avea de câștigat toate statele), și aceasta este suficient pentru a pune la îndoială succesul ideii gestionării conflictelor.

În lumina acestor realități este evident că atât timp cât lumea este împărțită în state distincte, nici una dintre ele nu va primi benevol din partea celorlalte mandatul de a gestiona conflictele după propria viziune. Totodată, nici crearea unui mecanism internațional adecvat și eficient nu este posibil. Gestionarea conflictelor este o sferă de activitate foarte complicată, care necesită un mecanism concret și eficient. La moment un asemenea mecanism lipsește, fapt ce, desigur, nu înseamnă că însăși ideea gestionării conflictelor s-a pomenit în impas din care nu mai există nici o ieșire. Probabil

este cazul să fie revizuit obiectiv sistemul internațional contemporan pentru a se găsi acea voință politică atât de necesară pentru orice acțiune orientată spre gestionarea conflictelor. În acest sens, chiar dacă ONU adesea este văzută ca fiind mai mult o organizație anacronică, totuși, considerăm că soluția ar fi reformarea substanțială a acesteia în baza unei voințe politice ferme a statelor și un efort comun pentru un scop comun al comunității internaționale.

Sîntem convinși că doar ONU trebuie și în continuare să rămînă principala forță responsabilă de asigurarea păcii și stabilității în lume, căreia să-i revină dreptul exclusiv de luare a deciziilor în ceea ce privește prevenirea conflictelor, impunerea păcii și reglementarea situațiilor de criză prin recurgerea la forță. Totodată, ONU urmează să-și consolideze puterea de rezistență față de eventualele influențe exercitate de diferite state în vederea subminării „imparțialității” sale. Altfel spus, în virtutea reconfirmării egalității suverane a statelor, ONU trebuie să reprezinte un scut protector pentru toate statele lumii, în pofda diverselor interese ale marilor puteri. Acest fapt practic ar fi imposibil dacă ONU nu va reprezenta pilonul fundamental și garanția eficienței dreptului internațional.

Pe de altă parte, ca ipoteză, considerăm că deficiențele enunțate *supra*, ar putea fi determinate și de eficiența scăzută a normelor dreptului internațional în materia soluționării conflictelor. Altfel spus, pornind de la practica internațională din ultimele decenii, încercările de a soluționa problema gestionării conflictelor a determinat o interpretare diferită (uneori eronată) a cadrului juridic internațional în materie. Prin urmare, întrucît acest moment ar putea pe viitor să înregistreze repercursiuni grave asupra ordinii, stabilității și securității internaționale, considerăm necesară o analiză detaliată a problemelor interpretării și aplicării dreptului internațional în procesul de gestionare și soluționare a conflictelor internaționale (obiectiv realizat în următorul capitol).

3.4. Problemele reglementării conflictului transnistrean: studiu de caz

Studierea conflictului transnistrean în contextul abordării problemei soluționării conflictelor internaționale contemporane se impune a fi necesară din mai multe considerente. În primul rând, acesta reprezintă un exemplu relevant de conflict intern care datorită intervenției terței părți a devenit un conflict internaționalizat, intervenția fiind pe cât de pronunțată (în desfășurarea luptelor armate și în procesul de negocieri), pe atât de tolerată și chiar neglijată de comunitatea internațională. În al doilea rând, sub pretextul medierii procesului de negocieri, terța parte contribuie substanțial la perpetuarea stării conflictuale (fiind generatorul principal al acesteia). În al treilea rând, conflictul transnistrean reliefează cum dreptul internațional contemporan este eludat de statele puternice în favoarea realizării propriilor interese (înregistrându-se încălcarea gravă a principiilor internaționale precum: neintervenția în afacerile interne ale statelor, egalitatea suverană a statelor, principiul neagresiunii, principiile de desfășurare a negocierilor etc.). Aceste și alte momente accentuează

relevanța conflictului transnistrean pentru elucidarea problemelor politico-juridice ale procesului de soluționare a conflictelor internaționale contemporane.

Cauzele și natura conflictului transnistrean. Sub aspect istoric, conflictul transnistrean își are geneza în fenomenul de separare, produs la 2 septembrie 1990, când o fâșie de pământ de pe malul stâng al râului Nistru împreună cu orașul Bender de pe malul drept și cu alte câteva sate, și-a anunțat (prin intermediul unui grup de deputați) constituirea ca stat – Republica Sovietică Socialistă Moldovenească Nistreană (RSS MN) în componența Uniunii Sovietice [135, p. 513-514]. Ulterior, la 25 august 1991, „republica transnistreană” și-a proclamat independența completă, în condițiile prăbușirii URSS-ului [152, p. 70], redenumindu-se în Republica Moldovenească Nistreană (în continuare RMN).

Privit în ansamblu, fenomenul separatismului a fost determinat de procesul destrămării URSS-ului, RMN apărând ca rezultat al mișcării regional-transnistrene din 1989, împotriva desovietizării, românizării și independenței politice a frontului popular din Moldova în RSSM [171, p. 171]. Respectiv, separatismul a constituit o reacție la ieșirea RSSM din componența URSS și la realizările noului stat Republica Moldova în planul renașterii naționale.

Cu calificativul de „conflict transnistrean” au fost etichetate evenimentele ce s-au desfășurat în intervalul dintre vara anului 1989 până la 2 martie 1992, când conflictul a escaladat într-un adevărat război [10, p. 15, 17] (numit și „conflict armat din 1992” [7, p. 8] sau „războiul de pe Nistru” [40, p. 43]). În acest interval, forțele conduse de I. Smirnov au reușit să ocupe orașele Grigoriopol, Dubăsari, Slobozia, Tiraspol și Râbnița, iar la începutul anului 1992 au inițiat o „campanie de hărțuire” pentru a forța ofițerii de poliție pro-chișinăuieni să plece din Transnistria. Deși au existat confruntări însoțite de violențe între forțele separatiste și efectivele de poliție moldovenești, abia începând cu 2 martie 1992, odată cu atacul asupra postului de poliție de la Dubăsari, aflat la acel moment sub controlul forțelor legitime, se poate vorbi despre un șir de ostilități, care permit calificarea situației drept *conflict armat* [106, p. 67]. Contrar acestei versiuni, în opinia autorilor ruși [288, p. 73-75] și transnistreni [275, p. 83-87], conflictul a fost generat de agresiunea din partea forțelor armate ale Moldovei față de RMN.

Dincolo de aceasta, este important că forțele transnistrene au fost susținute de Armata a 14-a a fostei URSS, datorită cărui fapt, Chișinăul nu a reușit să preia controlul asupra orașelor Bender și Dubăsari. La 21 iulie 1992 luptele au luat sfârșit, Moldova semnând un acord de încetare a focului (*Acordul cu privire la principiile reglementării pașnice a conflictului militar din regiunea transnistreană a Republicii Moldova*) [340]) care, paradoxal, a fost contrasemnat de Rusia și nu de Transnistria. Acordul prevedea, printre altele, stabilirea unei forțe de pacificare cu includerea forțelor moldovenești, rusești și transnistrene, retragerea treptată a Armatei a 14-a și stabilirea unei zone

economice libere în Bender. În rezultatul intervenției oficiale a Rusiei, Transnistria a devenit efectiv separată de restul Moldovei, iar conflictul s-a transformat într-un conflict „înghețat” [64, p. 18-20].

Din perspectiva procesului de soluționare a conflictului prezintă importanță natura acestuia. În literatura de specialitate, la acest capitol, au fost expuse diferite opinii, conflictul fiind văzut: fie unul interetnic (etnopolitic [342, p. 136]), fie unul politic [153, p. 16-17; 174, p. 9-10].

În încercarea de a clarifica această dilemă, specialiștii autohtoni [159, p. 136] susțin că calificarea conflictului transnistrean drept unul interetnic este nefondată, iar caracterul său politic nu rezistă criticii, întrucât nu are la bază o confruntare ideologică. În consecință, se opinează că problema transnistreană are la origine un conflict intercultural, care după noiembrie 1989 a căpătat un pronunțat caracter geopolitic [158; 132, p. 108; 135, p. 514]. Factorul central este Moscova care, în condițiile extinderii UE spre Est, are interesul de a-și întări controlul în zona de vest a CSI-ului, inclusiv în Republica Moldova [159, p.137-138]. În acest scop, regimul transnistrean, se consideră că va fi menținut atât timp cât nu va exista certitudinea că Republica Moldova este absolut controlabilă și subordonabilă.

În același timp, natura conflictului transnistrean este tratată și sub un alt aspect. Într-o primă abordare, se susține că este un conflict *intern* – între forțele armate ale Republicii Moldova și formațiunile paramilitare ale regimului separatist (poziție promovată și de comunitatea internațională, inclusiv OSCE, subiect implicat în procesul de reglementare a problemei transnistrene). Reamintim că definiția juridică a conflictului armat intern (fără caracter internațional) este conținută în art. 1 din *Protocolul adițional II la Convențiile de la Geneva din 1949* [143], potrivit căruia acesta este conflictul „care se desfășoară pe teritoriul unei Înalte Părți Contractante între forțele sale armate și forțele armate dizidente sau grupuri înarmate organizate care, sub conducerea unui comandament responsabil, exercită controlul asupra unei părți a teritoriului său”.

Pe de altă parte, există multiple argumente care ar permite calificarea situației drept un *conflict armat internaționalizat* [75, p. 42]. În acest sens, prof. Al. Burian susține că din punctul de vedere al dreptului internațional conflictul transnistrean a început ca un conflict intern între autoritățile centrale ale RSSM și autoritățile locale din regiunea transnistreană. Pe parcursul anilor 1989-1992, conflictul a fost unul intern, iar din iunie 1992 (după izbucnirea ostilităților și implicarea unităților Armatei a 14-a ruse [191, p. 101-102]) s-a produs internaționalizarea acestuia.

Reiterăm în context că implicarea unui stat terț într-un conflict armat intern prin intermediul unui grup rebel local, fie prin propriile sale forțe armate conduce la transformarea conflictelor armate interne în conflicte cu caracter internațional – „conflicte interne internaționalizate” [74, p. 24], dacă este demonstrat un control efectiv din partea statului terț asupra părții respective la conflict. În cazul Transnistriei, guvernul Rusiei a confirmat în fața CEDO că cel puțin un batalion din Armata a 14-a s-a alăturat separatiștilor [60]. Deci, în loc să împiedice agresiunea pe Nistru, armata rusească a

asigurat Tiraspolul cu armament și forțe pentru lansarea ofensivelor și a acordat ajutorul necesar pentru a asigura victoria nistrenilor [221, p. 138; 223, p. 198]. Mai mult, aflarea acesteia și în prezent pe teritoriul Transnistriei susține viabilitatea RMN [64, p. 9-10] și face reintegrarea mai dificilă, împiedicând soluționarea definitivă a conflictului.

În contextul dat, analistul O. Nantoi [131, p. 62] notează că participarea în conflict, atât în formă latentă, cât și deschisă, a unităților militare subordonate Federației Ruse a fost un act de agresiune armată împotriva Republicii Moldova și a devenit unul din factorii hotărâtori care a determinat scenariul de dezvoltare în forță a conflictului. În același timp, menținerea prezenței militare nelegale ruse în Transnistria constituie o piedică reală pentru soluționarea pașnică a lui. De aici denumirea corectă a ciocnirilor armate ar trebui să fie „războiul moldo-rus pentru independență”, deoarece acesta n-a fost doar un conflict intern, cum fals se afirmă, ci un război între Federația Rusă și Republica Moldova [61, p. 13; 124, p. 7], statul moldovean luptând pentru libertate [108] (numit oficial războiul „pentru apărarea independenței și integrității teritoriale” sau război de autoapărare [135, p. 435]). În viziunea noastră, fără recunoașterea și promovarea acestui adevăr nu sunt șanse pentru recuperarea teritoriului din estul Republicii Moldova. De aceea, este importantă formularea corectă a problemei, căci numai astfel ea poate fi soluționată.

Cu regret, în pofida existenței probelor directe care demonstrează că conflictul transnistrean are ca subiecți nemijlociți Republica Moldova și Federația Rusă (a) implicarea și participarea nemijlocită a Armatei a 14-a împotriva forțelor RM (contribuția directă a Armatei a 14-a la obținerea victoriei și a controlului deplin asupra regiunii transnistrene de către forțele separatiste); b) încheierea Acordului de încetare a focului de către RM (M. Snegur) și Federația Rusă (B. Elțin); c) susținerea economică, financiară, politică și militară a regimului de la Tiraspol de către Rusia), totuși calificarea acestuia ca fiind un conflict intern este cea mai comodă variantă pentru comunitatea internațională, deoarece nu necesită intervenție și implicare.

Contradicțiile dintre părțile conflictului. Inițial, este important a preciza că motivele care au dus la declanșarea conflictului demult au dispărut și sunt practic ireversibile [191, p. 102].

Privit în ansamblu, epicentrul contradicțiilor dintre părțile conflictului îl constituie *statutul juridic și politic* al Transnistriei. Astfel, Republica Moldova aspiră la obținerea respectării integrității sale teritoriale și realizarea dreptului la autodeterminare a Transnistriei sub formă de republică autonomă, competențele căreia să fie limitate de legislația Moldovei. La rândul său, Transnistria urmărește respectarea integrității teritoriale a republicii sub forma unei înțelegeri asupra competenței comune cu conducerea Chișinăului, existența unor frontiere de stat comune și realizarea dreptului la autodeterminare sub forma unui stat de sine stătător cu păstrarea drepturilor proprii unui stat suveran, cu excepția unor competențe de politică externă și securitate, care să fie comune. Sub aspect politic, scopul Moldovei este de a extinde jurisdicția Chișinăului asupra teritoriului Transnistriei, iar scopul

Tiraspolului – păstrarea statutului său de stat independent [288, p. 62-63]. Deci, ambele părți optează pentru integritate teritorială a statului comun, dar fiecare dintre ele își are propria viziune asupra realizării acesteia.

În esență, RMN revendică fie dreptul legal la autonomie în cadrul Moldovei, fie la secesiune. Dat fiind faptul că Guvernul Moldovei a propus diverse planuri care efectiv acordă diferite nivele de autonomie Transnistriei, care au fost respinse, se poate conchide că liderii RMN sunt interesați mai puțin în autonomie decât în suveranitate deplină. În ce privește dreptul la autodeterminare, se consideră că nu există nici o bază solidă pentru o asemenea secesiune în contextul autodeterminării externe, nefiind satisfăcute exigențele elementare pentru o revendicare legală [64, p. 11] (cum ar fi: secesioniștii sunt un „popor”; statul de la care se separă violează grav drepturile acestora și nu există alte remedii efective fie în contextul dreptului intern, fie a dreptului internațional).

Un alt moment important în context ține de calificarea RMN ca fiind un regim *de facto* și posibilitatea recunoașterii statalității acesteia. În acest sens, viabilitatea RMN a fost dovedită de către un grup de experți americani [297, p. 83-101], care pornind de la trecutul istoric al regiunii constată că Transnistria niciodată nu a fost parte componentă a Moldovei. Din perspectiva normelor internaționale și a precedentelor juridice internaționale, experții accentuează că RMN și-a declarat independența înaintea Republicii Moldova și, „ce e mai important” a făcut-o în baza rezultatelor unui referendum. Deci, în momentul în care Moldova a ieșit din componența URSS, Transnistria deja se dezlipise și își administra teritoriul său independent de Chișinău.

Pe de altă parte, în ce privește recunoașterea statului, se susține că potrivit normelor internaționale de recunoaștere se bucură doar acel guvern care exercită un control efectiv asupra teritoriului. Recunoașterea formală a statului presupune că acesta corespunde tuturor cerințelor prevăzute de normele internaționale, și anume: teritoriu național, populație civilă și putere de stat [297, p. 96-97], cerințe ce sunt întrunite de RMN. Totodată, experții accentuează că existența politică a statului nu depinde de recunoașterea lui de către alte state. Mai mult, regiunea are o suveranitate internă deplină recunoscută, chiar dacă nu are capacitate suficientă pentru realizarea celei externe [18, p. 15].

Contrar opusă concluziilor enunțate este opinia altor experți, care susțin că controlul efectiv de către RMN a părții transnistrene a Moldovei constituie un regim *de facto* și poate fi privit ca analog cu controlul de către o putere de ocupație [224, p. 137; 64, p. 101]. Vom preciza în context că *ocupația militară* presupune, conform art. 42 din Regulamentul anexă la cele două Convenții de la Haga din 1899, situația în care teritoriul unui stat se află sub autoritatea armatei inamice, neoperând însă transferul de suveranitate între statul al cărui teritoriu este ocupat și statul ocupant. Situația de ocupație militară nu se confundă cu alte forme de prezență militară pe teritoriul unui stat. În general,

se face distincție între *ocupația belicoasă* (pe timp de război) – care poate fi ocupație beligerantă, de armistițiu și ocupație după capitulare – și *ocupația pașnică* [273, p. 12; 200].

Ținând cont de aceste și alte momente, se poate conchide că suntem în prezența unui control politic, economic, militar și de altă natură exercitat *de facto* de către Federația Rusă asupra regiunii transnistrene. În viziunea noastră, în pofida naturii militare a ocupației reglementate de normele internaționale, ocupația teritoriului transnistrean (privită ca regim de administrare) nu are un caracter militar, altfel spus, este una „civilă”, trupele ruse dislocate servind doar ca o garanție a securității regiunii. În ceea ce privește mijloacele prin care a fost instituit regimul în cauză, atunci acestea cu siguranță sunt militare, deoarece, indiferent cum vom percepe evenimentele din anul 1992 (ca producere nemijlocită a ocupației, fie de menținere a ocupației instituite cu mult timp înainte), ele au implicat recurgerea la forță și desfășurarea operațiunilor militare. Prin urmare, cazul Transnistriei constituie un exemplu atipic de ocupație, generată nu atât de încălcarea principiului internațional *de neagresiune* (care, de regulă, constituie sursa regimurilor de ocupație), ci de încălcarea *principiului neamestecului în treburile interne ale altui stat*.

Conform *Declarației privind principiile dreptului internațional cu privire la relațiile de prietenie și cooperare între state în conformitate cu Carta ONU*, din 1970 [293], principiul neamestecului în treburile interne ale altui stat include interzicerea intervenției armate sau a altor forme de amestec, amenințările îndreptate împotriva personalității altui stat, interzicerea aplicării sau încurajării folosirii măsurilor de ordin economic, politic sau de orice altă natură cu scopul de a constrânge un alt stat, interzicerea aplicării forței pentru a priva popoarele de dreptul lor la identitatea națională, interzicerea organizării, sprijinirii, instigării, finanțării sau tolerării activităților armate teroriste, *interzicerea intervenției în luptele interne din alt stat* (e.n.).

Este relevantă, în același timp, și *Declarația asupra inadmisibilității intervenției și amestecului în afacerile interne ale statelor* din 1981 [292], potrivit căreia forma în care se produce actul de intervenție, în mod direct sau indirect, deschis sau mai puțin deschis, sau domeniul în care acționează, fie economic, politic sau social-umanitar, nu modifică cu nimic caracterul său ilicit.

Totodată, sunt importante și interpretările jurisprudenței internaționale date principiului în cauză. Potrivit Curții Internaționale de Justiție (cazul cu privire la „*Activitățile militare și paramilitare în și împotriva Nicaragua* [196]) o intervenție militară autorizată de Consiliul de Securitate, pe baza încălcărilor grave ale drepturilor omului și dreptului umanitar, nu se încadrează în interdicția neamestecului în afacerile interne sau externe ale statelor. Doar *intervențiile militare unilaterale* sau *furnizarea de sprijin pentru mișcările secesioniste* (e.n.), fără susținerea Consiliului de Securitate, sunt prin esența lor ilegale, deoarece pot da naștere la abuzuri dintre cele mai grave.

Astfel, indiferent de natura politică, economică, militară sau diplomatică, intervenția își păstrează același caracter de ilegalitate, deoarece încălcă prerogativele fundamentale ale statului,

dreptul său la independență, suveranitate, integritate teritorială și dreptul de a decide în mod liber propriul sistem politic, economic, social sau cultural [41, p. 16].

Luând în considerație aceste precizări, conchidem că Federația Rusă a intervenit ilegal în afacerile interne ale Republicii Moldova (încălcând deci, principiul neintervenției), prin sfidarea flagrantă a suveranității și integrității teritoriale a acesteia, deoarece a susținut și determinat crearea și menținerea unui regim *de facto* în regiunea transnistreană a Republicii Moldova. Mai mult, intervenția ilegală continuă a Federației Ruse poate fi urmărită și prin prisma procesului de negocieri desfășurat pe parcursul a mai mult de 25 de ani în vederea soluționării conflictului, care și determină caracterul „înghețat” al acestuia.

Aceste momente, în viziunea noastră (care cu siguranță nu sunt unice, putând fi atestate și în cadrul altor conflicte interne din lume), determină o reconceptualizare atât a „ocupației”, cât și a „intervenției” ca instituții juridice de drept internațional.

În fine, în pofida unui îndelungat proces de negocieri orientat spre soluționarea conflictului, a diferitor soluții propuse și a importanței subiectelor implicate în el (care merită o atenție deosebită), în cele ce urmează ne vom referi exclusiv la momentul-cheie care în cea mai mare parte marchează principala problemă a nereușitei soluționării conflictului și persistenței acestuia.

Rolul factorului extern în menținerea și soluționarea conflictului transnistrean.
Desfășurarea evenimentelor pe parcursul fazei armate a conflictului demonstrează destul de elocvent participarea nemijlocită a Federației Ruse ca parte la operațiunile militare. Mai mult, semnarea Acordului între Republica Moldova și Federația Rusă atestă încă o dată că războiul a fost purtat între aceste două state, regimul marionetă de la Tiraspol fiind doar un instrument de atingere a scopurilor ruse în sud-estul Europei, în general, și în acest teritoriu, în particular [80, p. 88]. În același timp, timp de 25 de ani regimul de la Tiraspol, este condus de un grup restrâns de cetățeni ruși, dispunând și de o armată, care *de facto* este aceeași armată rusească – condusă de ofițeri – cetățeni ruși și dotată cu armament și muniții, oferite ilegal de Rusia [92, p. 53].

Aceste momente au fost confirmate de Curtea Europeană a Drepturilor Omului (CEDO), în decizia pronunțată pe marginea cazului „Ilașcu și alții împotriva Republicii Moldova și a Federației Ruse” [60]. Cu toate că Curtea s-a expus asupra unor probleme de ordin particular, argumentele invocate sunt relevante pentru înțelegerea aspectelor ce țin de inițierea conflictului și rolul Federației Ruse în desfășurarea și menținerea acestuia.

În esență, interesele geostrategice și politice ale Federației Ruse [151, p. 100] în această regiune au avut și continuă să aibă un rol considerabil în evoluția conflictului și explică suportul politic, economic și militar acordat de aceasta regimului de la Tiraspol [161, p. 175]

Privită dintr-o perspectivă mai extinsă, Rusia rămâne a fi o putere implicată într-o măsură mai mare sau mai mică în inițierea și desfășurarea mai multor conflicte din regiune (e cazul, Abhaziei,

Osetiei de Sud etc.), la fel ca și în procesul de negocieri. În mod similar Rusia acționează și în conflictul transnistrean, de rând cu participarea activă nemijlocită la inițierea și desfășurarea acestuia, ea s-a manifestat activ și în procesul de negocieri, lansat după sistarea acțiunilor militare din anul 1992, intervenind oficial cu misiunea de a menține pacea în regiune. În acest scop, în iulie 1992, Federația Rusă a impus formatul „unic” al trupelor de menținere a păcii, iar în mai 1997 – formatul pentalateral al procesului de negocieri (Republica Moldova, Transnistria, Rusia, Ucraina și OSCE). Prin esență, formatul operațiunii de menținere a păcii contrazice standardelor OSCE și ONU, deoarece el prevede participarea Rusiei, a Transnistriei și a Moldovei cu trupele lor. Deciziile în cadrul Comisiei Unificate de Control urmează să fie adoptate prin consens, ceea ce înseamnă că Republica Moldova permanent se află în minoritate. Pe lângă faptul că acest model legitimează existența armatei transnistrene, el a transformat trupele de menținere a păcii într-un scut protector, în spatele căruia s-a întărit RMN-ul.

Formatul pentalateral al procesului de negocieri a fost stabilit prin semnarea la 8 mai 1997 a „*Memorandumului cu privire la normalizarea relațiilor dintre Republica Moldova și Transnistria*” [117]. Este regretabil că acest format pornește de la abordarea eronată a esenței conflictului – între locuitorii malului drept al Nistrului și cei de pe malul stâng, iar grupul de marionete rusești de la Tiraspol este acceptat drept reprezentanți ai RMN-ului în cadrul procesului de negocieri, chiar dacă OSCE, Rusia și Ucraina, în cadrul acestui format, au mandatul de mediatori.

Prin intermediul acestor două mecanisme, formatul trupelor de menținere a păcii și a procesului de negocieri, impuse cu acceptul conducerii Moldovei și în pofida angajamentului asumat de a „condamna separatistul sub toate formele de manifestare și de a nu susține mișcările separatiste” (în baza *Acordului de prietenie și colaborare dintre Federația Rusă și Republica Moldova* [295]), Rusia blochează orice progres în direcția soluționării conflictului, folosindu-le pe propriile marionete de la Tiraspol. Aceasta deoarece, suportul masiv economic, informațional, politic etc., al regimului din RMN din partea Rusiei, inclusiv prezența ilegală a trupelor rusești pe teritoriul Moldovei, vorbesc destul de clar de faptul că Transnistria *de facto* se află sub ocupația Federației Ruse [129].

Mai mult, este de remarcat că odată cu refuzul autorităților de la Chișinău de a semna Memorandumul Kozak [315] (document de bază pentru soluționarea conflictului, elaborat de Moscova, prin care se urmărea edificarea unui stat comun – o confederație, în care Transnistria să dispună de dreptul de veto) și cu extinderea formatului negocierilor la formula „5+2” din 2005 (în care au fost incluse ca observatori SUA și UE), Rusia a devenit tot mai insistentă în asigurarea „egalității subiecților” la masa de negocieri, pentru aceasta profitând de dependența energetică a Republicii Moldova și de dependența de piața rusească de desfacere a producției moldovenești, ca principale pârgii prin intermediul cărora să facă presiuni asupra statului nostru.

Respectiv, din anul 2005 Rusia a întreprins un șir de măsuri care pot fi apreciate drept discriminatorii în raport cu Republica Moldova și, respectiv, calificate drept război economic nedeclarat. Pentru realizarea pașilor decisivi în direcția „soluționării” conflictului transnistrean, Rusia încearcă să destabilizeze situația social-economică din Transnistria și Moldova în ansamblu prin închiderea piețelor de desfacere pentru mărfurile produse în Moldova, inclusiv pentru acele produse în regiunea transnistreană [151, p. 101]. Paralel însă, la nivel verbal, Rusia își confirmă, în relațiile cu Moldova, atașamentul față de respectarea suveranității și a integrității teritoriale a acesteia, față de reglementarea conflictului transnistrean la masa de negocieri, pe baza egalității părților și a unor soluții reciproc acceptabile și fără exercitarea presiunilor.

Toate aceste momente vin să confirme poziția obiectivă a CEDO, care prin Decizia enunțată anterior, a demonstrat că unuia dintre mediatori și garanți nu i se potrivește deloc acest statut. Conform concluziilor CEDO, Rusia poartă responsabilitate pentru starea de lucruri din Transnistria, dat fiind că a înarmat, susținut militar, politic, economic și financiar regimul separatist, condus de cetățeni ruși. Conform deciziei acesteia, după semnarea, împreună cu Republica Moldova, a *Acordului privind principiile reglementării pașnice a conflictului armat din zona nis-treană a Republicii Moldova* din 21 iulie 1992, Rusia poate fi considerată, mai curând, parte a conflictului, decât mediator și garant. Iar dacă este garant, atunci își garantează propriile interese, lucru confirmat de declarația din 10 martie 2006 a Dumei de Stat, în care se afirmă că decizia Moldovei și a Ucrainei privind introducerea noilor reguli vamale „contravine intereselor Rusiei” [23, p. 82-83].

Așadar, evoluțiile legate de procesul de reglementare transnistreană pun în evidență destul de clar susținerea separatismului de către Federația Rusă, care are, de fapt, un statut triplu: de stat care a încurajat izbucnirea separatismului și care controlează, în realitate, regiunea transnistreană a Republicii Moldova sub aspect militar, economic, financiar etc.; de mediator în procesul de negocieri și de garant al acordurilor atinse; de parte interesată direct de soluționarea conflictului. Aceste momente dovedesc persuasiv că conflictul transnistrean este un conflict internaționalizat, cu atât mai mult cu cât toate deciziile sunt luate de Rusia în numele Transnistriei [92, p. 53].

De asemenea, în mare parte și poziția ocupată de Rusia pe arena politică internațională, cu regret, determină o atitudine de toleranță din partea comunității internaționale în ansamblu și a statelor în mod separat. Astfel, chiar dacă formatul negocierilor a fost schimbat de câteva ori, totuși mari progrese nu au fost înregistrate. În acest sens, este relevant rolul altor garanți și mediatori ai negocierilor de soluționare a conflictului, care este strâns legat și determinat substanțial de poziția Rusiei pe arena internațională.

Merită atenție în context, rolul Ucrainei ca țară-garant. Desigur, acesta trebuie înțeles pornind de la însăși situația internă a statului, știut fiind că din 2014, este marcată de o criză profundă pe fonul conflictului declanșat de anexarea Crimeii de către Federația Rusă și reacția regiunilor Donbas

și Luhansk. Pornind de la aceasta, rolul Ucrainei în reglementarea conflictului transnistrean trebuie privit sub un dublu aspect: până la 2014 și după acest an.

În principiu, din perspectiva situației de pînă la 2014, Ucraina este o țară interesată în reglementarea a conflictului și reintegrarea Republicii Moldova, deoarece situația creată produce un disconfort rezultat din exportul ilegal al produselor transnistrene, din creșterea crimei organizate, precum și din păstrarea tensiunii în zonele de frontieră etc. Alte motive pentru rezolvarea conflictului în favoarea Republicii Moldova ar fi: existența pericolului separatismului rusesc în regiunile de Est și de Sud Vest, tendința de a proteja interesele populației ucrainene care locuiește pe teritoriul Moldovei (cca 600 mii), dorința de a-și folosi statutul său de pacificator pentru a-și întări poziția pe plan regional și internațional etc. [151, p. 102-103].

În pofida acestor momente, totuși Ucraina nu s-a asociat la decizia UE și SUA de a introduce interdicții de circulație pe teritoriul său pentru liderii regimului din Transnistria. Totodată, Ucraina a permis trecerea prin spațiul său aerian a avioanelor militare rusești care efectuează zboruri spre Tiraspol, fără permisiunea și controlul vamal al Republicii Moldova. Din perspectiva dată, nu este exclus faptul că această țară-garant, ca și Federația Rusă, să interpreteze raioanele de Est ale Republicii Moldova ca o zonă de interese proprii, care în realitate contravin intereselor Republicii Moldova. În acest sens, analistul politic O. Nantoi susține că „dacă din partea acestor țări ar fi existat o voință politică sinceră și fermă de a contribui eficient la restabilirea integrității teritoriale a Republicii Moldova, este indiscutabil că printr-un efort comun ele ar fi putut să realizeze acest lucru. Deci, se poate conchide că atât Federația Rusă, cât și Ucraina sunt state care au interese proprii în zona transnistreană și, prin urmare, nu pot în principiu să joace rolul de mediatori nepărtinitori și obiectivi” [130, p. 17-18]. Într-o altă opinie, în trecut, participarea Ucrainei la formatul de negociere a implicat promovarea unei strategii de neutralitate față de Rusia, ceea ce într-o anumită măsură a contribuit la perpetuarea situației de incertitudine în problema transnistreană [97, p. 8].

De aici, se poate susține că procesul de reglementare a conflictului transnistrean a intrat în impas încă înainte de declanșarea ostilităților din Estul Ucrainei. Incapacitatea părților participante la formatul 5+2 a făcut ca procesul de negocieri să fie condamnat la ineficiență [44, p. 12; 2, p. 33].

După anul 2014 (marcat de declanșarea ostilităților în estul Ucrainei), rolul și poziția Ucrainei în raport cu conflictul transnistrean s-a modificat, întrucât dintr-un susținător al Rusiei, Ucraina a devenit un rival – parte oponentă în conflict. În legătură cu acest fapt, specialiștii susțin că în condițiile în care situația s-a schimbat, autoritățile ucrainene sunt interesate mai mult să sprijine acțiunile moldovenești pentru soluționarea conflictului (oficialii de la Kiev anunțând în 2017 că vor sprijini inițiativa Republicii Moldova de retragere a trupelor rusești din Transnistria) [97, p. 8]. Respectiv, nu ne rămâne decât să vedem cum vor evolua lucrurile.

Pe de altă parte, atragem atenția că conflictul transnistrean a pus în gardă nu numai vecinii, ci și alte țări europene, deoarece aici se întâlnesc interesele mai multor state, fapt ce nu exclude extinderea conflictului asupra întregii Europe. Respectiv, un alt participant activ la procesul de negocieri este Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE), care în aprilie 1993 a trimis o misiune în Moldova cu scopul de a contribui la procesul de negocieri în privința reglementării conflictului. La fel ca și partea ucraineană, OSCE este cointerесată de păstrarea unității teritoriale și a inviolabilității hotarelor Republicii Moldova.

În pofida rolului pe care îl are această organizație la nivel internațional, contribuția misiunii sale în contextul conflictului se limitează doar la reducerea contradicțiilor dintre autoritățile Republicii Moldova și oficialități transnistrene. Cu toate că insistă neîncetat asupra evacuării trupelor și munițiilor fostei Armate a 14-a rusești de pe teritoriul statului suveran, totuși acest efort rămâne a fi fără efect, în special, din cauza dependenței sale financiare de cotizațiile semnificative de membru ale Federației Ruse. Prin urmare, se creează impresia că OSCE îndeplinește funcția de observator și de consultant al părților aflate în conflict, care se teme să supere una dintre părți, ceea ce o face puțin efectivă în domeniul soluționării crizelor din regiunile separatiste [151, p. 103-104].

Problema ineficienței OSCE nu se referă numai la rolul său în Moldova, deși cazul Moldovei confirmă o tendință generală. Intervența OSCE nu a fost suficientă pentru prevenirea conflictelor din Kosovo sau Macedonia, unde a fost nevoie de implicarea altor instituții – NATO, UE; ONU – pentru ca OSCE să revină abia în faza post-conflict.

Securitatea europeană de după războiul rece este edificată pe baza principiului complementarității instituțiilor de securitate. În această arhitectură, OSCE îi revin roluri legate de prevenirea conflictelor, democratizarea societăților, reconstrucția postconflictuală, dar niciodată rezolvarea conflictelor *per se* [57, p. 274]. Astfel, este evident că OSCE poate contribui la elaborarea unor decizii, dar nu poate garanta realizarea lor, așa cum s-a demonstrat și în cazul neretragerii trupelor ruse de pe teritoriul Moldovei sau Georgiei. Această retragere și astăzi depinde numai de bunăvoința Rusiei și presiunile UE și SUA asupra Rusiei, dar nu de capacitatea OSCE, care poate doar să monitorizeze situațiile de criză.

Din anul 2005 statutul de observatori ai procesului de negocieri a fost recunoscut reprezentanților UE și SUA în baza unui protocol al OSCE cu privire la drepturile și obligațiile observatorilor în procesul de negocieri (Odessa, 26-27 septembrie) [23, p. 48].

Extinderea UE din anul 2007 (prin aderarea Bulgariei și României), a adus-o destul de aproape de conflict, ceea ce a făcut ca în noul context regional de securitate UE să fie grav afectată, moment ce semnifică interesul UE de a se implica în soluționarea conflictului. În același timp însă, dependența UE de resursele energetice din Rusia o face pe de o parte, să fie extrem de precaută în

acțiunile sale, iar pe de altă parte explică de ce UE până acum a evitat să se implice și să discute deschis despre această problemă cu Rusia.

Evident, dacă regimul transnistrean n-ar fi fost creat și susținut de Rusia, atunci UE și SUA, cu potențialul lor politic și economic, s-ar fi comportat mai deschis și activ, asigurând securizarea frontierei de Est a NATO și UE, reîntregirea Moldovei și stabilitatea geopolitică în zonă. Or, comportamentul UE și SUA devine mai precaut din moment ce Rusia, dorind să se reafirme în spațiul ex-sovietic în calitate de supraputere regională, refuză să renunțe la ideea de transformare a Republicii Moldova într-un stat afiliat politicii ruse, păstrându-și prezența sa militară [151, p. 101]. Oricât de straniu n-ar fi fost la prima vedere, această abordare convine nu numai Rusiei, ci și, sub unele aspecte, UE și SUA. Motivul este simplu – având propriile priorități în relațiile lor cu Rusia, în care nu figurează problemele Moldovei, ele pot evita dialogul direct nedorit de ei cu Rusia, în calitate de *țară-agresor* și *parte* reală în conflict. În schimb, UE și SUA își păstrează spațiu de manevră, mimându-și interesul prin vizite sterile de documentare la Tiraspol [132, p. 108].

Pe de altă parte, este semnificativ că după declanșarea agresiunilor din estul Ucrainei, importanța țării noastre a fost în continuă scădere, atenția comunității internaționale fiind în întregime acaparată de evenimentele din Luhansk și Donețk. Moldova a coborât considerabil în lista de priorități a Rusiei și UE. La moment, problema transnistreană nu mai este privită ca o șansă de reglementare pașnică, ci este plasată în registrul disputelor geopolitice în care dictează echilibrul de putere și conflictul de interese. Concomitent, deși neglijată, Moldova devine pentru Rusia un poligon convenabil de aplicare a diferitelor strategii distructive (sanctiuni, provocări în zona de securitate etc.), după principiul „bate șaua ca să priceapă calul” [44, p. 9] (adică UE, care treptat își extinde frontierele în detrimentul intereselor Rusiei).

Generalizînd asupra conflictului transnistrean, accentuăm următoarele momente principale:

- Conflictului transnistrean îi este proprie o dinamică tipică conflictelor, înregistrînd următoarele faze: *faza tensiunilor și a escaladării* (creșterii în intensitate); *faza recurgerii la forță* și declanșării violențelor (transformarea în conflict armat); *faza atenuării* (cu acceptarea unui armistițiu); *faza soluționării conflictului* (negocierile care continuă și astăzi).

- Conflictul transnistrean s-a declanșat ca un conflict intern, iar începînd cu operațiunile militare a căpătat un caracter internaționalizat, întrucît în desfășurarea acestora s-a implicat direct Rusia.

- Starea „înghețată” a conflictului transnistrean (cu o durată de mai mult de 25 ani) accentuează caracterul său asimetric (părțile fiind inegale [75, p. 37]). Anume asimetria părților menține și perpetuează conflictul. Soluția unor astfel de coliziuni este de nerezolvat, din cauza nedorinței părții mai puternice de a-și pierde poziția sa dominantă. Prin urmare, procesul soluționării conflictului transnistrean se dovedește a fi deosebit de complicat și practic dificil de realizat, dacă Republica

Moldova va continua să-și mențină ferm poziția, întrucât prin esență ea a inițiat și desfășoară „o luptă” (asimetrică) cu un stat care o depășește substanțial, interesul căruia este de a o afilia politicii sale.

- Conflictul transnistrean reprezintă un exemplu tipic de soluționare pașnică prin utilizarea unor forme viciate de negocieri. Cele mai relevante momente în acest sens sunt: postura Federației Ruse ca parte la conflict, mediator și ca membru al forțelor pacificatoare; folosirea unor presiuni asupra Republicii Moldova (în special, de natură economică) în scopul obținerii unor retrocedări. Prin esență, se poate constata atât o nerespectare vădită a normelor internaționale în materie, cât și o ignorare a deciziilor OSCE (în legătură cu evacuarea trupelor și a armamentului de pe teritoriul Transnistriei).

- Un moment-cheie al soluționării conflictului este văzut în retragerea trupelor rusești de pe teritoriul Transnistriei, ceea ce nu presupune doar simpla retragere a trupelor și evacuare a armamentului rusesc, ci transformarea actualei operațiuni de menținere a păcii într-o misiune civilă de observatori în baza unui mandat internațional relevant [104, p. 14]. La rândul său, partea transnistreană optează mai întâi pentru reglementarea finală și doar apoi modificarea statutului operațiunii de menținere a păcii și evacuarea munițiilor rusești [104]. De aici este destul de evident că menținerea trupelor și armamentului rusesc pe teritoriul Transnistriei constituie o garanție sigură a politicii promovate de Rusia în regiunea dată.

- Implicarea unor așa garanți ca SUA și UE în procesul reglementării conflictului nu s-a soldat cu rezultatul multășteptat de Republica Moldova, fapt explicat de relațiile pe care le are SUA și UE cu Rusia, importanța cărora permite Rusiei să-și realizeze interesele în regiune. În viziunea noastră, atât timp cât conflictul se va derula în forma pe care o are astăzi, din partea acestor garanți nu va surveni nici o reacție, în afară de declarații vagi de sprijinire a Republicii Moldova în efortul ei de integrare teritorială.

- Dată fiind poziția dominantă pe care tinde Rusia să o dețină/mențină pe arena internațională și relațiile politico-economice ale acesteia cu alte mari puteri, este destul de evident că Republica Moldova are nevoie și trebuie să caute state terțe și organizații internaționale care în mod real să fie cointeresate de asigurarea integrității sale teritoriale și, în același timp, să poată influența Rusia pentru a ceda din pozițiile sale geostrategice. La moment însă, o asemenea perspectivă de soluționare a „conflictului transnistrean” este foarte puțin probabilă sau chiar imposibilă. De aceea, considerăm că Republica Moldova trebuie să aștepte o conjunctură internațională mai favorabilă, iar între timp să depună eforturi considerabile întru democratizarea societății, edificarea statului de drept și ridicarea bunăstării populației sale, pentru ca astfel să devină mai atractivă pentru locuitorii din regiunea transnistreană.

- Din punctul de vedere al dreptului internațional, Federația Rusă a încălcat flagrant principiul neintervenției în politica internă și externă a altui stat (și nu numai), fapt pentru care, ea nu numai că nu suportă nici o consecință (de regulă, sancțiune), dar continuă să fie tolerată de comunitatea internațională. Este un moment ce dovedește destul de relevant faptul că dreptul internațional practic nu conține pîrghii eficiente de protecție a normelor sale juridice, mai ales în cazurile în care acestea sunt încălcate de statele puternice.

3.5. Concluzii la capitolul 3

În rezultatul studierii complexe a formelor și mijloacelor de soluționare a conflictelor internaționale contemporane, putem formula următoarele concluzii importante, prin care ținem să elucidăm și o serie de deficiențe în domeniu.

Ținând cont de faptul că *conflictul internațional* presupune situația de agravare maximă a contradicțiilor în sfera relațiilor internaționale, exprimate în comportamentul părților sub formă de confruntări și ciocniri active (armate sau nearmate), conchidem că soluționarea acestuia este cu mult mai dificilă și complexă în raport cu soluționarea diferendelor internaționale. În virtutea gravității sale, conflictul internațional necesită a fi finalizat atât prin mijloace politico-diplomatice, cât și, în unele cazuri, prin recurgerea la forță (un alt criteriu ce-l diferențiază de diferendul internațional).

În pofida faptului că o soluționare eficientă a conflictului este posibilă doar în cazul în care ambele părți implicate își analizează contradicțiile și decid asupra soluțiilor reciproc acceptabile, totuși nu poate fi negat rolul deosebit al terțelor părți în procesul reglementării conflictelor, care în cel mai simplu caz trebuie doar să contribuie la apropierea părților și determinarea acestora de a se așeza la masa tratativilor.

Intervenția terților în soluționarea conflictului este un moment pe cât de necesar, pe atât de complicat, deoarece, în funcție de interesele urmărite, terța parte poate să contribuie atât la soluționarea conflictului, cât și la agravarea acestuia sau, cel puțin, la menținerea sa.

Intervenția poate avea loc atât în contextul desfășurării negocierilor, cât și prin recurgerea la forță în vederea stabilizării situației și aducerii acesteia sub control, pentru a putea fi inițiate negocierile diplomatice. În ambele cazuri, intervenția terțelor părți comportă anumite riscuri, altfel spus, poate genera anumite probleme de natură politică și juridică.

În acest sens, cea mai gravă problemă rezidă în rolul distorsionat pe care îl poate avea terța parte în procesul de negocieri. Prin desfășurarea vicioasă a acestora terța parte poate urmări realizarea propriilor interese în detrimentul intereselor părților la conflict, încălcând astfel grav normele dreptului internațional. În practică, adeseori presiunile, amenințările și ultimatumul determină doar o impunere a soluției și nicidecum soluționarea reală a conflictelor.

Prin urmare, considerăm binevenită dezvoltarea unui mecanism real și eficient de interdicție, contracarare și sancționare a unor asemenea practici contrare principiilor internaționale. În concret, e necesară semnarea unui acord internațional prin care toate statele să-și asume angajamentul de a se abține de la promovarea propriilor interese în cazurile în care se implică în soluționarea unor conflicte în calitate de terțe părți. Mai mult, angajarea în calitate de terță parte în conflict ar trebui condiționată de anumite obligații și responsabilități, pe care aceasta urmează să și le asume și pentru neîndeplinirea cărora să intervină răspunderea.

În cazul intervenției terțelor părți prin recurgerea la forță, problemele se reduc în principal la modul de interpretare, aplicare și respectare a cadrului juridic internațional în materie. Chiar dacă în prezent recurgerea la forță este permisă în vederea restabilirii păcii și securității internaționale, totuși aceasta trebuie să se desfășoare în limitele prestabilite de dreptul internațional, în caz contrar, ea însăși devine un pericol pentru pacea și securitatea lumii.

Referitor la conflictul transnistrean, subliniem că, în esență, cauza insuccesului soluționării acestui conflict nu rezidă în imposibilitatea părților (Republicii Moldova și Transnistria) de a conveni asupra unor soluții reciproc avantajoase, dar în implicarea Rusiei ca „terță parte” și a eforturilor ei de a-și realiza interesele proprii în regiune. Respectiv, soluția conflictului poate consta fie în înlăturarea Rusiei din procesul de negocieri și din misiunea de pacificare (la moment practic ireală și imposibilă), fie acceptarea modelului propus de această țară de soluționare a conflictului, care din câte se știe contravine sub toate aspectele intereselor Republicii Moldova ca stat suveran și independent (de asemenea, irealizabilă).

Privit în ansamblu, conflictul transnistrean demonstrează elocvent că procesul de gestionare a conflictelor internaționale în perioada contemporană, doar aparent se desfășoară potrivit cadrului juridic unanim stabilit și recunoscut de comunitatea internațională. *De facto*, acest proces este dominat de statele mai puternice, care urmăresc satisfacerea propriilor interese. Acest fapt denotă și ineficiența structurilor internaționale de a aplica echidistant cadrul legal internațional față de marile puteri ale lumii, nefiind în stare să le influențeze și cu atât mai mult să le sancționeze.

Vorbind despre *măsurile pașnice de soluționare* a conflictelor internaționale din categoria cărora fac parte asemenea măsuri coercitive cum sunt *retorsiunea*, *represalile* (*embargo-ul* și *boicotul*), *ruperea relațiilor diplomatice*, precizăm că în pofida priorității pe care o au față de recurgerea la forță în soluționarea conflictelor, totuși sunt de natură să acutizeze relațiile dintre părțile conflictului, care și așa sunt tensionate. Iată de ce, este preferabilă aplicarea acestor măsuri doar sub formă de sancțiuni impuse de comunitatea internațională (organizațiile competente în domeniu).

4. PROBLEMELE APLICĂRII DREPTULUI INTERNAȚIONAL LA SOLUȚIONAREA CONFLICTELOR INTERNAȚIONALE PRIN RECURGERE LA FORȚĂ

Din cele analizate până acum, deducem că soluționarea conflictelor internaționale, adeseori, implică recurgerea sub diferite forme la forță sau la amenințarea cu forța, ca mijloc de constrângere, fie ca măsură de interpunere între părțile conflictului în contextul politicii de gestionare a conflictelor internaționale. Această dublă ipostază a recurgerii la forță denotă, practic, cât de fină este demarcația dintre rolul său pozitiv – de a fi o măsură de soluționare a conflictului, și valența sa negativă – de factor generator al acestuia [91, p. 153]. Aspectul dat motivează necesitatea unei ample abordări a cadrului juridic internațional în materie în vederea identificării variantelor de interpretare a acestuia, precum și a evaluării măsurii în care este respectat în practica relațiilor internaționale contemporane. Mai mult, necesitatea unui asemenea demers științific este accentuată și de faptul că realitatea internațională din ultimele decenii a fost marcată de serioase transformări ce țin de interpretarea și modul de aplicare mai ales a principiului nerecurgerii la forță și la amenințarea cu forța în relațiile internaționale.

4.1. Conținutul normativ al principiului nerecurgerii la forță

Reamintim că în evoluția reglementării folosirii forței în relațiile internaționale, Pactul Briand-Kellogg a reprezentat răsturnarea raportului dintre regulă și excepție, astfel că începând cu anul 1928, regula a devenit interzicerea folosirii forței, iar excepția – permisivitatea folosirii acesteia. Drept urmare, reglementarea folosirii forței în dreptul internațional actual trebuie privită prin prisma binomului regulă-excepție. De altfel, nici nu se poate vorbi despre un principiu absolut al interzicerii folosirii forței, date fiind cazurile în care folosirea forței este permisă.

Conținutul strict normativ al principiului interzicerii folosirii forței este format din: *norma prohibitivă* și *excepțiile reglementate expres* în Carta ONU (legitima apărare, autorizarea Consiliului de Securitate). Unii cercetători identifică și *excepții nereglementate expres* (intervenția solicitată, intervenția umanitară) [82, p. 78], care și generează marea dilemă a raportului dintre norma juridică internațională și realitatea relațiilor internaționale [91, p. 153].

Vorbind nemijlocit de conținutul normei prohibitive care interzice recurgerea la forță, precizăm că aplicarea acesteia generează o întrebare fundamentală, și anume: ce se înțelege prin *forță* și ce acte sunt acoperite de această noțiune? La o simplă lectură a Cartei ONU (documentul de bază în materie), se poate constata că aceasta operează cu câteva noțiuni: „folosirea forței”, când interzice recurgerea la forță și la amenințarea cu folosirea forței (art. 2 (4)); „atac armat”, când se referă la dreptul inerent de autoapărare reglementat de art. 51; „act de agresiune”, când reglementează măsurile ce urmează a fi luate ca rezultat al eșecului soluționării pașnice a diferendelor internaționale

(art. 39). Respectiv, considerăm important a determina, în cele ce urmează, relevanța noțiunilor de „atac armat” și „agresiune” în contextul aplicării principiului interzicerii folosirii forței și amenințării cu forța [91, p. 153].

Folosirea forței. Privită în sens larg, *folosirea forței* este o caracteristică constantă a epocii contemporane exprimată prin starea de conflict. După cum constatasem anterior [32, p. 41], forma extremă a conflictului este o manifestare violentă, care implică folosirea forței de către două părți: una care inițiază conflictul și alta care răspunde în încercarea de a opri agresiunea. Ambele părți o fac pentru atingerea obiectivelor politice legitime sau mai puțin legitime, legale sau ilegale din perspectiva dreptului internațional. Deși folosirea forței poate fi o cale legitimă pentru continuarea politicii, războiul nu mai este considerat un mijloc legal de corectare a eșecului politicii, în epoca Cartei ONU. Astfel că, niciodată partea care inițiază conflictul nu va avea acoperire morală și nici legală pentru a-și justifica acțiunea, violând flagrant etica folosirii forței și tradițiile războiului just. Pe cale de consecință, cealaltă parte este îndrituită să recurgă la forță pentru apărare și va rămâne în această înțelegere, a moralității și legalității, atât timp cât nu depășește limitele proporționalității și necesității și nu își convertește acțiunile de autoapărare în unele care să depășească această justificare. Folosirea forței în acest context este singura cale de restabilire a stării de normalitate, forța devinind, astfel, un regulator de tensiune. Deci, justificarea folosirii forței, în sens larg, derivă, în primul rând, din principiile universale ale umanismului și folosirii forței în legitimă apărare, ca o ultimă soluție, cu scopul de a salvarda un stat, popor, comunitate sau individ într-o manieră legitimă [19, p. 81-82].

Potrivit lui A. Bodescu, sintagma *folosirea forței* este utilizată, în general, cu două sensuri. Atunci când se dorește exprimarea recurgerii la folosirea forței de către o entitate (un stat sau o coaliție de state), pentru îndeplinirea unor scopuri politice, se apelează la sensul larg al expresiei (ca presiune, constrângere), sensul restrâns exprimând recurgera la mijloacele militare (arme, acțiuni cinetice) pentru aplicarea efectivă, fizică și violentă a forței [19, p. 81-82].

În lumina interpretării juridice, unii cercetători susțin că din prevederile Cartei ONU, ale *Declarației asupra principiilor de drept internațional* (1970), ale *Actului Final de la Helsinki* (1975) și ale altor acte internaționale rezultă că prin termenul *forță* trebuie să se înțeleagă nu doar forța armată, ci orice act de constrângere economică, politică sau de altă natură exercitat de către un stat împotriva altui stat, și care aduce atingeri grave independenței statului respectiv, păcii și securității internaționale. Prin urmare, agresiunea economică și cea ideologică pot crea pericole la fel de mari pentru independența și existența statelor amenințate și atacate, ca și cea militară [30, p. 65]. În viziunea noastră, în acest caz, e necesar de a distinge clar agresiunea economică sau cea ideologică de constrângerea economică sau de altă natură ca măsură de soluționare pașnică a diferendelor

internaționale (în categoria cărora intră retorsiunea [226, p. 1128]). Deci, considerăm că distincția dintre aceste categorii constă anume în scopul urmărit [91, p. 154-155].

Pe de altă parte, alți cercetători susțin că noțiunea de *forță* și *amenințarea cu aplicarea forței* cuprinde totalitatea actelor de constrângere materială aduse la îndeplinire prin mijloace militare sau prin amenințarea cu recurgerea la acestea [267, p. 537].

Interpretarea dată noțiunii de *forță* este, în opinia majorității autorilor, extensivă. Cu toate acestea, referiri detaliate la conținutul acesteia sunt puține. Spre exemplu, I. Brownlie susține că, în mod uzual, *folosirea forței* este înțeleasă ca implicând un „atac armat” (militar) realizat de către forțele terestre, navale sau aeriene ale unui stat. În viziunea sa, această semnificație a noțiunii de *forță* trebuie lărgită, astfel încât sarcina folosirii mijloacelor specifice de constrângere să nu fie restrânsă la forțele militare sau la alte categorii de forțe aflate sub controlul unui stat, deoarece răspunderea internațională va fi aceeași, fie că guvernul acționează prin intermediul unor „forțe de securitate”, „forțe de poliție” etc., ce ar putea fi dotate cu armament și utilaje specifice, fie că acestea acționează prin mijloace „neoficiale”, prin trimiterea de agenți, bande înarmate, voluntari sau prin furnizarea de ajutor grupurilor de insurgenți de pe teritoriul unui stat [189, p. 361].

Precizări importante în acest sens atestăm la D. Alland, care oferă o altă interpretare a noțiunilor de *folosirea forței* și *amenințarea cu aplicarea forței*, și anume prin prisma categoriei de *intervenție*. În opinia sa, *folosirea forței* denotă faptul *constrângerii*, care prezintă caracteristicile unei presiuni ilicite. Criteriul esențial pentru calificarea *amenințării cu aplicarea forței* ca fiind ilicită ține de răspunsul la întrebarea dacă aceasta reprezintă sau nu o intervenție în afacerile interne ale unui stat. În acest sens, simplul fapt al deținerii armamentului în scopul descurajării potențialilor inamici sau manifestarea disponibilității de a folosi forța prin manevre militare nu sunt contrare art. 2 (4) din Carta ONU, întrucât aceasta nu denotă ingerința în afacerile interne ale altui stat. Pe de altă parte, nici ingerința în afacerile unui stat, care nu implică folosirea forței, nu este acoperită de art. 2 (4) din Cartă [267, p. 537].

Deci, am putea conchide că nu orice *folosire a forței* în relațiile internaționale este interzisă sau condamnată, ci doar cea *ilegală*, un criteriu în acest sens servind scopul *folosirii forței* – intervenția în afacerile interne ale altui stat [91, p. 155].

Pe de altă parte, unii cercetători se întrebă dacă actul de folosire a forței dă dreptul la un răspuns sub forma unor contramăsuri precum sunt *represaliile* [82, p. 94-95]. În dreptul internațional de la începutul sec. al XX-lea, se considera că, în anumite cazuri, represaliile ce implică forța armată sunt permise în scopul obținerii de reparații pentru „o daună specifică”, nepresupunând declararea războiului. Condiția principală a represaliilor era respectarea unei măsuri de proporționalitate. Actualmente, în dreptul contemporan, statele deja nu au dreptul de a răspunde cu forța armată față de actele de folosire a forței care nu constituie un „atac armat”. Respectiv, represaliile sunt recunoscute

ilegale [252, p. 1129] în cazul în care implică folosirea forței (potrivit *Declarației asupra principiilor dreptului internațional* din 1970 [293]). Sub acest aspect, dat fiind faptul că, uneori, este dificilă calificarea unui act ca fiind represalii sau act de autoapărare, este importantă realizarea unei distincții dintre aceste categorii. În viziunea lui I. Gâlea diferența dintre acestea constă în scopul acțiunii: astfel, în cazul dreptului la autoapărare scopul acțiunii este îndepărtarea unui *atac armat*, în timp ce în cazul represaliilor scopul acțiunii este *repararea încălcării comise și evitarea repetării unei astfel de încălcări* [82, p. 96-97].

Așadar, din cele enunțate putem conchide că în dreptul internațional este condamnabilă și interzisă nu orice *folosire a forței*, ci doar cea ilegală, caracter determinat, în cea mai mare parte, de scopul în care aceasta este folosită. În termenii Cartei ONU, folosirea ilegală a forței poate reprezenta o amenințare contra păcii. Pe de altă parte, este important că simplul act de *folosire a forței*, care nu reprezintă un *atac armat* nu dă dreptul statului victimă să răspundă prin exercitarea dreptului la autoapărare (reglementat de art. 51 din Carta ONU).

Atacul armat. O a doua formă în gradele folosirii forței este „atacul armat”, considerat mai grav decât „actul de folosire a forței”, pe care îl absoarbe. Conținutul atacului este explicat de Curtea Internațională de Justiție [196], potrivit căreia prin „atac armat” în sensul Cartei ONU, trebuie să se înțeleagă nu numai acțiunile forțelor regulate ale unui stat care depășesc o frontieră internațională, ci și fapta unui stat de a trimite bande înarmate pe teritoriul altui stat, dacă această operațiune, datorită *întinderii și efectelor*, ar fi echivalentă unui atac armat realizat de forțele regulate ale unui stat. În context, Curtea arată că asistența acordată rebelilor, sub forma furnizării de arme sau de suport logistic nu reprezintă un atac armat. Prin urmare, fără a defini exact atacul armat, Curtea introduce două criterii: cel al *întinderii acțiunii* și cel al *efectelor* acesteia.

În scopul încadrării incursiunilor transfrontaliere și a sprijinului acordat bandelor înarmate în noțiunea de *atac armat*, Curtea, interpretând *Rezoluția nr. 3314 (1974) privind definiția agresiunii* [317], identifică și un alt criteriu – al *implicării substanțiale* a statului în activitatea trupelor neregulate. În opiniile separate ale unor judecători ai Curții (Schwebel și Jennings) se apreciază că implicarea substanțială poate fi realizată și prin sprijinul financiar și logistic acordat bandelor armate. Deși simpla furnizare de fonduri unor bande armate nu reprezintă un atac armat, acest fapt coroborat cu alte modalități de implicare a statului în respectiva operațiune poate conduce la o acțiune de gravitatea unui *atac armat* [213, p. 109-110].

Așadar, *atacul armat* trebuie privit ca o formă de folosire a forței reprezentată prin acțiunea forțelor regulate a unui stat sau a unor trupe neregulate, însă trimise de un stat sau din partea acestuia – cu *implicarea semnificativă a statului*, acțiune caracterizată printr-o anumită *gravitate*, rezultată din aprecierea *întinderii și efectelor* acesteia [82, p. 100]. Important este că comiterea *atacului armat* constituie temei pentru exercitarea *dreptului la autoapărare* de către victimă.

Actul de agresiune. Carta ONU utilizează termenul de „agresiune” în art. 39, potrivit căruia „Consiliul de Securitate califică un act drept amenințare contra păcii, încălcare a păcii sau act de agresiune, urmând a dispune, subsecvent, măsuri în conformitate cu art. 41 și 42 din Cartă”.

Agresiunea reprezintă în accepțiunea Cartei și a instrumentelor subsecvente, cea mai gravă formă de *folosire a forței* [173, p. 36], idee ce derivă din însăși plasarea termenului la sfârșitul enumerației din art. 39 din Cartă, precum și din practica Consiliului (cazuri de determinare a unor situații ca „amenințare contra păcii” sunt relativ des întâlnite, cazuri de calificare a unor situații ca „încălcare a păcii” au fost numai patru în istoria Consiliului, în timp ce cazuri de constatare a „actelor de agresiune” nu au existat) [82, p. 101]. Pe de altă parte, criteriul gravității rezultă și din Preambulul Rezoluției Adunării Generale a ONU nr. 3314 (1974): „... agresiunea reprezintă cea mai serioasă și periculoasă formă de folosire ilegală a forței” [317].

Conceptual, în literatura de specialitate, *agresiunea* este înțeleasă ca o acțiune ostilă, unilaterală, deliberată, planificată, a unui actor politic, care urmărește atingerea unui scop final și realizarea unor obiective declarate sau acoperite, prin producerea de efecte asupra celui agresat, a unei țerte ținte sau a mediului politic internațional în ansamblu, în vederea obținerii de avantaje pentru agresor și a realizării intereselor sale [175, p. 367]. În alte accepțiuni, *agresiunea* este înțeleasă prin raportare la categoria de *autoapărare*. Astfel, diferența dintre cele două categorii rezidă în faptul că scopul *autoapărării* constă în asigurarea integrității teritoriale și a independenței politice a statului față de actele de aplicare a forței sub diferite forme de către alt stat (sau mai multe state). Respectiv, acțiunile militare ale ultimului constituie *agresiune* [336, p. 186]. O altă definiție, în acest sens, formulează și A. Vasilescu, potrivit căruia *agresiunea* constituie un „prim atac al unei entități statale sau non-statale împotriva unui alt actor internațional” [176, p. 376].

Gravitatea deosebită a agresiunii în sine a determinat o preocupare constantă a comunității internaționale, pe parcursul secolului trecut, de definire a acesteia și de interzicere sub sancțiunea răspunderii penale individuale, fiind calificată drept o crimă internațională împotriva păcii (pentru prima dată acest fapt producându-se în 1945, în textul *Statutului Tribunalului Militar Internațional de la Nürnberg* [199, art.6 (a)]).

Conținutul material al agresiunii este stabilit exhaustiv în cuprinsul Rezoluției nr. 3314 a Adunării Generale a ONU din 1974 (în care sunt preluate elemente din *Convenția de la Londra* din 1933 [56]). Potrivit art. 1 din Rezoluție, *agresiunea* presupune „aplicarea forței armate de către un stat împotriva suveranității, integrității teritoriale sau independenței politice a altui stat sau în oricare alt mod, contrar Cartei ONU”. În art. 3 se stabilește: constituie act de *agresiune* oricare din următoarele acțiuni (indiferent de declararea formală a războiului sau nu): atacul armat asupra teritoriului unui stat sau oricare altă ocupație militară, indiferent de durată, ca rezultat al invaziei sau atacului, sau orice anexare a teritoriului altui stat prin aplicarea forței; bombardarea de către forțele

armate ale unui stat a teritoriului altui stat sau aplicarea oricărei arme de către un stat împotriva altui stat; blocada porturilor sau țărmurilor unui stat de către forțele militare ale altui stat; atacul forțelor militare a unui stat asupra forțelor terestre, maritime și aeriene ale altui stat; aplicarea forței armate de către un stat ce se află pe teritoriul altui stat conform acordului încheiat și încălcarea condițiilor prevăzute în acord sau orice altă prelungire a aflării pe teritoriul în cauză până la încetarea acțiunii acordului; acțiunile statului care a permis ca teritoriul acestuia, pus la dispoziția altui stat, să fie folosit de către acesta pentru comiterea unei agresiuni împotriva unui stat terț; trimiterea de către stat sau în numele acestuia a bandelor, a grupurilor neregulate sau a mercenarilor înarmați, care aplică forța armată împotriva altui stat de o gravitate similară actelor enumerate mai sus.

Conturarea definitivă, cel puțin pentru moment, a definiției agresiunii a avut loc relativ recent, în cadrul Conferinței de revizuire a *Statutului de la Roma al Curții Penale Internaționale* [331] (instanța internațională competentă să atragă la răspundere și să pedepsească subiecții vinovați de comiterea crimelor internaționale, inclusiv a crimelor de agresiune), desfășurată în Kampala (2010). În cadrul acesteia a fost adoptată *Rezoluția RC/Res.6 „Crima de agresiune”* [327], prin care s-au operat unele modificări în textul Statutului, fiind inclusă definiția crimei de agresiune și condițiile în care Curtea își poate exercita jurisdicția asupra acestei infracțiuni internaționale. Respectiv, potrivit noului articol inclus în Statut (8-bis) *crima de agresiune* presupune „planificarea, pregătirea, inițierea sau executarea, de către o persoană aflată într-o poziție care îi permite exercitarea efectivă a controlului asupra acțiunilor politice sau militare ale unui stat, ori conducerea acestora, a unui act de agresiune care, prin natura, gravitatea și amploarea sa, constituie o încălcare gravă a Cartei ONU”. Actul de agresiune este determinat ca „aplicarea forței armate de către un stat împotriva suveranității, integrității teritoriale sau independenței politice a altui stat sau în oricare alt mod incompatibil cu Carta ONU” [147]. În ce privește conținutul însăși al actului de agresiune, s-a hotărât preluarea acestuia din Rezoluția de definire a agresiunii din 1974.

Cu toate că, în general, adoptarea acestei definiții este considerată un succes enorm pentru dreptul internațional, totuși, ea implică și unele reticențe în ceea ce privește conținutul și aplicarea practică. În special, această definiție devine problematică atunci când o țară inițiază „acțiuni agresive” împotriva alteia fără însă a utiliza forța militară. Dacă țara victimă își utilizează forța militară ca răspuns, ea apare ca fiind agresorul și de aceea, ca încălcând legea internațională, când, de fapt, din punct de vedere moral, ea poate avea dreptate să procedeze în acest mod. Pe de altă parte, în definiția agresiunii destul de clar se vorbește despre subiecții agresiunii – statele. Dar, după cum se știe, deja de ceva vreme un pericol real pentru pacea și securitatea în lume prezintă nu doar statele. Frontierele de stat nu mai constituie o barieră de nedeșărit pentru pătrunderea ilegală în sistemul politic, economic, financiar, informațional și de securitate al statului. Realizările progresului științifico-tehnic sunt folosite în scopuri neprietenoase și chiar criminale, nu numai de către state, dar

și de către grupările criminale, adică de către subiecți nestatali. În acest sens, există un real pericol de cauzare a unui prejudiciu enorm securității societății, structurilor politice ale acesteia din partea structurilor teroriste.

Dificultățile pe care le ridică definirea *crimei de agresiune* în contextul Statutului Curții Penale Internaționale sunt legate și de distincția dintre *crima de agresiune* – care este comisă de un individ – și *actul de agresiune* comis de stat, cu încălcarea normelor dreptului internațional. În acest context, potrivit lui I. Gâlea, s-ar putea presupune că existența unui act de agresiune – ca act al statului – reprezintă o precondiție pentru crima de agresiune. Respectiv, Curtea Penală Internațională ar fi pusă în situația de a stabili existența unei agresiuni ca act al statului, ce atrage răspunderea internațională a unui stat – fapt care ar excede competenței acestei instituții. Deci, determinarea existenței unui act de agresiune ar trebui să reprezinte o precondiție de ordin procedural pentru exercitarea jurisdicției Curții Penale Internaționale [82, p. 105].

În ceea ce ne privește, precizăm că potrivit art. 15-bis al Rezoluției RC/Res.6 [327], *crima de agresiune* reprezintă o rezultată a actului de agresiune comis de către un stat. Procedura este inițiată cu hotărârea Procurorului de a cerceta cazul (bazată pe concluzia existenței temeiurilor rezonabile), care verifică mai întâi dacă Consiliul de Securitate a calificat *actul de agresiune* comis, informând, totodată, și Secretarul General al ONU despre situația aflată în examinare pe agenda Curții. În cazul în care Consiliul a constatat existența unui *act de agresiune* Procurorul poate începe cercetarea *crimei de agresiune*.

În pofida acestor stipulări exprese, destul de clare, în următorul paragraf al articolului citat, deja se stabilește că „în cazul în care Consiliul de Securitate nu a constatat existența unui *act de agresiune* în timp de șase luni din momentul notificării sale, Procurorul este în drept să inițieze procedura de investigare a cazului cu condiția autorizării date de Camera preliminară”. În lumina acestor reglementări, survine întrebarea: care este raportul dintre dreptul exclusiv al Consiliului de a constata existența unui *act de agresiune* și dreptul Procurorului de a investiga un caz în lipsa unei asemenea constatări (dacă *crima de agresiune* rezultă din *actul de agresiune*), fapt ce presupune ulterioara competență a Curții Penale Internaționale de a judeca *crima de agresiune*? [91, p. 159]. Din acest punct de vedere, are dreptate I. Gâlea când conchide că Curtea Penală Internațională ar putea fi pusă în situația de a stabili existența unei *agresiuni* ca act al statului, ce atrage răspunderea internațională a unui stat – fapt care ar excede competenței acestei instituții [82, p. 105]. De aici survine necesitatea respectării stricte a competenței exclusive a Consiliului de Securitate de a constata existența unui *act de agresiune* și de a exclude posibilitatea Procurorului de a iniția procedura de investigare a cazului în lipsa acestei constatări [91, p. 159].

Generalizînd asupra relațiilor dintre noțiunile „agresiune”, „atac armat” și „folosirea forței”, reiterăm viziunea lui I. Gâlea, potrivit căruia atât *agresiunea*, cât și *atacul armat*, prezintă un element

suplimentar de *gravitate*, în raport cu noțiunea de *folosire a forței*, care se stabilește pe baza criteriilor *întinderii* și *efectelor*. Noțiunile de *agresiune* și *atac armat* sunt apropiate, însă nu coincid deoarece există un anumit grad de gravitate suplimentar al primei în raport cu a doua [82, p. 104].

O distincție cu mult mai profundă și, sub aspect juridic, mai corectă considerăm că este cea susținută de cercetătoarea A.D. Pașina [319, p. 16], potrivit căreia noțiunea de *agresiune* este mai largă decât cea de *atac armat*, între ele existând unele distincții principiale, precum: a) comiterea unui *atac armat* este constatată de către statul-victimă, în acest caz Consiliul de Securitate al ONU exercitând o funcție de control deja după exercitarea dreptului la autoapărare, în schimb, comiterea unei *agresiuni* este constatată doar de Consiliul de Securitate; b) *atacul armat* constituie pentru victimă temei pentru exercitarea dreptului la autoapărare, în schimb *actul de agresiune* constituie temei pentru aplicarea măsurilor prevăzute de cap. VII al Cartei ONU (inclusiv măsuri coercitive preventive pașnice sau cu caracter militar). Respectiv, recunoașterea unui anumit act terorist ca fiind un *atac armat* de către statul-victimă permite calificarea acestuia ca delict, pentru care survin anumite sancțiuni. În cazul recunoașterii actului terorist ca *agresiune* de către Consiliul de Securitate, acesta automat este calificat ca crimă pasibilă de răspundere internațională.

Aspecte ale interpretării art. 2 (4) din Carta ONU. În doctrina dreptului internațional una dintre controversele principale în legătură cu conținutul art. 2 (4) din Carta ONU ține de interpretarea noțiunilor „împotriva integrității teritoriale sau independenței politice a unui stat sau în orice alt mod incompatibil cu scopurile Națiunilor Unite”. Divergența doctrinară se referă în principal la scopul restrictiv sau extensiv al acestei prevederi. Bunăoară, în studiile de specialitate, s-a argumentat că folosirea forței împotriva integrității teritoriale sau a independenței politice a unui stat, sau folosirea forței în mod incompatibil cu principiile Cartei ONU sunt noțiuni nedefinite explicit în Cartă, ceea ce sugerează ideea că, în anumite cazuri, folosirea forței este permisă. Din acest punct de vedere, o incursiune armată cu scop umanitar nu ar amenința independența politică, integritatea teritorială a statului în cauză, și nici nu ar încălca scopurile ONU [210, p. 4].

O astfel de interpretare extensivă a art. 2 (4) din Cartă a fost invocată atât pentru justificarea unor situații concrete (cazul Kosovo), cât și pentru argumentarea teoretică a existenței unui *drept de intervenție umanitară*. În acest sens, F. Tesson susține că: art. 2 (4) nu interzice folosirea forței în mod necondiționat; aceasta este interzisă numai când este direcționată împotriva integrității teritoriale sau independenței politice a unui stat; prin urmare, o intervenție umanitară care nu conduce la anexarea unui teritoriu sau la subjugarea politică, numai în mod absurd ar putea fi calificată ca una interzisă de art. 2 (4) din Cartă [255, p. 151]. De asemenea, încă din perioada războiului rece, unii autori apreciau că blocajul intervenit în cadrul Consiliului de Securitate, determină o interpretare restrânsă a art. 2 (4), dând posibilitatea folosirii forței pentru rațiuni de „ordine publică mondială” sau pentru modalități care nu contrazic „scopurilor ONU” [250, p. 642].

Interpretată din perspectiva dreptului pozitiv, o astfel de argumentare nu ar putea fi acceptată. În viziunea pozitiviștilor prin formula folosită în art. 2 (4) s-a urmărit suplimentarea și nu calificarea interzicerii folosirii forței și amenințării cu forța. Astfel, intenția autorilor textului original a fost de a stipula o prohibiție absolută și cuprinzătoare [189, p. 268].

Pe de altă parte, realismul juridic susține o altă idee, potrivit căreia folosirea forței este posibilă, în baza interpretării art. 2 (4), în funcție de atitudinea generală a comunității internaționale față de această posibilitate. Mai mult, teoria realistă afirmă că: „intenția originală nu guvernează dreptul la orice moment în timp, trecutul fiind relevant numai în măsura în care ajută să determine atitudinea predominantă contemporană față de corectitudinea acțiunilor sau omisiunilor statelor” [218, p. 38]. Altfel spus, se susține teoria interpretării evolutive a tratatelor internaționale. În acest context, M. Reisman leagă necesitatea interpretării art. 2 (4) în sensul posibilității folosirii forței atunci când aceasta se realizează „într-un mod compatibil cu scopurile ONU” de realitățile practice ale funcționării Consiliului de Securitate. Potrivit acestuia, dacă funcționarea Consiliului ar fi fost corespunzătoare, acest fapt ar fi determinat ca folosirea forței neautorizată să nu fie necesară [238, p. 279].

Realizând o analiză a practicii statelor referitoare la interpretarea art. 2 (4), I. Gâlea conchide două idei importante: din punctul de vedere al actului în sine, au existat cazuri de folosire a forței care au încercat să fie justificate prin interpretarea art. 2 (4) – cazuri care, în final, n-au atras condamnarea internațională (cazul Kosovo); din punctul de vedere al regulii, există numeroase state care susțin interpretarea clasică – pozitivistă a art. 2 (4). Concluzia reflectă, practic, realitatea – existența unei discrepante între drept și fapt, discrepanță care încearcă să-și găsească justificarea într-o adaptare a dreptului la realitate și mai puțin în revenirea faptelor la respectarea normei de drept [82, p. 115].

În viziunea noastră, la interpretarea principiului nerecurgerii la forță trebuie să se țină cont nu doar de Carta ONU, ci și de actele internaționale care constituie elemente complementare Cartei, rezoluțiile adoptate de Adunarea Generală a ONU care, având caracter general, reiau și dezvoltă coordonatele reglementării principiului. Respectiv, în cele ce urmează ne vom opri la acest aspect.

Principiul nerecurgerii la forță în alte acte internaționale. Una dintre cele mai relevante acte în acest sens este *Rezoluția 2625 (XXV)* din 24 octombrie 1970 [293], al cărei conținut a fost recunoscut ca reprezentând drept cutumiar internațional. Preluând textul art. 2 (4) din Carta ONU, Rezoluția stipulează că folosirea forței reprezintă o încălcare a Cartei și nu poate fi folosită ca mijloc de reglementare a diferendelor internaționale. De asemenea, în conținutul principiului este inclusă interzicerea „războiului de agresiune” și a propagandei în favoarea acestuia, a represaliilor implicând folosirea forței, precum și a folosirii forței împotriva „unei frontiere internaționale” sau „pentru soluționarea unui diferend teritorial”. Totodată, rezoluția interzice statelor organizarea, instigarea,

asistența sau participarea la acte de război civil sau acte de terorism pe teritoriul altor state – în special, când acestea implică folosirea forței.

Un alt document important este *Declarația asupra respectării stricte a principiului interzicerii folosirii forței și amenințării cu forța în relațiile internaționale* (Rezoluția 42/22 din 1987 [294]). Normele acesteia referitoare la folosirea forței au un caracter universal și obligatoriu, stipulând imposibilitatea invocării oricărei considerații de orice natură pentru a justifica recursul la forță, precum și interzicerea sprijinirii de către state a acțiunii altor state care implică folosirea forței.

Desigur, în context, sunt relevante și alte Rezoluții, dar și documente exterioare sistemului ONU (OSCE, UA, OSA), care dezvoltă principiul în cauză. Spre exemplu, *Declarația asupra inadmisibilității intervenției și interferenței în afacerile interne ale statelor* (1981) [293], *Actul final de la Helsinki* (1975) [1], *Carta de la Paris pentru o nouă Europă* (1990) [198] etc. Prin esență, rolul acestora se reduce la întărirea caracterului prohibitiv al normei ce interzice folosirea forței și a amenințării cu forța și lărgirea sferei actelor interzise.

În doctrina de specialitate, aceste documente (Rezoluțiile Adunării Generale a ONU, precum și celelalte instrumente adoptate în cadrul organizațiilor regionale) reprezintă documente juridice cu valoare de recomandare – *soft law*. Prin esența lor, ele nu sunt acte cu forță juridică obligatorie și statele sunt libere să se conformeze sau nu prevederilor acestora. Totodată, ele pot fi considerate ca reprezentând interpretări autentice ale Cartei ONU. Pe de altă parte, normele conținute de aceste rezoluții au caracter cutumiar, atât datorită adeziunii largi a statelor la aceste principii, cât și datorită conținutului acestora. Respectiv, survine în mod logic întrebarea: de ce nu a fost posibilă încheierea unui tratat multilateral privind interzicerea folosirii forței, statele preferând codificarea acestor norme sub forma unor instrumente cu valoare juridică recomandativă? [82, p. 119-120]

Eșecul încercărilor întreprinse în acest sens (în anul 1976), poate fi explicat, în mare parte, ținând cont de specificul perioadei istorice. În prezent însă, o asemenea încercare, este imposibilă atât timp cât acest pas ar reduce considerabil posibilitatea marilor puteri de a interpreta normele juridice după bunul plac. Or, în cadrul relațiilor internaționale ambiguitatea unor norme, cât și ineficiența mecanismului de asigurare a respectării acestora este mult mai convenabilă politicii.

Așadar, se poate conchide că în pofida reglementării destul de detaliate în diferite acte internaționale a conținutului principiului nerecurgerii la forță, totuși acesta este pasibil de diferite interpretări, fapt ce în mare măsură determină eludarea acestuia în practică, fapt pentru care nu intervine nici un fel de răspundere. Cel mai grav este că atât timp cât statele nu-și confirmă angajamentul nerecurgerii la forță și la amenințarea cu forța în relațiile internaționale, prin semnarea unui act cu valoare juridică de *jus cogens*, pericolul recurgerii la forță prin interpretarea distorsionată a normelor internaționale ar putea nu numai să se mențină, dar și să se agraveze.

4.2. Excepțiile principiului nerecurgerii la forță

Pe lângă interzicerea recurgerii la forță, Carta ONU admite două situații de excepție când este posibilă folosirea forței armate în relațiile internaționale: 1) măsurile de constrângere în caz de amenințare a păcii, violări ale păcii și acte de agresiune (decise de Consiliul de Securitate al ONU și aduse la îndeplinire cu forțele statelor membre); 2) autoapărarea individuală sau colectivă a statelor împotriva unui atac armat (până când Consiliul de Securitate va fi luat măsurile necesare pentru menținerea păcii și securității internaționale) [96, p. 54; 167, p. 477-478]. Altfel spus, excepțiile principiului interzicerii recurgerii la forță, *reglementate expres* în Carta ONU, sunt: legitima apărare și autorizarea Consiliului de Securitate. Totodată, după cum am enunțat *supra*, unii cercetători identifică, în acest context, și *excepții nereglementate expres* (intervenția umanitară) [82, p. 78]. În legătură cu aceasta, în dreptul internațional contemporan se vorbește despre „excepții clasice” și „excepții noi” de la interzicerea folosirii forței. Astfel, anumite state și un segment important al doctrinei de drept internațional susțin că, în contextul relațiilor internaționale contemporane, excepțiile reglementate de Carta ONU nu trebuie interpretate strict, lăsând posibilitatea folosirii forței pe baza unor concepte precum „legitima apărare preventivă”, „autorizarea implicită a Consiliului de Securitate”, „intervenția umanitară” etc. Aceste noi excepții se bazează fie pe interpretarea elementelor normei prohibitive sau „a excepțiilor clasice”, fie pe aplicarea unor principii general acceptate de drept internațional (acordul de voință, în cazul intervenției solicitate sau drepturile omului, în cazul intervenției umanitare) [82, p. 78-79]. Respectiv, în cele ce urmează ne vom axa pe dezvoltarea acestui subiect.

Excepția legitimei apărări. Dreptul inerent la *autoapărare* a generat în timp numeroase dezbateri legate de sfera sa de aplicare. Însăși existența dreptului nu este pusă la îndoială, însă interpretarea limitelor acestuia în scopul stabilirii existenței unui *drept de autoapărare anticipativă* sau *preventivă* este în continuare un subiect de interes deosebit, mai ales după mutațiile suferite de dreptul internațional în urma evenimentelor din 11 septembrie 2001.

În concret, art. 51 din Carta ONU stipulează expres *dreptul la legitima apărare individuală sau colectivă*. Prin *legitima apărare colectivă* se înțelege considerarea de către un grup de state a unui atac armat îndreptat împotriva unuia dintre acestea ca fiind îndreptat împotriva tuturor, ceea ce dă dreptul oricărui stat din acel grup să adopte măsuri cu folosirea forței pentru respingerea atacului [82, p. 129]. Fundamentul juridic al *dreptului la legitimă apărare colectivă* este, de regulă, un tratat internațional care instituie o alianță (spre ex., Tratatul Atlanticului de Nord (1949), Tratatul de la Varșovia (1955), Tratatul de la Rio (1947) etc.). Exemplificând cazurile în care a fost invocat *dreptul la legitimă apărare colectivă*, menționăm: Statele Unite – Liban (1958), SUA – Vietnam (1961-1975), SUA – Afganistan (1979) etc. În acest sens, operațiunea *Enduring Freedom*, desfășurată

împotriva regimului taliban din Afganistan (2001), este considerată a fi una specială, deoarece reprezintă primul caz în care a fost invocat art. 5 din Tratatul Atlanticului de Nord [298]. *Dreptul la autoapărare* împotriva unor atacuri teroriste, în acest caz, a fost recunoscut prin Rezoluțiile Consiliului de Securitate nr. 1368 [244] și 1373 [245].

Este deosebit de important, în acest sens, de a evita confuzia, adeseori întâlnită în literatura de specialitate, între *autoapărarea colectivă* și *sistemul de securitate colectivă*. În timp ce *securitatea colectivă* reprezintă esența sistemului ONU – mecanismul prin care Consiliul de Securitate poate, în temeiul art. 39 și 42 din Cartă, să dispună măsuri pentru restabilirea păcii și securității, *autoapărarea colectivă* presupune dreptul unui grup de state de a răspunde față de un atac armat îndreptat împotriva unuia dintre acestea, fără autorizarea expresă a Consiliului de Securitate (singura obligație fiind raportarea situației Consiliului de Securitate, conform art. 51 din Cartă) [93]. În esență, suntem în prezența a două modalități de soluționare a conflictelor internaționale: unilaterală – în cazul exercitării dreptului la autoapărare și recurgerea la forță ca mijloc coercitiv de soluționare a conflictului.

Totodată, în teorie, se face distincție între *apărarea colectivă* și asistența acordată la invitația unui stat care este victima unui atac armat. Drept criteriu servește momentul exprimării voinței statului terț de a participa la respingerea atacului armat (tratat de alianță prealabil – legitimă apărare colectivă; acord ad-hoc după comiterea actului armat, la inițiativa statului victimă – asistență acordată la invitația unui stat). Un alt moment ce ține de dreptul de autoapărare colectivă îl constituie criteriul interesului statului terț implicat. Într-o concepție largă, scopul legitimei apărări este protejarea statelor victime lipsite de capacitatea de a riposta (în acest caz, statul terț nefiind obligat să demonstreze afectarea unui interes propriu de securitate). Într-o concepție restrânsă, caracterul rezonabil și legal al unei acțiuni rezidă în natura acesteia de a fi de „auto” apărare (în acest caz fiind necesară determinarea scopului concret al apărării comune: un interes comun de securitate, fie o fațadă pentru alte scopuri ilicite) [82, p. 131].

În ce privește condițiile exercitării *dreptului de legitimă apărare*, atât teoria, cât și practica jurisdicțională internațională, atribuie la categoria acestora: *necesitatea* și *proporționalitatea*, care impun ca exercițiul dreptului în cauză să nu aibă caracter punitiv, iar scopul să se reducă doar la stoparea și respingerea atacului armat. Aceasta nu presupune însă „perfecta proporționalitate”, adică statul victimă să folosească același tip de arme sau același număr de forțe ca și statul care comite atacul armat sau să se limiteze la desfășurarea de acțiuni pe teritoriul său [213, p. 121].

Acest aspect a fost precizat și de Curtea Internațională de Justiție, potrivit căreia legitima apărare, individuală sau colectivă, nu se justifică decât în condiții bine definite, când se adoptă măsuri proporționale cu actul de agresiune armată necesar a-i pune capăt [45, p. 11; 167, p. 480].

Importanța necesității și proporționalității rezidă în faptul că aceste criterii servesc ca bază pentru realizarea distincției între *legitima apărare* și *represaliile* ce implică folosirea forței – care contravin dreptului internațional. Suplimentar, această distincție este accentuată de faptul că *legitima apărare* trebuie să fie apropiată temporal atacului, să nu fie premeditată și să fie îndreptată împotriva țintei corecte [213, p. 124].

În viziunea altor cercetători, *dreptul la legitimă apărare* este condiționat și limitat în timp. Acesta se poate exercita atunci când suveranitatea statului în cauză a fost încălcată printr-o agresiune din partea unui alt stat sau grup de state și încetează în momentul în care Consiliul de Securitate al ONU a luat măsurile necesare pentru menținerea păcii și securității [142, p. 29].

În practica internațională însă, pericolul folosirii abuzive a *dreptului la legitimă apărare* este prezent tot mai mult, timpul uneori neoferind posibilitatea utilizării procedurii înscrise în Carta ONU. Aceste momente sunt folosite în justificarea *dreptului la legitimă apărare* în unele situații concrete, cum ar fi operațiunea *Enduring Freedom*. În acest caz, în doctrină au fost expuse unele îndoieli cu privire la necesitatea și proporționalitatea acestei acțiuni, având în vedere că aceasta a început doar cu bombardarea unor ținte selective, operațiunea desfășurându-se inițial nu doar împotriva Al Qaida, dar și împotriva regimului taliban, ulterior extinzându-se la o campanie terestră de amploare, precum și datorită intervalului de timp deosebit de extins al acesteia [197, p. 993]. Problema constă în faptul că, cu cât s-a prelungit durata acesteia, cu atât justificarea legală inițială a operațiunii s-a diminuat – justificarea vizând *dreptul inerent la autoapărare*, confirmat prin Rezoluțiile 1368 și 1373 ale Consiliului de Securitate. Evident, participarea unui număr mare de state – „coaliția internațională ad-hoc” – a conferit legitimitate internațională operațiunii. Cu toate acestea, din punct de vedere juridic, scopul prezent al operațiunii nu se mai regăsește în scopul unei acțiuni de *legitimă apărare* – respingerea unui atac, ci mai mult în prevenirea unor noi atacuri, ceea ce presupune „substituirea” bazei juridice a acestei acțiuni militare: dacă la început nu existau dubii cu privire la justificarea *dreptului la autoapărare*, problemele ridicate de necesitate și proporționalitate au determinat translatarea bazei juridice către invocarea dreptului de autoapărare preventivă a cărui existență în dreptul internațional este departe de a fi recunoscută de comunitatea internațională [82, p. 135].

Astfel, conchidem că necesitatea și proporționalitatea reprezintă criteriile cheie ale *dreptului la legitimă apărare*, care servesc la delimitarea *legitimei apărări* de *represaliile* ilegale. În plus, aplicabilitatea acestor criterii se regăsește în cazul tuturor formelor de autoapărare – atât „clasice”, cât și a formelor invocate după 11 septembrie 2001 – *legitima apărare anticipativă* și *preventivă*.

Apărarea anticipativă și preventivă – excepții noi ale principiului nerecurgerii la forță. Literatura de specialitate, mai ales cea americană, abundă în utilizarea mai multor noțiuni legate de autoapărare, precum: „*interceptive self-defense*”, „*anticipatory self-defense*”, „*preventive self-defense*”, „*pre-emptive self-defense*”. Evident, o asemenea situație necesită clarificare.

Potrivit lui J. L. Muehlheuser, conceptul de *autoapărare* a fost în mod inutil complicat prin pretinsa creare de diferite „tipuri” de autoapărare, identificate prin atașarea diferitor prefixe. Termenii „preventiv”, „anticipativ”, „interceptiv” sunt toate încercări de a denumi acțiunile de autoapărare, care au loc la diferite puncte temporale înainte ca apărătorul să suporte orice efect negativ al unui atac iminent sau în curs de desfășurare [232, p. 21].

Autoapărarea interceptivă. Profesorul american Dinstein definește autoapărarea interceptivă ca fiind o utilizare a forței în scopul autoapărării, care are loc după ce cealaltă parte s-a angajat într-un atac armat iminent. Ca exemplu invocă situația de dinaintea atacului de la Pearl Harbor, când SUA a interceptat și scufundat transportatorul japonez în drum spre Pearl Harbor, fiind cunoscute planurile de atac ale Japoniei [206, p. 175-187]. Respectiv, autoapărarea interceptivă se distinge prin faptul că atacul armat este în plină desfășurare.

Autoapărarea anticipativă. Potrivit lui L. Van de hole, noțiunea de „autoapărare anticipativă” presupune folosirea forței de către un stat pentru a respinge atacatorul înainte ca atacul să se fi produs. Termenul „anticipativ” se referă la capacitatea de a prevedea consecințele unor acțiuni viitoare și a lua măsuri care vizează contracararea acestora [260, p. 72]. Într-o altă viziune, *autoapărarea anticipativă* presupune declanșarea unei riposte față de un atac *iminent și inevitabil*, cu privire la care nu există dubii că se va produce [253, p. 209]; or, recurgerea la forță în scopul de a preveni o agresiune așteptată [232, p. 24].

Pozițiile statelor referitor la existența unui drept de *autoapărare anticipativă* sunt polarizate – unele state, printre care SUA și Israelul, susțin existența dreptului de autoapărare anticipativă, de natură cutumiară, în timp ce majoritatea statelor infirmă acest lucru. Argumentele sunt aduse prin prisma interpretării art. 51 din Carta ONU, astfel că, în timp, s-au conturat două curențe de gândire, axate fie pe o interpretare restrictivă, fie pe una extensivă. Adepții interpretării restrictive susțin că *dreptul de autoapărare* nu cuprinde autoapărarea anticipativă, deoarece Carta ONU prevede expres: producerea unui atac armat și caracterul prezent al acestuia. Astfel, în virtutea art. 51 din Cartă, statelor li se recunoaște dreptul de a recurge la arme numai în situația când devin victime ale unei agresiuni militare și acest drept ele și-l exercită numai din momentul în care un stat sau grup de state a pornit împotriva lui un atac armat și până în momentul când Consiliul de Securitate intervine, luând măsurile necesare pentru a pune capăt agresiunii. Deci, apariția *dreptului de autoapărare* este condiționată de pre existența unui atac armat, aceasta fiind o condiție *sine qua non* pentru nașterea dreptului în cauză. Conform definiției agresiunii (art. 2 al Rezoluției nr. 3314 din 1974), expresia „primul recurs la forță” consacră principiul anteriorității, potrivit căruia statul care atacă primul cu forța armată comite un act de agresiune. Prin această formulare se exclude din sfera *dreptului la autoapărare* „atacul anticipativ” și posibilitatea de a invoca „un atac iminent” pentru a declanșa un

război de agresiune [146]. Prin urmare, în viziunea adepților interpretării restrictive, nu există nici un *drept de autoapărare* în absența unui atac armat.

Cu toate acestea, un număr semnificativ de specialiști în materie au susținut ideea că dreptul cutumiar de *autoapărare* include utilizarea forței în anticiparea unui atac în anumite circumstanțe [260, p. 80-81]. Dincolo de acest argument, s-a prevăzut și partea negativă a lucrurilor. Astfel că o noțiune expansionistă a *dreptului de autoapărare*, ce include acțiuni anticipative, se presupune că eprezintă pericol pentru ordinea internațională, pacea, securitatea și stabilitatea acesteia.

Evident, în acest caz, este necesară clarificarea limitelor legale, astfel încât orice pretinsă exercitare a *dreptului de autoapărare anticipativă* să fie pasibilă de evaluare juridică. Pentru prima dată, față de exercitarea dreptului în cauză au fost formulate anumite cerințe în contextul incidentului *Caroline* – 1838-1842. Respectiv, pentru exercitarea autoapărării anticipative era necesar să existe: „o necesitate de autoapărare, iminentă, care nu permite nici alegerea modalității de exercitare, nici timp pentru deliberare”. Totodată, măsura luată trebuia să fie rezonabilă, neexcesivă și limitată de acea necesitate. Aceste cerințe au devenit standardul clasic cutumiar al autoapărării anticipative. Tribunalul de la Nürnberg a folosit acest standard pentru a dovedi că acțiunea Germaniei împotriva Poloniei (1939) și împotriva Norvegiei (1940), nu a fost autoapărare anticipativă, ci agresiune [165].

În prezent, pentru exercitarea dreptului în discuție cercetătorii identifică următoarele condiții: „necesitatea”, „proportionalitatea” și „caracterul iminent”. În viziunea lui L. Van de hole, este rezonabilă și înscrierea suplimentară a altor două condiții: în primul rând, o acțiune de autoapărare anticipativă este justificată doar în cazul în care Consiliul de Securitate nu a fost încă în măsură să ia măsurile de rigoare și, în al doilea rând, statul împotriva căruia se exercită dreptul de autoapărare anticipativă trebuie să fi încălcat dreptul internațional [260, p. 97-98]. Cercetătorul subliniază că dreptul la autoapărare, inerent fiecărui stat, include în mod logic dreptul de autoapărare anticipativă, acesta garantând că apărătorul are suficientă flexibilitate pentru a lua măsuri de protecție, fără a mai aștepta producerea unui atac. Un stat care ar renunța la acest drept ar putea fi incapabil de a se apăra într-o lume fără o autoritate centrală, care să împiedice statele puternice agresoare de a acționa în voie. Pe de altă parte, lipsa unei amenințări clare imediate, manifestată prin agresiunea unui stat, poate determina pretenții inconsistente. Respectiv, necesitatea, proportionalitatea și iminența constituie condiții *sine qua non*, în lipsa cărora autoapărarea anticipativă devine nimic mai mult decât o pantă alunecoasă spre agresiune [260, p. 105-106].

În general, practica statelor oferă puține exemple de autoapărare anticipativă, statele evitând să-și fundamenteze acțiunile pe această doctrină, dat fiind caracterul său controversat. Dintre puținele exemple ce pot fi aduse în acest sens, notăm invocarea acestui drept de către Israel în acțiunile contra Libanului (1978-2000) și de Africa de Sud în acțiunile contra Angolei (1985), acțiuni condamnate de către Consiliul de Securitate [213, p. 130].

În ce ne privește, considerăm că odată ce practica internațională a cunoscut cazuri de invocare a acestui drept (de natură cutumiară), ar fi necesar ca explicarea legalității sau legitimității exercitării acestuia să nu rămână doar o problemă doctrinară sau una nemijlocit practică pusă în fața Consiliului de Securitate spre clarifiere, ci comunitatea internațională (în persoana ONU) să intervină în vederea consacării normative atât a existenței acestui drept, cât și a condițiilor necesare pentru exercitarea legală a acestuia.

Apărarea preventivă. În baza interpretării extensive a teoriei autoapărării anticipative a fost fundamentată teoria *legitimei apărări preventive* (doctrină fundamentată de SUA, ca urmare a mutațiilor survenite după atacurile din 11 septembrie 2001). Conform acestei doctrine, acțiunea în legitimă apărare nu se limitează la riposta adusă unui atac iminent și inevitabil, ci se extinde și asupra unui atac potențial. Spre deosebire de autoapărarea anticipativă, doctrina autoapărării preventive presupune că nu este nevoie ca atacul să fie iminent, ci este suficient ca acesta să fie potențial sau posibil, având în vedere pericolul prea mare pe care l-ar presupune iminența acestuia. Deci, *autoapărarea preventivă* este un drept mai larg ca dreptul de apărare anticipativă [228, p. 53].

Cercetătorul Dinstein definește *autoapărarea preventivă* ca fiind acea care anticipează un atac armat care este doar previzibil (sau imaginabil) [206, p. 190]. Într-o altă viziune, prevenirea este inițiată pe convingerea că un atac armat este posibil să apară în viitor și că întârzierea ar implica un mare risc [185, p. 136].

În esență, fundamentarea doctrinei apărării preventive a determinat importante modificări la nivelul interpretării dreptului la legitimă apărare în general. Una din primele modificări ține de interpretarea noțiunii de „atac armat”. Respectiv, atacurile teroriste au fost încadrate în noțiunea de „atac armat”, fiind posibilă astfel exercitarea dreptului de legitimă apărare împotriva entităților non-statale care le-au comis. O evoluție suplimentară se referă la posibilitatea extinderii exercitării dreptului la legitima apărare generat de un atac terorist nu numai împotriva entităților non-statale care le-au comis, ci și împotriva statelor care găzduiesc sau susțin asemenea entități.

Pe de altă parte, merită subliniat că teoria apărării preventive pornește de la prezumția unei legături între terorism și deținerea armelor de distrugere în masă. Astfel, se face legătura între conceptul susținerii entităților teroriste și conceptul pericolului prezentat de armele de distrugere în masă, pentru a configura caracteristicile atacului armat specific acestei doctrine. Ținând cont de aceste momente, I. Gâlea definește acțiunea preventivă ca acea acțiune implicând folosirea forței desfășurată împotriva: a) unei grupări teroriste, dacă aceasta este identificată sau b) unui stat caracterizat printr-un regim nedemocratic, care deține arme de distrugere în masă sau care are legături cu grupări teroriste, fără ca un atac armat să se fi produs sau să fie iminent [82, p. 165].

Exemplificativă în acest context este aceeași operațiune *Enduring Freedom* care, strict vorbind, a fost întreprinsă ca răspuns la atacurile din 11 septembrie 2001, în temeiul dreptului inerent la

legitima apărare. Este vorba deci, de legitima apărare „clasică”, având în vedere caracterul „prezent” al atacului. În schimb, într-o interpretare extinsă, scopul operațiunii a constat în descurajarea oricăror viitoare acțiuni teroriste similare. Sub acest aspect, operațiunea poate fi privită ca primul și cel mai elocvent caz de acțiune preventivă [82, p. 165].

Așadar, se poate conchide că doctrina autoapărării preventive pleacă de la încadrarea atacurilor teroriste în noțiunea de atac armat și încadrarea statelor care susțin terorismul în categoria subiectelor împotriva cărora se poate răspunde cu folosirea forței, în exercitarea dreptului la legitima apărare. Din aceste considerente, teoria legitimei apărări preventive este apreciată ca reprezentând o „nouă excepție” de la principiul interzicerii folosirii forței și amenințării cu forța (chiar dacă numeroși cercetători susțin caracterul ilegal al acesteia [173, p. 37], în baza art. 51 din Carta ONU).

Paralel cu sintagma de „autoapărare preventivă” (*preventive self-defence*), cercetătorii străini operează și cu noțiunea de „autoapărare pre-emptivă” (*pre-emptive self-defence*), care potrivit lui I. Gâlea nu cunoaște un corespondent exact în limba română, dânsul traducându-l tot ca autoapărare preventivă [82, p.136]. Mai mult, și în literatura de specialitate străină diferența dintre cele două categorii este ambiguă.

În încercarea de a aduce lumină în această dilemă, considerăm necesar a invoca cele două tipuri de diplomații atestate în doctrină: *diplomația preventivă* și *diplomația pre-emptivă* (la care au recurs marile puteri (în concret SUA) pentru menținerea mediului actual de securitate). Referindu-ne nemijlocit la *diplomația preventivă*, notăm că cea mai potrivită definiție a acesteia este considerată a fi cea formulată de către Boutros Boutros Ghali în 1995, potrivit căreia „aceasta este acțiunea de prevenire a apariției disputelor între părți, de prevenire a escaladării disputelor existente și transformării lor în conflicte (violente) și limitarea acestora din urmă, atunci când ele apar” [137, p. 8]. Privite în ansamblu, acțiunile preventive în cazul unui conflict constau, în primul rând, în folosirea diplomației preventive pentru împiedicarea conflictului respectiv și, în al doilea rând, în utilizarea oricăror mijloace pentru oprirea evoluției și extinderii acestora [3, p. 125]. Deci, diplomația preventivă nu implică exercitarea dreptului la autoapărare preventivă.

În ceea ce privește *diplomația pre-emptivă*, apariția acesteia a fost condiționată de escaladarea fenomenului terorist și a apariției „războiului contra terorismului”, termen în care au fost îmbinate semnificația noțiunii *prevention*, pe de o parte, și cea a noțiunii *pre-emption* (prioritate), pe de altă parte. Administrația Bush a extins sensul termenului *pre-emption* pentru a include în utilizarea lui și înțelesul termenului *prevention*, folosit pe timpul războiului rece, obținând astfel o nouă strategie, „*strategia pre-emptivă*”, care vizează urmărirea și anihilarea teroriștilor și a celor care îi susțin înainte ca aceștia să acționeze. Prin aceasta, administrația Bush a impus aliaților săi preempțiunea ca o strategie importantă ce „include atacurile preventive în condițiile existenței unei amenințări potențiale, chiar dacă amenințarea iminentă lipsește” [3, p. 125-126]. În mod corespunzător, Strategia

Președintelui Bush de Securitate Națională definește „autoapărarea pre-emptivă” ca fiind utilizarea proactivă a forței ca răspuns la o amenințare iminentă pentru a preveni actele ostile ale adversarilor, chiar și atunci când nu se cunoaște sigur momentul planificat și localizarea acestor acte. Se consideră că este o formulă actuală perioadei contemporane de recrudescență și performanță a armelor de distrugere în masă. Întru justificarea strategiei în cauză, administrația americană susține că, din perspectiva intereselor naționale de securitate, pre-empțiunea este legitimă în următoarele situații: acțiunea nu urmărește protejarea unor interese imperialiste sau a unor bunuri obținute în urma unui război de agresiune; există dovezi că războiul este inevitabil; amenințările imediate pot deveni efective în câteva zile sau săptămâni; există informații certe că potențialul agresor are atât posibilitatea, cât și intenția de a lovi în viitorul apropiat [232, p. 29].

Din cele relatate, putem conchide că diferența clară dintre „diplomația preventivă” și „diplomația pre-emptivă” nu se extinde asupra categoriilor de „autoapărare preventivă” și „autoapărare pre-emptivă”, acestea din urmă practic având același sens [93]. Cu mult mai important în context este că acțiunea preventivă/pre-emptivă este o acțiune militară agresivă, prin care se utilizează forța în scopul „autoprotecției” în fața unei amenințări potențiale. Rezultatul este crearea unui precedent extrem de periculos în cadrul relațiilor interstatale pentru că orice actor internațional, statal sau non-statal, care deține puterea militară, poate considera un alt actor internațional, deținător, de asemenea, a puterii militare, ca o amenințare sigură la adresa securității sale și poate astfel acționa pre-emptiv împotriva acestuia în numele autoapărării. De aceea, este deosebit de important că la moment această doctrină nu este acceptată expres nici de Carta ONU și nici de o altă prevedere din legislația internațională, fiind prin esență nelegitimă. Vorbind la general, doctrina pre-emptivă nu este o soluție în rezolvarea problemei privind modalitatea de răspuns la acțiunile actorilor care dețin arme de distrugere în masă și care ajută grupările teroriste în acțiunile sale. Despre aplicarea unei doctrine pre-emptive pe teritoriul european nici nu se poate vorbi. Putem doar discuta despre operațiuni care să aibă scopul descurajării, lichidării sau reducerii potențialului terorist și conflictual.

În concluzie, raportând problema autoapărării la cea a soluționării conflictelor internaționale putem conchide următoarele momente importante [93]:

- văzută prin prisma justificărilor aduse, mai ales de SUA, autoapărarea preventivă reprezintă o măsură de soluționare a conflictelor, dat fiind faptul că este orientată spre prevenirea agravării situației și excluderea survenirii unui pericol mai grav;

- la moment, putem susține că autoapărarea preventivă nu dispune nici de legalitate, nici de legitimitate deplină (fiind numeroase statele care s-au pronunțat împotriva acțiunilor SUA);

- atât timp cât autoapărarea preventivă nu cunoaște o consacrare juridică general obligatorie, ea nu poate fi considerată o excepție de la principiul nerecurgerii la forță, altfel spus ea trebuie calificată

ca ilegală (mai ales în virtutea pericolului pe care îl prezintă), constituind un adevărat act de agresiune (în funcție de măsurile întreprinse) și nicidecum o măsură de soluționare a conflictului.

Autorizarea Consiliului de Securitate al ONU. A doua excepție reglementată expres de Carta ONU este folosirea forței cu autorizarea Consiliului de Securitate. Potrivit art. 39 din Cartă Consiliul are competența exclusivă de a califica o acțiune ca fiind o amenințare contra păcii, o încălcare a păcii sau un act de agresiune; Consiliul face recomandări sau decide măsurile care trebuie adoptate în conformitate cu art. 41 și 42, pentru restabilirea păcii și securității. În mod corespunzător, art. 41 din Cartă reglementează măsurile pașnice de soluționare a diferendelor internaționale, în timp ce art. 42 prevede că: „dacă Consiliul de Securitate consideră că măsurile prevăzute la art. 41 ar fi neadecvate ori s-au dovedit a fi inadecvate, poate decide o acțiune cu implicarea forțelor aeriene, navale sau terestre pentru menținerea sau restabilirea păcii și securității internaționale. O asemenea acțiune poate include demonstrații, blocade sau alte operațiuni cu implicarea forțelor aeriene, navale sau terestre ale membrilor Națiunilor Unite”.

Potrivit cercetătorilor, principalele probleme care se ridică în aplicarea celor două texte sunt legate de întrebarea dacă autorizarea Consiliului, în conformitate cu art. 42, trebuie să fie expresă sau poate fi și implicită [82, p. 175].

Autorizarea expresă. Primul caz de autorizare expresă a folosirii forței a fost operațiunea *Furtuna în Deșert*, ca răspuns față de invadarea Kuwaitului de către Irak în 1990. Operațiunea a fost considerată un punct de cotitură în dreptul internațional. Secretarul General ONU preciza, în context, că invazia Irakului a fost primul caz de la fondarea organizației când unul din statele membre a încercat să anexeze un alt stat și, datorită acestui fapt, măsurile adoptate constituie expresia practică a modului în care pacea și securitatea ar trebui menținute pe plan internațional [213, p. 252].

Din interpretarea art. 39 și 42 din Carta ONU și din practica operațiunii *Furtuna în Deșert*, se poate constata că autorizarea folosirii forței ar parcurge două etape. Prima ar fi calificarea unei situații de către Consiliul de Securitate ca reprezentând o amenințare contra păcii, o încălcare a păcii sau un act de agresiune. Spre exemplu, prin Rezoluția 660 (1990) [247], Consiliul a calificat invadarea Kuwaitului de către Irak ca fiind o încălcare a păcii și a cerut imediat Irakului încetarea acțiunii. Practic, aceasta reprezintă calificarea situației și recomandarea primelor măsuri. Autorizarea folosirii forței a fost dispusă printr-o rezoluție subsecventă – Rezoluția 678 (1990) [249]. Documentul autoriza „statele care cooperează cu guvernul kuwaitian să adopte toate măsurile necesare” pentru a asigura retragerea imediată și necondiționată a trupelor irakiene din Kuwait și pentru a restabili pacea și securitatea în zonă. Deși textul nu folosește sintagma „autorizează folosirea forței”, cercetătorii susțin că este vorba despre o autorizare *expresă* – în sensul în care sintagma „toate măsurile necesare” din formularea Rezoluției nu lasă îndoială cu privire la posibilitatea recurgerii la forță [82, p. 177].

Autorizarea implicită. În practica relațiilor internaționale, de rând cu autorizarea expresă statele au încercat să-și justifice legalitatea acțiunilor prin existența unei autorizări implicite a Consiliului. Astfel au fost justificate acțiunile SUA și a Marii Britanii în Irak în perioada 1991-2002 (pe baza Rezoluției nr. 688), acțiunile NATO în Kosovo, ale SUA și a Marii Britanii în Irak în 2003.

În concret, notăm că acțiunea statelor membre NATO în Kosovo din primăvara anului 1999 a încercat să fie justificată prin teoria autorizării implicite din partea Consiliului de Securitate (acordată prin Rezoluțiile 1160 [240], 1199 [241] și 1203 [242]). În realitate, nici una din aceste Rezoluții nu autoriza în mod expres folosirea forței. Chiar dacă au fost adoptate în temeiul cap. VII din Carta ONU, toate cele trei rezoluții se rezumă la constatarea faptului că situația din provincia Kosovo reprezintă o amenințare contra păcii și securității, solicitându-se Republicii Federale Iugoslavia să înceteze acțiunile împotriva populației de etnie albaneză. Nici una din rezoluții nu folosește sintagma prin care să autorizeze statele să „adopte toate măsurile necesare”. Respectiv, cercetătorii susțin că din textul acestora nu se poate deduce o autorizare implicită [213, p. 268].

Pe de altă parte, precizăm că autorizarea expresă în acest caz nu a fost posibilă datorită faptului că unele state membre permanente ale Consiliului de Securitate au atras atenția că ar opune dreptul lor *de veto* față de o eventuală rezoluție care ar fi autorizat folosirea forței împotriva Iugoslaviei. Acest fapt a determinat ca atât autorii de drept internațional, cât și statele membre NATO care au participat la conflict, să nu considere suficientă doctrina autorizării implicite pentru justificarea legalității acțiunii, de aceea au fost invocate și alte argumente cum ar fi teoria intervenției umanitare și interpretarea extensivă a art. 2 (4) din Cartă, în sensul că acțiunea din Kosovo nu urmărește afectarea integrității teritoriale sau independenței politice a Iugoslaviei și este conformă scopurilor ONU [82, p. 183]. Respectiv, în baza acestui precedent a fost fundamentată teoria intervenției umanitare, aceasta fiind recunoscută drept o „nouă” excepție de la principiul nerecurgerii la forță în relațiile internaționale.

4.3. Intervenția umanitară – o nouă excepție de la principiul nerecurgerii la forță

Teoria intervenției sau a intervenției „umanitare”, reprezintă una dintre cele mai puternice încercări de a introduce elemente noi în dreptul existent din sistemul Cartei ONU. Dacă vorbim despre „noi excepții de la principiul interzicerii folosirii forței”, intervenția umanitară este cea mai des invocată de autorii de drept internațional. În plus, argumentele existenței unui drept de intervenție umanitară deviază cel mai mult de la dreptul internațional pozitiv. Astfel, dacă în cazul altor „noi” excepții de la interzicerea folosirii forței, cum ar fi *legitima apărare preventivă* sau *autorizarea implicită a Consiliului de Securitate* avem de a face cu o interpretare extensivă a Cartei ONU, justificarea intervenției umanitare este cu mai complexă, deoarece nu este acoperită juridic.

Pe de altă parte, practica intervențiilor umanitare a generat serioase probleme referitoare la delimitarea legalității de legitimitate și ierarhizarea principiilor de drept internațional, momente ce ar putea să afecteze substanțial eficiența și aplicabilitatea dreptului internațional contemporan mai ales în sfera reglementării conflictelor internaționale. Respectiv, în cele ce urmează ne propunem studierea particularităților intervenției umanitare – ca o nouă excepție de la principiul nerecurgerii la forță, în vederea aprecierii măsurii în care la moment aceasta este justificată pentru relațiile internaționale.

Conceptul de „intervenție umanitară”. Conceptul de *intervenție* a fost avansat în sec. al XX-lea de către marile puteri de atunci. În perioada dintre cele două războaie mondiale, conceptul a fost alterat prin folosirea lui cu scopuri vădit expansioniste de către state care au declanșat războaie de agresiune (spre ex., intervențiile militare ale Japoniei în Manciuria din 1933, războiul civil din Spania, intervenția Germaniei în Cehoslovacia în 1938 etc.). Intervențiile militare umanitare nu au încetat nici după apariția ONU și după reglementarea expresă și limitativă a utilizării forței, doar că s-au înregistrat deja mai puține cazuri (intervenția Indiei în Pakistan din 1971, războiul din Vietnam din 1978 etc.). Consiliul de Securitate al ONU însă a condamnat asemenea intervenții și a determinat dezvoltarea unei doctrine, neuniforme, privind existența unui drept internațional la intervenție umanitară raportat la suveranitatea statelor [136, p. 135-136].

Cu toate acestea, intervenția NATO din Kosovo și cea din Irak sub conducerea SUA, au accentuat dezbaterea cu privire la antagonismul dintre intervenția umanitară și dreptul la suveranitate al statului împotriva căruia se intervine. Aceste cazuri au pus în discuție și problema referitoare la balanța puterii și supremația dreptului la nivel internațional. Aceasta deoarece, în pofida faptului că în majoritatea cazurilor de intervenție acțiunile urmăreau prevenirea și stoparea încălcărilor drepturilor omului, ele aveau particularitatea de a nu se conforma strict regulilor existente de drept internațional, în special, prevederilor Cartei ONU [82, p. 189].

În încercarea de a releva esența „intervenției”, precizăm că aceasta a fost analizată din mai multe perspective, în politica internă a statelor, în războaiele civile ori în constituția socială, în strânsă corelație cu imperativul respectării legilor umanității. În literatura de specialitate, au fost identificate câteva tipuri de intervenție a unui subiect (statal sau non-statal) în funcție de gradul de coerciție. Astfel, treapta inferioară presupune simpla luare de poziție, prin *discurs*, prin care se exprimă atitudinea față de conflictul în cauză, influențându-se astfel politica internă a unui stat (în mod similar a procedat președintele Bush în 1990, când într-un discurs, a făcut apel la poporul irakian de a-l răsturna de la putere pe Saddam Hussein). Treapta următoare implică *utilizarea mass-mediei*, datorită impactului acesteia asupra publicului. O altă modalitate de intervenție este *asistența economică* direcționată spre una din părțile în conflict, după care urmează *asistența militară*. Pe treptele

superioare se plasează *intervenția militară limitată* (prin raiduri aeriene și bombardamente strategice) și *invazia militară*, cu cel mai mare grad de coerciție impus asupra părților [235, p. 134].

Orientându-ne atenția, în special, spre intervenția umanitară (care cel mai frecvent este una militară), vom nota că potrivit unor cercetători, principalele cauze ale intervenției statelor în conflicte pot fi convențional divizate în trei categorii: 1) intervenții umanitare pentru încetarea epurării etnice și restabilirea ordinii civile; 2) autoapărarea față de statele care susțin terorismul; 3) prevenirea răspândirii armei de distrugere în masă [217, p. 141-157].

Din punct de vedere conceptual, *intervenția umanitară* a fost definită ca „acțiunea (militară) a unuia sau mai multor state pe teritoriul altui stat, fără consimțământul acestuia, realizată din rațiuni umanitare” [215, p. 145]. Cercetătorii D. Bușe și A. Lucinescu, inspirându-se din definițiile date de către J. McMahan (amestec extern coercitiv în treburile unei populații organizate sub forma unui stat [227, p. 27]) și T. Nardin (a acționa pentru a proteja drepturile omului [234, p. 66]), formulează următoarea definiție a intervenției umanitare: „amestec extern coercitiv realizat de către un stat sau un actor internațional nestatal în treburile unei populații organizate sub forma unui stat cu scopul protejării drepturilor omului” [34, p. 41].

Potrivit lui I. Gâlea, înțelesul termenului „intervenție” trebuie dedus în funcție de contextul în care apare și în completare la scopul în care este invocat. Autorul propune o definiție „prin excludere”, menționând că o acțiune nu va reprezenta o intervenție dacă se desfășoară cu consimțământul valabil al statului „țintă” [82, p. 191]. Într-o altă opinie, intervenția umanitară presupune amenințarea sau folosirea forței cu încălcarea frontierelor de către un stat sau un grup de state cu scopul prevenirii sau încetării violării masive a drepturilor fundamentale ale omului, inclusiv ale persoanelor ce nu sunt cetățeni ai statului în cauză, fără permisiunea acestuia [205, p. 120-122; 231, p. 102].

Astfel, se poate constata că de esența operațiilor umanitare ține focalizarea pe ocrotirea cât mai eficientă a populației civile. Ele permit ocrotirea deplină a drepturilor fundamentale, precum dreptul la viață, dreptul de a nu fi supus torturii ori tratamentelor inumane ori degradante, dreptul la libertate și la siguranță, dreptul la nediscriminare, dreptul de a nu fi supus sclaviei ori muncii forțate, ori alte asemenea drepturi garantate la nivel internațional.

În pofida acestui fapt, în doctrină s-au creat curente de opinie diametral opuse, în care s-au expus argumente „pro” și „contra” intervenției determinate de rațiuni umanitare [68, p. 247-251]. Adepții intervenției umanitare argumentează că există o obligație *erga omnes* de a respecta drepturile omului din prima generație. În acest sens, Carta ONU stipulează în art. 1 (3) necesitatea de a asigura „promovarea și încurajarea respectării drepturilor omului și a libertăților fundamentale pentru toți” ca scop al organizației. Totodată, în cap. IX, art. 55 lit. c) este înscrisă obligația de a veghea la „respectarea universală și efectivă a drepturilor omului și libertăților fundamentale pentru toți”.

Importanța acestei obligații este preluată în art. 56 potrivit căruia: „Toți Membrii se obligă să întreprindă acțiuni în comun și separat, pentru realizarea scopurilor enunțate în art. 55” [36].

Pe de altă parte, în contextul evoluțiilor internaționale, este evident că o situație de conflict dintr-un stat poate să destabilizeze statele din imediata vecinătate. De aici, devine clar de ce comiterea unor atrocități împotriva unui mare număr de oameni ar putea reprezenta o amenințare la adresa păcii: dislocarea unui mare număr de refugiați, folosirea excesivă a violenței ce ar putea conduce la escaladarea conflictului sau mișcările de rezistență sunt doar câteva exemple de factori ce ar putea duce la adâncirea unei crize. Tocmai de aceea apare ca stringentă obligația de a interveni, în primul rând, pentru a salva viețile oamenilor și a asigura respectarea drepturilor lor și, în al doilea rând, pentru a restaura pacea și a veghea la menținerea ei. În numele acestei doctrine, SUA a acționat militar în Bosnia și, îndeosebi în Kosovo, cu motivarea că genocidul comis de un stat asupra propriului popor nu reprezintă doar o gravă încălcare a drepturilor fundamentale, ci și un factor de risc la adresa securității regionale și globale [34, p. 41].

Din cele enunțate devine clară misiunea deosebită a intervențiilor umanitare și necesitatea lor stringentă în anumite situații de criză. Cu toate acestea, nu trebuie neglijate condițiile ce trebuie respectate de către subiecții ce recurg la asemenea măsuri de apărare a drepturilor omului, condiții ce vin să garanteze însăși legalitatea lor și să prevină deturnarea scopului urmărit.

Argumentarea legalității intervențiilor umanitare. Ținându-se cont de momentele enunțate, în studiile de specialitate s-a încercat o argumentare a legalității intervențiilor umanitare în baza prevederilor Cartei ONU. Sub acest aspect, precizăm că pentru cea mai mare parte a doctrinei, interpretarea literală a art. 2 (4) din Carta ONU denunță intervenția ca fiind ilegală. Prin urmare, atât timp cât intervenția nu se justifică prin *dreptul la autoapărare* (art. 51) sau nu este *autorizată* de o rezoluție expresă a Consiliului de Securitate (art. 39 și 42), este ilegală. Prin esență, aceasta este o interpretare pozitivistă, conform căreia excepțiile de la interdicția folosirii forței pot fi întrevăzute numai ca urmare a modificărilor actualei Carte ONU.

Paralel, au fost înaintate o serie de argumente în vederea punerii de acord a dispozițiilor Cartei cu teoria intervenționistă. Un prim argument enunță faptul că intervenția respectă dispozițiile Cartei atunci când nu este dirijată împotriva „integrității teritoriale sau independenței politice” a unui stat. Astfel, atât timp cât intervenția nu are ca scop cucerirea sau subordonarea regimului politic, nu se poate îndoi cu privire la legalitatea ei [255, p. 151; 218, p. 37]. Respectiv, potrivit realismului juridic, dacă o mare parte a statelor consideră că prin apărarea drepturilor omului nu se aduce atingere integrității teritoriale a statului și independenței sale politice, atunci intervenția este legală.

Un alt argument se referă la interpretarea art. 2 (4) din Carta ONU, prin raportare la rolul preponderent al Consiliului de Securitate în apărarea păcii și securității internaționale. În această privință realiștii susțin că dacă Consiliul, datorită mecanismelor sale de vot se dovedește incapabil de

a întreprinde măsurile concrete adecvate, chiar și atunci când apar situații clare ce amenință pacea sau în caz de încălcare a păcii sau de agresiune, atunci statele sunt cele responsabile pentru a pune capăt unor astfel de situații [238, p. 279]. Astfel, faptul că o rezoluție a Consiliului de Securitate autorizând folosirea forței în Kosovo în 1999 ar fi fost probabil blocată de veto-ul Rusiei și al Chinei nu exclude legalitatea intervenției NATO în lipsa unei asemenea autorizații. La fel, întrucât rezoluția propusă de SUA, Marea Britanie și Spania pentru a autoriza acțiunea din Irak condusă de SUA nu a fost votată de Consiliu, acest lucru nu a avut nici un efect asupra legalității intervenției [82, p. 203].

Un al treilea argument în favoarea teoriei intervenției constă în interpretare extensivă a art. 39 din Cartă (teoria autorizării implicite). Pe de o parte, unii autori argumentează că art. 39 permite Consiliului de Securitate să autorizeze utilizarea forței în cazul unei „amenințări la adresa păcii, încălcări a păcii sau a unui atac de agresiune”, și să acționeze în cazul încălcărilor masive a drepturilor omului de pe teritoriul unui stat, întrucât nu se referă în mod expres la pacea internațională. Deci, conform art. 39, Consiliul poate dispune măsurile prevăzute de cap. VII al Cartei, chiar dacă situația îngrijorătoare s-ar dovedi a fi una „internă”, referindu-se la un singur stat. Așa s-a întâmplat în cazul intervenției ONU în Somalia (1992), Rwanda (1994), Haiti (1994).

Pe de altă parte, într-o perspectivă juridică realistă, se apreciază că o declarație a Consiliului de Securitate pe temeiul art. 39, prin care se califică o situație drept „o amenințare la adresa păcii, o încălcare a păcii sau un act de agresiune” este suficientă prin ea însăși pentru a permite folosirea forței de către un stat membru al ONU în vederea găsirii unei soluții [218, p. 40]. O asemenea interpretare a servit ca argument în cazul intervenției NATO în Kosovo, căci Rezoluțiile Consiliului nr. 1160, nr. 1199 și nr. 1203 au considerat situația respectivă ca o amenințare la adresa păcii și securității internaționale. Totodată, e și cazul acțiunii conduse de SUA în Irak, permisă de Rezoluția nr. 1441, care se referea la „consecințele serioase” care ar rezulta din încălcarea continuă de către Irak a obligațiilor sale internaționale, așa cum reiese din rezoluțiile anterioare (nr. 678, nr. 687 și nr. 688).

Cu toate acestea, interpretarea dată nu este acceptată, deoarece art. 39 permite declanșarea fie a unor măsuri care nu implică folosirea forței (art. 41), fie a măsurilor care presupun utilizarea forței militare (art. 42). De aceea, se argumentează că utilizarea forței ar trebui să fie *expresă* (după cum s-a întâmplat în cazul operațiunilor din Irak (1991), când Rezoluția nr. 660 a calificat situația respectivă ca o „încălcare a păcii”, iar Rezoluția nr. 678 a autorizat folosirea forței) [82, p. 205].

Rezumând argumentele juridice în favoarea sau împotriva intervenției, se poate conchide că, deși sunt propuse multe justificări juridice, fundamentate fie pe dispozițiile Cartei ONU, fie pe cutumă sau prevalența principiului respectării drepturilor omului, majoritatea argumentelor sunt criticabile. Mai mult, aproape toate argumentele împotriva teoriei intervenționiste pleacă de la doctrina dreptului pozitiv, fundamentată pe principiul supremației dreptului. De aici, concluzia

privind legalitatea intervenției depinde de abordarea juridică teoretică: pozitivistă, realistă sau naturalistă. În timp ce pozitiviștii pledează pentru respectarea supremației dreptului în societatea internațională, realiștii argumentează adaptarea sistemului de drept internațional la realitățile actuale. La rândul său, dreptul natural justifică intervenția prin prevalența principiului respectării drepturilor omului, pornind de la natura umană a dreptului [82, p. 223]. În ceea ce ne privește susținem abordarea realistă (în special, necesitatea adaptării sistemului juridic internațional la realitățile actuale), pe care o considerăm a fi în măsură să „împace” și celelalte abordări.

Pentru susținerea acestei poziții, precizăm că dincolo de aceste argumentări, intervenția este o realitate în societatea internațională contemporană, fapt ce ridică problema neconcordanței între realitate și drept, pentru care o soluție ar trebui identificată. Unii autori consideră, pe bună dreptate, că există o diferență între stadiul prezent al dreptului internațional și necesitățile etice ale societății internaționale contemporane. În concret, I. Gâlea susține că dacă urmăm abordarea pozitivistă, potrivit căreia intervenția nu este conformă dreptului internațional, reiese că acesta ar trebui modificat în conformitate cu procedurile acceptate. O astfel de soluție ar părea însă nerealistă, în condițiile în care posibilitatea realizării consimțământului statelor asupra reglementării, prin tratat sau cutumă, a unui drept de intervenție, este redusă. Cu toate acestea, pentru a apăra corespunzător supremația dreptului în societatea internațională ar trebui să existe mecanisme eficiente în acest scop. În prezent, nu se poate oferi o soluție eficientă pentru situația concretă în care intervenția se produce, și aceasta este considerată ca încălcare a dreptului internațional.

La rândul său, abordarea realistă, deși nu este în strictă conformitate cu principiul supremației dreptului, prezintă meritul de a răspunde relațiilor internaționale contemporane, apărute după prăbușirea sistemului bipolar. Susținând posibilitatea justificării legale sau morale a intervențiilor umanitare, realiștii consideră că dreptul internațional „se adaptează de la sine” realităților prezente, fie prin interpretarea tratatelor, fie prin crearea unor norme cutumiare [82, p. 239-240].

Pornind de la cele expuse, apreciem că chiar dacă reglementarea actuală a folosirii forței nu corespunde realității internaționale, folosirea forței ar trebui reglementată, într-un sistem de drept internațional coerent (fapt ce în prezent este dificil, dacă nu imposibil de realizat), care să excludă orice interpretare eronată. Respectiv, ar fi de dorit ca diferența dintre drept și realitate să fie evitată, atât prin conformarea conduitei statelor cu dreptul, cât și prin actualizarea dreptului internațional.

Problema legitimității intervențiilor. Inițial, considerăm necesar a preciza esența legitimității. Astfel, potrivit dicționarului, noțiunea de „*legitim*” are două accepțiuni principale: într-o primă accepțiune, ea definește ceea ce se întemeiază pe lege sau ce se realizează cu îndeplinirea unor forme legale; într-o a doua accepțiune, ea semnifică ceea ce este justificat ori echitabil [67 p. 250]. Majoritatea cercetătorilor utilizează accepțiunea largă a legitimității.

În contextul general al problematicii mijloacelor de soluționare a conflictelor internaționale, legitimitatea acestora este privită ca o cerință intrinsecă societății organizate, a cărei absență ar da naștere arbitrariului și abuzului, cu consecința directă a afectării drepturilor și libertăților fundamentale individuale [88, p. 308]. Deci, legitimitatea este înțeleasă într-un sens extensiv. Sub acest aspect, A.-V. Istrătescu susține că orice mijloc, metodă sau măsură luate de către state pentru rezolvarea crizelor și conflictelor naționale sau internaționale trebuie să satisfacă înainte de toate exigența legitimității, cu alte cuvinte, să respecte normele și principiile de drept, să fie justificate în raport de subiecții cărora li se adresează, dar și de împrejurările concrete de timp, loc și mod în care devin incidente. Orice derogare de la principiul legitimității constituie în sine, un act discreționar, vădit incompatibil cu regulile ce guvernează statul de drept, privit din perspectiva calității sale de garant al democrației și al stabilității. Într-o exprimare mai plastică, absența legitimității ar „legitima” haosul, creând astfel premisele dezordinii și anarhiei [108, p. 351].

Cu toate acestea, în ultimul timp tot mai accentuată devine problema legitimității recurgerii la forță ca mijloc de soluționare a conflictelor internaționale, mai ales pe fonul detașării acesteia de legalitate. Astfel, unii cercetători susțin că, în timp ce legalitatea ar însemna conformitatea cu anumite norme de drept, legitimitatea ar presupune o justificare morală, etică și, într-o anumită măsură, legală, a unei acțiuni. Astfel, o acțiune care nu întrunește exigențele normelor de drept, de cele mai multe ori procedurale, poate fi considerată legitimă, datorită altor considerente decât cele legale [82, p.196].

Problema delimitării legalității (respectarea normelor de drept) de legitimitate (justificare prin argumente etice, politice, juridice etc.), în contextul relațiilor internaționale este una de dată recentă. În concret, se susține că anume intervenția neautorizată a NATO în Kosovo a și marcat apariția acestei delimitări, deoarece ea a fost calificată ca ilegală, dar legitimă [216, p. 18].

În acest sens, în doctrină se atestă existența unor „zone gri” la nivelul dreptului internațional, motiv pentru care este necesară operarea unei distincții între legalitate și legitimitate. Este vorba despre diferitele interpretări date noțiunii de *autorizare a Consiliului de Securitate* cu privire la desfășurarea unor acțiuni umanitare. Această zonă gri ar apărea atunci când Consiliul nici nu aprobă, nici nu dezaprobă o acțiune umanitară militară. În opinia majorității statelor în curs de dezvoltare, a Rusiei, a Chinei, intervenția poate avea loc numai când Consiliul aprobă expres acțiunea, în timp ce statele occidentale susțin că aceasta poate avea loc oricând, dacă Consiliul nu a cerut stoparea ei [265, p. 171].

Deci, legitimitatea reprezintă un argument semnificativ pentru statele care întreprind acțiuni calificate drept intervenție, fără autorizarea expresă a Consiliului de Securitate. În acest sens, pentru segmente importante ale societății civile și pentru unele state, legitimitatea unei acțiuni constă în probarea violărilor grave ale drepturilor omului. Totodată, această legitimitate ar fi sporită în ipoteza

în care lipsa autorizării Consiliului ar fi rezultatul exercitării dreptului *de veto* de către unul dintre cei cinci membri permanenți, însă majoritatea statelor ar fi susținut acțiunea. Prin urmare, una din condițiile legitimității unei intervenții este reprezentată de o largă susținere internațională, care ar fi de natură să suplinească viciul „procedural” al lipsei autorizării Consiliului de Securitate [82, p. 196].

În ultimul timp, tot mai mult legalitatea intervențiilor umanitare este legată de legitimitatea însăși a procesului decizional la nivelul Consiliului de Securitate al ONU. Sub acest aspect, există numeroase critici aduse acestui for cu privire la acțiunile sale. În multe cazuri, acestea sunt suspectate de a fi motivate mai degrabă de interese individuale decât de dorința de a proteja pacea mondială sau bunăstarea societăților. Bunăoară, unii analiști au observat entuziasmul intervenției de protejare a drepturilor omului în cazul bogatei populații în petrol a Kuwaitului în războiul din Golf, în contrast cu lipsa de interes pentru protejarea populației mult mai sărace din Rwanda. De multe ori situații la fel de grave nu primesc aceeași atenție din partea Consiliului de Securitate, iar unele decizii se iau foarte greu chiar și acolo unde există precedente [306]. Dacă la aceasta se adaugă lipsa de reprezentativitate geografică a membrilor permanenți (Africa, America de Sud și Australia nu au reprezentanți), se creează cadrul defavorabil luării unor decizii eficiente și corecte. În viziunea noastră, există pe mapamond o serie de state importante care ar trebui să facă parte permanent din Consiliul de Securitate (Germania, India, Japonia, Brazilia și Africa de Sud). În acest mod, s-ar diminua dictatura celor cinci (SUA, Federația Rusă, Marea Britanie, Franța și China) și ar fi reprezentate toate continentele într-o manieră echitabilă.

Strâns legată de acest moment este și problema dreptului *de veto* al membrilor permanenți, care nu face decât să încetinească sau să blocheze procesul luării deciziilor în cadrul Consiliului de Securitate. Considerăm că deținerea unui drept *de veto* absolut de către cei cinci este antidemocratică. În acest sens, susținem poziția lui Gh. Gogu, potrivit căruia dreptul la veto este rezultatul unei epoci apuse, contrar *ab initio* spiritului ONU bazată pe pluralism și democrație, organizație în care toate statele-membre ar fi trebuit să fie egale în drepturi [95, p. 22]. Prin urmare, utilizarea dreptului *de veto* ar trebui limitată (impunându-se condiții stricte) întrucât nu de puține ori a servit la apărarea unor abuzuri. O altă soluție ar fi eliminarea acestui drept, substituirea cu un mecanism echilibrat de votare a deciziilor. În plus, dialogul și transparența care lipsesc adesea în activitatea Consiliului de Securitate trebuie repuse în drepturi.

În viziunea noastră, toate aceste momente afectează considerabil atât legitimitatea intervențiilor umanitare, cât și eficiența lor. Mai mult, procesul dificil de adoptare de către Consiliu a deciziilor de autorizare a intervențiilor a condiționat angajarea practică a unor asemenea operațiuni fără mandatul expres al ONU (intervenția NATO în Kosovo în 1999).

În acest sens, A.-V. Istrătescu susține că chiar dacă o asemenea intervenție este ilegală din punct de vedere juridic, totuși, absența unei decizii a ONU de aprobare nu i-ar conferi acesteia un

caracter ilicit. În viziunea sa este cu mult mai important ca o intervenție colectivă să întrunească cumulativ o serie de condiții: să fie absolut necesară, să reprezinte unicul mijloc de restabilire a legalității, prin raportare la principiile dreptului internațional, să reprezinte singura cale de garantare a drepturilor omului, să se realizeze în sprijin umanitar, să fie proporțională cu scopul urmărit, să nu fie determinată de satisfacerea propriilor interese economice, politice, juridice sau de altă natură ale statelor interveniente în teritoriile invadate [108, p. 364].

Totodată, este important de precizat că fără un organ imparțial de monitorizare, ar fi însă aproape imposibil de stabilit în ce măsură condițiile enumerate au fost respectate. O teză contrară în acest sens ar crea un precedent periculos, în care sub pretextul intervenției umanitare, s-ar ajunge la ocuparea nelegitimă a unor state, în scopul de a le asupra și exploata, ceea ce nu poate fi admis.

Aceste momente sunt deosebit de importante, dat fiind faptul că, spre regret, în repetate rânduri, ocupația militară străină și impunerea controlului asupra unei anumite zone a fost „justificată” de necesitatea înlăturării conducerii politice a statului ocupat (astfel fiind motivată intervenția SUA în Irak) și sprijinirii populației din zonele calamitate în instaurarea regimului democratic, bazat pe pluralismul politic și respectarea demnității umane. În realitate, multe din intervențiile armate declanșate în numele unor principii demne de elogi, au reprezentat doar transpunerea în practică a dezideratului unor state de a deveni lideri ai lumii și de a-și extinde sfera de influență [96, p. 56].

Din cele expuse, se poate conchide că problema legalității intervențiilor umanitare, în ultimul timp, tot mai mult este substituită de cea a legitimității acestora, fapt ce inevitabil condiționează mutații serioase în plan practic, date fiind încercările de justificare a intervențiilor. În ceea ce ne privește, considerăm că ambele necesită soluții, deoarece în timp ce caracterul ilegal al intervențiilor subminează autoritatea dreptului internațional, neautorizarea intervențiilor desfășurate practic subminează autoritatea Consiliului de Securitate al ONU, afectând substanțial sistemul internațional ce protejează și asigură pacea și securitatea din lume.

Intervenția umanitară și principiile dreptului internațional. Dincolo de dificultatea justificării și argumentării legalității și legitimității intervențiilor umanitare în lumea contemporană, prezența *de facto* a acestora a generat și alte probleme la fel de controversate. Astfel, în pofida argumentelor aduse de adepții intervenției umanitare, rămâne neclar coraportul acesteia cu respectarea principiilor fundamentale de drept internațional. În acest sens, unii autori atestă existența unei tensiuni între două valori centrale ale sistemului legal internațional: respectul pentru suveranitatea statală și un angajament cu privire la relații pașnice între state, pe de o parte, și protecția drepturilor fundamentale ale omului, pe de altă parte [226, p. 1156-1157].

Principiul nerecurgerii la forță, principiul soluționării pașnice a diferendelor, principiul neintervenției și obligația statelor de a coopera între ele sunt argumentele celor care susțin ca

înfrângerea suveranității și atingerea adusă integrității teritoriale a unui stat prin violență și forță armată sunt încălcări grave ale unor norme de *jus cogens*. Summit-ul G-77 al celor mai sărace țări de pe glob a condamnat în repetate rânduri ideea intervenției umanitare, spunând că este o formă de imperialism a puterilor nordice care își extind influența asupra statelor din emisfera sudică a globului, mai puțin dezvoltate, ignorând și încălcând flagrant normele dreptului internațional.

Respectiv, opoziții dreptului de intervenție umanitară susțin inexistența vreunei cauze justificative pentru ingerința exercitată în treburile interne ale statelor atacate, mergând pe ideea că suveranitatea națională reprezintă un drept absolut, ce nu poate fi limitat în nici o situație, indiferent de natura ei [316, p. 526]. Mai mult, este unanim admis că regula principală o constituie neintervenția, principiu consacrat prin numeroase acte internaționale și reiterat în *Declarația asupra neadmiterii intervenției și amestecului în afacerile interne ale statului* (din 1981) [292], care conține prevederi prohibitive exprese în privința folosirii drepturilor omului ca mijloc de amestec în treburile interne ale altui stat.

Prin esență, polemica din jurul intervenției umanitare se axează pe faptul că ea funcționează prin încălcarea unor norme de *jus cogens* care protejează suveranitatea și integritatea teritorială a statelor cu scopul de a salva viețile oamenilor amenințați de pericol. Ceea ce este contestat este faptul că se dă prioritate intervenției directe și utilizării forței în detrimentul relațiilor pașnice dintre state și a principiilor ONU. În virtutea acestor momente tot mai discutabilă a devenit problema poziției principiului nerecurgerii la forță în sistemul principiilor de drept internațional.

Cu toate că, în doctrină, se vorbește despre o egalitate sub aspect juridic a tuturor principiilor dreptului internațional [118, p. 68], precum și inexistența unei ierarhii între acestea [79, p. 197], abordarea principiului interzicerii folosirii forței în cadrul sistemului principiilor ridică cel puțin două chestiuni. Prima privește importanța acestuia ca fundament al reglementării relațiilor internaționale, iar a doua posibilitatea ca unele evoluții contemporane să determine o anumită poziționare a principiului în relația cu alte reguli fundamentale internaționale [82, p. 81-82].

Reglementarea pozitivă contemporană permite afirmația că numeroase alte reguli fundamentale pot reprezenta o consecință sau cel puțin pot avea o legătură strânsă cu interzicerea folosirii forței (acesta fiind un element primar). Astfel, poziția principiului nerecurgerii la forță derivă din ideea că statele au, în primul rând, obligația de a se conforma interdicției generale de a utiliza forța în relațiile cu alte state, după care devin aplicabile celelalte principii. În pofida acestui fapt, realitatea marcată de importante mutații intervenite la nivelul sistemului dreptului internațional, denotă ca accepțiunea rolului primar al interzicerii folosirii forței rămâne a fi la stadiul de deziderat. După cum s-a enunțat *supra*, caracterul unipolar al sistemului internațional a generat interpretări extensive ale normelor prohibitive referitoare la interzicerea folosirii forței, uneori fundamentate pe o interpretare realistă și nu pozitivistă a dreptului internațional. Aceste interpretări, aplicate unor cazuri

practice (cum ar fi Kosovo sau Irak) conduc la o discrepanță între dreptul pozitiv și realitate, discrepanță a cărei soluționare necesită: fie o revenire la interpretarea corectă a dreptului pozitiv – generată de reechilibrarea, pe termen mediu sau lung, a sistemului internațional, fie o modificare a normelor existente [82, p. 82-83].

Cu toate că este binevenită cea de-a doua ipoteză, totuși ea nu este lipsită de deficiențe. Astfel, natura de *jus cogens* a principiului interzicerii folosirii forței presupune, pe de o parte, imposibilitatea modificării sale prin norme convenționale și, pe de altă parte, imposibilitatea apariției unei norme cutumiare care să-i fie opusă. Această prezumție ar putea fi afectată doar prin justificarea noilor norme printr-o altă normă având același caracter, care ar putea fi, în cazul teoriei intervenției umanitare, spre exemplu, principiul respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Deci, sub acest aspect, a devenit actuală problema relației dintre interzicerea folosirii forței și principiul respectării drepturilor omului. Deși practica tradițională a statelor (din perioada războiului rece) denotă imposibilitatea justificării folosirii forței prin invocarea unor violări grave ale drepturilor omului, practica recentă arată deja o divizare a pozițiilor statelor: de partea susținerii justificării juridice a intervenției umanitare fiind situate statele occidentale (SUA, Marea Britanie), împotriva acesteia fiind Rusia, China și unele state cunoscute ca state nealiniat. La nivel doctrinar, numeroși autori, inclusiv contemporani, susțin că principiul respectării drepturilor omului poate înlătura de la aplicare interzicerea folosirii forței, argumentând astfel teoria intervenției umanitare [255, p. 67].

Prin urmare, este incontestabil că realitatea contemporană reflectă o modificare a raportului dintre principiile interzicerii folosirii forței și respectării drepturilor omului în favoarea celui din urmă. Este o concluzie desprinsă mai mult din practică, fiind contestată însă de unii autori, ale căror argumente se întemeiază pe interpretarea pozitivă a normelor dreptului internațional.

În context, raportându-ne, în general, la problema legitimității mijloacelor de soluționare a conflictelor internaționale (intervenția umanitară constituind un asemenea mijloc), constatăm că ea nu se reduce strict la respectarea normelor și principiilor de drept internațional, uneori aceasta chiar fiind imposibil, dat fiind faptul că practica a depășit cu mult sfera acțiunilor reglementate juridic. Tot mai mult realitatea înregistrează practici care sfidează cadrul legal existent, dar care sunt justificate ținându-se cont de noile provocări și angajamente în sfera securității internaționale și a respectării drepturilor omului. Evident, în asemenea condiții este absolut necesară atingerea unui consens la nivelul statelor și organizațiilor internaționale și instituirea unui cadru juridic corespunzător, pentru a se preveni și evita recrudescența necontrolată și nesancționată a forței ca mijloc de gestionare a conflictelor și de constrângere a subiecților ce încalcă dreptul internațional.

Responsabilitatea de a proteja. Un răspuns la această problemă a constituit înființarea Comisiei pentru Intervenție și Suveranitate Statală (ca rezultat al Summitului Mileniului din 2000), care a elaborat și publicat raportul său în anul 2001, în care a propus substituirea noțiunii de

„intervenție umanitară” cu sintagma „responsabilitatea de a proteja”. Potrivit acestui raport **responsabilitatea de a proteja** este constituită din 3 elemente fundamentale și interdependente [258, p. XI]: Primul element este *responsabilitatea de a preveni*, care revine fiecărui stat. În urma pactului social încheiat cu poporul, statul dobândește puterea supremă și recunoașterea necesară pentru a o folosi, dar și responsabilitatea de a-l proteja de situații periculoase, de la calamități naturale până la agresiuni străine. Această responsabilitate survine odată cu suveranitatea statului și se realizează prin identificarea, analiza și notificarea cu privire la situațiile cu potențial de conflict, pentru ca statul interesat să poată lua din timp măsuri. Aceste funcții sunt realizate de instituțiile statului, de ONG-uri naționale sau internaționale și de organizații internaționale cu vocație regională sau mondială. Responsabilitatea în cauză a fost recunoscută și în actul final al Summit-ului Mondial din 2005, cea mai mare adunare de șefi de state și de guvern din istorie, cu 192 de țări participante: „Fiecare stat în parte are responsabilitatea de a-și proteja populația de genocid, crime de război, crime împotriva umanității și purificare etnică. Recunoaștem existența acestei responsabilități și vom acționa ca atare.” [179, art. 139].

Cel de-al doilea element se referă la *responsabilitatea de a reacționa*, care presupune, în primul rând, preocuparea de a oferi asistență, de a aplica măsuri concrete pentru a stabili un potențial conflict. Este de remarcat în acest sens intervenția mijlocită a comunității internaționale prin instituțiile și organisme sale. Responsabilitatea este împărțită între aceasta și statul în care se intervine. Măsurile luate au în vedere timpul scurt avut la dispoziție pentru a-și produce efectele. Acestea pot varia, de la asistență directă la sancțiuni, de la stimulente financiare la ajutoare umanitare. Indiferent de aplicarea lor la cazul concret, scopul este același: de a ajuta statul aflat în dificultate să aplaneze pașnic conflictul sau, în cazul în care acesta refuză asistența și își încalcă în mod repetat obligațiile asumate, de a obține cooperarea lui atunci când refuză, epuizând toate mijloacele pașnice aflate la dispoziție înainte de a lua în calcul o intervenție militară.

Respectiv, în documentul final al Summit-ului se indică (art. 139): „De asemenea, luăm asupra noastră angajamentul, necesar și adecvat, de a ajuta statele să-și construiască capacitatea de a-și proteja populația împotriva genocidului, crimelor de război, crimelor împotriva umanității și epurării etnice, precum și de a ajuta statele aflate în pericol înaintea izbucnirii unei crize sau conflict”.

Responsabilitatea de a reacționa mai include în sine și intervenția la momentul potrivit printr-o acțiune decisivă. Când măsurile diplomatice și pașnice nu își ating scopul, iar tensiunile escaladează, se impun măsuri dure, inclusiv militare. Cu toate acestea însă, Comisia sugerează epuizarea tuturor mijloacelor coercitive de ordin politic, economic sau juridic înainte de o intervenție armată. Ea subliniază importanța determinării dacă încălcările drepturilor omului, conduita negativă sau amenințarea existentă justifică o astfel de măsură. Este deci o măsură care ar trebui luată doar în ultimă instanță, când toate celelalte alternative au fost epuizate și dacă gravitatea situației o cere.

Comisia merge mai departe și identifică și condițiile care trebuie îndeplinite cumulativ de o intervenție militară pe teritoriul unui alt stat: *să fie o cauză dreaptă, să fie bine intenționată, să fie folosită în ultimă instanță, să se bucure de o autoritate legitimă, să fie proporțională și să aibă șanse de reușită* [258, p. 32].

Se insistă, în special, pe necesitatea de a avea legitimitate în momentul intervenției. Este dezirabil ca aceasta să se fondeze pe autorizația Consiliului de Securitate. Însă, dacă aceasta lipsește din cauza imposibilității obiective de a o obține, în virtutea obligațiilor de a respecta drepturile omului și de a veghea la pacea internațională, este recunoscută, dar nu preferată, posibilitatea unui stat sau grup de state de a interveni, cu condiția să fi fost respectate toate etapele anterioare, iar intervenția militară să întrunească cumulativ condițiile enumerate mai sus.

Documentul final al Summit-ului din 2005 întărește responsabilitatea de a reacționa prin următoarele prevederi: „În acest context, suntem pregătiți să acționăm colectiv, decisiv și la momentul potrivit, prin Consiliul de Securitate, în conformitate cu Carta ONU, dacă mijloacele pașnice sunt ineficiente, iar autoritățile naționale ale unui stat, în mod evident, nu își îndeplinesc obligația de a proteja populația împotriva genocidului, crimelor de război, crimelor împotriva umanității și epurării etnice” [179, art. 139].

Cel de-al treilea element se referă la *responsabilitatea de a reconstrui* în calitate de angajament inerent responsabilității de a reacționa. Acest lucru înseamnă că, dacă a fost desfășurată intervenția militară trebuie să existe și un angajament autentic în finalul acesteia pentru a ajuta la construirea unei păci durabile și promovarea unei bune guvernări și dezvoltării durabile. Condițiile ordinii și siguranței publice trebuie să fie reconstituite de către agenții internaționali care trebuie să acționeze în parteneriat cu autoritățile locale, cu scopul de a le transfera progresiv autoritatea și responsabilitatea pentru reconstrucție. Cele mai importante domenii care urmează a fi reconstruite și consolidate sunt: securitatea, justiția și dezvoltarea economică [258, p. 40].

În pofida originalității sale, raportul Comisiei nu a avut ecouri imediate în plan internațional datorită evenimentelor din septembrie 2001, dar odată cu recunoașterea primită la Summit-ul Mondial din 2005, acesta a reintrat în atenția publică. În raportul Secretarului General ONU din 2009 se vorbește despre faptul că „toate Statele Membre, nu doar cele 15 care fac parte din Consiliul de Securitate, trebuie să conștientizeze pe deplin așteptările opiniei publice internaționale și responsabilitatea de care trebuie să dea dovadă pentru a-și proteja populația” [239]. În acest sens, credibilitatea, autoritatea și eficiența ONU depinde de capacitatea acesteia de a interveni, prin toate mijloacele posibile, pentru a salvagarda interesele umanității acolo unde este nevoie, cu atât mai mult atunci când se ia în considerare utilizarea forței.

Raportul insistă asupra faptului că, la Summit-ul din 2005, șefii de stat din 192 de țări s-au exprimat unanim în favoarea adoptării responsabilității de a proteja, iar această declarație de ordin

politic trebuie transpusă și în plan normativ, pentru a-i conferi putere juridică: „Cer Adunării Generale să facă pașii necesari pentru a elabora o strategie prin care responsabilitatea de a proteja să fie consacrată și, în final, implementată” [239].

Consiliul de Securitate și-a făcut cunoscută poziția încă din anul 2006, când printr-o rezoluție intitulată *Protecția civililor în timpul conflictelor armate* [246] a reafirmat prevederile paragrafelor 138 și 139 din documentul final al Summit-ului din 2005.

În același timp, însă, există și critici întemeiate: „cele două proclamații sunt goale de conținut juridic și faptic. Juridic pentru că principiul responsabilității de a proteja nu a fost înscris într-un tratat semnat de un număr covârșitor de state, devenind astfel obligatoriu pentru ele și faptic pentru că situația din Sudan, Somalia și Zimbabwe este dovadă relevantă că și acest concept este manipulat în favoarea diverselor interese, victimele principale fiind mereu aceleași: populația civilă și militarii dezorientați” [229, p. 3-4]. Cu toate acestea, în condițiile lumii contemporane, considerăm că responsabilitatea de a proteja apare ca o soluție viabilă și eficientă. Prin însăși definiția ei, responsabilitatea incumbă oricărui stat care se bucură de suveranitate și care și-a asumat obligația de a respecta drepturile omului. Doar în cazul în care aceste obligații nu pot fi aduse la îndeplinire, comunitatea internațională va interveni, chiar și prin utilizarea forței. Cum drepturile omului se cristalizează tot mai mult într-un „drept supra-internațional”, obligația de a veghea la respectarea lor revine tuturor membrilor comunității internaționale. În cazul în care unii membri fie nu pot, fie nu vor să și-o respecte, interesul pentru viața și siguranța omului trebuie să prevaleze, în ciuda tuturor piedicilor, pentru a satisface exigențele morale ale umanității și a îndeplini responsabilitatea de a proteja.

Desigur, pentru a fi eficientă și a nu produce efecte adverse, este absolut necesar ca responsabilitatea de a proteja să fie încadrată juridic adecvat la nivel internațional. Această soluție este, la moment, cea mai potrivită, cu atât mai mult că acțiunile de intervenție umanitară, înregistrate în practica relațiilor internaționale din ultimele decenii, au fost marcate de grave probleme de legitimitate, ce pun sub semnul întrebării însăși forța juridică a dreptului internațional.

4.4. Problemele gestionării conflictului americano-irakian: studiu de caz

Ținând cont de referirile făcute anterior la acest conflict, în cele ce urmează ne propunem să pătrundem în esența acestuia în scopul identificării problemelor politice și juridice care îi marchează procesul desfășurării și finalizării.

În literatura de specialitate, tot mai mult se utilizează termenul de „criză irakiană”, care a parcurs în evoluția sa cel puțin 3 faze active [89, p. 111; 307, p. 15]: a) 1990-1991 – criza Kuwaitiană, numită și „războiul din Irak”, apreciat fiind ca ultimul conflict clasic al sec. al XX-lea, având ca oponenti, pe de o parte o coaliție multinațională și de cealaltă parte un stat arab – Irakul

[134, p. 26]; b) 1998 – refuzul Irakului de a colabora cu comunitatea internațională, acesta fiind bombardat de aviația americană; c) 2002-2003 – când SUA și Marea Britanie au planificat operațiuni militare în Irak, culminate cu războiul din 2003.

Întru dezvoltarea succintă a acestor etape, vom atrage atenția la cele mai importante aspecte din punct de vedere politic și juridic.

a) Războiul din Irak – 1990-1991. În noaptea spre 2 august 1990, Irakul a invadat Kuwaitul, anunțând anexarea și recunoașterea acestuia ca a 19-a provincie a sa. Reacția comunității internaționale s-a materializat prin adoptarea de către Consiliul de Securitate al ONU (la 2 august 1990) a Rezoluției nr. 660 [247], prin care s-a solicitat Irakului retragerea armatei din Kuwait. Ulterior, a fost adoptată Rezoluția nr. 661 [248], care prevedea aplicarea de sancțiuni internaționale – embargoul în sfera comerțului, finanțelor și a livrării de armament. Mai târziu, a fost impusă blocada maritimă, precum și întrerupte căile de comunicație aeriene.

O bună parte din reprezentanții comunității internaționale au conchis inevitabilitatea recurgerii la forță pentru soluționarea problemei în cauză. Drept rezultat, SUA a inițiat o amplă campanie de creare a unei largi coaliții antiirakiene [85, p. 606], asumându-și rolul principal rol nu numai în plan militar, dar și în cel mediatic [102, p. 246; 101, p. 138]. Concomitent, au fost căutate și metode alternative de rezolvare a situației. În principal, Franța și Rusia au optat pentru aplicarea metodelor diplomatice, dar care au fost respinse categoric de Marea Britanie și SUA.

Eforturile diplomatice ale SUA și roadele strategiei mediatice [272, p. 59-77], au dus la adoptarea Rezoluției la 29 noiembrie 1990, prin care se autoriza intervenția militară, pentru a-l determina pe Saddam Hussein să-și retragă forțele armate din Kuwait și stabilizarea situației din Golf. Refuzul acestuia de a-și retrage forțele armate a determinat declanșarea, la 17 ianuarie 1991, a unei ample operațiuni militare („*Furtuna în deșert*”) împotriva Irakului soldat cu un succes al coaliției. În consecință, Irakul a acceptat masa negocierilor, asumându-și mai multe angajamente față de societatea internațională (printre care retragerea trupelor din Kuwait și lichidarea armelor de distrugere în masă (acestea fiind utilizate masiv în războiul cu Iranul [134, p. 27]).

b) Atacarea Irakului în 1998. Dacă de la început Irakul s-a conformat condițiilor impuse de comunitatea internațională, atunci, în anul 1998, acesta a refuzat orice colaborare cu inspectorii ONU (care verificau onorarea obligațiilor asumate), fapt ce a determinat îngrijorarea SUA, care vedea Irakul ca un pericol iminent. Pe ordinea de zi a fost pusă întrebarea luării unor măsuri mai severe, iar Congresul american a adoptat un act special care chema la substituirea regimului politic din Irak. Drept urmare, în decembrie 1998, SUA împreună cu Marea Britanie, fără a avea mandatul ONU, au bombardat teritoriul Irakului, urmărind să distrugă obiectivele în care se presupunea că se produceau arme de distrugere în masă. Aceste acțiuni au atras o reacție de nemulțămire din partea comunității internaționale, care le-au acuzat vehement. În pofida acestui fapt, Consiliul de Securitate a adoptat o

nouă Rezoluție nr. 1284 (17 decembrie 1999) [243] prin care a instituit o nouă comisie de supraveghere, control și inspecție în Irak.

c) **Ultima fază a crizei irakiene (2002-2003)** a fost inițiată de evenimentele din 11 septembrie 2001 [269, p. 6-16], care au avut un impact deosebit asupra dreptului internațional și a relațiilor internaționale. Atacurile teroriste (ca un nou gen de confruntare – total diferită de conflictele clasice [114, p. 5]) ce au distrus turnurile gemene din New York, au reprezentat evenimentul tragic ce a condus la afirmarea terorismului ca amenințare primară la adresa securității [169, p. 177]. Ca răspuns, SUA a adoptat o nouă *Strategie a securității naționale* (2002), bazată pe o nouă doctrină de securitate construită în jurul „dreptului SUA de a purta războaie preventive” în orice parte a lumii, atunci când constată că îi este amenințată securitatea [63, p. 16-17]. Astfel, SUA s-a declarat preocupată în special de organizațiile teroriste de talie internațională, precum și de statele care le susțin, printre care locul principal era deținut de Irak.

Lupta împotriva terorismului s-a început cu operațiunea militară a SUA în Afganistan (*Enduring Freedom*) [169, p. 178], inițiată la 7 octombrie 2001, prin care a distrus regimul talibanilor. Prin esență, acesta a fost un răspuns la atacurile teroriste din 11 septembrie, SUA invocând dreptul la autoapărare în momentul invaziei, drept susținut de Consiliul de Securitate al ONU prin Rezoluțiile 1368 [244] și 1373 [245] din 2001, fiind recunoscut că un atac terorist dă naștere dreptului la autoapărare conform uzanțelor dreptului internațional, iar un stat care oferă o bază pentru teroriști poate fi subiect al atacurilor armate de autoapărare chiar dacă nu a orchestrat atacurile propriu-zise [251, p. 111].

După Afganistan atenția SUA a fost orientată spre Irak [307, p. 36-37], Saddam Hussein fiind considerat un susținător al teroriștilor și învinuit de actele teroriste comise. *De jure*, argumentele invocate au fost [308, p. 59]: 1) deținerea de către Irak a armelor de distrugere în masă interzise; 2) legătura cu organizația Al Qaeda, ceea ce înseamnă implicarea în atentatele de la 11 septembrie; 3) crimele împotriva propriului popor, fapt ce nu poate lăsa indiferentă comunitatea internațională și determină la acțiuni colective. Majoritatea specialiștilor [311, p. 124-126; 120, p. 21; 280, p. 1-12] însă sunt de părerea că motivele reale care au stat la baza politicii de atacare a Irakului diferă de cele declarate oficial de SUA, care practic a urmărit realizarea unor interese economice, geopolitice și de altă natură în regiune.

Este important că în căutarea unor motive pentru atacarea Irakului, SUA a urmat aceleași scheme: Irakului i se impunea noi și noi condiții, destul de dificile, iar refuzul de a le accepta și îndeplini era considerat un temei suficient pentru a trece la constrângere și aplicarea forței [307, p. 38]. Considerăm că lipsa sau neacceptarea unei alternative la această metodă, destul de clar vorbește despre existența indubitabilă a unor motive și scopuri reale urmărite de SUA, dincolo de cele declarate *de jure*, precum și „hotărârea fermă a acesteia de a le atinge” [85, p. 615].

Dincolo de aceste momente, pentru prezenta investigație o importanță distinctă reprezintă problema legitimității și legalității intervenției în Irak, la care ne vom opri în cele ce urmează.

Legitimarea intervenției în Irak. Ca și în cazul precedent, SUA a inițiat un amplu proces de formare a coaliției antiirakiene. Cu toate că nu s-a reușit formarea unei coaliții ca în 1991, totuși, un număr impunător de state au aderat la intenția SUA de a ataca Irakul, în total 49 de state [307, p. 43] (potrivit altor surse – 46 de state [308, p. 62]), susținerea fiind obținută datorită privilegiilor oferite de SUA.

În septembrie 2002, SUA a solicitat ONU examinarea cazului, oficial insistând asupra rezolvării definitive a problemei armelor de distrugere în masă de care dispune Irakul (alte voci considerând că scopul real al SUA era de a obține mandatul pentru operațiuni militare împotriva Irakului). În cadrul Consiliului de Securitate, Franța, Rusia și China s-au opus unei rezoluții care să permită utilizarea forței împotriva regimului lui Saddam Hussein, optând pentru dezarmarea Irakului prin intensificarea inspecțiilor internaționale. Prin esență, s-a produs o gravă fractură la nivelul Alianței nord-atlantice și al Uniunii Europene, Franța, Germania, Belgia refuzând net să accepte ideile și soluțiile americane [89, p.113].

În pofida acestuia fapt, Rezoluția nr. 1441 [328] a fost adoptată unanim. Aceasta a stabilit termeni concreți, la expirarea cărora Saddam Hussein urma să-și expună clar intenția de a îndeplini condițiile impuse, să ofere informațiile necesare, să accepte grupurile de experți din partea ONU. Textul Rezoluției cuprinde trei puncte esențiale (la care s-a făcut trimitere pentru justificarea acțiunii „*Iraqi Freedom*”): a) în primul rând, se arată că Irakul a încălcat în mod constant obligațiile de a se dezarma impuse prin Rezoluția nr. 687 (1991); b) în al doilea rând, ea oferă Irakului o ultimă șansă pentru a se dezarma și c) Consiliul de Securitate precizează că dacă Irakul nu-și va respecta angajamentele asumate, va avea de suportat „consecințe serioase” [82, p. 184].

Din alt punct de vedere, documentul poate fi apreciat ca reprezentând un compromis (a două tendințe diferite [223, p. 272]). Pe de o parte, el corespundea intereselor Europei și Rusiei, care cereau ca SUA să se consulte cu ONU, înainte de a lua o hotărâre de acțiune, în cazul în care Saddam va refuza respectarea condițiilor rezoluției. Pe de altă parte, textul documentului permitea SUA de a se considera în drept de a începe război în lipsa unei a doua rezoluții (în acest sens, sintagma „consecințe serioase” a fost interpretată ca echivalând practic cu autorizarea folosirii forței; or, autorizarea operează automat, odată ce Irakul omite să-și respecte obligațiile, fără a fi nevoie de o rezoluție subsecventă) [82, p. 184].

Semnificativ este că victoria în cadrul ONU nici pe de parte nu a presupus o voință unică a comunității internaționale asupra problemei date. Multe state considerau că SUA deja a decis declanșarea războiului. De aceea, eforturile diplomatice ale ONU pot fi considerate mai curând ca încercări de a opri declanșarea războiului, decât o soluționare colectivă a problemei deținerii de către

Saddam a armamentului de distrugere în masă. Partea cea mai defavorabilă a documentului ținea de faptul că nu prevedea nici o soluție alternativă celei de recurgere la forță.

După cum era și de așteptat, Saddam Hussein nu a oferit comunității internaționale datele și informațiile solicitate, moment ce a provocat SUA la acțiuni hotărâte. Respectiv, în februarie 2003, a prezentat Consiliului de Securitate unele „probe” pentru susținerea intervenției militare în Irak, învinuindu-l de ducerea în eroare a membrilor comisiei de inspectori și menținerea de legături cu organizația teroristă Al Qaeda. Ulterior, la 17 martie 2003, liderul de la Casa Albă l-a somat pe Saddam Hussein să părăsească țara în 48 de ore, în caz contrar urmând să fie supus unui atac militar. Dat fiind că ultimele eforturi de a soluționa problema pe cale diplomatică au eșuat, la 20 martie operațiunea „*Iraqi Freedom*” a început.

Declanșarea operațiunii a atras cele mai vii proteste [213, p. 277] și controverse cu privire la legalitatea acesteia. SUA și Marea Britanie au argumentat legalitatea folosirii forței în Irak pornind de la existența autorizației implicite cuprinse în Rezoluția nr. 1441 (2002) a Consiliului de Securitate. De asemenea, SUA a invocat legitimitatea acțiunii prin sprijinul acordat de aproximativ 35 de state. Argumentele nu au fost acceptate de numeroase state, SUA și Marea Britanie fiind învinuite de agresiune, prin violarea prevederilor Cartei ONU [213, p. 278].

În viziunea noastră, operațiunea din Irak nu poate fi justificată prin sprijinului acordat de 35 de state, întrucât cu mult mai multe state s-au expus împotriva. Pe de altă parte, nici argumentul autorizării implicite nu este suficient, deoarece i se opune caracterul unilateral al acțiunii militare (deci fără susținerea și implicarea ONU) și se bazează doar pe interpretarea normelor internaționale.

Consecințele războiului din Irak și posibilele soluții. La 1 mai 2003 SUA a anunțat că războiul împotriva Irakului a luat sfârșit. Acesta s-a soldat cu ruina regimului lui Saddam, moment ce a marcat inițierea unui amplu proces de edificare a sistemului puterii de stat în Irak [307, p. 46]. În procesul de restabilire a situației în perioada post-conflict a fost implicată ONU, acesteia revenindu-i sarcina de a lua cele mai importante decizii în acest sens (moment interpretat ca o modalitate de legitimare a intervenției SUA în Irak [78, p. 45], în condițiile în care SUA, ca superputere, nu poate fi sancționată – e.n.). Astfel, la 16 noiembrie 2003, a fost adoptată în unanimitate Rezoluția nr. 1511 [329], în baza căreia a fost împuternicită o forță multinațională să ia toate măsurile pentru menținerea siguranței și securității în Irak.

Prin Rezoluția nr. 1546 din 8 iunie 2004 [330], s-a confirmat independența, suveranitatea, unitatea și integritatea teritorială a Irakului, precum și dreptul poporului irakian de a-și determina viitorul său politic și de a-și controla resursele sale petroliere. În rezultat, la 28 iunie 2004, puterea a fost transmisă guvernului provizoriu nou format. Aceste momente, în viziunea SUA, a marcat sfârșitul perioadei de ocupație a Irakului, ceea ce în realitate nu a fost așa [307, p. 55]. Chiar dacă ulterior, Irakul a reușit să-și aleagă deputații în parlament, să creeze un consiliu pe lângă președintele

statului, să-și adopte o Constituție democratică, mandatul forțelor multinaționale a continuat, prezența acestora în regiune fiind considerată strict necesară de către SUA.

Dincolo de aceste consecințe „pozitive”, pot fi atestate și unele momente ce reflectă cu adevărat rezultatul real al conflictului. Astfel, după ocuparea țării, măsurile radicale ale administrației americane, de demantelare a structurilor dictaturii, au favorizat coagularea unei rezistențe împotriva forțelor SUA, care s-a repercutat și asupra noului regim democratic irakian, proaspăt instalat [134, p. 28]. Prin urmare, înlăturarea regimului lui Saddam Hussein (acesta fiind executat pe 30 decembrie 2006) nu a adus liniște în Irak. Pe teritoriul acestuia au rămas trupe militare ale SUA și Marii Britanii și a câtorva alte state, împotriva cărora s-a inițiat o adevărată luptă din partea rebelilor. Pe întreg teritoriul țării au fost create grupuri de rebeli cu scopul de a ataca militarii străini, precum și de a realiza „acțiuni de răzbunare” împotriva irakienilor care au devenit aliați străinilor. Ca răspuns, trupele SUA și a Marii Britanii au întreprins mai multe acțiuni militare împotriva rebelilor, însă fără rezultat, situația rămânând în continuare destul de tensionată [307, p. 46]. Pe de altă parte, războiul din Irak a acutizat considerabil relațiile dintre sunniți și șiiți, tensiunile fiind în permanentă creștere.

Pe de altă parte, în pofida faptului că operațiunile militare ale SUA împotriva Irakului au făcut parte din „strategia luptei împotriva terorismului”, totuși s-a făcut foarte puțin în această direcție. Cu toate că s-a declanșat o adevărată vânătoare a teroriștilor, a surselor de finanțare a acestora, s-au ignorat complet măsurile de prevenire a fenomenului dat [301, p. 180]. Mai mult, ulterior s-a dovedit că armele de distrugere în masă nu existau în Irak, că Saddam nu a avut nici o legătură cu atentatele de la 11 septembrie și că baatistii seculari de la Bagdad îi detestau pe teroriștii islamici din Al Qaeda. Prin urmare, în loc să ducă la înfrângerea teroriștilor, războiul din Irak a facilitat recrutarea de noi insurgenți, a destabilizat întreaga regiune și a diminuat reputația Americii pe arena internațională [72]. Mai mult, Irakul s-a transformat într-un centru al terorismului internațional, în care vin teroriști din toate colțurile lumii.

Toate aceste momente denotă dramatismul situației din Orientul Mijlociu, complexitatea problemelor din Irak, fragilitatea procesului de pace din Orientul Apropiat și pericolul declanșării unor acțiuni și reacții în lanț ce pot afecta grav securitatea întregii lumi. Din toată această derulare de evenimente, rezultă fluiditatea fără precedent a situației geopolitice, marea diversitate a pericolelor și chiar a amenințărilor la adresa securității internaționale [9, p. 106].

Dincolo de această realitate, este evident un paradox: dacă *de jure*, în cazul unui conflict, ar trebui să fie respectate prevederile legale, atunci *de facto*, statele procedează potrivit necesităților, ambițiilor lor. Respectiv, SUA a neglijat prevederile legale internaționale, acționând conform propriilor sale interese [89, p. 111-112]. Mulți cercetători califică invazia SUA în Irak ca fiind o intervenție agresivă unilaterală, motiv pentru care sunt văzute în regiune drept cruciații de tip modern

sau ca o putere colonială modernă, nicidecum o entitate care să aducă o schimbare spre bine în această parte a lumii.

Din evenimentele relatate pot fi deduse cel puțin câteva concluzii importante:

- Războiul împotriva lui Saddam Hussein (camuflat sub forma unor măsuri de constrângere cu caracter sancționator și a exercitării dreptului la autoapărare) a pus în actualitate problema coraportului dintre dreptul forței și forța dreptului, a posibilității substituirii acțiunilor colective cu inițiative unilaterale (sfidând normele internaționale [150, p. 90]).

- Operațiunile militare din Irak au marcat existența unei discrepanțe dintre drept și realitate, care necesită a fi soluționată fie prin adaptarea regulilor la noile conjuncturi internaționale, fie prin revenirea conduitei statelor la practicile clasice, de factură pozitivistă, reglementate de Carta ONU.

- Orice acțiune militară care excede limitelor noțiunii de „autoapărare”, trebuie desfășurată numai cu condiția obținerii mandatului din partea ONU și potrivit unor principii care să reflecte cerințele ordinii de drept, precum suficiența justificare și proporționalitate, precum și garantarea rezultatului optimal al aplicării forței. Este important ca asemenea principii să fie acceptate în special de marile puteri de pe arena internațională. În cazul în care societatea internațională nu va stabili un control în sfera dată, în viitor sfera securității va fi dominată nu numai de cei mai puternici, dar și de cei care sunt gata la orice măsuri extreme.

- Aplicarea unilaterală a forței, chiar și în scopuri nobile, fiind exclusă temeinicia juridică a acestora, riscă să fie inefficientă în comparație cu o intervenție organizată multilateral. Statul ce acționează de unul singur sau împreună cu alte state nu dispune de capacitățile necesare de a gestiona consecințele conflictului și de a restabili pacea și securitatea la nivel local. Pe de altă parte, intervenția unilaterală face dificilă și repartizarea responsabilităților post-conflict [278].

- Principalele organizații internaționale, chemate să asigure securitatea mondială, s-au dovedit a fi nepregătite pentru oferirea unor răspunsuri corecte terorismului (noilor forme de conflicte contemporane). Războiul din Irak a pus sub semnul întrebării capacitatea și eficiența ONU ca sistem și a instituțiilor sale luate în parte, caracterul adecvat al acțiunilor acestora în situații concrete. Prin esență, conflictul din Golf a pus ONU, în special organele sale principale – Adunarea Generală, Consiliul de Securitate și Secretarul General – într-o situație dezavantajoasă din punctul de vedere al credibilității, din cauza pasivității demonstrate. În concret, Consiliul de Securitate a renunțat „să-și asume responsabilitatea principală pentru menținerea păcii și securității internaționale”, prevăzută în art. 24 al Cartei ONU. Este un moment ce caracterizează nu doar ONU, dar și NATO, UE. Prin urmare, în lumea contemporană, marcată de o dinamică pronunțată sunt necesare alte forme de colaborare [300, p. 5-6], care să permită asigurarea stabilității și previzibilității viitoarei dezvoltări.

- Declanșând războiul cu Irakul, americanii au discreditat ideea creării unei coaliții internaționale antiteroristă. Indubitabil, pericolul terorismului internațional este destul de ridicat, el

amenințând viitorul civilizației umane. Evident, sunt necesare acțiuni concrete și eficiente în acest sens. Însă, metodele de intervenție militară nu au nici un efect împotriva rețelelor de structuri teroriste nestatale. În acest sens, sunt necesare acțiuni economice, diplomatice și de poliție comune a tuturor statelor. În lumina acestei sarcini ONU necesită a fi reformată și nu ignorată din cauza incapacităților sale.

- O atenție deosebită merită și procesul de „construcție a păcii”, care nu trebuie privit ca o etapă exclusiv post-conflict. Fiind corect realizat, acesta este de natură să prevină reizbucnirea conflictului într-un stat, o regiune problematică sau chiar să prevină orice act de violență. Pentru aceasta este nevoie mai mult decât implicarea forțelor pacifitoare, deoarece trebuie soluționate mai multe aspecte ale asigurării supraviețuirii și funcționării statului în cauză. Evident, o asemenea sarcină necesită o coordonare a participării multor state, organizații internaționale și experți particulari. În același timp, comunitatea internațională, în persoana ONU și a altor organizații internaționale, urmează doar să susțină, stimuleze, finanțeze, eventual să monitorizeze de la distanță stabilizarea situației, fără a se implica direct, procesul de restructurare a statului irakian.

În același timp, comunitatea internațională trebuie să rămână atentă la evoluția și manifestările fenomenului terorismului, să-și elaboreze strategia necesară de urmat în cazul escaladării acestuia, să-și contureze clar voința politică unică în acest sens, prevenind orice eventuală posibilitate de acționare unilaterală indiferent de natura și amploarea provocărilor.

În fine, dar nu mai puțin important, comunitatea internațională trebuie să ia o atitudine față de superputerea SUA, de strategia acesteia în configurarea unei noi ordini internaționale, în sensul de a tolera manifestările acesteia sau de a se opune vehement cu scopul de a substitui dreptul forței cu forța dreptului în cadrul ordinii internaționale.

În încercarea de a trasa o paralelă între conflictele studiate (americano-irakian și transnistrean) și, ținând cont de reperele teoretice dezvoltate în lucrare, vom nota că aceste conflicte, fiind diferite, totuși au unele trăsături comune care practic confirmă problemele actuale ale soluționării conflictelor internaționale.

- În ambele cazuri subiecții reali ai conflictului nu coincid cu cei oficiali. În cazul conflictului americano-irakian, în virtutea autorizării intervenției de către Consiliul de Securitate al ONU, o parte oficială a conflictului este ONU. În realitate însă, conflictul s-a declanșat între SUA și Irak. În ceea ce privește conflictul transnistrean, oficial drept părți ale acestuia sunt considerate a fi Republica Moldova și Transnistria, în timp ce în realitate, el se desfășoară între Moldova și Federația Rusă.

- În ambele conflicte sunt implicate puteri influente de pe arena internațională, fapt ce denotă, în principal, poziția lor față de problema soluționării conflictelor internaționale.

- În ambele cazuri se urmărește realizarea unor interese proprii de către marile puteri, în special, de natură economică, militară, geopolitică și geostrategică.

- În ambele cazuri s-au produs grave încălcări a normelor de drept internațional: în cazul conflictului americano-irakian s-a încălcat principiul neagresiunii sau nerecurgerii la forță în relațiile internaționale, în cazul conflictului transnistrean, în viziunea noastră, poate fi atestată încălcarea principiului neintervenției, principiului respectării suveranității și integrității teritoriale a statelor și principiile desfășurării negocierilor.

- Nici într-un caz nu s-a înregistrat o reacție adecvată a comunității internaționale – atragerea la răspundere și sancționarea.

- Ambele conflicte au ridicat problema eficienței practice a normelor juridice internaționale din domeniu și a principalelor structuri internaționale responsabile de pacea și securitatea în lume. În cazul conflictului americano-irakian este vorba despre rolul ONU, în celălalt – rolul OSCE.

- În ambele cazuri trupele militare ale marilor puteri continuă să se afle pe teritoriul oponentului în conflict, fapt de natură să mențină conflictul într-o formă latentă.

4.5. Concluzii la capitolul 4

Abordarea complexă și multilaterală a problemelor aplicării dreptului internațional în procesul de soluționare a conflictelor internaționale ne-a permis să identificăm câteva probleme majore care practic nu atât reduc eficiența acestuia, cât creează precedente periculoase pentru desfășurarea pașnică a relațiilor interstatale și internaționale.

O primă și destul de gravă problemă în acest sens rezidă în interpretarea diferită a normelor juridice internaționale în materie, în funcție de interesele urmărite de marile puteri. În rezultat, principiul nerecurgerii la forță suportă o reducere substanțială a conținutului său, fiindu-i identificate și argumentate noi excepții. În pofida lipsei unanimității asupra justificării juridice a acestora, ele sunt aplicate în practică, fără a genera oarecare reacții de răspuns sancționatorii.

Este destul de relevant în acest sens temeiul juridic al intervențiilor militare umanitare. Practica desfășurării acestora a demonstrat interpretarea neuniformă a prevederilor Cartei ONU în materia dată, fiind aduse în baza acesteia argumente atât *pro*, cât și *contra*. Prin esență, are loc o contrapunere a principiului neintervenției și a respectării suveranității și integrității teritoriale a statelor cu principiul apărării drepturilor și libertăților omului. Este o dilemă destul de complicată, care în viziunea noastră necesită o atenție sporită la nivel internațional și, mai ales, o clarificare juridică, nu doar ca interpretare. În acest sens, suntem de părerea că trebuie reglementate normativ cazurile concrete în care se admite asigurarea ultimului principiu în detrimentul celui dintâi.

Pe de altă parte, din aceleași exemple reale se reliefează o altă problemă, cea a autorizării unor asemenea intervenții militare umanitare. Cazul intervenției NATO în Kosovo, fiind cel mai relevant, demonstrează destul de clar abaterea de la obligativitatea autorizării, justificarea fundamentându-se pe existența unei obligații morale de a interveni pentru apărarea persoanelor (populației) a căror

drepturi sunt grav încălcate. Evident, nu vom nega faptul că „scopul scuze mijloacele” însă, totodată, e incontestabil că în acest caz este vorba de încălcarea flagrantă a normelor juridice internaționale. Prin urmare, ar fi necesară evitarea unor asemenea practici pe viitor, în condițiile în care dreptul internațional este și se dorește a fi un regulator real și eficient al relațiilor internaționale. În acest scop, deosebit de stringentă este necesitatea de a încadra juridic la nivel internațional responsabilitatea de a proteja și, respectiv, asumarea acesteia de către majoritatea statelor lumii.

În același context al intervențiilor, o altă problemă ce se impune în atenție ține de legalitatea autoapărării preventive, adică a acțiunilor militare desfășurate cu scopul eliminării unui potențial pericol. În pofida motivelor și temeiurilor invocate pentru justificarea unor asemenea operațiuni (ținând cont de caracterul nonconvențional al conflictelor contemporane), chiar dacă uneori destul de obiective și juste, totuși, considerăm că ar fi prea periculoasă legitimarea acestora, atât din cauza posibilității de a abuza de aceste mijloace, cât și a imprevizibilității consecințelor. Desigur, dată fiind evoluția continuă a lumii nu este exclus că pe viitor o asemenea necesitate să devină evidentă. În acest caz considerăm că unica garanție a succesului autoapărării preventive ar consta în fundamentarea ei pe o voință politică unică și fermă a statelor atât în procesul luării deciziilor, cât și la aplicarea practică a acestora.

În general, considerăm că toate problemele enunțate își au sursa în deficiențele înregistrate la nivelul organizării și funcționării comunității internaționale. Una dintre cele mai principale în viziunea noastră este poziția privilegiată a marilor puteri, datorită căreia acestea adeseori urmăresc realizarea intereselor proprii în detrimentul interesului comun al comunității internaționale, eludând cu ușurință și fără scrupule cadrul juridic internațional.

În concret, destul de acute se dovedesc a fi deficiențele organizării și funcționării ONU, în special, a Consiliului de Securitate, care țin de structura acestuia și procesul decizional. Sub aspectul structurii, principala problemă rezidă în lipsa reprezentativității geografice a membrilor permanenți și nepermanenți, moment ce creează un cadru defavorabil luării unor decizii eficiente și corecte. În ceea ce privește procesul decizional, problema principală rezidă în existența dreptului la veto, care nu face decât să încetinească, să blocheze procesul luării deciziilor în cadrul Consiliului. În virtutea faptului că deținerea unui drept de veto absolut de către cei cinci membri permanenți ai Consiliului este antidemocratică, considerăm necesară limitarea utilizării acestuia (prin impunerea unor condiții stricte), întrucât nu de puține ori a servit la apărarea unor abuzuri. O altă soluție ar fi eliminarea acestui drept, substituirea cu un mecanism majoritar complex de votare a deciziilor (asemănător celor din interiorul statelor în cazul adoptării legilor fundamentale).

În viziunea noastră, asemenea măsuri sunt de natură să sporească eficiența activității și, nemijlocit a deciziilor Consiliului de Securitate în materia soluționării conflictelor internaționale,

moment extrem de important și necesar pentru prevenirea și evitarea încercărilor de intervenție armată neautorizată din partea altor structuri internaționale specializate în probleme de securitate.

Sintetizând cele studiate, subliniem, în mod special, faptul că în linii generale problemele soluționării conflictelor internaționale contemporane pot fi reduse la următoarele:

- realizarea deficitară a normelor dreptului internațional în sfera dată și ineficiența sancțiunilor ca rezultat al prevalenței politicului în raport cu juridicul;

- restanțele la capitolul dezvoltării dreptului internațional, în sensul lipsei cadrului juridic necesar pentru reglementarea dreptului la autoapărare (în accepțiunea sa largă, care cuprinde autoapărarea anticipativă și preventivă), a dreptului de intervenție umanitară, a operațiunilor militare ca răspuns la actele teroriste etc.;

- posibilitatea interpretării largi a normelor internaționale în materie și aplicarea unilaterală (corespunzătoare) a acestora în lipsa unui mandat din partea comunității internaționale (în concret a Consiliului de Securitate al ONU);

- deficiențele serioase ce afectează organizarea și funcționarea Consiliului de Securitate al ONU, care în loc să fie soluționate sunt eludate, prin aceasta încălcându-se dreptul internațional și subminându-se autoritatea sistemului internațional ce asigură pacea și securitatea în lume.

În fine, sub aspect juridic, primordială considerăm a fi reglementarea juridică coerentă și detaliată a recurgerii la forță ca mijloc de soluționare a conflictelor internaționale contemporane, fiind binevenită, în special, codificarea principiului nerecurgerii la forță sub forma unui act general obligatoriu pentru toți actorii internaționali, cu stabilirea expresă a posibilelor excepții, pentru a se evita astfel interpretările eronate și a se asigura respectarea eficientă în practică.

Vorbind despre conflictul americano-irakian conchidem că acesta are la baza sa un act de agresiune directă, care poate fi interpretat sub două aspecte: *o modalitate de soluționare a conflictului* (în cazul în care îl privim ca pe un conflict declanșat între SUA și teroriști); *un mijloc de sancționare a Irakului* pentru nerespectarea normelor internaționale, a rezoluțiilor și deciziilor ONU. În cazul acestui conflict este greu de identificat faza negocierilor (în varianta lor clasică).

Odată ce s-a reușit înlăturarea de la putere a lui Saddam Hussein, se poate considera că conflictul ca atare s-a epuizat prin eliminarea uneia dintre părți. Cu toate acestea, prezența trupelor americane pe teritoriul Irakului este apreciată ca o continuare a conflictului, soluționarea căruia este văzută doar în cazul evacuării acestora. Dacă e să privim, intervenția americană în Irak ca o continuare a războiului împotriva terorismului, atunci evident că evacuarea trupelor americane din această regiune este în detrimentul succesului american și, nicidecum, nu v-a marca finalul conflictului.

Sub acest aspect, conflictul americano-irakian a ridicat problema legitimității intervențiilor preventive, care la moment nu a fost practic recunoscută de comunitatea internațională, dar care a

fost tacit acceptată doar în virtutea poziției SUA ca super-putere militară din lume. Evident, o asemenea practică este periculoasă pentru pacea și securitatea internațională, de aceea comunitatea internațională trebuie să ia o atitudine serioasă față de prevenirea și neacceptarea unor asemenea acțiuni unilaterale și neautorizate și să elaboreze cadrul juridic necesar în domeniu, care să stabilească și sancțiunile corespunzătoare.

Generalizând, susținem că principalele probleme care grevează soluționarea conflictelor contemporane, adeseori se dovedesc a fi de natura celor elucidate mai sus. Aceasta deoarece, prin esență, declanșarea și soluționarea conflictelor în cele mai multe cazuri se circumscriu politicii de gestionare a conflictelor promovată de marile puteri ale acestei lumi, care recunosc și aderă la normele juridice internaționale, dar *de facto* acționează potrivit propriilor interese.

Unica soluție de natură să anihileze efectul unei asemenea politici, în viziunea noastră, o constituie optimizarea cadrului juridic internațional și fortificarea capacităților principalelor structuri internaționale, care urmează să nu admită în niciun caz și, respectiv, să combată și să prevină eficient orice reacție unilaterală și neautorizată la posibilele provocări ale lumii contemporane.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Realizarea studiului de față făcut posibilă soluționarea unei importante *probleme științifice*, care rezidă în analiza complexă a particularităților conflictelor internaționale contemporane și a procesului de soluționare a acestora, ceea ce a permis elucidarea principalelor probleme politice și juridice ce afectează reglementarea și gestionarea acestora, moment important și necesar pentru identificarea soluțiilor de optimizare a dreptului internațional în materie.

Având la bază cercetarea complexă a unor aspecte importante ce țin de esența conflictului internațional și procesul soluționării acestuia în perioada contemporană, putem formula următoarele *concluzii* și *recomandări* importante.

Prin esența sa, *conflictul internațional* presupune situația de agravare maximă a contradicțiilor în sfera relațiilor internaționale, exprimate în comportamentul părților acestuia sub formă de confruntări și ciocniri active. Limita dintre *diferend* și *conflictul internațional* este determinată astfel de prezența sau lipsa comportamentului conflictual al părților sub formă de ciocniri și confruntări active (armat sau nearmat) [87, p. 56-57].

De aici survine necesitatea identificării unei dinamici în evoluția conflictului, concretizării fazelor ce se perindă pe parcursul desfășurării acestuia, fapt ce permite evaluarea pericolului escaladării conflictului și, în final, elaborarea unei tactici pentru a ține sub control acest proces și a preveni agravarea extremă a situației, survenirea consecințelor irecuperabile, atât pentru părțile conflictului, cât și pentru ceilalți subiecți de drept internațional [32, p. 41].

Momentul-cheie în dinamica conflictului internațional este actul de agresiune, care nu doar marchează acutizarea substanțială a conflictului, ci comportă și un pronunțat caracter juridic, presupunând prin esență o gravă încălcare a normelor și principiilor internaționale. În perioada contemporană, acesta este în măsură să declanșeze reacția în forță a comunității internaționale, fapt ce are un impact deosebit asupra procesului de gestionare și soluționare a conflictelor internaționale [32, p. 42].

Ținând cont de faptul că conflictul contemporan a înregistrat transformări radicale, diversificându-se și extinzându-se la scară planetară, având un caracter complex (sub aspectul părților, tacticilor și strategiilor de desfășurare) și extrem de periculos, comunitatea internațională tot mai frecvent recurge la măsuri militare pentru a impune gestionarea și soluționarea acestuia, moment ce a marcat apariția altor tipuri de conflict care prin esență legitimează aplicarea forței în relațiile internaționale. De aici, conflictul contemporan nu este doar o formă de confruntare dintre diferiți subiecți, ci totodată servește ca mijloc de ordonare a relațiilor internaționale, un mijloc de constrângere și sancționare a actorilor ce nu se conformează cadrului juridic internațional [86, p. 46].

În ce ce privește finalizarea conflictului internațional, cea mai recomandabilă formă este „soluționarea” acestuia, care semnifică lichidarea definitivă a conflictului, prin victorie-victorie care

dă satisfacție ambelor părți, lichidarea lui prin metode analitice. Soluționarea conflictului presupune accesarea la rădăcina problemei și obținerea unui rezultat care este văzut de ambele părți ca fiind o soluție permanentă a problemei. Astfel, ar fi binevenit ca părțile să-și dorească și să tindă spre o astfel de formă de finalizare a conflictului. În virtutea complexității relațiilor internaționale contemporane, adesea însă soluționarea conflictului în accepțiunea enunțată se dovedește a fi extrem de dificilă, fapt ce solicită recurgerea la alte forme de finalizare a conflictului, în special la mecanismul *reglementării*, adică intervenția unei terțe părți în scopul excluderii sau stopării eventualelor violențe și apropierea părților conflictului, facilitării dialogului dintre ele [84, p. 47-48].

Dat fiind faptul că realitatea ne oferă destule exemple care demonstrează că adeseori terța parte manifestă tendințe de viciere a procesului de negocieri, unul dintre obiectivele reglementării conflictului internațional considerăm că trebuie să fie facilitarea inițierii procesului de soluționare a conflictului ca formă de finalizare a acestuia, în concret stimularea părților spre inițierea dialogului întru clarificarea contradicțiilor și atingerea consensului.

Gestionarea conflictelor reprezintă o altă formă de intervenție în soluționarea conflictelor internaționale și se exprimă prin exercitarea de către comunitatea internațională, prin intermediul organizațiilor internaționale sau a terțelor părți, a unor forme complexe de influență politică, militară și economică, direct sau indirect, asupra părților cu scopul de a-i determina să accepte un anumit control asupra conflictelor și de a recurge la mijloace pașnice de reglementare a acestuia, realizând astfel o prevenire a escaladării conflictului. Prin esență, gestionarea reprezintă o ultimă garanție a efortului comun de menținere a păcii și securității în lume. În virtutea semnificației sale, gestionarea conflictelor necesită a fi încadrată în limite juridice și supusă unui control riguros din partea comunității internaționale [86, p. 40].

Monopolul asupra gestionării conflictelor internaționale trebuie să revină și în continuare ONU ca principală organizație internațională care dispune de dreptul de a autoriza recurgerea la forță în relațiile internaționale. Încercarea unor state de a prelua acest drept în exclusivitate este de natură să distorsioneze adevăratul sens și scop al politicii de gestionare a conflictelor realizată de comunitatea internațională, dat fiind faptul că interesele generale ale acesteia sunt substituite de interesele geopolitice și de altă natură ale statelor în cauză [88, p. 310].

Abordarea complexă a soluționării conflictelor internaționale ne-a permis să identificăm câteva probleme majore care practic nu atât reduc eficiența acesteia, cât creează precedente periculoase pentru desfășurarea pașnică a relațiilor interstatale și internaționale. Ele sunt caracteristice atât mijloacelor pașnice de soluționare a conflictelor, cât și celor ce implică recurgerea la forță.

În primul caz, cea mai gravă problemă rezidă în rolul distorsionant al terței părți în procesul de negocieri. Prin desfășurarea vicioasă a acestora terța parte poate urmări realizarea propriilor interese în detrimentul intereselor părților la conflict, încălcând astfel grav normele dreptului internațional

(exemplu relevant fiind conflictul transnistrean). În practică, adeseori presiunile, amenințările și ultimatumul determină doar o impunere a soluției și nicidecum soluționarea reală a conflictelor. Prin urmare, considerăm binevenită dezvoltarea unui mecanism real și eficient de contracarare și sancționare a unor asemenea practici contrare principiilor internaționale.

La rândul său, și recurgerea la forță ca mijloc de soluționare a conflictelor internaționale contemporane este grevată de o serie de deficiențe. O primă și destul de gravă problemă în acest sens rezidă în interpretarea diferită a normelor juridice internaționale în materie, în funcție de interesele urmărite de marile puteri. În rezultat, principiul nerecurgerii la forță suportă o reducere substanțială a conținutului său, fiindu-i identificate și argumentate noi excepții. În pofida lipsei unanimității asupra justificării juridice a acestora, ele sunt aplicate în practică, fără a genera reacții sancționatorii [94, p. 500].

Este destul de relevant în acest sens temeiul juridic al intervențiilor militare umanitare. Practica desfășurării acestora a demonstrat interpretarea neuniformă a prevederilor Cartei ONU în materia dată, fiind aduse în baza acesteia argumente atât *pro*, cât și *contra*. Prin esență, are loc o contrapunere a principiului neintervenției și a respectării suveranității și integrității teritoriale a statelor cu principiul apărării drepturilor și libertăților omului. Este o dilemă destul de complicată, care în viziunea noastră necesită o atenție sporită la nivel internațional și, mai ales, o clarificare juridică, nu doar ca interpretare. În acest sens, suntem de părerea că trebuie reglementate normativ cazurile concrete în care se admite asigurarea ultimului principiu în detrimentul celui dintâi [94, p. 501-502].

Pe de altă parte, din aceleași exemple reale se reliefează o altă problemă, cea a autorizării unor asemenea intervenții militare umanitare. Cazul intervenției NATO în Kosovo, fiind cel mai relevant, demonstrează destul de clar abaterea de la obligativitatea autorizării, justificarea fundamentându-se pe existența unei obligații morale de a interveni pentru apărarea persoanelor (populației) a căror drepturi sunt grav încălcate. Evident, nu vom nega faptul că „scopul scuze mijloacele”, însă, totodată, e incontestabil că în acest caz este vorba de încălcarea flagrantă a normelor juridice internaționale. Prin urmare, ar fi necesară evitarea unor asemenea practici pe viitor, în condițiile în care dreptul internațional este și se dorește a fi un regulator real și eficient al relațiilor internaționale. În acest scop, deosebit de stringentă este necesitatea de a încadra juridic la nivel internațional *responsabilitatea de a proteja* și, respectiv, asumarea acesteia de către majoritatea statelor lumii [94, p. 503].

În același context al intervențiilor, o altă problemă ține de *legalitatea autoapărării preventive*, adică a acțiunilor militare desfășurate cu scopul eliminării unui potențial pericol (reliefate în cadrul conflictului americano-irakian). În pofida motivelor și temeiurilor invocate pentru justificarea unor asemenea operațiuni (ținând cont de caracterul nonconvențional al conflictelor contemporane), chiar dacă uneori destul de obiective și juste, totuși, considerăm că ar fi prea periculoasă legitimarea

acestora, atât din cauza posibilității de a abuza de aceste mijloace, cât și a imprevizibilității consecințelor. Desigur, dată fiind evoluția continuă a lumii nu este exclus că pe viitor o asemenea necesitate să devină evidentă. În acest caz unica garanție a succesului autoapărării preventive ar consta în fundamentarea ei pe o voință politică unică și fermă a statelor atât în procesul luării deciziilor, cât și la aplicarea practică a acestora [93, p. 170].

Toate aceste momente, scot și mai mult în evidență problema legitimității mijloacelor de soluționare a conflictelor internaționale, care astfel nu se reduce strict la respectarea normelor și principiilor de drept internațional, uneori aceasta chiar fiind imposibil, dat fiind faptul că practica a depășit cu mult sfera acțiunilor reglementate juridic. Tot mai mult realitatea înregistrează practici care sfidează cadrul legal existent, dar care sunt justificate ținându-se cont de noile provocări și angajamente în sfera securității internaționale și a respectării drepturilor omului. Evident, în asemenea condiții este absolut necesară atingerea unui consens la nivelul statelor și organizațiilor internaționale și instituirea unui cadru juridic corespunzător, pentru a se preveni și evita recrudescența necontrolată și nesancționată a forței ca mijloc de gestionare a conflictelor și de constrângere a subiecților ce încalcă dreptul internațional [94, p. 501-502].

Privite în ansamblu, considerăm că problemele enunțate își au sursa și în deficiențele înregistrate la nivelul organizării și funcționării comunității internaționale. Una dintre cele mai principale este poziția privilegiată a marilor puteri, datorită căreia acestea adeseori urmăresc realizarea intereselor proprii în detrimentul interesului comun al comunității internaționale, eludând cu ușurință și fără scrupule cadrul juridic internațional.

În concret, destul de acute se dovedesc a fi deficiențele organizării și funcționării ONU, în special, a Consiliului de Securitate, care țin de structura acestuia și procesul decizional. Sub aspectul structurii, principala problemă rezidă în lipsa reprezentativității geografice a membrilor permanenți și nepermanenți, moment ce creează un cadru defavorabil luării unor decizii eficiente și corecte. În ce privește procesul decizional, problema principală rezidă în existența dreptului la veto, care nu face decât să încetinească sau să blocheze procesul luării deciziilor în cadrul Consiliului. În virtutea faptului că deținerea unui drept de veto absolut de către cei cinci membri permanenți ai Consiliului este antidemocratică, considerăm necesară limitarea utilizării acestuia (prin impunerea unor condiții stricte), întrucât nu de puține ori a servit la apărarea unor abuzuri. O altă soluție ar fi eliminarea acestui drept, substituirea cu un mecanism majoritar complex de votare a deciziilor (asemănător celor din interiorul statelor în cazul adoptării legilor fundamentale) [86, p. 46].

Asemenea măsuri sunt de natură să sporească eficiența activității și, nemijlocit a deciziilor Consiliului de Securitate în materia soluționării conflictelor internaționale, moment extrem de important și necesar pentru prevenirea și evitarea încercărilor de intervenție armată neautorizată din partea altor structuri internaționale specializate în probleme de securitate. Prin urmare, în condițiile în

care *responsabilitatea de a proteja* va fi fundamentată juridic și statele lumii se vor angaja să o transpună în practică, o optimizare sub aspect instituțional și decizional a ONU va fi deosebit de stringentă, în caz contrar sunt inevitabile intervențiile fără autorizație, ce se pot solda cu consecințe imprevizibile pentru autoritatea ONU în sfera asigurării securității și păcii în lume.

Sintetizând cele studiate, subliniem, în mod special, faptul că în linii generale problemele soluționării conflictelor internaționale contemporane pot fi reduse la următoarele:

- realizarea deficitară a normelor dreptului internațional în sfera dată și ineficiența sancțiunilor ca rezultat al prevalenței politicului în raport cu juridicul;

- restanțele la capitolul dezvoltării dreptului internațional, în sensul lipsei cadrului juridic necesar pentru reglementarea dreptului la autoapărare (în accepțiunea sa largă, care cuprinde autoapărarea anticipativă și preventivă), a dreptului de intervenție umanitară, a operațiunilor militare ca răspuns la actele teroriste etc.;

- posibilitatea interpretării largi a normelor internaționale în materie și aplicarea unilaterală (corespunzătoare) a acestora în lipsa unui mandat din partea comunității internaționale (în concret a Consiliului de Securitate al ONU);

- deficiențele serioase ce afectează organizarea și funcționarea Consiliului de Securitate al ONU, care în loc să fie soluționate sunt eludate, prin aceasta încălcându-se dreptul internațional și subminându-se autoritatea sistemului internațional ce asigură pacea și securitatea în lume.

Sub aspect juridic, primordială considerăm a fi, în acest sens, reglementarea juridică coerentă și detaliată a recurgerii la forță ca mijloc de soluționare a conflictelor internaționale contemporane, fiind binevenită, în special, codificarea principiului nerecurgerii la forță sub forma unui act general obligatoriu pentru toți actorii internaționali, cu stabilirea expresă a posibilelor excepții, pentru a se evita astfel interpretările eronate și a se asigura respectarea eficientă în practică.

În fine, principalele probleme care grevează soluționarea conflictelor internaționale în cele mai multe cazuri se circumscriu politicii de gestionare a conflictelor promovată de marile puteri ale acestei lumi, care *de jure* recunosc și aderă la normele de drept internațional, dar *de facto* acționează potrivit propriilor interese. Unica soluție de natură să anihileze efectul unei asemenea politici, în viziunea noastră, o constituie optimizarea cadrului juridic internațional și fortificarea capacităților principalelor structuri internaționale, care urmează să nu admită în niciun caz și, respectiv, să combată și să prevină eficient orice încălcare a normelor de drept internațional și orice reacție unilaterală și neautorizată la posibilele provocări ale lumii contemporane.

Privită în ansamblu, lucrarea de față înregistrează **un aport important** la dezvoltarea teoriei dreptului internațional, prin trasarea unei delimitări clare între conflictul internațional și diferendul internațional, sub aspectul esenței și a formelor de manifestare, fapt ce a permis accentuarea particularităților procesului de soluționare a conflictelor care, comparativ cu cel al diferendelor,

implică atât măsuri pașnice, cât și măsuri de constrângere, inclusiv de recurgere la forță. Acest moment marchează necesitatea unei reconceptualizări a principiului nerecurgerii la forță în relațiile internaționale și trasarea unor limite juridice clare între recurgerea la forță ca mijloc de sancționare (constrângere) și ca mijloc de soluționare a conflictelor internaționale.

Avantajele elaborărilor propuse consistă în elucidarea carențelor și disfuncționalităților la nivel de reglementare juridică și aplicare practică a normelor juridice internaționale în sfera soluționării conflictelor internaționale. Prin urmare, propunerile formulate sunt de natură să contribuie la optimizarea mecanismului internațional de reglementare și gestionare a conflictelor internaționale și, pe cale de consecință, la eficientizarea procesului de soluționare a acestora.

Impactul asupra științei și culturii. Prin *concluziile și recomandările științifice* teza vine să completeze problematica juridică în domeniul soluționării conflictelor internaționale, contribuind la dezvoltarea continuă a științei dreptului internațional public, a conflictologiei, a teoriei relațiilor internaționale, a politologiei etc., în special, la amplificarea și aprofundarea cunoștințelor teoretice privind esența și particularitățile conflictelor internaționale contemporane și rolul comunității internaționale în soluționarea acestora, inclusiv pașnică. În același timp, prin conținutul său, teza este de natură să prefigureze noi direcții de cercetare științifică în domeniu.

Datorită promovării unor idei umaniste pentru procesul de soluționare a conflictelor internaționale, lucrarea se integrează organic în procesul de popularizare a valorilor democratice în lumea contemporană, contribuind astfel la dezvoltarea culturii juridice și politice atât a celor implicați activ în activitatea de reglementare și gestionare a conflictelor internaționale, cât și a cetățenilor de rând.

În perspectivă, întru dezvoltarea cercetărilor în sfera soluționării eficiente a conflictelor internaționale contemporane, considerăm binevenită studierea aprofundată a unor asemenea aspecte precum:

- calitatea cadrului juridic internațional ce reglementează procesul soluționării conflictelor internaționale și posibilitatea recurgerii legale la forța armată;
- eficiența și deficiențele procesului decizional al structurilor internaționale responsabile de asigurarea securității în lume;
- modalitățile de sancționare și de prevenire a încercărilor de preluare a monopolului politicii de gestionare a conflictelor internaționale.

BIBLIOGRAFIE

I. Surse în limba română:

1. *Actul final al Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa*, semnat la Helsinki la 1 august 1975. [On-line]. <http://www.avoconsult.ro/helsinki-act-final-de-la-helsinki-din-1975-conferinta-pentru-securitate-si-cooperare-in-europa.html>. (vizitat: 10.01.2012).
2. Albu N. *Influența crizei din Ucraina asupra securității Republicii Moldova*. În: Revista Militară, 2015, nr. 2 (14), p. 29-36.
3. Ancuț I. *Diplomația preventivă/pre-emptivă, fals tratat de securitate*. În: Revista Forțelor Terestre, 2008, nr. 4, p. 116-132.
4. Arhiliuc V. *Diplomația preventivă și dreptul internațional*. Autoreferat științific al tezei de doctor habilitat în drept. Chișinău: CEP USM, 2002. 40 p.
5. Arhiliuc V. *Diplomația preventivă și securitatea colectivă a statelor*. Chișinău: Reclama, 1999. 158 p.
6. Arhiliuc V. *Teoria prognozei – suport științific al diplomației preventive*. În: Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale, 2016, Issue 2, Volume 11, p. 173-179.
7. *Aspecte ale conflictului transnistrean*. Chișinău: Știința, 2001. 140 p.
8. Baciuc C. *Conflict și negociere în relațiile internaționale*. Munich: GRIN Verlag, 2010. 108 p.
9. Balaban C.-Gh. *Irakul după aproape patru ani de război*. În: Impact Strategic, 2007, nr. 1, p. 100-106.
10. Balan Gh. *Cauzele conflictului transnistrean*. În: Minoritățile naționale și relațiile interetnice. Tradiția europeană și experiența noilor democrații pentru Moldova. Vol. I. Coordonator: V. Moșneaga. Iași: Pan Europe, 2002, p. 15-28.
11. Balițchi T. *Principiile și mecanismele de menținere a păcii și stabilității în cadrul relațiilor internaționale*. În: Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale, 2016, Issue 2, Volume 11, p. 383-392.
12. Băhnăreanu C. *Rolul organismelor internaționale în managementul crizelor în regiunea Mării Negre*. București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2008. 56 p.
13. Bejan A.M. *Evoluția și dezvoltarea misiunilor pentru menținerea păcii în zonele de conflict*. În: Jurnal de studii juridice și administrative, 2012, vol. 3, p. 24-28.
14. Bejan A.M. *Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa în misiuni pacifitoare în zonele de conflict etnopolitic*. În: Legea și viața, 2014, nr. 5, p. 4-8.
15. Bejan A.M. *Organizația Tratatului Atlanticului de Nord și Organizația pentru securitate și cooperare în Europa, organisme implicate în menținerea păcii din domeniul etnopolitic*. În: Jurnal de studii juridice și administrative (România), 2013, Vol. 4, p. 12-18.
16. Bejan A.M. *Reglementările internaționale privind operațiunile pacifitoare în conflictele etnopolitice*. În: Revista Administrarea Publică, Chișinău, 2013, nr. 4, p. 150-157.
17. Benchechi M. *Combaterea terorismului contemporan și consolidarea sistemului de securitate internațională*: Teză de doctor în științe politice la specialitatea 561.01 – Teoria, metodologia și istoria politologiei; instituții și procese politice. Chișinău, 2016. 192 p.
18. Bianov Gh. *Reglementarea transnistriană: vectorul „Occidental” și cel „Estic” al compromisului*. În: Moldova–Transnistria: Eforturi comune pentru un viitor prosper. Procesul de negocieri. Colegiul de red.: D. Matveev, G. Șelari, E. Bobcova, B. Cseke. Chișinău: „Cu drag” SRL, 2009 p. 8-18.
19. Bodescu A. *Etica folosirii forței*. În: Buletinul Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2010, nr. 2, p. 77-90.

20. Bogdan V. *Crizele politico-militare contemporane*. În: *Perspective ale securității și apărării în Europa*, Sesiune anuală de comunicări științifice cu participare internațională (19-20 noiembrie 2009). Vol. 4. București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”. 2009, p. 307-313.
21. Bolintineanu A., Năstase A., Aurescu B. *Drept internațional contemporan*. Ed. a 2-a. București: All Beck, 2000. 448 p.
22. Bontea O. *Studiu teortico-practic privind diferendele internaționale și dreptul tratatelor internaționale*. Monografie. Chișinău: Cuvîntul ABC, 2012. 152 p.
23. Boțan I. *Reglementarea transnistreană: o soluție europeană*. Chișinău: Arc, 2009. 88 p.
24. Bucătaru V. *Noțiunea de conflict internațional și esența războiului ca formă de manifestare a conflictului*. În: *Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale*, 2006, nr. 1-2 (2), p. 86-91.
25. Bull H. *Societatea anarhică. Un studiu asupra ordinii în politica mondială*. Traducere de M. Petruț și E. Plăcintar. Chișinău: Știința, 1998. 318 p.
26. Burian Al. *Geopolitica lumii contemporane*. Ediția a II-a. Chișinău: CEP USM, 2008. 416 p.
27. Burian Al. *Metode și procedee de soluționare a conflictelor în politica externă a statelor*. În: *Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale*, 2008, nr. 3, p. 39-46.
28. Burian Al. *Relațiile internaționale, politica externă și diplomația*. Ediția a III-a. Chișinău: CEP USM, 2007. 448 p.
29. Burian Al., Balan O., Serbenco Ed. *Drept internațional public*. Ediția a II-a. Chișinău: CEP USM, 2005. 608 p.
30. Burian Al., Balan O., Suceveanu N. *Drept internațional public*. Ediția a III-a. Chișinău: S. n., 2009. 650 p.
31. Burian Al., Gherega C. *Evoluția politico-juridică a folosirii forței în relațiile internaționale*. În: *Revista Națională de Drept*. 2010, nr. 7-8, p. 35-40.
32. Burian Al., Gherega C. *Sistemul și dinamica conflictului internațional*. În: *Revista Națională de Drept*, 2010, nr. 5-6, p. 39-42.
33. Bușe D. *Managementul crizelor și conflictelor regionale*. București: Editura România de Măine, 2006. 368 p.
34. Bușe D., Lucinescu A. *ONU și problematica intervenției militare umanitare*. În: *Impact Strategic*, 2008, nr. 4, p. 40-44.
35. Calcea A. *Dicționar Enciclopedic*. Chișinău: Pontos, 2003. 192 p.
36. *Carta Națiunilor Unite*, semnată la San Francisco la 26 iunie 1945, intrată în vigoare la 24 octombrie 1945. [On-line]: http://www.onuinfo.ro/documente_fundamentale/carta_natiunilor_unite/. (vizitat: 12.07.2011).
37. Cazacu D. *Competența teritorială a statului în dreptul internațional public*: Teză de doctor în drept. Chișinău, 2016. 184 p.
38. Cazacu D. *Modalități particulare de exercitare a competențelor teritoriale ale statului în dreptul internațional public - exemplul forțelor armate pe teritoriul altui stat*. În: *Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale*, 2015, Issue 4, Vol. 38, p 56-63.
39. Cărbune R. *Esența și dinamica conflictelor internaționale*. [On-line]: <http://radjcarbune.wordpress.com/2011/03/15/esenta-si-dinamica-conflictelor-internationale>. (vizitat: 10.11.2011).
40. Chirtoacă N. *Analiza juridică a documentelor semnate în cadrul procesului de negocieri privind problema soluționării conflictului transnistrean*. În: *Aspecte ale conflictului transnistrean*. Chișinău: Știința. 2001, p. 19-63.

41. Chirtoacă N., Mătășel A. *Consolidarea principiului neamestecului în dreptul internațional convențional și cutumiar al secolului XX*. În: Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale, 2013, nr. 1, p. 5-17.
42. Ciucă A. *Drept internațional public*. Iași: Editura Cugetarea, 2000. 336 p.
43. Ciugureanu-Mihăilă C. *Drept internațional public*. Chișinău: S.n., 2013. 336 p.
44. Ciurea C. *Criza din Ucraina și impactul ei asupra sistemului de securitate al Republicii Moldova*. Chișinău: Asociația pentru Politică Externă, 2015. 20 p.
45. Cloșcă I. *A fost legală sau ilegală atacarea Irakului?* În: Revista Română de Drept Umanitar, 2003, nr. 1.
46. Cloșcă I. *Despre diferențele internaționale și căile soluționării lor*. București: Editura Științifică, 1973. 308 p.
47. Cloșcă I. *Reglementarea prin mijloace pașnice a diferendelor dintre state*. București: Editura Politică, 1980. 143 p.
48. Cloșcă I., Suceavă I. *Drept internațional umanitar*. București: „Șansa” SRL, 1992. 528 p.
49. Coman D., Ponta V. *Răspunderea în dreptul internațional umanitar*. București: Universul Juridic, 2010. 329 p.
50. Coman F. *Drept internațional public*. Ediția a II-a. București: Silvy, 2002. 380 p.
51. Comșa A.-M. *Operațiunile pacifitoare ca factor de reglementare a conflictelor etnopolitice din perspectiva dreptului internațional public*: Teză de doctor în drept. Specialitatea 552.08 – Drept internațional și european public. Chișinău, 2015. 198 p.
52. Comșa A.-M. *Operațiunile pacifitoare ca factor de reglementare a conflictelor etnopolitice din perspectiva dreptului internațional public*. Autoreferatul tezei de doctor în drept. Specialitatea 552.08 – Drept internațional și european public. Chișinău, 2015. 35 p.
53. *Conflicte asimetrice. Cerințe operaționale privind structura armatei României*. Studiu al Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate (2001). 70 p. [On-line]: http://cssas.unap.ro/ro/pdf_studii/confl_asimetrice.pdf. (vizitat: 10.11.2011).
54. *Convenția de la Viena cu privire la dreptul tratatelor*, încheiată la Viena la 23 mai 1969. [On-line]: <http://www.parlament.md/LinkClick.aspx?fileticket=4mKw8IxR66Y%3D&tabid=144>. (vizitat: 10.11.2011).
55. *Convenția europeană pentru reprimarea terorismului*, Strasbourg, 27.01.1977. [On-line]: <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/PDF/Romanian/090-Romanian.pdf>. (vizitat: 10.11.2011).
56. *Convenția pentru definirea agresiunii* (Londra, 4 iulie 1933) [On-line]: <http://ebooks.unibuc.ro/istorie/istorie1918-1940/11-3-6.htm>. (vizitat: 15.11.2011).
57. Crăciun I. *Prevenirea conflictelor și managementul crizelor*. București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2006. 320 p.
58. Crețu V. *Drept internațional public*. București: Fundația „România de Măine”, 1999. 225 p.
59. Crețu V. *Nerecurgerea la forță în relațiile internaționale*. București: Ed. Politică, 1978. 231 p.
60. Curtea Europeană pentru Drepturile Omului. *Cazul Ilașcu și alții vs Moldova și Rusia*. Hotărâre din 08.07.2004. [On-line]: http://www.dejure.md/library_upld/d15.txt. (vizitat: 15.07.2011).
61. Dabija N. *Cuvânt către cititor*. În: Muntean A., Ciubotaru N. *Românii de la Est. Războiul de pe Nistru (1990-1992)*. București: AGER Economistul. 2004, p. 7-26.
62. Dănilă M. *Teoria crizelor și a conflictelor. Continuumul pace – război*. [On-line]: <http://www.scribd.com/doc/59807024/crize>. (vizitat: 10.01.2012).
63. Deheleanu F. *Secolul XX și securitatea națională: strategiile de securitate a principalelor state ale lumii*. În: KRITIK, Februarie 2007, p. 16-17.

64. *Dezghețarea unui conflict înghețat: aspecte legale ale crizei separatiste din Moldova*. Asociația Avocaților orașului New York, 2006. 103 p.
65. *Dicționar de drept internațional public*. București: Ed. Științifică și Enciclopedică, 1982. 320 p.
66. *Dicționar Diplomatic*. București: Editura Politică, 1979. 327 p.
67. *Dicționarul explicativ al Limbii Române*. Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”. Editura Univers Enciclopedic, 1998. 1195 p.
68. Dragoman I. *Protecția juridică a drepturilor omului*. București: Fundația „România de Măine”, 2008. 288 p.
69. *Drept internațional public*. Ed. a IV-a. Coord.: Al. Burian. Chișinău: S.n., 2012. 636 p.
70. *Dreptul internațional umanitar și protecția persoanelor în caz de conflict armat*. Culegere tratate internaționale „Dreptul de la Geneva”. Ploiești, 2006. 193 p.
71. Durnescu L. *Reglementări internaționale în materie de soluționare pașnică a diferendelor internaționale*. În: Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale, 2006, nr. 1-2 (2), p. 26-85.
72. Filipescu N. *Eșecul războiului antiterorist*. [On-line]: <http://www.revista22.ro/esecul-razboiului-antiterorist-3275.html>. (vizitat: 16.08.2011).
73. Florea D.-N. *Particularitățile creării și aplicării de către state a normelor de drept internațional public*. Teză de doctor în drept. Specialitatea 552.08 – drept internațional și european public. Chișinău, 2016. 182 p.
74. Frunze I. *Reglementarea internațională a conflictelor armate interne*. Autoreferat al tezei de doctor în drept. Chișinău, 2012. 32 p.
75. Frunze I., Țarălungă V. *Configurația conflictului transnistrean în dreptul internațional umanitar*. În: Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale, 2010, nr. 4, p. 28-42.
76. Gamurari V. *Aspecte teoretico-practice privind determinarea fazei începutului punerii în aplicare a dreptului de ocupație în condițiile conflictelor armate contemporane*. În: Studii Juridice Universitare, nr. 3-4, anul VII, 2014, p. 11-20.
77. Gamurari V. *Statutul forțelor pacifitoare în dreptul internațional: Cazul Republicii Moldova*. Studiu. Chișinău: Asociația Promo-LEX, 2015. 41 p. [On-line]: https://promolex.md/wp-content/uploads/2016/08/doc_1422358041.pdf (vizitat: 12.12.2017).
78. Gamurari V., Osmochescu N. *ONU contra IRAK: criza și procesul de revigorare a ONU în urma celor două conflicte din Golf*. În: Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale. 2007, nr. 1-2 (6), p. 41-48.
79. Gamurari V., Osmochescu N. *Suveranitatea și dreptul internațional: probleme teoretice și practice actuale*. Monografie. Chișinău: CEP USM, 2007. 258 p.
80. Garaz M. *Evaluarea juridică conform normelor dreptului internațional a procesului de menținere a păcii în conflictul transnistrean*. În: Aspecte ale conflictului transnistrean. Institutul de Politici Publice. Chișinău: Știința, 2001, p. 66-93.
81. Garaz M. *Implicarea OSCE în soluționarea conflictului transnistrean*. Chișinău, IPP 2001. 30 p.
82. Gâlea I. *Folosirea forței în dreptul internațional*. București: Universul Juridic, 2009. 300 p.
83. Geamănu Gr. *Principiile fundamentale ale dreptului internațional contemporan*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1967.
84. Gherega C. *Aplanarea ca formă de finalizare a conflictului internațional: esență și particularități*. În: Legea și Viața, 2010, nr. 8, p. 46-50.

85. Gherega C. *Cauzele și premisele istorice, politice și juridice ale conflictului americano-irakian*. În: Contribuții științifice la edificarea și consolidarea statului de drept, Materiale ale conferinței științifice internaționale (3 mai 2011, mun. Chișinău). Chișinău: S.n., 2011, p. 605-617.
86. Gherega C. *Controlul și gestionarea conflictelor internaționale: concept, evoluție și deficiențe*. În: Edificarea statului de drept și punerea în valoare a patrimoniului cultural și istoric al Moldovei în contextul integrării europene, Materialele conferinței științifice internaționale anuale a tinerilor cercetători vol. III, Ediția a V-a (28 martie 2011, mun. Chișinău). Chișinău: 2011, p. 38-47.
87. Gherega C. *Esența conflictului internațional ca element al sistemului relațiilor internaționale*. În: *Legea și Viața*, 2010, nr. 6, p. 55-58.
88. Gherega C. *Legitimitatea mijloacelor de rezolvare a conflictelor contemporane – garanție importantă pentru respectarea drepturilor omului*. În: Respectarea drepturilor omului – condiție importantă a edificării statului de drept în Republica Moldova, Materialele conferinței teoretico-practice internaționale din 17 septembrie 2010. Chișinău: S.n., 2010, p. 306-315.
89. Gherega C. *Problemele soluționării conflictului americano-irakian*. În: *Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale*, 2010, nr. 1, p. 109-114.
90. Gherega C. *Recurgerea la forță în contextul relațiilor internaționale: aspecte teoretico-practice și normative*. În: *Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale*, 2017, Issue 3, Volume 12, p. 459-473.
91. Gherega C. *Reflecții asupra interpretării noțiunilor de „folosirea forței”, „atac armat” și „act de agresiune”*. În: *Revista științifică internațională “Supremația dreptului”*, 2017, nr. 5, p. 153-160.
92. Gherega C. *Rolul factorului extern în soluționarea conflictului transnistrean*. În: *Legea și Viața*, 2011, nr. 1, p. 51-55.
93. Gherega C., Iacob I. *Problema legitimei apărări în relațiile internaționale*. În: *Mecanisme de protecție a drepturilor omului, masa rotundă cu participare internațională din 5 decembrie 2017*. Chișinău: Academia de Administrare Publică, 2018, p. 161-173.
94. Gherega C., Iacob I. *Reflecții pe marginea legalității și legitimității intervenției umanitare ca mijloc de apărare a drepturilor omului*. În: *Защита прав человека, materialele conferinței științifice din 26 octombrie 2017, desfășurată în cadrul Universității de stat din Comrat*. Comrat: 2018, p. 491-505.
95. Gogu Gh. *Nerecurgerea la forță în sistemul relațiilor internaționale*. Autoreferat al tezei de doctor în drept. Chișinău, 2008. 28 p.
96. Gore G. *Recurgerea la forță în relațiile internaționale*. În: *Promovarea drepturilor omului în contextul integrării europene: teorie și practică*. Colocviu internațional din 30-31 octombrie 2009. Chișinău, 2009, p. 52-57.
97. Grămadă A. *Moldova și Ucraina – în căutarea unui compromis complex*. Kiev, 2017. 16 p.
98. Grigoriu M.-V. *Crizele și conflictele contemporane*. București: Editura Ministerului Administrației și Internelor, 2006. 327 p.
99. Gusti D. *Sociologia războiului*. În: *Opere*. Vol. IV. București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1970, p. 97-147.
100. Guzzini S. *Realism și relații internaționale*. Iași: Institutul European, 2000. 472 p.
101. Hentea C. *Propaganda fără frontiere*. București: Nemira, 2002. 308 p.
102. Hlihor C., Căpățînă E. *Comunicarea în conflictele și crizele internaționale (secolul al XX-lea și începutul secolului XXI)*. București, 2007. 284 p.

103. Iftode F. *Analiza conflictelor internaționale*. [On-line]: <http://www.scribd.com/doc/75046879/Analiza-conflictelor-internationale>. (vizitat: 10.01.2012).
104. *Implementarea reformelor inițiate conform Planului de Acțiuni UE-RM. Evaluarea progresului în perioada ianuarie-martie 2011*. În: Euromonitor, nr. 10 (19), Ediția VI. [On-line]. <http://www.e-democracy.md/files/euromonitor19.pdf>. (vizitat: 12.01.2013).
105. Iordache C. *Rezolvarea legală a diferendelor internaționale*. București: Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, 2005. 86 p.
106. Iovița A. *Respectarea Dreptului internațional umanitar în conflictul armat de pe Nistru: o retrospectivă analitică*. În: Revista Națională de Drept, 2008, nr. 8, p. 67-70.
107. Istrate C. *Dreptul dezarmării. Acorduri unilaterale*. București: All Beck, 2005. 294 p.
108. Istrățescu A.-V. *Legitimitatea mijloacelor pașnice și militare de rezolvare a crizelor contemporane*. În: Perspective ale securității și apărării în Europa, Sesiune anuală de comunicări științifice cu participare internațională (București, 19-20 noiembrie 2009), vol. 4. București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”. 2009, p. 348-364.
109. Lavric A. *Conflictul din zona estică a Republicii Moldova: separatism sau ocupație străină (rusească)? Masa rotundă „Fenomenul separatismului în Republica Moldova: 20 de ani după conflictul militar de pe Nistru”*, Chișinău, 5 iunie 2012. [On-line]. <http://aurelian-lavric.blogspot.com/2012/07/conflictul-din-zona-estica-republicii.html>. (vizitat 24.10.2012).
110. Malița M. *Diplomația. Școli și instituții*. Ediția a 2-a. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1975. 608 p.
111. Malița M. *Teoria și practica negocierilor*. București: Editura Politică, 1972. 300 p.
112. *Manual de Mediere*. M. Dilion, V. Rotaru, X. Ulianovschi; coord.: D. Popa; Institutul de Reforme Penale. Chișinău: IRP (Bons Offices), 2006. 132 p.
113. *Manualul NATO*. Office of Information and Press, NATO. Brussels: Belgium, 2001. 575 p.
114. Mazilu D. *Drept internațional public*. Vol. II. București: Lumina Lex, 2010. 644 p.
115. Mazilu D. *Dreptul păcii: de la dreptul războiului și al păcii la dreptul păcii*. București: Editura Academiei R.S.R., 1983. 408 p.
116. Mărgărit Iu. *Gestionarea crizelor din mediul internațional de securitate fără implicarea componentei militare*. În: Perspective ale securității și apărării în Europa, Sesiune anuală de comunicări științifice cu participare internațională (București, 19-20 noiembrie 2009), vol. 1. București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2009, p. 308-310.
117. *Memorandumul cu privire la normalizarea relațiilor dintre Republica Moldova și Transnistria*, semnat la 8 mai 1997. [On-line]: <http://www.transnistria.md/ro/retro//505/>. (vizitat: 10.01.2012).
118. Miga-Besteliu R. *Drept internațional public*. Vol. II. București: C.H. Beck, 2008. 433 p.
119. Minculete Gh., Buceac G.-T. *Actualitate și perspective privind operațiunile în sprijinul păcii*. În: Impact Strategic, 2007, nr. 1, p. 14-22.
120. Miroiu A. *Strategia militară a coaliției în al doilea război din Golf*. În: Sfera Politicii, 2003, nr. 102-103, p. 21-24.
121. Miroiu A., Ungureanu R.-S. *Manual de relații internaționale*. Iași: Polirom, 2006. 350 p.
122. Mischnick R. *Transformarea Nonviolentă a Conflictelor. Manual de training pentru un curs de formare a formatorilor*. Bratislava, 2008. 164 p.
123. Moștoflei C., Popa V. *Rolul UE în asigurarea securității globale*. București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2008. 250 p.
124. Munteanu A. *Sacrificiu și trădare. Războiul de secesiune din Republica Moldova (1990-1992)*. București: S.n., 2005. 640 p.
125. Mureșan M. *Metamorfoza violenței în războiul modern*. În: Impact Strategic, 2004, nr.4, p. 7-12.

126. Mureșan M. *Războiul eficace, eficacitatea războiului*. În: Impact strategic, 2004, nr. 3, p. 22-27.
127. Mureșan M., Văduva Gh. (coordonatori) *Criza, Conflictul, Războiul*. București: Editura Universității Naționale de Apărare „CAROL I”, 2007. 154 p.
128. Mureșan M., Văduva Gh. *Războiul viitorului, viitorul războiului*. București: Editura Universității Naționale de Apărare, 2004. 113 p.
129. Nantoi O. *Cazul Republicii Moldova: ce ar putea face UE și SUA*. [On-line]: www.ipp.md/download.php?file. (vizitat: 18.11.2010).
130. Nantoi O. *Cu privire la situația în raioanele de Est ale Republicii Moldova (1992-2000)*. În: Aspecte ale conflictului transnistrean. Chișinău: Știința, 2001, p. 9-18.
131. Nantoi O. *Originile și perspectivele soluționării conflictului transnistrean*. În: Moldova–Transnistria: Eforturi comune pentru un viitor prosper. Procesul de negocieri. Colegiul de red.: D. Matveev, G. Șelari, E. Bobcova, B. Cseke. Chișinău: „Cu drag” SRL, 2009, p. 52-69.
132. Nantoi O. *Politica Federației Ruse în conflictul din raioanele de est ale Republicii Moldova*. În: Suveranitatea și structura de stat în condițiile țărilor plurietnice, Materiale ale conferinței internaționale. Chișinău, 22-23 septembrie 2006. Chișinău: S.n., 2007, p. 107-108.
133. Neagu A. *Terorismul contemporan: noțiune, tipologie și cauze*. În: Analele Științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI al RM, Seria Științe Socio-Umanistice, Ediția a VII-a. Chișinău, 2007, p. 91-93.
134. Neagu S., Neacșu M. C., Vlad L. B. *Geopolitica resurselor energetice strategice. Resursele energetice strategice*. În: Impact Strategic, 2007, nr. 1, p. 23-32.
135. *O istorie a regiunii transnistrene din cele mai vechi timpuri și până în prezent*. Colectiv de autori. Chișinău: Civitas, 2007. 520 p.
136. Onica-Jarca B. *Drept internațional umanitar*. București: Universul Juridic, 2010. 489 p.
137. Pârlog A. *Diplomație preventivă*. București: Editura Universității Naționale de Apărare, 2004. 227 p.
138. *Peace-enforcement, peace-keeping și peace-building de la confuzii teoretice și erori practice spre un nou cadru conceptual*. Research project. 19 p. [On-line]: www.strategicon.ro/files/studii/PKPB.pdf. (vizitat: 16.07.2011).
139. *Politologie*. Coordonatori: V. Moșneaga, Gh. Rusnac, V. Sacovici. Chișinău: CEP USM, 2007. 358 p.
140. Popescu D., Chebeleu T. ș.a. *Soluționarea pașnică a diferendelor internaționale*. București: Editura Academiei RSR, 1993. 215 p.
141. Popescu D., Năstase A., Coman F. *Drept internațional public*. București: „Șansa”, 1994. 398 p.
142. Popescu E. E. *Drept internațional umanitar. Dreptul conflictelor armate. Dreptul războiului*. București: Universul Juridic, 2011. 263 p.
143. *Protocol adițional II la Convențiile de la Geneva din 12 august 1949 privind protecția victimelor conflictelor armate fără caracter internațional din 1977*. [On-line]: <http://www.crucearosie.ro/uploads/images/Conventia%20de%20la%20Geneva%20pdfuri/Protocolul%20Adițional%20II.pdf>. (vizitat: 10.11.2011).
144. *Protocolul adițional nr. I la Convențiile de la Geneva din 12 august 1949 privind protecția victimelor conflictelor armate internaționale* [On-line]: <http://www.crucearosie.ro/uploads/images/Conventia%20de%20la%20Geneva%20pdfuri/Protocolul%20Adițional%20I.pdf>. (vizitat: 10.11.2011).
145. Purdă N. *Drept internațional umanitar*. București: Lumina Lex, 2004. 432 p.

146. Răduică S. *Folosirea forței și a amenințării cu forța. Derogări de la principiile Cartei ONU*. [On-line] <http://www.arduph.ro/folosirea-forței-si-a-amenințării-cu-forța-derogări-de-la-principiile-cartei-onu/>. (vizitat: 15.02.2013).
147. *Rezoluția Parlamentului European din 19 mai 2010 privind Conferința de revizuire a Statutului de la Roma al Curții Penale Internaționale*, de la Kampala, Uganda. [On-line]: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2010-0185+0+DOC+XML+V0//RO>. (vizitat: 20.12.2011).
148. Roșca V. *Jurisprudența internațională în materia aplicării forței sau amenințării cu aceasta în dreptul internațional*. În: *Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale*, 2016, Nr. 3 (Vol.11), p. 325-339.
149. Rotărescu C. *Războiul psihologic*. În: *Buletin de Informare al Centrului de Drept Internațional Umanitar*, 2011, nr. 31. [On-line]: <http://www.mapn.ro/smg/cdiu/Nr.31.htm>. (vizitat: 10.12.2011).
150. Russbach O. *ONU contra ONU*. București: Editura C.N.I. „CORESI”, 1999. 246 p.
151. Saca V., Țveatcov N., Baibus M. *Rolul arbitrilor în sistemul relațiilor politice de conflict și de consens în spațiul post-sovietic: cazul Transnistriei*. În: *Moldoscopie (Probleme de analiză politică)*. 2006, nr. 3 (XXXIV), p. 97-107.
152. Safonov A. *Calea Transnistriei*. În: *Moldova–Transnistria: Eforturi comune pentru un viitor prosper. Procesul de negocieri*. Colegiul de red.: D. Matveev, G. Șelari, E. Bobcova, B. Cseke. Chișinău: „Cu drag” SRL, (Tipogr. „Bons Offices” SRL), 2009, p. 70-89.
153. Salem E. A. *Conflictele contemporane și modalități de reglementare a acestora (în baza conflictelor transnistrean și palestino-israelian)*. Autoreferat al tezei de doctor în științe istorice. Chișinău, 2006. 23 p.
154. Scăunaș S. *Drept internațional public*. București: All Beck, 2002. 308 p.
155. Scăunaș S. *Răspunderea internațională pentru violarea dreptului umanitar*. București: All Beck, 2002. 276 p.
156. Selejan-Guțan B. *Drept internațional public*. Ed. a 2-a. București: Hamangiu, 2014. 344 p.
157. Selejan-Guțan B. *Drept internațional public*. Sibiu: Universitatea „Lucian Blaga”, 2003. 284 p.
158. Serebrian O. *Conflictul transnistrean: geopolitică și geoistorie*. În: *Politosfera*. Chișinău: Editura Cartier, 2001. [On-line]: <http://transnistria.md/ro/articles/0/542/>. (vizitat: 15.11.2010).
159. Serebrian O. *Politică și geopolitică*. Chișinău: Cartier, 2004. 160 p.
160. *Sociologie juridică*. Gusti D.: Culegere de texte. București: Editura Didactică și Pedagogică R. A., 1997. 180 p.
161. Solomon C., Gumeniuc A. *Conflictul transnistrean și procesul de negocieri în formatul „5+2”*. În: *Moldoscopie (Probleme de analiză politică)*, 2008, nr. 3 (XLII), p. 174-185.
162. Stoica G.-A. *Pregătirea psihologică pentru luptă. Manipulare și război psihologic*. În: *Psihologie aplicată în mediul militar*, 2005. [On-line]: http://www.e-scoala.ro/psihologie/manipulare_razboi_psihologic.html. (vizitat: 16.12.2011).
163. Serbeno E. *Drept internațional public*. Vol.I. Chișinău: Tipografia Centrală, 2014. 328 p.
164. *Strategia Europeană de Securitate „O Europă sigură într-o lume mai bună”*. Luxemburg: Oficiul pentru Publicații al Uniunii Europene, 2009. 43 p.
165. Tibori Szabo K. *Dreptul statelor la autoapărare anticipativă. Norma cutumiară a pericolului iminent contra noii doctrine a pericolului posibil*. În: *Studia Jurisprudentia*, 2005, nr. 1. [On-line]. <http://studia.law.ubbcluj.ro/articol.php?articoliId=200>. (vizitat: 15.02.2013).
166. Titulescu N. *Discursuri*. București: Editura Științifică, 1967. 622 p.

167. Tomescu I.R. *Reglementarea folosirii forței în dreptul contemporan – actualitate și perspective*. În: Simplificarea – imperativ al modernizării și ameliorării calității dreptului, Comunicări prezentate la Sesiunea științifică a Institutului de Cercetări Juridice, 17 aprilie 2015. București, 2015, p. 477-483.
168. *Tratatul Nord-Atlantic*, Washington DC, 4 aprilie 1949. [On-line]: http://nato.md/uploads/site%20docs/tratatul_nord-atlantic.ro.pdf. (vizitat: 19.12.2011).
169. Troanță Rebeleş T. D. *Războiul împotriva terorismului. Realitate, prezent și perspective*. În: Perspective ale securității și apărării în Europa, Sesiunea anuală de comunicări științifice cu participare internațională – București, 19-20 noiembrie 2009, Volumul 4. București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2009, p. 176-185.
170. Trocan L. M. *Formele viciate ale negocierilor internaționale*. În: Analele Universității „Constantin Brâncuși” din Târgu Jiu, Seria Științe Juridice, 2009, nr. 2, p. 61-70.
171. Troebst S. „*Noi suntem transnistreni!*” *Istoria politicii în PMR*. În: Minoritățile naționale și relațiile interetnice. Tradiția europeană și experiența noilor democrații pentru Moldova. Vol II. Coord. V. Moșneaga. Iași: Pan Europe, 2002, p. 170-183.
172. Miga-Besteliu R. *Introducere în dreptul internațional public*. București: All Beck, 1998. 433p.
173. Țarcă Șt. *Mecanismele internaționale de supraveghere și control în domeniul neproliferării armelor nucleare și a celorlalte arme de distrugere în masă*. Buc.: Lumina Lex, 2002. 346 p.
174. Țveatcov N. *Problema soluționării conflictelor politice în Republica Moldova (cazul UTA „Gagauz-Yeri” și Transnistriei)*. Autoreferat al tezei de doctor în științe politice. Chișinău, 2009. 21 p.
175. Vasilescu A. *Redefinirea agresiunii la adresa securității naționale și internaționale*. În: Perspective ale securității și apărării în Europa, Sesiune anuală de comunicări științifice cu participare internațională (19-20 noiembrie 2009). Vol. 1. București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2009, p. 358-375.
176. Vasilescu A. *Tipologia și trăsăturile specifice ale agresiunilor nonconvenționale la adresa securității naționale a statelor*. În: Perspective ale securității și apărării în Europa, Sesiune anuală de comunicări științifice cu participare internațională (19-20 noiembrie 2009). Vol. 1. București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2009, p. 376-397.
177. Văduva Gh., Dinu M. St. *Crizele politico-diplomatice ale începutului de mileniu*. București: Editura Universității Naționale de Apărare Carol I, 2005. 48 p.
178. Wight M. *Politica de putere*. Traducere de T. Florin. Chișinău: Arc, 1998. 326 p.

II. Surse în limba engleză:

179. *2005 World Summit Outcome*. Resolution adopted by the General Assembly on 24 October 2005. A/RES/60/1. [On-line]: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/487/60/PDF/N0548760.pdf?OpenElement>. (visited on: 25.12.2011).
180. *A Secure Europe In A Better World. European Security Strategy*. Brussels, 12 December 2003. [On-line]: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>. (visited on: 18.12.2011).
181. Angell N. *The Great Illusion: a study of the relation of military power in nations to their economic and social advantage*. London: W. Heinemann, 1910. 388 p.
182. *Anti-war Treaty of Non-aggression and Conciliation* (Saavedra Lamas Treaty); October 10, 1933. [On-line]: http://avalon.law.yale.edu/20th_century/intam01.asp. (visited on: 18.12.2011).
183. Aron R. *Peace and War. A Theory of International Relations*. New York: Praeger, 1966. 820 p.
184. Berringer R. E. *War: Patterns of Conflict*. Cambridge, 1972. 314 p.

185. Bobbit P. *Terror and Consent: The Wars for the Twenty-First Century*. London: Penguin Books, 2008. 676 p.
186. *Bogota Conference of American States, Charter of the Organization of American States*. March 30-May 2, 1948. [On-line]: http://avalon.law.yale.edu/20th_century/decad062.asp. (visited on: 18.12.2011).
187. Boulding K. E. *Conflict and Defence. A General Theory*. New York, 1962. 349 p.
188. Brecher M., Wilkenfeld J., Moser Sh. *Crises in the twentieth century*. Vol. I. Handbook of international crises. Oxford: Pergamon press, 1988. 346 p.
189. Brownlie I. *International Law and The Use Of Force by States*. Oxford: Clarendon Press, 1963. 560 p.
190. Brownlie I. *The Peaceful Settlement of International Disputes*. In: Chinese Journal of International Law, 2009, Volume 8, no. 2, p. 267-283.
191. Burian Al. *The Transnistrian Conflict – The Prospects Of Its Resolution. A Vew From Kishinev*. In: Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale, 2011, nr. 13, p. 101-123.
192. Burton G. *Conflict Resolution As a Political System*. Fairfax, George Mason University, 1988. 33 p.
193. Bușe C., Hlihor C. *Security Paradigm Between Classic and Modern*. In: Euro-Atlantic Studies, 2000, nr. 7, p. 117-122.
194. Butler M. J. *International conflict management*. New York, 2009. 272 p.
195. Buzan B. *Rethinking Security After the Cold War*. In: Cooperation and Conflict, 1997, nr. 32, p. 5-28.
196. *Case concerning the military and paramilitary activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America) (Merits)*. Judgment of 27 June 1986. <http://www.icjci.org/docket/index.php?sum=367&code=nus&p1=3&p2=3&case=70&k=66&p3=5>. (visited on: 26.11.2012).
197. Cassese A. *Terrorism is also Distrupting some Crucial Legal Categories of International Law*. In: European Journal of International Law, 2001, no. 12, p. 993-1001.
198. *Charter of Paris for a New Europe*. Paris, 19-21 November 1990. [On-line]: <http://www.osce.org/mc/39516>. (visited on 10.10.2012).
199. *Charter of the International Military Tribunal*. London, 8 August 1945. [On-line]: <http://www.icrc.org/ihl.nsf/FULL/350?OpenDocument>. (visited on: 18.11.2011).
200. *Charter of the Organization of African Unity*, 479 U.N.T.S. 39, entered into force Sept. 13, 1963. [On-line]: http://www1.umn.edu/humanrts/africa/OAU_Charter_1993.html. (visited on: 18.11.2011).
201. Clarke B. *Military Occupation and the Rule of Law: The Legal Obligations of Occupying Forces in Iraq*. In: Murdoch University Electronic Journal of Law, vol. 12, no. 1-2. [On-line]: www.murdoch.edu.au. (visited on 10.12.2012).
202. *Convention (I) for the pacific settlement of international disputes (Hague I) (29 July 1899)*, entry into force: 4 September 1900. [On-line]: http://avalon.law.yale.edu/19th_century/hague01.asp. (visited on: 18.11.2011).
203. *Convention for the pacific settlement of international disputes (Hague I)*, October 18, 1907. [On-line]: http://avalon.law.yale.edu/20th_century/pacific.asp. (visited on: 18.11.2011).
204. Coser L. *The Functions of Social Conflict*. London: Free Press, 1956. 188 p.
205. Curtis F.J. *Doebbler Introduction to International Human Rights Law*. Washington: CD Publishing, 2006. 253 p.

206. Dinstein Y. *War, Aggression, and Self-Defence*. 4th edition. Cambridge: University Press, 2005. 376 p.
207. *DOD Dictionary of Military and Associated Terms*. US Department of Defense, JP 1-02/ 8 November 2010 (As Amended Through 15 May 2011). 164 p.
208. *European Neighbourhood Policy. Strategy Paper*. Brussels, 12.05.2004. [On-line]: http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/strategy/strategy_paper_en.pdf. (visited on: 18.11.2011).
209. Fastbend D. *The Categorization of Conflict*. In: Parameters, Summer, 1997, p. 75-87.
210. Fernandez N. G. *International Law and The Use of Force: Armed Intervention in International Affairs*. MINDEF, 1998. http://www.mindef.gov.sg/safti/pointer/back/journals/1998/vol24_1/7.htm. (visited on 10.10.2012).
211. Galtung J. *A structural theory of imperialism*. In: Journal of Peace Research, 1971, nr. 8, p. 81-117.
212. Gaunelle M. *Relations Internationales*. 4e édition. Paris: Dalloz, 1998. 196 p.
213. Gray Ch. *International Law and Use of Force*. 2nd- Oxford University Press, 2004. 348 p.
214. Griffiths M. *Fifty key thinkers in international relations*. New York: Taylor & Francis e-Library, 2001. 294 p.
215. Griffiths M., O'Callaghan T. *International Relations: The Key Concepts*. Routledge, 2002. 399p.
216. Herranz M. P. *The Security Council and the Legitimacy of the Use of Force: Legal, Normative and Social Aspects*. In: ICIP Working Papers 2010/9. Institut Català Internacional per la Pau. Barcelona, 2010. 49 p.
217. Himes Kenneth R. *Intervention, Just war, and US National Security*. În: Theological Studies (Washington), 2004, nr. 65 (1). [On-line]: <http://www.highbeam.com/doc/1G1-114007345.html> (visited on: 15.06.2010).
218. Holzgrefe J. L. *Humanitarian Intervention Debate*. In: J. L. Holzgrefe and R. O. Keohane *Humanitarian Intervention: Ethical, Legal and Political Dilemmas*. Cambridge: University Press 2003, p. 15-52.
219. Huntington S. P. *The clash of civilizations and the remaking of world order*. New York, Simon and Schuster, 1996. 367 p.
220. Huntington S.P. *The clash of civilizations*. Foreign Affairs, Summer 1993. [On-line]: <http://www.foreignaffairs.com/articles/48950/samuel-p-huntington/the-clash-of-civilizations>. (visited on: 12.07.2011).
221. Kaufman S. J. *Spiraling to Ethnic War. Elites, Masses and Moscow in Moldova's Civil War*. In: International Security, Fall 1996, Vol. 21/108, p. 108-138.
222. *Kellogg-Briand Pact 1928*. Treaty between the United States and other Powers providing for the renunciation of war as an instrument of national policy. Signed at Paris, August 27, 1928. [On-line]: <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/imt/kbpact.htm>. (visited on: 18.11.2011).
223. King Ch. *The Moldovans. Romania, Russia and the Politics of Culture*. Stanford, California: Hoover Institution Press, Stanford University, 2000. 303 p.
224. Lavric A. *Approaches To The Conflict Settlement In The Transnistrian Dispute*. În: Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale, 2011, nr. 13, p. 124-138.
225. Luard E. *War in International Society*. London, 1986. 480 p.
226. Malcom N. *Shaw International Law*. Sixth edition. Cambridge: University Press, 2008. 1542 p.
227. McMahan J. *The Ethics of International Intervention*. In: Ethics and International Relations. Manchester: Manchester University Press, 1986, p. 24-51.

228. Medzmariashvili M. *Pre-emptive self-defence against states harbouring terrorists*. RGSL Research Papers no. 4, 2011. 71 p.
229. Mepham D., Ramsbotham Al. *Safeguarding Civilians: Delivering on the Responsibility to Protect in Africa*. Institute for Public Policy Research, 2007. 348 p.
230. Morgenthau H. *Politics Among Nations. The Struggle for Power and Peace*. 5-th ed. New York: Alfred A. Knopf, 1978. 650 p.
231. Mrázek J. *Armed Conflicts and The Use Of Force*. In: Czech Yearbook of International Law, 2010, vol. 1, p. 87-109.
232. Muehlheuser J. L. *Self-defense by any other name is still self-defense*. Judge Advocate General's School. 51th judge advocate officer graduate course, april 2003. [On-line]: <http://www.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a440072.pdf>. (visited on: 12.11.2012).
233. Mueller J. *Policing the Remnants of War*. In: Journal of Peace Research, 2003, nr. 40 (5), p. 507-518.
234. Nardin T. *The Moral Basis of Humanitarian Intervention*. In: Ethics & International Affairs, 2002, nr. 16 (1), p. 57-70.
235. Nye Joseph S. *Understanding International Conflicts. An Introduction to Theory and History*. 3th ed. Addison-Wesley, 1999. 244 p.
236. *Pact of the League of Arab States*, March 22, 1945. [On-line]: http://Avalon.Law.Yale.Edu/20th_Century/Arableag.Asp. (visited on: 18.11.2011).
237. *Partnership for Peace: Framework Document*. Issued by the Heads of State and Government participating in the Meeting of the North Atlantic Council. Issued on 11 Jan. 1994. [On-line]: <http://nato.md/uploads/site%20docs/PFP.eng.pdf>. (visited on: 18.11.2011).
238. Reisman M. *Criteria for the Lawful Use of Force in International Law*. In: 10 Yale Journal of International Law, 1985, p. 279-285.
239. *Report of the Secretary-General. Implementing the responsibility to protect*. A/63/677. [On-line]: <http://globalr2p.org/pdf/SGR2PEng.pdf>. (visited on: 20.12.2011).
240. *Resolution 1160*, adopted by the Security Council on 31 March 1998, S/RES/1160 (1998). [On-line]: <http://www.un.org/peace/kosovo/98sc1160.htm>. (visited on: 20.12.2012).
241. *Resolution 1199*, adopted by the Security Council on 23 September 1998, S/RES/1199 (1998). [On-line]: <http://www.un.org/peace/kosovo/98sc1199.htm>. (visited on: 20.12.2012).
242. *Resolution 1203*, adopted by the Security Council on 24 October 1998, S/RES/1203 (1998). [On-line]: <http://www.un.org/peace/kosovo/98sc1203.htm>. (visited on: 20.12.2012).
243. *Resolution 1284 (1999)* adopted by the Security Council at its 4084th meeting, on 17 December 1999. [On-line]: <http://www.un.org/Depts/unscom/Keyresolutions/sres99-1284.htm>. (visited on: 23.12.2011).
244. *Resolution 1368 (2001)* adopted by the Security Council at its 4370th meeting, on 12 September 2001. [On-line]: <http://daccess-ddsny.un.org/doc/undoc/gen/n01/533/82/pdf/n0153382.pdf?OpenElement>. (visited on: 18.12.2011).
245. *Resolution 1373 (2001)* adopted by the Security Council at its 4385th meeting, on 28 September 2001. [On-line]: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/557/43/PDF/N0155743.pdf?OpenElement>. (visited on: 18.12.2011).
246. *Resolution 1674 (2006)* adopted by the Security Council at its 5430th meeting, on 28 April 2006. [On-line]: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N06/331/99/PDF/N0633199.pdf?OpenElement>. (visited on: 28.12.2011).
247. *Resolution 660*, adopted by the Security Council on 2 August 1990, S/RES/660 (1990). [On-line]: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3b00f12240.html>. (visited on: 30.11.2011).

248. *Resolution 661*, adopted by the Security Council on 6 August 1990, S/RES/660 (1990). [On-line]: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/575/11/IMG/NR057511.pdf?OpenElement>. (visited on: 30.11.2011).
249. *Resolution 678*, adopted by the Security Council on 29 November 1990, S/RES/0678 (1990). [On-line]: <http://www.fas.org/news/un/iraq/sres/sres0678.htm>. (visited on: 20.12.2012).
250. Schachter O. *The Legality of Pro-democratic Invasion*. In: American Journal of International Law, 1984, no. 78, p. 645-650.
251. Schoenbaum Th. J. *International Relations: the path not taken: Using International Law to promote world peace and security*. New York: Cambridge University Press, 2006. 336 p.
252. Shaw M. N. *International Law*. 6th edition. Cambridge: University Press, 2008. 1542 p.
253. Sofaer A. D. *On The Necessity of Pre-emption*. In: European Journal of International Law, 2003, no. 14, p. 209-226.
254. Spangler B., Burgess H. *The Difference Between „Conflicts” and „Disputes”*. July 2003. [On-line]: <http://www.beyondintractability.org/bi-essay/conflicts-disputes>. (visited on: 20.12.2011).
255. Téson F. *Humanitarian Intervention, An Inquiry into Law and Morality*. 3d edition. Transnational Pub, 2005. 456 p.
256. *The Alliances's New Strategic – Concept*, adoptat de sefiu de stat și de guvern la Roma, la data de 09 noiembrie 1991. [On-line]: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_23847.htm. (visited on: 20.12.2011).
257. *The Alliances's New Strategic – Concept*, adoptat de sefiu de stat și de guvern la Washington la data de 24 aprilie 1999. [On-line]: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_27433.htm?selectedLocale=en. (visited on: 20.12.2011).
258. *The Responsibility To Protect*. Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty. Canada: International Development Research Centre, 2001. 91 p.
259. *The Versailles Treaty*, June 28, 1919. The Covenant of The League of Nations. (Including Amendments adopted to December, 1924). [On-line]: http://avalon.law.yale.edu/20th_century/leagcov.asp. (visited on: 20.12.2011).
260. Van de hole L. *Anticipatory Self-Defence Under International Law*. In: American University International Law Review 19, 2003, no. 1, p. 69-106.
261. Vorotnyuk M. *The Conflicts in the Black Sea Region: Some Aspects of Theoretical Analysis*. [On-line]: <http://www.niss.od.ua/p/125.doc>. (visited on: 14.12.2012).
262. Wallenstein P., Sollenberg M. *Armed Conflict, 1989-2000*. In: Journal of Peace Research, 2001, nr. 38 (5), p. 629-644.
263. Waltz K.N. *Man, the State and War: A Theoretical Analysis*. New York, 1959. 263 p.
264. Waltz K.N. *Structural Realism after the Cold War*. In: International Security, Summer - 2000, Vol. 25, No. 1, p. 5-41.
265. Weiss T.G., Hubert D. *Legitimacy and Authority*. In: Responsibility to Protect, Research, Bibliography, Background. Ottawa: International Development Research Centre, 2001, p. 155-175.
266. Wight M. *International Theory: The Three Traditions*. Leicester: Leicester University Press, 1991. 286 p.

III. Surse în limba germană și franceză:

267. Alland D. *Droit international public*. Paris: PUF, 2000. 807 p.
268. Braillard Ph., Djilili M.-R. *Les relations internationales*. Paris, 1988. 248 p.

269. Buhler P. *La guerre d'Irak: paysage après la bataille*. In: Critique intentionnelle, 2003, nr. 19, p. 7-16.
270. *Dictionnaire de la terminologie de relations internationales*. Paris, 2000. 952 p.
271. Dupuy P.-M. *Droit international public*. Paris: Dalloz, 2000. 731 p.
272. Rampton Sh., Stauber J. *Une arme de persuasion massive. De la propagande dans la guerre de Bush en Irak*. Paris: Le Pré Aux Clercs, 2004. 292 p.
273. Vite S. *L'aplicabilite du droit international de l'occupation militaire aux activites des organisations internationales*. In: Revue Internationale de la Croix Rouge, martie 2004, vol. 86, nr. 853, p. 9-35.

IV. Surse în limba rusă:

274. Анцупов А.Я., Шипилов А.И. *Конфликтология*. Москва: ЮНИТИ, 2000. 320 с.
275. Бабилунга Н.В., Бомешко Б.Г. *Приднестровский конфликт: исторические, демографические, политические аспекты*. Тирасполь: РИО ПГУ, 1998. 87 с.
276. Баранов Н.А. *Природа современных международных конфликтов*. Лекции по курсу «Геополитические проблемы европейского развития». [On-line]: http://nicbar.narod.ru/geoproblemy_lekzia10.htm. (дата посещения: 15.01.2012)
277. Батырь В.А. *Международное гуманитарное право*. Москва: ЗАО Юстицинформ, 2006. 336 с.
278. Бейлс А.Д.К. *Международная безопасность после Ирака*. В: Обозреватель – Observer, 2005, № 7 (186). [On-line]: www.rau.su/observer/N7_2005/7_06.HTM. (дата посещения: 25.11.2010).
279. Блищенко В. *Региональные конфликты: методология исследования*. В: Обозреватель – Observer, 2005, №7 (186). [On-line]: http://www.rom.su/observer/N7_2005/7-11.HTM. (дата посещения: 18.04.2010).
280. Брутенц К. *Иракский «поход» президента Буша: предварительные итоги*. В: Международная жизнь, 2006, №12, с. 3-21.
281. Буриан А. *Противостояние Восток-Запад на современном этапе и замороженные конфликты на постсоветском пространстве*. В: Молдавский журнал международного права и международных отношений, 2016, Issue 2, Volume 11, p. 222-230.
282. Гаджиев К.С. *Введение в геополитику*. Москва: „Логос”, 2000. 429 с.
283. Гаджиев К.С. *Размышления о тотализации войны: политико-философский аспект*. В: Вопросы Философии, 2007, № 8, с. 3-22.
284. Герега К. *Международные конфликты в современном мире: виды и особенности*. В: Закон и Жизнь, 2010, № 6, с. 50-55.
285. *Глобальная контртеррористическая стратегия Организации Объединенных Наций*, A/RES/60/288, от 20 сентября 2006. [On-line]: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/504/90/PDF/N0550490.pdf?OpenElement>. (дата посещения: 20.12.2011).
286. *Глобальная контртеррористическая стратегия Организации Объединенных Наций*, A/RES/62/272, 15 сентября 2008. [On-line]: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N07/480/05/PDF/N0748005.pdf?OpenElement>. (дата посещения: 20.12.2011)
287. *Глобальная контртеррористическая стратегия Организации Объединенных Наций*, A/RES/64/297, от 13 октября 2010. [On-line]: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N09/479/67/PDF/N0947967.pdf?OpenElement>. (дата посещения: 20.12.2011).
288. Гольдин Г.Г., Матяш В.Н. *ОБСЕ и Приднестровье*. Москва: Дипломатическая Академия МИД РФ, 2000. 80 с.

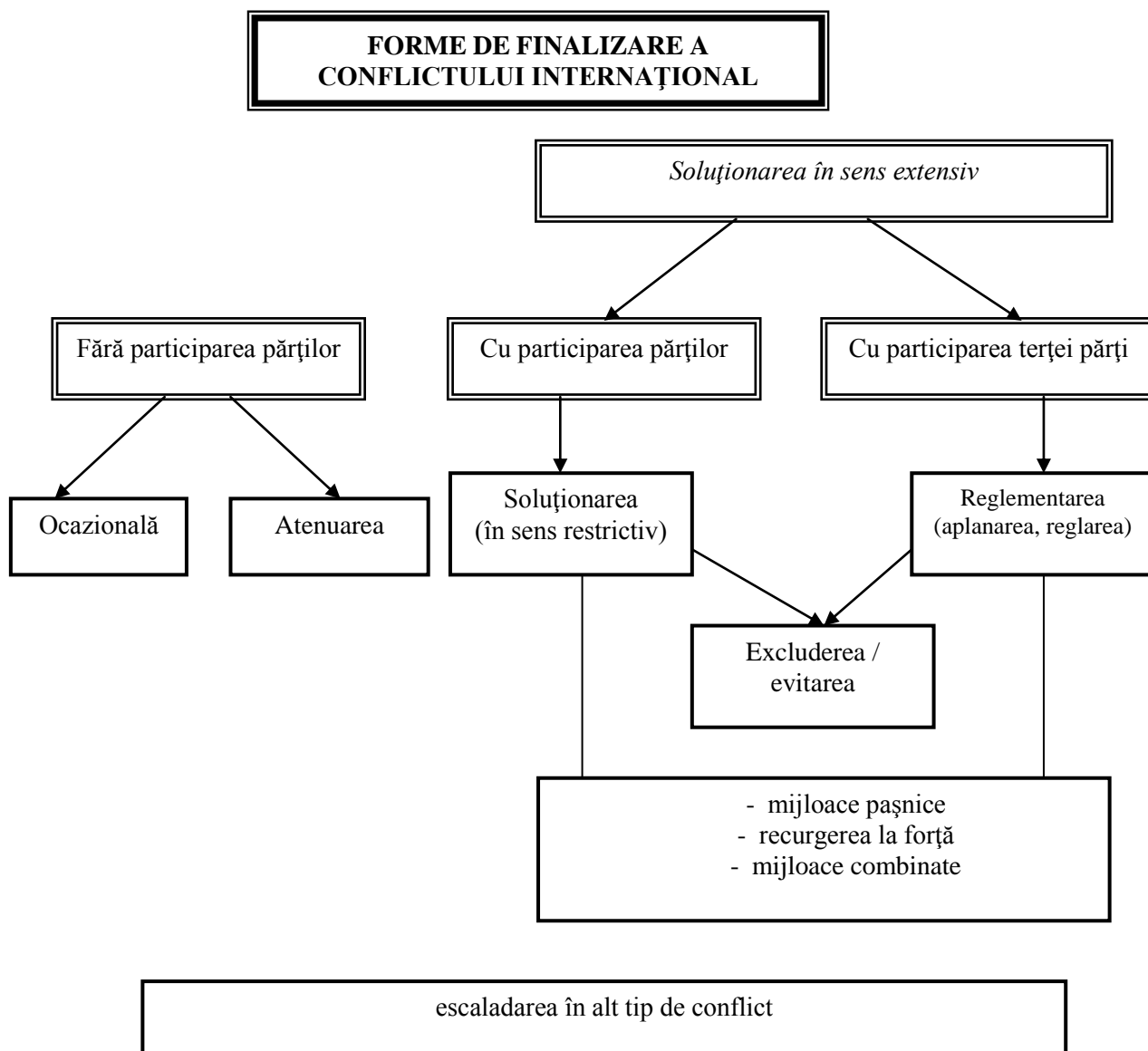
289. Данакин М.С., Дятченко Л.Я. *Технологии сотрудничества и противоборства*. Белгород: Белгородский университет, 1993. 316 с.
290. Дарендорф Р. *Современный социальный конфликт*. В: Иностранная литература, 1993, №4, с. 237-242.
291. Декларация о недопустимости вмешательства во внутренние дела государств, об ограждении их независимости и суверенитета (21 декабря 1965 года) A/RES/2131 (XX). [On-line]: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/221/44/IMG/NR022144.pdf?OpenElement>. (дата посещения: 20.12.2011).
292. Декларация о недопустимости интервенции и вмешательства во внутренние дела государств, принята Резолюцией 36/103 Генеральной Ассамблеи от 9 декабря 1981 года. [On-line]: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/412/19/IMG/NR041219.pdf?OpenElement>. (дата посещения: 20.12.2011).
293. Декларация о принципах международного права, касающихся дружественных отношений и сотрудничества между государствами в соответствии с Уставом Организации Объединенных Наций (24 октября 1970 года). A/RES/2625 (XXV). [On-line]: <http://daccess-ddsny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/351/54/IMG/NR035154.pdf?OpenElement>. (дата посещения: 20.12.2011).
294. Декларация об усилении эффективности принципа отказа от угрозы силой или ее применения в международных отношениях (18 ноября 1987 года) A/RES/42/22. [On-line]: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/517/12/IMG/NR051712.pdf?OpenElement>. (дата посещения 11.11.2012).
295. Договор о дружбе и сотрудничестве между Российской Федерацией и Республикой Молдова (подписанный 19/11/2001). [On-line]: http://www.mid.ru/BDOMP/spd_md.nsf/0/27BA6E5F2C73B71E442579B500367D8F. (дата посещения: 25.05.2012).
296. Егоров С.А. *Вооруженные конфликты и международное право*. Москва: Дипломатическая Академия МИД РФ, 2003. 413 с.
297. Жизнеспособность ПМР (Приднестровья) установлена. Доклад западных экспертов. В: *Международная жизнь*, 2006, №. 8, с. 83-101.
298. Заявление, обнародованное на министерской сессии Североатлантического совета, состоявшейся в штаб-квартире НАТО в Брюсселе 6 декабря 2001 г. [On-line]: http://www.nato.int/cps/ru/natolive/official_texts_18848.htm. (дата посещения: 16.11.2012)
299. Зеленков М.Ю. *Межнациональные конфликты: проблемы и пути их решения (правовой аспект)*. Воронеж: ВГУ, 2006. 262 с.
300. Капранова Л.Д. *Предисловие к Сборнику обзоров и рефератов ИНИОН РАН «Иракский кризис и его последствия»*. Москва: ИНИОН РАН Российская академия наук, 2004, с. 5-8.
301. Кларк У.К. *Как победить в современной войне. Ирак, терроризм и Американская Империя*. Перевод с англ. Москва: Альпина Бизнес Букс, 2004. 240 с.
302. Козер Л. *Функции социального конфликта*. Москва: «Идея-пресс», 2000. 208 с.
303. Козырев Г.И. *Введение в конфликтологию*. Москва: ВЛАДОС, 2001. 176 с.
304. Косолапов Н.А. *Конфликт как инструмент стабильности в международных отношениях*. В: Очерки теории и методологии политического анализа международных отношений. Научно-образовательный форум по международным отношениям. Москва: НОФМО, 2002, с. 172-189.
305. Кременюк В. *Насилие и ненасилие а «империи мировой демократии»*. В: *Международные процессы*, Том 1, № 1 (4), Январь-Апрель 2004. [On-line]: <http://www.intertrends.ru/four/003.htm>. (дата посещения: 16.09.2010).

306. Кременюк В. *Современный международный конфликт: проблемы управления*. В: Международные процессы, Январь-Апрель 2003, Том 1, №1(1). [On-line]: <http://www.intertrends.ru/one/005.htm>. (дата посещения: 16.09.2010).
307. Кузнецов Д.В. *Иракский кризис. Очерк событий*. Документы и материалы. Благовещенск: БГПУ, 2006. 265 с.
308. Кузнецова Н.В. *Влияние войны в Ираке на взаимоотношения США и ООН*. В: Война в Ираке: американские институты власти и общество. Материалы научной конференции, состоявшейся 22 декабря 2005 в ИСКРАН. Москва, 2006, с. 56-66.
309. Лебедева М. М. *Политическое урегулирование конфликтов*. Москва: Аспект Пресс, 1999. 271 с.
310. Левин Д.Б. *Принцип мирного разрешения международных споров*. М.: Наука, 1977. 112 с.
311. Маначинский А. *Ирак: Тайные пружины войны*. Киев: «Румб», 2005. 416 с.
312. *Манильская декларация о мирном разрешении международных споров* (принята 15.11.82 Резолюцией 37/10 на 68-ом пленарном заседании Генеральной Ассамблеи ООН). [On-line]: http://lawrussia.ru/texts/legal_689/doc689a708x886.htm. (дата посещения: 16.09.2010).
313. *Международное право*. Под. ред. Ю.М. Колосова и Э.С. Кривчиковой. Москва: Международные отношения, 2001. 713 с.
314. *Международное публичное право*. Отв. ред. К.А. Бекмиев. 3-е издание, перераб. и доп. Москва: Издательство Проспект, 2004. 928 с.
315. *Меморандум об основных принципах государственного устройства объединенного государства /2003/*. («Меморандум Козака»: Российский план объединения Молдовы и Приднестровья). [On-line]: <http://www.regnum.ru/news/458547.html>. (дата посещения: 25.05.2012).
316. Мраз С., Зубро Т. *Государственный суверенитет и гуманитарная интервенция*. В: Молдавский журнал международного права и международных отношений, 2016, Issue 4, Volume 11, p. 519-527.
317. *Определение агрессии* (14 декабря 1974 года). A/RES/3314 (XXIX). [On-line]: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/742/34/IMG/NR074234.pdf?OpenElement>. (дата посещения: 20.12.2011).
318. Панова В. *Современные западные исследования международного конфликта*. В: Международные процессы, Май-Август, 2005, Том 3, №2 (8). [On-line]: <http://www.intertrends.ru/seven/>. (дата посещения: 02.05.2010).
319. Пашина А.Д. *Применение силы в международном праве*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Казань, 2008. 22 с.
320. Путилин Б.Г. *Международный конфликт (проблемы теории)*. [On-line]: <http://www.xserver.ru/user/mezhk/>. (дата посещения: 02.05.2010).
321. Резникова Т. *Международный конфликт: причины, формы проявления и характер развития*. [On-line]: <http://www.xserver.ru/user/mkpfh/3.shtml>. (дата посещения: 02.05.2010).
322. *Резолюция A/RES/49/60 Меры по ликвидации международного терроризма*, от 9 декабря 1994 года. [On-line]: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N95/768/21/PDF/N9576821.pdf?OpenElement>. (дата посещения: 05.01.2012).
323. *Резолюция A/RES/53/101 Принципы и установки для ведения международных переговоров* (8 декабря 1998 года). [On-line]: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/762/27/PDF/N9976227.pdf?OpenElement>. (дата посещения: 05.01.2012).

324. *Резолюция A/RES/59/46 Меры по ликвидации международного терроризма*, от 16 декабря 2004. [On-line]: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N04/479/04/PDF/N0447904.pdf?OpenElement>. (дата посещения: 05.01.2012).
325. *Резолюция A/RES/63/129 Меры по ликвидации международного терроризма*, от 15 января 2009. [On-line]: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N08/478/55/PDF/N0847855.pdf?OpenElement>. (дата посещения: 05.01.2012).
326. *Резолюция A/RES/66/105 Меры по ликвидации международного терроризма*, от 13 января 2012. [On-line]: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N11/465/14/PDF/N1146514.pdf?OpenElement>. (дата посещения: 05.01.2012).
327. *Резолюция RC/Res. 6 Преступление агрессии*, от 11 июня 2010 года. [On-line]: http://www.hse.ru/data/2012/10/11/1246983123/Aggression_Russian.pdf. (дата посещения: 15.11.2011).
328. *Резолюция S/RES/1441 (2002)*, принятая Советом Безопасности на его 4644-м заседании 8 ноября 2002 года. [On-line]: <http://www.un.org/russian/document/scresol/res2002/res1441.htm>. (дата посещения: 05.11.2012).
329. *Резолюция S/RES/1511 (2003)*, принятая Советом Безопасности на его 4844-м заседании 16 октября 2003 года. [On-line]: <http://www.un.org/russian/document/scresol/res2003/res1511.htm>. (дата посещения: 05.11.2012).
330. *Резолюция S/RES/1546 (2004)*, принятая Советом Безопасности на его 4987-м заседании 8 июня 2004 года. [On-line]: <http://www.un.org/russian/document/scresol/res2004/res1546.htm>. (дата посещения: 05.11.2012).
331. *Римский статут Международного уголовного суда (A/CONF.183/9)* от 17 июля 1998 года (с изменениями), вступивший в силу 1 июля 2002 года. [On-line]: [http://www.un.org/ru/law/icc/rome_statute\(r\).pdf](http://www.un.org/ru/law/icc/rome_statute(r).pdf). (дата посещения: 20.12.2011).
332. Рыклина М.В., Инюцын Ю.В. *Наша первая война*. Москва: Пантори, 2005. 159 с.
333. Сазонова К.Л. *Роль операций по поддержанию мира в современной структуре миротворчества Организации Объединенных Наций*. В: Нижегородский Журнал Международных Исследований, Весна-лето 2008, с. 100-105.
334. Скакунов Э.И. *Международно-правовые гарантии безопасности государства*. Москва: Международные отношения, 1983. 192 с.
335. Скакунов Э.И. *Международно-правовые процедуры*. В: Юридическая конфликтология. Под. общей ред. В.Н. Кудрявцева. Москва: Институт Государства и Права РАН, 1995, с.287-300.
336. Скакунов Э.И. *Международный конфликт*. В: Юридическая конфликтология. Под. общей ред. В.Н. Кудрявцева. Москва: Институт Государства и Права РАН, 1995, с. 177-200.
337. Смулский С.В., Проскурин С.А., Путилин Б.Г. *Введение в теорию международного конфликта*. Под общей ред. М.А. Мунтяна. Москва: Издательство РАГС, 1996. 103 с.
338. Собакин В.К. *Правовые вопросы проблемы коллективной безопасности в Европе*. В: Международно-правовые формы мирного сосуществования государств и наций. Под ред. проф. С. Б. Крылова и проф. В. Н. Дурденевского. Москва: Издательство ИМО, Вып. 1. 1997, с. 86-134.
339. *Современные международные отношения*. Под ред. А.В. Торкунова. Москва: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 1999. 584 с.
340. *Соглашение о принципах мирного урегулирования вооруженного конфликта в Приднестровском регионе Республики Молдова* (Москва, 21 июля 1992 г.). [On-line]:

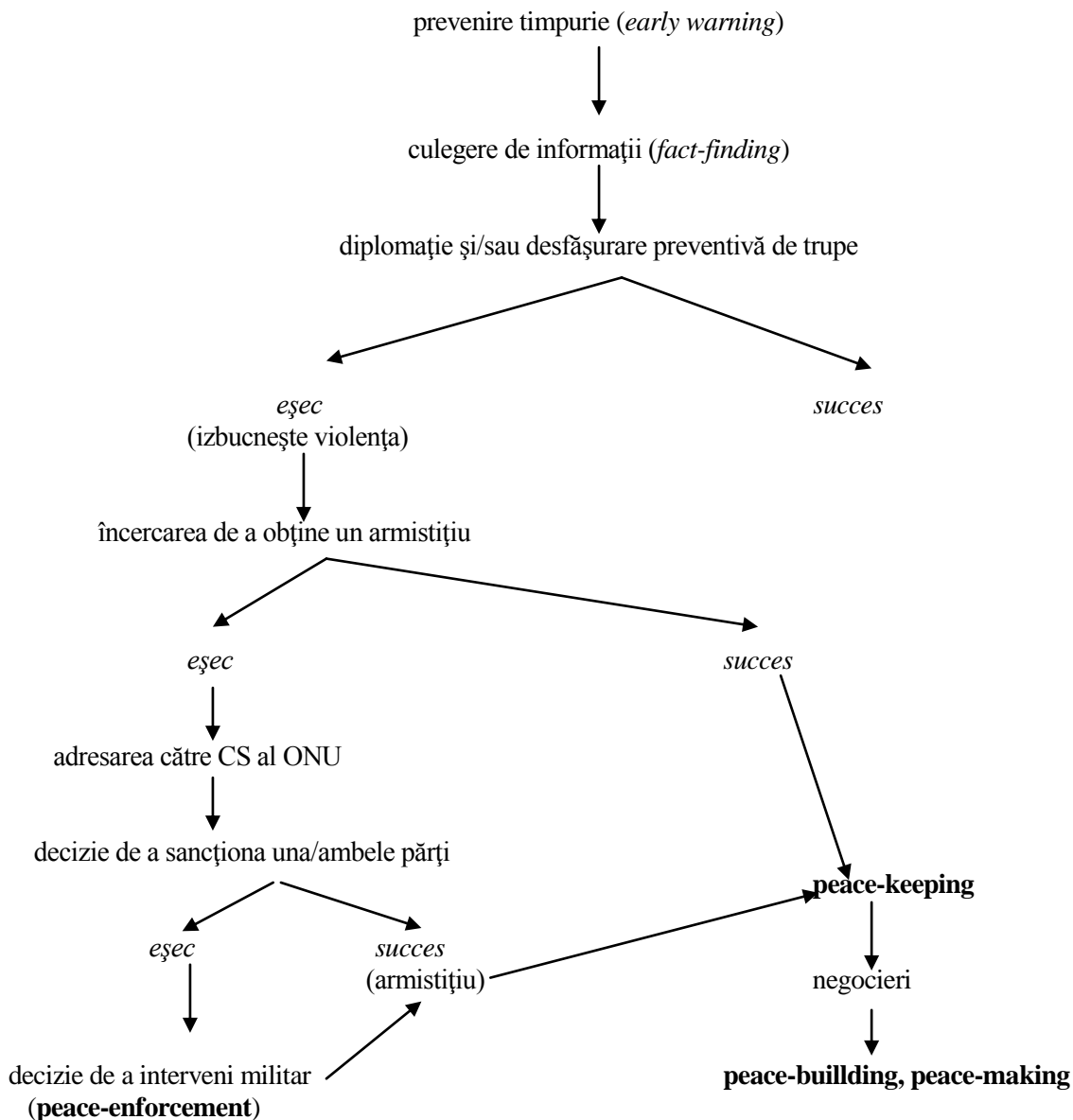
<http://nistru.net/threads/soglashenie-mirnogo-uregulirovaniya-vooruzhennogo-konflikta-v-pridnestrovskom-regione-moldovy.3871/>. (дата посещения: 25.05.2012).

341. Стюарт Д.Г. *К единому определению вооруженного конфликта в международном гуманитарном праве: анализ интернационализированного вооруженного конфликта*. В: Международный Журнал Красного Креста: Сборник Статей, 2003, с. 129-175.
342. Цвятков Н. *Конфликты на региональном уровне: из практики разрешения в Республике Молдова*. В: Moldoscopie, 2007, № 3 (XXXVIII), с. 127-138.
343. Цыганков П.А. *Политическая социология международных отношений*. Москва: Радикс, 1994. 208 с.
344. Цыганков П.А. *Теория международных отношений*. Москва: Гардарики, 2004. 590 с.
345. Черноудова М.С. *Понятие и способы урегулирования международных конфликтов (правовые аспекты)*. В: Реализация права: проблемы теории и практики. Сборник научных трудов. Отв. ред А. Ф. Малый. Архангельск: Архангельский государственный технический университет, 2005. [On-line]: <http://www.recht.narod.ru/Recht/Means.doc>. (дата посещения: 03.03.2010).
346. Черноудова М.С. *Понятие конфликта в международном праве*. В: Московский Журнал Международного Права, 2005, № 2, с. 77-92.
347. Черноудова М.С. *Правовые проблемы мирного урегулирования международных конфликтов в рамках международных организаций*. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2006. 21 с.
348. Чмыхун И. *Трансформация насилия: о сущности современной нетрадиционной войны*. В: Беларуская Думка, Чэрвень, 2009, с. 84-89.
349. Шафиев У.А., Мирбашир Э. *Формы завершения и принципы урегулирования политических конфликтов*. В: Социосфера, 2010, № 2, с. 66-70.

Sursa: Черноудова М. С. *Понятие и способы урегулирования международных конфликтов (правовые аспекты)*. В: Реализация права: проблемы теории и практики. Сборник научных трудов. Отв. ред А. Ф. Малый. Архангельск: Архангельский государственный технический университет, 2005. [On-line] <http://recht.narod.ru/Recht/Means.doc>. (vizitat: 21.12.2010)

REZOLUȚIA CONFLICTELOR CONFORM CARTEI ONU

Sursa: Peace-enforcement, peace-keeping și peace-building de la confuzii teoretice și erori practice spre un nou cadru conceptual. Research project.

[On-line]: www.strategicon.ro/files/studii/PKPB.pdf. (vizitat: 03.04.2011).

DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII

Subsemnata, declar pe răspundere personală că materialele prezentate în teza de doctorat sunt rezultatul propriilor cercetări și realizări științifice. Conștientizez că, în caz contrar, urmează să suport consecințele în conformitate cu legislația în vigoare.

GHEREGA Carolina

Data: _____

CURRICULUM VITAE

Date personale:

Nume: Gherega

Prenume: Carolina

Data nașterii: 02.12.1982

Locul nașterii: s. Ghindești, r-nul Florești, Republica Moldova

Cetățenia: Federația Rusă

Starea civilă: căsătorită

Studii:

- 09.1988 – 06.1995 – Școala medie nr. 2 din s. Pârlița, r-nul Ungheni
- 09.1995 – 06.1997 – Liceul teoretic „V. Alecsandri” din or. Ungheni
- 09.1997 – 06.1999 – Școala medie N 2 din s. Sofia, r-nul Drochia
- 09.1999 – 06.2004 – Universitatea de Stat „Aleco Russo” din or. Bălți
- 09.2004 – prezent – studii doctorale, Academia de Științe a Moldovei

Activitate profesională:

- mai 2013 – decembrie 2017 – inspector de urmărire penală, secția urmărire penală de sector, Ministerul Afacerilor Interne al Federației Ruse, Aeroport or. Moscova;
- decembrie 2017 – prezent – inspector de urmărire penală, secția urmărire penală de sector, Ministerul Afacerilor Interne al Federației Ruse, Begova or. Moscova.

Domeniile de interes științific: drept internațional, relații și conflicte internaționale.

Publicații:

Articole științifice în reviste de profil recunoscute:

1. Burian A., Gherega C. *Evoluția politico-juridică a folosirii forței în relațiile internaționale*. În: Revista Națională de Drept, 2010, nr. 7-8, p. 35-40 (0,77 c.a.).
2. Burian A., Gherega C. *Sistemul și dinamica conflictului internațional*. În: Revista Națională de Drept, 2010, nr. 5-6, p. 39-42 (0,48 c.a.).
3. Gherega C. *Aplanarea ca formă de finalizare a conflictului internațional: esență și particularități*. În: Legea și Viața, 2010, nr. 8, p. 46-50 (0,61 c.a.).
4. Gherega C. *Esența conflictului internațional ca element al sistemului relațiilor internaționale*. În: Legea și Viața, 2010, nr. 6, p. 55-58 (0,51 c.a.).
5. Gherega C. *Problemele soluționării conflictului americano-irakian*. În: Revista Moldovenească de Drept internațional și relații internaționale, 2010, nr. 1, p. 109-114 (0,76 c.a.).
6. Gherega C. *Rolul factorului extern în soluționarea conflictului transnistrean*. În: Legea și Viața, 2011, nr. 1, p. 51-55 (0,64 c.a.).
7. Герера К. *Международные конфликты в современном мире: виды и особенности*. În: Закон и Жизнь, 2010, nr. 6, p. 50-55 (0,41 c.a.).

8. Gherega C. *Reflecții asupra interpretării noțiunilor de „folosirea forței”, „atac armat” și „act de agresiune”*. În: Revista științifică internațională „Supremația dreptului”, 2017, nr. 5, p. 153-160 (0,60 c.a.).
9. Gherega C. *Recurgerea la forță în contextul relațiilor internaționale: aspecte teoretico-practice și normative*. În: Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale, 2017, Issue 3, Volume 12, p. 459-473 (1,1 c.a.)

Comunicări la forumuri științifice naționale/ internaționale:

1. Gherega C. *Legitimitatea mijloacelor de rezolvare a conflictelor contemporane – garanție importantă pentru respectarea drepturilor omului*. În: Respectarea drepturilor omului – condiție principală în edificarea statului de drept în Republica Moldova, Materialele conferinței științifico-practice internaționale din 17 sept. 2010 (mun. Bălți). Chișinău: S. n., F. E.-P. „Tipografia Centrală”, 2010, p. 306-315 (0,46 c.a.).
2. Gherega C. *Controlul și gestionarea conflictelor internaționale*. În: Edificarea statului de drept și punerea în valoare a patrimoniului cultural și istoric al Moldovei în contextul integrării europene, Materialele conferinței științifice internaționale anuale a tinerilor cercetători vol.III, Ediția a V-a (din 28 martie 2011, mun. Chișinău). Chișinău: 2011, p. 38-47 (0,85 c.a.).
3. Gherega C. *Cauzele și premisele istorice, politice și juridice ale conflictului americano-irakian*. În: Contribuții științifice la edificarea și consolidarea statului de drept, Materiale ale conferinței științifice internaționale din 3 mai 2011 (mun. Chișinău). Chișinău: Tipografia Centrală, 2011, p. 605-617 (0,79 c.a.).
4. Gherega C., Iacub I. *Problema legitimei apărări în relațiile internaționale*. În: Mecanisme de protecție a drepturilor omului, masa rotundă cu participare internațională din 5 decembrie 2017. Chișinău: Academia de Administrare Publică, 2018, p. 161-173 (1,02 c.a.).
5. Gherega C., Iacub I. *Reflecții pe marginea legalității și legitimității intervenției umanitare ca mijloc de apărare a drepturilor omului*. În: Защита прав человека, materialele conferinței științifice din 26.10.2017, desfășurată în cadrul Universității de stat din Comrat. Comrat: 2018, p. 491-505 (1,10 c.a.).

Limbi vorbite:

- română, rusă;
- franceză, engleză.

Date de contact:

Adresa: s. Pârlița, r-nul Ungheni,
Tel.: 0236 64 280; mob. 069867830
e-mail: gherega.carolina@mail.ru